

Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin

**Het ondersteunen van het zindelijkheidsproces bij jonge kinderen:
wat denken en doen ouders en opvanglocaties?
Een mixed-method analyse**

Marije Reidsma
Prof. dr. Nick Verhaeghe
Prof. dr. Tine Van Regenmortel

Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin
 Minderbroedersstraat 8 – B-3000 Leuven
 Tel 0032 16 37 34 32
 E-mail: swvg@kuleuven.be
 Website: <http://www.steunpuntwvg.be>

Publicatie nr. 2021/17
 SWVG-Rapport 65
 Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin

Titel rapport: Het ondersteunen van het zindelijkheidsproces bij jonge kinderen: Wat denken en doen ouders en opvanglocaties? Een mixed-method analyse

Promotor: Prof. dr. Tine Van Regenmortel¹
 Copromotor: Prof. dr. Nick Verhaeghe¹
 Onderzoekers: Marije Reidsma¹

¹Onderzoeksgroep Sociaal en Economisch Beleid & Maatschappelijke Integratie, Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving – HIVA, KU Leuven

Dit rapport kwam tot stand met de steun van de Vlaamse Overheid. In deze tekst komen onderzoeksresultaten van de auteur(s) naar voor en niet die van de Vlaamse Overheid. De Vlaamse Overheid kan niet aansprakelijk gesteld worden voor het gebruik dat kan worden gemaakt van de meegedeelde gegevens.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder uitdrukkelijk te verwijzen naar de bron.

No material may be made public without an explicit reference to the source.

Het consortium SWVG

<i>Deelnemende instellingen - Dagelijks bestuur</i>	
KU Leuven	
· LUCAS, Centrum voor zorgonderzoek en consultancy	Prof. dr. Chantal Van Audenhove
· Instituut voor Sociaal Recht	Prof. dr. Anja Declercq
· HIVA - Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving	Prof. dr. Johan Put
· Leuvens Instituut voor Gezondheidsbeleid	Prof. dr. Tine Van Regenmortel
· Faculteit Economie en Bedrijfswetenschappen	Prof. dr. Erik Schokkaert
UGent	
· Vakgroep Marketing, Innovatie en Organisatie	Prof. dr. Paul Gemmel
· Vakgroep Publieke Governance, Management & Financiën	Prof. dr. Joris Voets
· Vakgroep Volksgezondheid en Eerstelijnszorg	Prof. dr. An De Sutter
Vrije Universiteit Brussel	
· Faculteit Psychologie en Educatiewetenschappen	Prof. dr. Dominique Verté
Universiteit Antwerpen	
· CRESC, UAntwerpen	Prof. dr. Peter Raeymaeckers
<i>Partnerinstellingen</i>	
Universiteit Hasselt	
· Centrum voor Statistiek	
Thomas More Hogeschool	
· Opleiding Toegepaste Psychologie	Dr. Peter De Graef
Arteveldehogeschool	
· Dienst onderzoek en dienstverlening	
Hogeschool Gent	
· Faculteit Mens en Welzijn	
UC Leuven-Limburg	
· Groep Gezondheid en Welzijn	
<i>Coördinatie en secretariaat</i>	
Coördinator SWVG Administratieve ondersteuning	Dr. Kathleen De Cuyper Manuela Schröder Lut Van Hoof

Rapport 65

December 2021

Het ondersteunen van het zindelijkheidsproces bij jonge kinderen: Wat denken en doen ouders en opvanglocaties? Een mixed-method analyse

Onderzoeker: Marije Reidsma¹
Promotor: Prof. dr. Tine Van Regenmortel¹
Copromotor: Prof. dr. Nick Verhaeghe¹

¹Onderzoeksgroep Sociaal en Economisch Beleid & Maatschappelijke Integratie, Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving – HIVA, KU Leuven

Samenvatting

Zindelijk worden is een belangrijke mijlpaal in de ontwikkeling van kinderen, waar ouders veel vragen over hebben. Daarnaast is zindelijkheid ook een belangrijk beleidsthema: de Vlaamse Regering formuleerde in het Regeerakkoord 2019 de doelstelling om het aandeel zindelijke kinderen in de kleuterklas te verhogen. Er wordt hiertoe een extra inspanning van ouders verwacht met ondersteuning van Kind en Gezin. Om deze ondersteuning vorm te geven, is in eerste instantie meer informatie nodig over de huidige aanpak van de zindelijkheidstraining (startmoment, methoden, samenwerking, ...) bij de betrokken actoren (ouders, grootouders, kinderopvang, kleuterschool, ...) om vervolgens te verkennen hoe de huidige aanpak en ondersteuning van zindelijkheid kan worden verbeterd. Ook is het nodig om meer inzicht te krijgen in de opvattingen over zindelijkheid. Daarom is hierover binnen het Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin - in opdracht van Kind en Gezin - een onderzoeksproject opgezet. De centrale onderzoeksvraag van deze studie is dan ook: *Wat denken ouders en kinderbegeleiders in de kinderopvang (gezinsopvang en groepsopvang) over het ondersteunen van het zindelijkheidsproces en hoe pakken ze het (samen) aan?*

Voor het onderzoek werd gebruik gemaakt van een mixed-method design met als zwaartepunt een grootschalige online survey bij ouders (met een kind tussen 1.5 en 3.5 jaar) in Vlaanderen en Brussel en personen werkzaam in de Vlaamse en Brusselse kinderopvang en een beperkter kwalitatief luik om stem te geven aan kwetsbare groepen in Vlaanderen en Brussel die minder aan bod komen in een klassieke survey, i.c. ouders in een maatschappelijk kwetsbare positie en/of anderstaligen. De respons bij de survey bedroeg 5 825 ouders (20% van de aangeschreven populatie), en verder 452 kinderbegeleiders werkzaam in de groepsopvang en 112 onthaalouders. Er dient bij de interpretatie van de resultaten rekening gehouden te worden met het hoge aandeel respondenten dat hoogopgeleid is, voltijds werkt en hun kind(eren) naar de opvang heeft gestuurd. Voor het kwalitatieve gedeelte werden 28 video- en telefoongesprekken gevoerd. Verder werd ook een (online) groepsgeprek georganiseerd met een

aantal toeleidende organisaties die werken met kwetsbare ouders om hun ervaringen mee te kunnen nemen en een aantal bevindingen uit de individuele interviews af te toetsen.

Uit de *survey* blijkt dat 38 procent van de kinderen tussen de 24 en 29 maanden zindelijk was, bij de kinderen die 30 of 31 maanden oud waren bedroeg dit percentage reeds 76 procent. Van de kinderen die 42 of 43 maanden oud waren, was nagenoeg iedereen (97%) zindelijk. Drie vierde van de kinderen die naar de kleuterschool gaan, waren zindelijk bij de start daarvan. Omdat zindelijkheid niet altijd een lineair proces is, zijn er wel soms terugvallen in de zindelijkheid - ook wanneer een kind reeds naar de kleuterschool gaat.

Conform eerder onderzoek blijken meisjes op jongere leeftijd zindelijk dan jongens. Ouders van een meisje zouden ook op een vroegere leeftijd beginnen met de zindelijkheidstraining dan ouders van een jongen, wat meteen ook een verklaring blijkt voor het verschil in leeftijd waarop jongens en meisjes zindelijk zijn. De duurtijd van de zindelijkheidstraining is namelijk ongeveer even lang voor beide geslachten en kan dit verschil dus niet verklaren. Daarnaast is uit het onderzoek gebleken dat ouders later starten wanneer er een oudere broer of zus in het gezin aanwezig is. Er wordt over het algemeen vroeger met de zindelijkheidstraining gestart bij kinderen die naar de kinderopvang zijn geweest of via het informele netwerk zijn opgevangen. Des te jonger men start, des te langer het duurt vooraleer het kind zindelijk is. Ruim een kwart van de kinderen die bij de start van de training jonger was dan een jaar, had meer dan zes maanden nodig om zindelijk te worden.

Wat betreft de kinderbegeleiders schat ruim de helft dat 75 tot 99 procent van de kinderen in hun leefgroep het voorbije jaar zindelijk was op een leeftijd van 2.5 jaar. 46 procent van de kinderbegeleiders die reeds langer dan vijf jaar werkzaam zijn in de kinderopvang, zien geen verschil in de leeftijd waarop kinderen zindelijk worden tussen vroeger en nu. 39 procent gaf daarentegen aan het idee te hebben dat kinderen later zindelijk worden dan vroeger.

In lijn met bestaand onderzoek zijn de voornaamste *redenen* die ouders aangaven om te starten met zindelijkheidstraining de signalen van de kinderen (80%). Verder zijn belangrijke redenen dat het kind de geschikte leeftijd had volgens de ouders (78%) en ook dat de schoolperiode er zat aan te komen (76%). Deze laatste reden werd relatief gezien vaker genoemd bij kinderen die al wat ouder waren bij de start van de zindelijkheidstraining, waar signalen van het kind minder een rol begonnen te spelen. De ouders startten veelal uit eigen beweging met de zindelijkheidstraining. Bij een 30 procent van de ouders werd het gesprek over de start van de zindelijkheidstraining door de kinderopvang geopend. Een tien procent ervaarde druk van anderen om te starten. Van de kinderbegeleiders gaf ruim 85 procent aan dat de signalen en interesse van het kind het startmoment bepalen van de zindelijkheidstraining. Bijna 90 procent van de kinderbegeleiders start in samenspraak met de ouders, waarbij de grote meerderheid afsprekt dat de ouders dan ook thuis moeten beginnen. Een minderheid laat de ouders hier vrij in. De resultaten laten zien dat kinderbegeleiders zelf een actieve rol opnemen bij de start van de zindelijkheidstraining en de start niet laten afhangen van de vraag van de ouders.

Ouders hanteren over het algemeen een *positieve aanpak* bij de zindelijkheidstraining, waarbij ze het kind een compliment geven als het pipi of kaka op het potje heeft gedaan (93%) en de sfeer ontspannen houden (88%) centraal staan. Ook belangrijk voor ouders zijn activiteiten die het proces gemakkelijker maken voor het kind, zoals het potje op een goed zichtbare en bereikbare plaats zetten (92%) en het kind gemakkelijke kledij aandoen (77%). Het valt op dat de meest gebruikte methoden in andere onderzoeken, zoals de luier uitlaten, het kind op regelmatige tijdstippen op het potje zetten en het kind regelmatig vragen of het op het potje moet, bij de ouders in dit onderzoek minder vaak worden gebruikt.

Een repressieve of negatieve aanpak (bijvoorbeeld straffen of een negatieve emotie laten zien als het kind het potje niet gebruikt) wordt nauwelijks gehanteerd door ouders. De aanpak van kinderbegeleiders toont nagenoeg eenzelfde beeld. Iets hoger scoorde de sfeer ontspannen houden, des te sterker was dit voor onthaalouders ten opzichte van de kinderbegeleiders in de groepsopvang. Ook laten kinderbegeleiders het kind vaker op vaste momenten op het potje gaan dan ouders en maken ze meer gebruik van boekjes of popjes.

Wat de *tevredenheid over de aanpak* betreft, zijn zowel ouders als kinderbegeleiders over het algemeen erg tevreden. De meerderheid van de ouders ziet dit ook als een kans om bezig te zijn met de ontwikkeling van hun kind en is trots op hun aanpak. Deze positieve aanpak en tevredenheid hierover betekent evenwel niet dat de zindelijkheidstraining steeds vlekkeloos verloopt. Zo gaf meer dan de helft van de ouders aan een moeilijker verloop van de zindelijkheidstraining te kennen, waarbij ouders die op oudere leeftijd van het kind zijn gestart met de training en die de vragenlijst hebben ingevuld voor hun eerste kind relatief vaker een moeilijker verloop ervoeren. 40 procent van de ouders die zeiden een moeilijker verloop te kennen, wees het gedrag van het kind hiervoor als belangrijkste factor aan. Ook het te vroeg starten met de zindelijkheidstraining was een belangrijke reden voor het moeilijker verloop. Verder ervoeren ongeveer de helft van de ouders het zindelijk worden van hun kind als een hele klus, en 30 procent gaf aan hiervan stress te krijgen als het niet verloopt zoals verwacht. Dit gaf evenwel geen spanningen met hun kind, partner of anderen. Ook kinderbegeleiders zijn positief over en trots op hun aanpak. Iets meer dan een derde van de kinderbegeleiders ervaren het ondersteunen van de zindelijkheid als een hele klus, dat is minder dan bij de ouders. Het valt op dat onthaalouders dit sterker als een klus ervaren dan kinderbegeleiders in de groepsopvang. Ook ervaren relatief gezien minder kinderbegeleiders stress (bijvoorbeeld als het zindelijk worden niet zo verloopt als verwacht of door druk vanuit de omgeving) dan ouders.

Twee derde van de ouders heeft *informatie, advies of steun* gekregen van de kinderopvang en een zeer grote meerderheid is hierover erg positief. Ook kregen ouders ondersteuning van de grootouders van de kinderen en van vrienden of andere personen die ouder zijn. Verdere ondersteuningsbronnen zijn familie, medewerkers van Kind en Gezin en de website van Kind en Gezin. Online-bronnen, los van de website van Kind en Gezin, en de huisarts en kinderarts spelen een beperkte rol als mogelijk kanaal waar ouders ondersteuning van krijgen. Ook kregen weinig ouders van kinderen die naar de kleuterschool gaan ondersteuning van de school of daarbij betrokken instanties. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat een groot deel van de kinderen reeds zindelijk is voordat ze naar school gaan. De belangrijkste bron van informatie, advies of hulp voor kinderbegeleiders zijn de ouders van de kinderen die ze opvangen: ruim 80 procent geeft aan van ouders informatie, advies of hulp te hebben gekregen bij het ondersteunen van het zindelijkheidsproces. Andere vaak genoemde kanalen zijn de visie en procedures van de opvang met betrekking tot (het ondersteunen van) zindelijkheid, de verantwoordelijke van de opvanglocatie/de dienst waarbij de onthaalouder is aangesloten, en brochures en de website van Kind en Gezin. Dit laatste kanaal wordt door kinderbegeleiders duidelijk vaker gebruikt dan door ouders (resp. 78% en 40%). Een meerderheid van de kinderbegeleiders heeft ook informatie, advies of hulp gekregen via of gehaald uit opleidingen, vormingen of (vak)literatuur. De minst gebruikte kanalen voor informatie of ondersteuning zijn die van externe organisaties en andere ondersteuners of collega's. Ook al krijgen niet alle kinderbegeleiders ondersteuning van collega's, dit kanaal wordt wel als beste beoordeeld.

Wat de *opvattingen over zindelijkheid* betreft en over de rol van ouders en kinderbegeleiders bij het ondersteunen hiervan, stellen nagenoeg alle ouders dat de ondersteuning van de zindelijkheid op maat van het kind dient te gebeuren en helpt deze ondersteuning de gehele ontwikkeling van het kind tot

zelfstandig persoon. Bijna drie kwart van de ouders vindt dat zij in eerste instantie verantwoordelijk zijn voor het zindelijk worden van hun kind, maar toch ziet ruim 80 procent het ondersteunen van het zindelijk worden ook als een gedeelde verantwoordelijkheid van alle betrokken opvoeders. Een andere interessante constatering is dat waar bijna de helft van de ouders vindt dat de kinderopvang pas mag starten met de zindelijkheidstraining na akkoord van de ouders, slechts 30 procent van de ouders van mening is dat dit ook voor de kleuterschool geldt. De helft van de ouders is van mening dat de kleuterschool ook met de training mag starten zonder dat de ouders akkoord zijn. Ook de overgrote meerderheid van de kinderbegeleiders is het eens met de stellingen dat zindelijkheid moet worden ondersteund op maat van het kind, dat het ondersteunen van het zindelijk worden een gedeelde verantwoordelijkheid is van alle opvoeders en dat door het kind te helpen in het zindelijk worden je het ook helpt in zijn gehele ontwikkeling tot een zelfstandig persoon. Belangrijke redenen voor kinderbegeleiders om het zindelijk worden van opvangkinderen te ondersteunen, zijn omdat het zindelijk worden een belangrijke stap is in de ontwikkeling van kinderen en omdat ze willen inspelen op signalen van kinderen en daarmee de gevoelige periode om zindelijk te worden.

Zindelijkheid in het kader van de *overgang naar school* werd in de survey extra belicht. Een meerderheid van de ouders vindt dat kleuterscholen ouders niet mogen afraden hun kind naar school te brengen als het nog niet zindelijk is. Bovendien stopt het zindelijkheidsproces volgens de ouders niet bij de overgang naar de kleuterschool, maar zien zij voor de kleuterschool een rol weggelegd bij het verder ondersteunen van de kinderen in het zindelijk worden op maat van het kind en bij het leerproces van kinderen om zelfstandig naar het toilet te leren gaan. Daarentegen vindt twee derde van de ouders het wel hun eigen taak om ervoor te zorgen dat kinderen zindelijk zijn voordat ze naar school gaan. Een derde van de ouders is het niet eens met de stelling dat kinderen best pas naar school gaan als ze zindelijk zijn. Een meerderheid van de kinderbegeleiders vindt dat kleuterscholen een belangrijke opdracht hebben in het leerproces van kinderen om zelfstandig naar het toilet te leren gaan en dat een kind dat niet zindelijk is, toch klaar voor school kan zijn. Er bleek ook zo goed als unanimitéit over de stelling dat het belangrijk is dat zindelijk worden door alle actoren (onderwijs, opvang, ouders) beschouwd wordt als een onderdeel van de ontwikkeling van een kind en niet als een probleem dat opgelost moet worden. Er was eerder verdeeldheid over de stelling dat kinderen best pas naar school gaan als ze zindelijk zijn. Onthaalouders zijn vaker van mening dan kinderbegeleiders in de groepsopvang dat kinderen zindelijk naar de kleuterschool horen te gaan.

Wat de *samenwerking tussen ouders en de kinderopvang* betreft, gaven bijna alle ouders aan de kinderopvang te informeren hoe het thuis verloopt en te vragen hoe het zindelijk worden in de opvang verloopt. Ongeveer de helft van de ouders laat zich leiden door wat de kinderopvang voorstelt, terwijl ook de helft van de ouders van de kinderopvang verwacht dat die meestappen in de vaste aanpak van de ouders. Bijna drie kwart van de ouders krijgt tips van de kinderopvang over de aanpak van de zindelijkheidstraining, en 90 procent van de ouders kan bij de kinderbegeleiders terecht met hun vragen en onzekerheden over het ondersteunen van zindelijkheid. Globaal is er een grote tevredenheid over de samenwerking met de kinderopvang. Ook de kinderbegeleiders gaven aan dat ze het verloop van de zindelijkheid bespreken met de ouders, dat ze streven naar eenzelfde aanpak en de ouders ook bemoedigen in hun aanpak. Dit wil evenwel niet zeggen dat kinderbegeleiders zich laten leiden door ouders, ruim twee derde geeft immers aan dit niet te doen. Ook kinderbegeleiders uiten zich globaal tevreden over de samenwerking met de ouders.

Ruim 70 procent van de kinderen was reeds zindelijk toen ze naar de kleuterschool ging. De ervaringen van ouders waarvan de kinderen nog niet zindelijk waren én die aangaven *samengewerkt te hebben met*

de kleuterschool (i.c. 514 ouders) zijn positief en is er respect voor elkaars rol in het zindelijkheidsproces. Twee derde van deze ouders heeft de kleuterschool vooraf bezocht waarbij aandacht werd geschonken aan het toiletgebeuren, en eveneens twee derde van de ouders zei te gaan als de school een infomoment rond zindelijkheid heeft. Tussen de ouders, school en opvang is er minder samenwerking: 60 procent van de ouders spreekt de aanpak van het zindelijk worden met de kleuterschool en opvang af en volgt het gezamenlijk met hen op. Daarnaast worden ouders ook bijna nooit doorverwezen voor bijkomende ondersteuning (bv. CLB, Kind en Gezin): dit was voor slechts vijf procent van de ouders het geval. Een wat mindere tevredenheid voor de aandacht van de school voor het zindelijk worden, merken we op tijdens de opvang voor en na de schooluren en over de middag – al is nog steeds respectievelijk twee derde en drie kwart van de ouders hierover tevreden.

Meer dan de helft van de ouders gaf aan dat de volgende zaken nodig zijn om het zindelijkheidsproces *beter te kunnen ondersteunen*: een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan, tijdige en duidelijke informatie over wanneer en hoe ze best starten met potjestraining, meer tijd en ruimte voor het ondersteunen van kinderen in de opvang (door kleinere groepen of meer personeel), een betere samenwerking tussen ouders en kinderopvang, meer tijd en ruimte voor het ondersteunen van kinderen bij het zindelijk worden in scholen (kleinere klasjes, meer ondersteuning, ...), een betere samenwerking tussen ouders en scholen en een bereikbare ondersteuning. Voor de kinderbegeleiders kwamen dezelfde aspecten terug als bij de ouders over de aspecten die het meest nodig zijn: meer tijd en middelen om zindelijkheid te ondersteunen op school, een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij ouders en tijdige en duidelijke informatie voor ouders over wanneer en hoe ze best starten met potjestraining.

Naast de survey (waarin enkel Nederlandstalige ouders zijn betrokken) hebben we *interviews* afgenomen bij Nederlandstalige en anderstalige ouders in een maatschappelijk kwetsbare (financiële) positie. Ook toeleiders - bevoorrechte getuigen op dit vlak - werden gehoord. Een aantal extra punten kwamen hierbij naar voren. Naast een grote variatie in de leeftijd waarop men start met de zindelijkheidstraining, blijkt zindelijkheid pas een prioritair thema als het moment dichterbij komt waarop het kind naar de kleuterschool gaat. Verder blijken deze ouders ook minder de signalen te kennen waarop ze moeten letten bij hun kind om te starten met zindelijkheidstraining. Ouders gaven in de interviews wel aan een plan van aanpak te hebben, ook al verschilde deze van elkaar. Opvallend was dat weinig ouders die we gesproken hebben, hun kind naar de kinderopvang stuurden. Bij sommige ouders was dit een bewuste keuze, terwijl bij anderen het kind is thuisgebleven vanwege de coronacrisis. Bij de ouders van wie het kind wel naar de opvang is geweest, bleek dat er niet altijd een nauwe samenwerking was rond het zindelijk worden van het kind. Sommige ouders hadden hierover geen uitwisseling met de kinderopvang. Waar een aantal ouders wel graag meer contact zou hebben met de kinderopvang over dit onderwerp, was dit niet voor iedereen het geval. Aan de andere kant waren er ook ouders die wel degelijk nauw samenwerkten met de kinderopvang. De samenwerking bestond dan vooral uit het op elkaar afstemmen van de aanpak en het verschaffen van informatie aan de ouders. Over het algemeen waren deze ouders tevreden over de samenwerking en gaven ze ook aan bij de opvang terecht te kunnen in het geval van vragen of nood aan verdere ondersteuning. Slechts een zeer kleine minderheid van de ouders heeft met de kleuterschool samengewerkt aan het zindelijk worden, voornamelijk omdat de kinderen nog niet naar de kleuterschool gingen of omdat ze al zindelijk waren. Om hun aanpak van de zindelijkheidstraining vorm te geven, maakten de ouders die werd geïnterviewd voornamelijk gebruik van informatie van mensen uit hun eigen omgeving en zelf opgezochte informatie. Ook hebben een aantal ouders informatie gekregen via de kinderopvang of via instanties zoals Kind en

Gezin, en Kind en Taal vzw. Deze twee instanties hebben verschillende boekjes, brochures en andere documentatie die spontaan aangeboden wordt aan ouders. Ondanks dat de meeste ouders die deze informatie gekregen hebben wel aangaven er gebruik van gemaakt te hebben, dachten ze niet spontaan aan deze informatiebron op de vraag welke informatie ze gekregen hebben. Het lijkt er dan ook op dat dergelijke spontaan aangeboden documenten voornamelijk ondersteunend werken, en dat de informatie die ouders zelf opgezocht en zelf gevraagd hebben de belangrijkste informatiebron vormt. Daarnaast zeiden verschillende ouders ook persoonlijke ondersteuning gekregen te hebben bij de zindelijkheidstraining door instanties als Kind en Gezin, en Kind en Taal vzw. Dan ging het bijvoorbeeld om individuele begeleiding of groepsessies. In hoeverre het onderwerp zindelijkheid spontaan aan bod komt tijdens reguliere contactmomenten, verschilt per instantie en per regio. Ook bijkomende initiatieven om zindelijkheid te ondersteunen, hangen sterk af van de regio en organisatie. Een opvallende constatering was dat sommige ouders aangaven geen verdere ondersteuning nodig te hebben, maar vervolgens wel algemeen advies of concrete tips aan de onderzoeker vroegen. Ook de toeliders merkten op dat er vanuit de ouders weinig vragen komen over zindelijkheid, tenzij ze er zelf over beginnen. De ouders die wel aangaven nog verdere ondersteuning te wensen, hadden verschillende noden: meer uitwisseling met en tips van ouders die ervaring hebben met de zindelijkheidstraining, begeleiding door een professioneel iemand, brochures met duidelijke en gemakkelijke tips, ... De toeliders zien dat ouders voornamelijk pas komen met vragen als ze bezig zijn met de zindelijkheidstraining, en dan vooral als er zich problemen voordoen of het kind snel naar de kleuterschool gaat.

Ondanks de grote tevredenheid rond de ondersteuning van de zindelijkheidstraining kunnen een aantal *aanbevelingen* worden gedaan voor de aanpak, ondersteuning en samenwerking tussen betrokken partijen. Aandachtspunten en suggesties ter verbetering zijn er zowel voor de praktijk als voor het beleid.

Een belangrijke rode draad uit het onderzoek is dat het ondersteunen van zindelijkheid best start als er al enkele *rijpheidssignalen* zijn. Zeker bij kwetsbare ouders is meer informatie over deze rijpheidssignalen aangewezen. Dit betekent dat het ritme van het kind in de eerste plaats gevolgd moet worden en dit houdt maatwerk in. De naderende instap naar de kleuterschool mag hierbij niet doorslaggevend zijn en zeker geen druk zetten op de ouders. Een tweede belangrijke rode draad die zowel ouders als kinderbegeleiders en onthaalouders benadrukken, is het grote belang van een *positieve aanpak* in een ontspannen sfeer. Een betere ondersteuning van de zindelijkheidstraining is zinvol, zo blijkt uit dit onderzoek, maar dit mag niet ten koste gaan van het welbevinden van het kind. De framing van communicatie vanuit de overheid en instanties als Kind en Gezin dient bijgevolg niet te zijn 'we willen kinderen op een jongere leeftijd zindelijk krijgen', maar wel 'we willen ouders beter ondersteunen bij het zindelijk krijgen van hun kind, waarbij de nadruk ligt op het welbevinden van het kind'. Beter geïnformeerde ouders zullen wellicht minder uitstel vertonen om met de zindelijkheidstraining te starten. Zeker bij kwetsbare ouders dient informatie *proactief* en op maat te worden aangeboden. Diensten en organisaties kunnen van elkaar leren om hiermee om te gaan en creatief middelen aan te wenden (bv. pictogrammen, filmpjes) om ook kwetsbare ouders (in een armoedecontext en/of anderstaligen) te bereiken. Informatie (zoals brochures, boekjes, websites, ...) in meerdere talen ter beschikking stellen is hierbij een evidentie. Dit geldt ook voor het organiseren van laagdrempelige groepsactiviteiten waarbij ouders ook van elkaar kunnen leren. Ervaringsdeskundigen en gezinsondersteuners spelen hier ook een belangrijke rol.

We geven hier een selectie van een aantal concrete aanbevelingen voor de praktijk en/of het beleid. Alle aanbevelingen zijn terug te vinden in hoofdstuk 5 van het rapport.

- Besteed als hulpverlener of ondersteuner aandacht aan het juiste startmoment, waarbij de ouders gewezen worden op het belang van signalen die aantonen dat het kind klaar is voor de potjestraining én leg uit hoe de ouder zijn kind kan voorbereiden alvorens er rijpheidssignalen zichtbaar zijn (en wat deze voorbereiding kan inhouden). Benadruk daarbij ook dat ieder kind zijn eigen tempo heeft en het ondersteunen van het zindelijk worden in een positieve en ontspannen sfeer gebeurt. Voorzie de nodige opvolging bij gezinnen - ook proactief - waar de zindelijkheid moeilijk(er) verloopt door nabij en gericht te ondersteunen, en waar nodig ook door te verwijzen. Heb extra aandacht voor kinderen waar al een oudere broer of zus aanwezig is en voor jongens in het algemeen.
- Zet een informatiecampagne op met als centrale boodschap *'sit back and relax'* en benadruk dat zindelijk worden een natuurlijk proces is dat kinderen op hun eigen tempo doorlopen. Doe dit in meerdere talen (bv. brochures) en zet in op proactieve, moderne en visuele communicatiekanalen. Wees hierbij ook cultuursensitief. Campagnes dienen de ervaren druk bij ouders en kinderopvang weg te nemen.
- Zet in op communicatie tussen collega's rond dit thema en op communicatie door professionals rond hoe men praat over zindelijkheid met de ouders. Voorzie hiervoor de nodige vorming, ondersteuningsmateriaal en personeel.
- Start als kinderbegeleider tijdig (minstens anderhalf jaar oud) de dialoog op met de ouders over de voorbereiding van het kindje op zindelijkheid en blijf de voortgang opvolgen. Voorzie voor de kinderbegeleiders de nodige vorming en informatie hiervoor.
- Heb als hulpverlener of ondersteuner extra aandacht voor maatschappelijk kwetsbare ouders, werk hiervoor samen met partnerorganisaties die dicht bij deze doelgroep staan, werk met groepssessies en ga cultuursensitief te werk, en schakel zo mogelijk ook ervaringsdeskundigen in.
- Zorg als beleid voor regio-overstijgende toegankelijke informatie en voor uitwisseling van goede praktijken rond zindelijkheid.
- Ondersteun kinderbegeleiders met minder werkervaring en onthaalouders die het zindelijkheidsproces als een hele klus ervaren.
- Werk als school samen met preventieve gezinsondersteuning (Kind en Gezin, Huis van het Kind, ...) en verwijs ouders die nood hebben aan ondersteuning in verband met zindelijkheid reeds bij de inschrijving in school door, zodat ouders reeds ruim voor de schoolstart gepaste ondersteuning kunnen krijgen.
- Het beleid dient toe te zien dat kinderen, op elke kleuterschool terecht kunnen, ook als ze nog niet zindelijk zijn. Zet ook in op extra ondersteuning op kleuterscholen om leerkrachten te ontlasten bij de ondersteuning van het zindelijk worden door bv. een zorgjuf, extra uren kinderverzorging of kleinere klassen en betere infrastructuur.

Doelstelling van dit onderzoek was om meer zicht te krijgen op de gangbare praktijken en opvattingen bij ouders en kinderbegeleiders wat betreft het zindelijk worden van kinderen, om zo te kunnen bepalen of en door wie er extra inspanningen geleverd moeten worden om het zindelijkheidsproces beter te ondersteunen en finaal het aandeel zindelijke kleuters in de kleuterklas te laten stijgen. We willen hierbij graag opmerken dat zindelijkheid niet geproblematiseerd mag worden, maar dient gezien te worden als een natuurlijk rijpingsproces dat ieder kind op zijn of haar eigen tempo doorloopt en dus om maatwerk vraagt. Het herkennen van de rijpheidssignalen bij het kind is hierbij erg belangrijk. Kinderen kunnen wel ondersteund worden door hun ouders, de kinderopvang en andere actoren. Door het zindelijk worden als een 'probleem' te zien dat liefst zo snel mogelijk 'opgelost' moet worden, kan er echter meer druk op het kind worden gelegd waardoor problemen in het zindelijkheidsproces kunnen ontstaan. Bovendien gaf 30 procent van ouders in de survey aan stress te ervaren wanneer de zindelijkheidstraining niet zo verloopt als verwacht. We willen daarom benadrukken dat 'sit back and relax' meer benadrukt mag worden in campagnes rond zindelijkheid. Mochten er zich tijdens de zindelijkheidstraining toch moeilijkheden voordoen, wordt er best wel sneller doorverwezen in het geval van een effectief fysiek probleem.

Inhoud

Inleiding	19
Hoofdstuk 1 Overzicht van de literatuur	21
1.1 Zindelijkheid	21
1.2 De aanpak van ouders, opvanglocaties en kleuterscholen	22
1.3 De ondersteuning van ouders	24
1.4 Synthese	25
Hoofdstuk 2 Onderzoeksdoelstellingen en methodologie	27
1 Doelstellingen	27
2 Methodologie	29
2.1 Terminologie	29
2.2 Kwantitatief luik: de websurvey	29
2.3 Kwalitatief luik: individuele interviews	48
2.4 Ethische aspecten	51
2.5 Impact van de coronacrisis	51
Hoofdstuk 3 Resultaten websurvey	53
1 Zindelijkheid en zindelijkheidstraining in cijfers	53
1.1 Wanneer zijn kinderen zindelijk?	53
1.2 Welke vaardigheden voor zindelijkheid hebben niet-zindelijke kinderen?	57
1.3 De zindelijkheidstraining in beeld	59
2 Aanpak van de zindelijkheidstraining	65
2.1 Redenen om te starten met de zindelijkheidstraining	65
2.2 Aanpak van de zindelijkheidstraining	68
2.3 Het verloop van de zindelijkheidstraining	72
2.4 Hoe ouders en kinderbegeleiders hun eigen aanpak ervaren	74
2.5 Informatie, advies of steun bij het ondersteunen van het zindelijkheidsproces	77
3 Hoe ouders en kinderbegeleiders denken over (het ondersteunen van) zindelijkheid	81
3.1 De ondersteuning van het zindelijk worden	81
3.2 Zindelijkheid in het kader van de overgang naar school	84
4 Samenwerking tussen de verschillende actoren	87
4.1 Samenwerking tussen ouders en kinderopvang	87
4.2 Samenwerking van de ouders en de kinderopvang met de kleuterschool	91
5 Ondersteuningsnoden	94
6 Gebruik van een sensor	97

Hoofdstuk 4	Resultaten kwalitatieve interviews	101
1	De aanpak van de zindelijkheidstraining	101
1.1	Wanneer en waarom starten ouders met de zindelijkheidstraining?	101
1.2	Hoe pakken ouders de zindelijkheidstraining aan en hoe beoordelen ze het verloop?	102
2	Samenwerking met de kinderopvang en kleuterschool	104
2.1	Samenwerking met de kinderopvang	104
2.2	Samenwerking met de kleuterschool	105
3	Ontvangen informatie, ondersteuning en advies en verdere noden	106
3.1	Informatievoorziening rond zindelijkheid	106
3.2	Ondersteuning en advies	107
3.3	Ondersteuningsnoden	108
4	Samenvatting	109
Hoofdstuk 5	Conclusies en aanbevelingen	111
1	Conclusies	111
1.1	De survey	111
1.2	Het kwalitatieve luik	116
2	Discussie	117
3	Aanbevelingen	118
3.1	Informatievoorziening naar ouders	119
3.2	Samenwerking tussen ouders en opvang	121
3.3	Ondersteuning van ouders door instanties/organisaties	121
3.4	Ondersteunen van kinderbegeleiders	123
3.5	Zindelijkheid en kleuterscholen	124
3.6	Gebruik van een sensor	125
4	Afsluitende beschouwing	125
Bijlagen		127
Referenties		159

Lijst Tabellen

Tabel 1	Responsgraad ouders, groepsopvang en onthaalouders	34
Tabel 2	Ouders - verdeling van de onderzoekspopulatie en de respondenten naar provincie, leeftijd van het kind en pariteit van het kind	35
Tabel 3	Kinderopvang - verdeling van de onderzoekspopulatie en de respondenten naar provincie en het al dan niet werken met inkomenstarief	37
Tabel 4	Percentage zindelijke kinderen, naar leeftijd (n=5 602)	53
Tabel 5	Het bezitten van vaardigheden voor zindelijkheid bij niet-zindelijke kinderen, naar leeftijd en geslacht	57
Tabel 6	Status van de zindelijkheidstraining, naar leeftijd (n=5 602)	58
Tabel 7	Tijd tussen de start van de potjestraining en het zindelijk zijn van het kind, uitgesplitst naar de leeftijd van het kind bij aanvang van de zindelijkheidstraining (n=3 527)	61
Tabel 8	Tijd tussen de start van de potjestraining en het zindelijk zijn van het kind, uitgesplitst naar het geslacht van het kind (n=3 527)	62
Tabel 9	Vaakst aangegeven aantal ongelukjes per frequentie en naar status zindelijkheid	64
Tabel 10	Redenen van ouders om te starten met de zindelijkheidstraining	65
Tabel 11	Aanpak van kinderbegeleiders wat betreft het starten met de zindelijkheidstraining, zowel naar de kinderen als naar de ouders toe	66
Tabel 12	Ouders - activiteiten bij de zindelijkheidstraining (n=4 961)	68
Tabel 13	Kinderbegeleiders - activiteiten van de zindelijkheidstraining (n=564)	70
Tabel 14	Verloop van de zindelijkheidstraining volgens type opvang en ervaring met de zindelijkheidstraining (n=4 946)	73
Tabel 15	Verloop van de zindelijkheidstraining volgens de leeftijd van het kind in maanden bij aanvang van de zindelijkheidstraining (n= 4 946)	73
Tabel 16	Ervaringen van ouders wat betreft zindelijkheid en hun aanpak	76
Tabel 17	Ervaringen van kinderbegeleiders wat betreft zindelijkheid en hun aanpak (n=564)	77
Tabel 18	Beoordeling van kanalen waarvan ouders informatie, advies of steun bij het ondersteunen van het zindelijkheidsproces gekregen hebben	79
Tabel 19	Beoordeling van kanalen waarvan kinderbegeleiders informatie, advies of hulp bij het ondersteunen van het zindelijkheidsproces gekregen hebben	80
Tabel 20	Meningen van ouders over het ondersteunen van zindelijkheid (n=5 825)	82
Tabel 21	Kinderbegeleiders - redenen om het zindelijk worden van opvangkinderen te ondersteunen (n=564)	84

Tabel 22	Meningen van kinderbegeleiders over het ondersteunen van zindelijkheid (n=564)	85
Tabel 23	Meningen van ouders over zindelijkheid in het kader van de overgang naar school (n=5 825)	86
Tabel 24	Meningen van kinderbegeleiders over zindelijkheid in het kader van de overgang naar school (n=564)	88
Tabel 25	Ouders - omschrijving van de samenwerking met de kinderopvang	89
Tabel 26	Ouders – beoordeling van de samenwerking met de kinderopvang	91
Tabel 27	Kinderbegeleiders - omschrijving van de samenwerking met de ouders	92
Tabel 28	Kinderbegeleiders – beoordeling van de samenwerking met ouders	93
Tabel 29	Ouders - omschrijving van de samenwerking met de kleuterschool	94
Tabel 30	Ouders – beoordeling van de samenwerking met de kleuterschool	96
Tabel 31	Ouders – beoordeling van manieren om het zindelijkheidsproces bij kinderen beter te ondersteunen	98
Tabel 32	Kinderbegeleiders – beoordeling van manieren om het zindelijkheidsproces bij kinderen beter te ondersteunen	99
Tabel 33	Mening over het gebruik van een sensor bij het ondersteunen van het zindelijkheidsproces bij ouders (n=5 561) en kinderbegeleiders (n=541)	101
Tabel 34	Ouders – signalen van een sensor: voordeel of nadeel voor ouders en het kind	103
Tabel 35	Kinderbegeleiders – signalen van een sensor: voordeel of nadeel voor ouders en het kind	103
Tabel 36	Kinderen tussen 30 en 42 maanden in de formele en informele opvang, uitgesplitst naar opvang voor de start van de kleuterschool, tijdens de kleuterschool, en indien het kind nog niet naar de kleuterschool gaat	135
Tabel 37	Aantal dagen per week werkzaam in de kinderopvang voor groepsopvang (n=452) en onthaalouders (n=112), naar provincie	137
Tabel 38	Percentage zindelijke kinderen, naar leeftijd en geslacht (n=5 602)	138
Tabel 39	Percentage zindelijke kinderen, naar leeftijd en pariteit (n=5 602)	139
Tabel 40	Percentage zindelijke kinderen, naar leeftijd en opvangtype voorafgaand aan de kleuterschool (n=5 595)	140
Tabel 41	Status van de zindelijkheidstraining, naar leeftijd en geslacht (n=5 602)	145
Tabel 42	Status van de zindelijkheidstraining, naar leeftijd en pariteit (n=5 602)	146
Tabel 43	Status van de zindelijkheidstraining, naar leeftijd en opvangtype voorafgaand aan de kleuterschool (n=5 595)	147
Tabel 44	Percentage ouders dat reeds ervaring had met het ondersteunen van het zindelijk worden bij een ander kind binnen het gezin en de evaluatie van dit proces (n=5 825)	150

Tabel 45	Redenen van ouders om te starten met de zindelijkheidstraining, naar leeftijd van het kind bij de start van de zindelijkheidstraining	151
Tabel 46	Aanpak van kinderbegeleiders wat betreft het starten met de zindelijkheidstraining, zowel naar de kinderen als naar de ouders toe – naar provincie	153
Tabel 47	Factoren die volgens ouders een rol speelden bij het moeilijker verloop van de zindelijkheidstraining (n=2 677)	155
Tabel 48	Percentage ouders dat eerder akkoord of helemaal akkoord is met stellingen wat betreft zindelijkheid en hun aanpak, naar provincie	157
Tabel 49	Percentage kinderbegeleiders dat eerder akkoord of helemaal akkoord is met stellingen wat betreft zindelijkheid en hun aanpak, naar provincie (n=564)	158
Tabel 50	Percentage ouders dat het eerder eens of helemaal eens is met stellingen over het ondersteunen van zindelijkheid, naar provincie (n=5 825)	159
Tabel 51	Percentage kinderbegeleiders dat het eerder eens of helemaal eens is met stellingen over het ondersteunen van zindelijkheid, naar provincie (n=564)	160
Tabel 52	Percentage ouders dat bepaalde zaken om het zindelijkheidsproces bij kinderen beter te ondersteunen in grote mate of in zeer grote mate nodig vindt	162
Tabel 53	Percentage kinderbegeleiders dat bepaalde zaken om het zindelijkheidsproces bij kinderen beter te ondersteunen in grote mate of in zeer grote mate nodig vindt	163

Lijst Figuren

Figuur 1	Relatie tot het kind van de invuller van de vragenlijst (n=5 790)	39
Figuur 2	Samenstelling van het gezin (n=5 793)	39
Figuur 3	Hoogst behaalde diploma of getuigschrift (n=5 578)	40
Figuur 4	Huidige werksituatie (n=5 781)	40
Figuur 5	Geboortenationaliteit (n=5 787)	41
Figuur 6	Geslacht van het kind (n=5 825)	41
Figuur 7	Leeftijd van het kind in categorieën (n=5 602)	42
Figuur 8	Leeftijd van het kind per individuele levensmaand (n=5 602)	42
Figuur 9	Percentage kinderen dat is opgevangen volgens type opvang in de drie maanden voorafgaand aan het invullen van de vragenlijst - leeftijdsgroep 18-30 maanden (n=3 117)	43
Figuur 10	Percentage kinderen dat voor en/of tijdens de kleuterschool, of in de drie maanden voorafgaand aan het invullen van de vragenlijst (indien het kind nog niet naar de kleuterschool ging) volgens type opvang - leeftijdsgroep 30-42 maanden (n=2 708)	44
Figuur 11	Percentage kinderen tussen de 30 en 42 maanden dat volle dagen, halve dagen of (nog) niet naar de kleuterschool gaat (n=2 708)	44
Figuur 12	Redenen waarom het kind tussen 30 en 42 maanden (nog) niet naar de kleuterschool gaat (n= 43)	45
Figuur 13	Aantal jaar werkzaam in de kinderopvang voor groepsopvang (n=452) en onthaalouders (n=112)	45
Figuur 14	Aantal jaar werkzaam in de kinderopvang voor groepsopvang (n=452) en onthaalouders (n=112), naar provincie	46
Figuur 15	Aantal dagen per week werkzaam in de kinderopvang voor groepsopvang (n=452) en onthaalouders (n=112)	47
Figuur 16	Aantal verschillende kinderen dat per week wordt opgevangen in de leefgroep waar de kinderbegeleider in de groepsopvang gewoonlijk werkt (n=452)	47
Figuur 17	Aantal verschillende kinderen dat per week wordt opgevangen door de onthaalouder (n=112)	48
Figuur 18	Percentage zindelijke kinderen, naar leeftijd in maanden (n=5602)	53
Figuur 19	Percentage kinderen dat zindelijk was bij de start van de kleuterschool (n=2 665)	55
Figuur 20	Inschatting van hoeveel kinderen van 2.5 jaar in de eigen leefgroep of opvang het voorbije jaar zindelijk was volgens de kinderbegeleiders (n=564)	55

Figuur 21	Waargenomen evolutie in de leeftijd waarop kinderen zindelijk zijn volgens de kinderbegeleiders die langer dan vijf jaar werkzaam zijn in de kinderopvang (n=387)	56
Figuur 22	Status van de zindelijkheidstraining, naar leeftijd in maanden (n=5 602)	59
Figuur 23	Leeftijd van het kind bij aanvang van de zindelijkheidstraining (n=4 961)	60
Figuur 24	Leeftijd van het kind bij aanvang van de zindelijkheidstraining, naar gebruik kinderopvang (n=4 961)	61
Figuur 25	Frequentie van ongelukjes (pipi en kaka) bij zindelijke kinderen	64
Figuur 26	Percentage ouders dat wel en geen moeilijker verloop kende van de zindelijkheidstraining (n=4 946)	72
Figuur 27	Kenmerken van moeilijker verloop van de zindelijkheidstraining	74
Figuur 28	Impact die ouders hebben ervaren op hun aanpak van de zindelijkheidstraining (n=4 116)	75
Figuur 29	Tevredenheid van ouders (n=4 961) en kinderbegeleiders (n=564) over hun eigen aanpak van de zindelijkheidstraining	75
Figuur 30	Frequentie van opvang op weekbasis van kinderen tussen de 18 en 30 maanden in de drie maanden voorafgaand aan het invullen van de vragenlijst	135
Figuur 31	Percentage kinderen dat zindelijk was bij de start van de kleuterschool, naar type opvang voordat het kind naar de kleuterschool ging (n=2 665)	142
Figuur 32	Percentage kinderen dat vaak of altijd 'Kom, we gaan op het potje' begrijpt, naar leeftijd in maanden (n=2 071)	142
Figuur 33	Percentage kinderen dat vaak of altijd zelf kan aangeven of het pipi of kaka moet doen, naar leeftijd in maanden (n=2 129)	143
Figuur 34	Percentage kinderen dat vaak of altijd op het potje wil gaan om pipi of kaka te doen, naar leeftijd in maanden (n=2 112)	143
Figuur 35	Percentage kinderen dat vaak of altijd pipi of kaka kan ophouden tot op het potje, naar leeftijd in maanden (n=1 980)	144
Figuur 36	Percentage kinderen dat vaak of altijd een aanmoediging of herinnering nodig heeft om naar het potje of de toilet te gaan, naar leeftijd in maanden (n=1 916)	144
Figuur 37	Status van de zindelijkheidstraining, naar leeftijd en provincie (n=5 602)	149

Inleiding

Zindelijk worden is een belangrijk thema in de ontwikkeling van kinderen, waar ouders ook veel vragen over hebben. Zindelijkheid is eveneens een belangrijk beleidsthema. Zo blijkt uit het Regeerakkoord van 2019 dat de Vlaamse Regering verhoogde aandacht wil besteden aan zindelijkheid, vanwege de verminderde tijd die leerkrachten kleuteronderwijs kunnen besteden aan hun pedagogische taken als gevolg van de toename van het aantal niet-zindelijke kinderen in de kleuterklas:

“Om de kwaliteit ook in het kleuteronderwijs te verhogen, vrijwaren we maximaal de lestijd door het aandeel zindelijke kleuters te laten stijgen. Daardoor worden de leerkrachten in de kleuterklassen minder zwaar belast. Voor de tijdige opstart van zindelijkheidstraining, verwachten we een extra inspanning van de ouders, hierin ondersteund door Kind en Gezin.” (Vlaamse Regering, 2019, p. 31)

Kind en Gezin krijgt daarmee een centrale rol toebedeeld in de ondersteuning van ouders op het vlak van zindelijkheid. Het thema is niet nieuw: zo heeft Kind en Gezin de laatste jaren al campagnes opgezet, brochures (zie bijlage 5) uitgewerkt (zoals de brochure “Zindelijkheid positief ondersteunen”) en in 2019 een “Plaspoot” geïntroduceerd ter ondersteuning van ouders. Het zindelijkheidsproces ondersteunen is echter een complex proces waarbij het resultaat door veel *actoren* (ouders, grootouders, kinderopvang, school, ...) en *factoren* (infrastructuur, tijd, houding en ambities ten opzichte van zindelijkheid, aanpak, timing van de start, interactie en relatie met het kind, het onderling afstemmen van de aanpak tussen ouders en kinderbegeleiders, consistentie qua aanpak, ...) beïnvloed wordt. Ook factoren bij het kind, zoals signalen dat het kind klaar is voor zindelijkheidstraining, spelen een belangrijke rol.

Kind en Gezin wil bijdragen aan het bieden van een betere ondersteuning met het oog op het verhogen van het aandeel zindelijke kleuters in de kleuterklas - dat als doelstelling wordt genoemd in het Regeerakkoord van 2019 -, door via het huidige onderzoek de praktijken met betrekking tot zindelijkheidsondersteuning in kaart te brengen en vervolgens op basis van de onderzoeksbevindingen te exploreren waar er mogelijke verbeteringen in de acties kunnen worden doorgevoerd. Daarvoor is echter wel informatie nodig over ten eerste de huidige aanpak van de zindelijkheidstraining door zowel ouders als kinderopvanginitiatieven en ten tweede hoe zij denken over hun aanpak. In beperkte mate is hier al zicht op (zie volgend hoofdstuk), maar er is nog weinig geweten over de samenwerking tussen de verschillende actoren en de ervaringen met en/of behoeften aan (betere) ondersteuning. De bedoeling van deze studie is dan ook om door middel van een bevraging bij ouders en kinderopvanginitiatieven meer zicht te krijgen op deze zaken.

Voor het onderzoek hebben we gebruik gemaakt van een mixed-method design, met als zwaartepunt een grootschalige online survey. Deze bevraging is uitgestuurd naar zowel ouders (waarbij we de opdeling maken tussen ouders met een kind tussen de 18 en 30 maanden enerzijds, en een kind tussen de 30 en 42 maanden anderzijds) als kinderopvanginitiatieven (zowel kinderbegeleiders werkzaam in een groepsopvang als onthaalouders). Om de aanpak en opvattingen van ouders en kinderbegeleiders met betrekking tot zindelijkheid te kunnen vergelijken, is ervoor gekozen om in beide vragenlijsten gelijkaardige thema's en vraagstellingen op te nemen. Om ook ouders mee te nemen die via een online survey moeilijker te bereiken zijn (bijvoorbeeld deze die in armoede leven), zowel Nederlands- als anderstalig, hebben we geopteerd – onder meer door de situatie met COVID-19 - voor het organiseren van een aantal video- en telefonische gesprekken. Met deze brede en geïntegreerde aanpak willen we

verder gaan dan de bestaande studies, die vaak beperkter waren in scope, doelgroep, bereik en/of methode. De informatie uit de online survey en kwalitatieve gesprekken hebben we vervolgens gebundeld om tot een aantal aanbevelingen te komen voor de ondersteuning van ouders en kinderopvanginitiatieven bij het zindelijkheidsproces van kinderen.

Dit onderzoek vond plaats in opdracht van Kind en Gezin en werd uitgevoerd in het kader van het Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. De studie maakt deel uit van een breder project in samenwerking met het Departement Onderwijs, waarbij Kind en Gezin zich richt op ouders en opvanglocaties en het Departement Onderwijs verantwoordelijk is voor het luik dat dieper ingaat op het denken en doen van kleuterscholen met betrekking tot het zindelijkheidsproces bij kinderen.

In het eerste hoofdstuk wordt een korte stand van zaken gegeven met betrekking tot wat al geweten is over zindelijkheid en hoe ouders en de kinderopvang hierover denken. Het tweede hoofdstuk zal dieper ingaan op de onderzoeksdoelstellingen, de gebruikte methodologie en de respons. Vervolgens behandelen we de resultaten van het kwantitatieve luik en het kwalitatieve luik in respectievelijk het derde en het vierde hoofdstuk. Het rapport wordt afgesloten met een conclusie en aanbevelingen.

Hoofdstuk 1

Overzicht van de literatuur

In dit hoofdstuk geven we een kort overzicht van de beschikbare literatuur rond het onderwerp zindelijkheid, met ook aandacht voor hoe ouders, opvanglocaties en kleuterscholen de zindelijkheids-training aanpakken en over (de ondersteuning van) het zindelijkheidsproces denken. De meeste studies in ons overzicht hebben betrekking op Vlaanderen, maar we hebben ook een aantal internationale onderzoeken en overzichtsstudies meegenomen. Wat betreft deze laatste twee categorieën is het belangrijk om op te merken dat het niet evident blijkt om studies met elkaar te vergelijken, aangezien er geen algemeen geaccepteerde definitie van 'zindelijkheid' bestaat en verschillende studies verschillende criteria kunnen hanteren. Hetzelfde geldt voor wanneer studies de zindelijkheids-training als gestart beschouwen (Vermandel, Van Kampen, Van Gorp, & Wyndaele, 2008; Vermandel, Kaerts, Van Nunen, Wyndaele, & Van Hal, 2011). Daarnaast kan ook de gehanteerde methodologie verschillen, waardoor de resultaten van de diverse studies niet zomaar onderling vergeleken kunnen worden. De Vlaamse studies komen veelal van dezelfde onderzoeksgroep verbonden aan de Universiteit Antwerpen en gebruiken wel gelijkaardige definities. De definitie van zindelijkheid die zij in hun onderzoek hanteren is *"het kind draagt overdag een onderbroek, kan zelfstandig tot naar het potje of het toilet gaan en daar aangeven dat het drang voelt of het potje of toilet effectief gebruiken (zonder herinnering van anderen), en heeft maximum één ongelukje per dag"* (Kaerts, Vermandel, Van Hal, & Wyndaele, 2014; Van Nunen, Kaerts, Wyndaele, Vermandel, & Van Hal, 2015; Vermandel et al., 2011). De start van de zindelijkheids-training wordt beschouwd als het moment dat het potje wordt geïntroduceerd en het kind het potje begint te gebruiken (Kaerts et al., 2014).

1.1 Zindelijkheid

Een eerste belangrijke bevinding is dat ouders in westerse landen later starten met de zindelijkheids-training en dat kinderen later zindelijk worden dan 70 jaar geleden (voor een overzicht van bronnen, zie o.a. Mota & Barros, 2008; Schum et al., 2002; en Vermandel et al., 2008). Dat is opvallend, want volgens de overzichtsstudie van Mota en Barros (2008) verwacht een meerderheid van de ouders dat hun kind op een leeftijd van 18 maanden reeds zindelijk is. Redenen voor de latere start worden voornamelijk gezocht binnen het socio-culturele domein en niet zozeer binnen het biologische: het gebruik van wegwerpluiers, meer aandacht voor signalen bij het kind dat het klaar is om te starten (in plaats van te starten op een 'vaste' en wellicht te jonge leeftijd), en tijdgebrek doordat vaker dan vroeger beide ouders werken zijn factoren die aangehaald worden als verklaring voor het later starten met de zindelijkheids-training (Vermandel et al., 2008). Deze latere start heeft een aantal negatieve gevolgen voor zowel het kind als de ouders als de maatschappij. In een kort literatuuroverzicht benoemen Van Nunen et al. (2015) onder andere een toename van infectieziekten in de kinderopvang en op school en een toegenomen werkdruk voor leerkrachten kleuteronderwijs, aangezien zij door de toename van het aandeel niet-zindelijke kinderen in een klas meer tijd verliezen aan het verschonen van kleuters en zo minder tijd overhouden voor hun pedagogische taken (zie ook Vancaeneghem, 2019). Daarnaast is er ook een kost voor het milieu met het toegenomen en langduriger gebruik van wegwerpluiers.

Uit Kaerts et al. (2014), die een vragenlijst hebben verspreid onder 256 ouders van kinderen tussen de 15 en 35 maanden oud die iedere week naar één van tien gekozen opvanglocaties in Vlaanderen gaan

(respons: 221 ingevulde en geanalyseerde vragenlijsten), is gebleken dat de meeste ouders starten met de zindelijkheidstraining wanneer hun kind tussen de 18 en 29 maanden oud is. Binnen het onderzoek van Van Aggelpoel et al. (2018), waarbij via kinderopvanglocaties en scholen in België een vragenlijst werd verspreid onder 2 419 ouders van kinderen tussen de 18 en 72 maanden oud die bezig waren met de training of die net hadden afgerond (respons: 832 ingevulde en geanalyseerde vragenlijsten), lag de gemiddelde startleeftijd op 23.1 maanden. De training duurde gemiddeld bijna vijf maanden. Bij meisjes wordt vaker vroeger gestart (op een leeftijd jonger dan 24 maanden) met de zindelijkheidstraining dan bij jongens (Kaerts et al., 2014). Dit verschil kan mogelijk verklaard worden doordat meisjes sneller bepaalde vaardigheden leren die belangrijk zijn voor de start en voortgang van de zindelijkheidstraining, zowel op fysiek vlak als op sociaal vlak, dan jongens. Uit studies blijkt dan ook dat jongens op latere leeftijd zindelijk zijn dan meisjes (Mota & Barros, 2008; Schum et al., 2002; Van Aggelpoel et al., 2018). Bij Van Aggelpoel et al. (2018) lag de gemiddelde leeftijd waarop meisjes zindelijk zijn op 26.6 maanden, en bij jongens op 28.6 maanden. Een andere mogelijke verklaring voor het later bereiken van zindelijkheid is dat jongens het toilet op twee verschillende manieren leren gebruiken (zowel staand als zittend) en daardoor meer tijd nodig hebben (Mota & Barros, 2008).

De start van de zindelijkheidstraining wanneer het kind jonger is dan 18 maanden komt vaker voor naarmate het opleidingsniveau van de moeder lager is en wanneer het kind geen oudere broers of zussen heeft (Kaerts et al., 2014). Deze invloed van de sociale context komt ook terug in de studie van Mota en Barros (2008), die naast de relatie tussen het opleidingsniveau van de moeder en de startleeftijd ook aanwijzingen vinden in de literatuur dat jongere moeders op een vroegere leeftijd starten met de zindelijkheidstraining dan oudere moeders. Er wordt aangehaald dat zij enkel starten op basis van de leeftijd van hun kind en hierbij geen rekening houden met signalen die aangeven dat het kind klaar is om te starten met de zindelijkheidstraining. In het onderzoek van Van Aggelpoel et al. (2018) bleek de sociale context evenwel geen invloed te hebben op de leeftijd waarop het kind zindelijk is: zo werd er geen verband gevonden tussen het opleidingsniveau en de werksituatie van de ouders enerzijds en het einde van de zindelijkheidstraining anderzijds.

1.2 De aanpak van ouders, opvanglocaties en kleuterscholen

1.2.1 Ouders en de zindelijkheidstraining

Over het algemeen is er in de literatuur consensus over het belang van signalen die aangeven dat een kind klaar is om te starten met de zindelijkheidstraining, de zogenoemde 'rijpheidssignalen'. Er is evenwel geen overeenstemming over welke signalen of hoeveel signalen het juiste startmoment bepalen (Kaerts et al., 2014). Wel wordt een vroege (vóór 18 maanden) of late (na 36 maanden) start in verband gebracht met psychologische, fysieke en sociale problemen bij de zindelijkheidstraining (Kaerts et al., 2014; Mota & Barros, 2008). Uit de longitudinale studie van Schum et al. (2002) bij 267 Amerikaanse kinderen tussen 15 en 40 maanden oud aan het begin van de studie kwam voort dat de meeste kinderen nog geen rijpheidssignalen vertonen vóór hun tweede verjaardag. Ook het onderzoek van Van Aggelpoel et al. (2018) ziet een grens bij die 24 maanden: bij kinderen aan wie na hun tweede verjaardag het potje wordt aangeboden, duurt de zindelijkheidstraining over het algemeen minder lang. In verschillende studies werd dan ook aandacht besteed aan hoe ouders en andere betrokkenen bij het zindelijkheidsproces omgaan met rijpheidssignalen, door bijvoorbeeld na te gaan of deze een invloed hebben op het startmoment.

Dat de zindelijkheidstraining voor ouders niet altijd evident is, blijkt uit het onderzoek van Kaerts et al. (2014): bijna een derde van de ouders was onzeker over het juiste moment om te starten met de zindelijkheidstraining. Ouders besloten vooral te starten wanneer het kind bepaalde signalen en vaardigheden vertoonde, idem voor het onderzoek van Van Nunen et al. (2015) bij ouders van 1 158 schoolgaande kinderen in de provincie Antwerpen in de leeftijd van 30 tot 36 maanden (initiële steekproef: 2000 uitgestuurde vragenlijsten via vijftig scholen in de provincie Antwerpen). Dit was niet het geval bij de ouders in het onderzoek van Van Aggelpoel et al. (2018): daarbij waren de meest genoemde redenen om te starten dat het kind snel naar de kleuterklas zou gaan en het bereiken van een bepaalde leeftijd. Wel bleek dat kinderen van ouders die pas zijn gestart nadat het kind rijpheidssignalen toonde, sneller zindelijk waren. De meest gebruikte methoden voor de training in zowel het onderzoek van Kaerts et al. (2014), van Van Aggelpoel et al. (2018) als Van Nunen et al., (2015) waren het kind op regelmatige tijdstippen op het potje zetten, regelmatig aan het kind vragen of hij of zij op het potje moet gaan, de luier uitlaten en het kind belonen.

1.2.2 Kinderopvang en de zindelijkheidstraining

Kaerts, Van Hal, Vermandel en Wyndaele (2012) merken op dat door het toegenomen gebruik van kinderopvang deze ook een belangrijker rol is gaan spelen bij de zindelijkheidstraining, aangezien kinderen een groot gedeelte van de tijd waarin normaal gezien de training plaatsvindt in de kinderopvang doorbrengen. Via een vragenlijst bij 1 500 Vlaamse opvanglocaties (respons: 429 ingevulde en geanalyseerde vragenlijsten) wilden Kaerts et al. (2012) daarom meer te weten komen over hoe kinderbegeleiders de zindelijkheidstraining aanpakken en hoe ze denken over hun rol in het zindelijkheidsproces van kinderen en de samenwerking met ouders. Uit dit onderzoek is gebleken dat kinderbegeleiders vooral besluiten dat een kind klaar is om te starten met de zindelijkheidstraining als deze signalen geeft (interesse van het kind in zindelijkheidstraining, de mogelijkheid om zich uit te drukken dat hij of zij naar het toilet moet, ...), waarbij in de helft van de gevallen ook de leeftijd van het kind meegenomen wordt als een criterium. De meerderheid van de kinderbegeleiders die naast het zien van signalen ook uitgaan van leeftijd, starten op een leeftijd van 24 maanden. De meest gebruikte aanpak was het kind regelmatig op het potje zetten. Er werd ook samengewerkt met de ouders: de grote meerderheid van de kinderbegeleiders vertelde de ouders dat de zindelijkheidstraining ook thuis moest worden voortgezet, en ze vroegen de ouders om hun kind gemakkelijke kleding aan te doen die de kinderen zelf kunnen uittrekken. Ook vonden de respondenten dat de ouders en kinderopvang een even grote rol spelen bij de zindelijkheidstraining, en dat het startmoment en de methode in samenspraak beslist moet worden. Over het algemeen waren de deelnemers aan het onderzoek dagelijks meer dan een uur bezig met de zindelijkheidstraining, maar hadden ze niet het gevoel dat dit hun andere taken of activiteiten in de weg zat. Ze waren tevens tevreden over de beschikbare faciliteiten, middelen en ondersteuning.

De ouders in het onderzoek van Kaerts et al. (2014) waren eveneens tevreden over de samenwerking met de kinderopvang. Drie kwart van de deelnemers voelde dat er een goede communicatie was met de kinderopvang over het zindelijkheidsproces, en ook voelden ouders zich zekerder over hun eigen ondersteuning bij het zindelijkheidsproces door de samenwerking met de kinderopvang. Net zoals kinderbegeleiders vonden de ouders dat de rol van de kinderopvang en de ouders gelijk moet zijn. Opvallend is wel dat 40 procent van de ouders aangaf niet te weten welke methode de kinderopvang gebruikte voor de zindelijkheidstraining.

1.2.3 Kleuterscholen en de zindelijkheidstraining

Naar de ervaringen van kleuterleiders hebben Vermandel et al. (2011) onderzoek gedaan. Uit de 174 ingevulde vragenlijsten (initiële steekproef: 549 kleuterscholen in de provincie Antwerpen) is gebleken dat een grote meerderheid van de kleuterleiders in Antwerpse kleuterscholen voorstander was om kinderen pas naar de kleuterschool te laten gaan als ze reeds zindelijk zijn. Dit was bij een derde van de deelnemende kleuterscholen ook effectief het beleid, al bleek er in de praktijk geen verschil te zijn in het aantal niet-zindelijke kleuters in vergelijking met scholen waar niet-zindelijke kinderen wel welkom waren. Ongeveer de helft van de respondenten vond dat het tot hun takenpakket hoorde om kinderen te ondersteunen bij de zindelijkheidstraining, al ervoer ook bijna de helft dat het de pedagogische activiteiten belemmert in de kleuterklas. De meest gebruikte methoden voor de zindelijkheidstraining waren hetzelfde als bij de ouders en de kinderopvang: het kind op regelmatige tijdstippen op het potje zetten, het kind regelmatig vragen of hij of zij het potje moeten gebruiken, het kind belonen na het potje gebruikt te hebben en de luier uitlaten. De ondersteuningsnood bleek hoog te zijn bij de kleuterleiders: 80 procent van de respondenten gaf aan extra hulp te wensen, eenzelfde percentage vond het nodig om tijdens de opleiding te leren over het omgaan met zindelijkheid (waar dit slechts bij iets meer dan een kwart ook effectief het geval was geweest). Ook kleinere klasjes en een permanente kinderverzorger waren suggesties om de werkdruk te verlagen.

Onderzoek van Van Nunen et al. (2015) toont aan dat iets meer ouders vinden dat kinderen naar de kleuterschool moeten kunnen gaan als ze nog niet zindelijk zijn, dan ouders die vinden dat kleuterscholen niet-zindelijke kinderen moeten kunnen weigeren. Het percentage ouders dat vond dat niet-zindelijke kinderen naar school moeten kunnen gaan, lag hoger onder alleenstaande ouders. Ook bleek uit de studie dat een derde van de kinderen nog niet zindelijk was bij aanvang van de kleuterschool.

1.3 De ondersteuning van ouders

Van Aggelpoel, Vermandel, Fraeyman, Massart en Van Hal (2019) merken op dat er in België weinig overeenstemming is over hoe ouders de zindelijkheidstraining het best kunnen aanpakken, en er daardoor veel verschillende en soms contradictorische informatie gegeven wordt. De onderzoekers benadrukken het belang van een uniforme strategie en meer aandacht voor de verspreiding van correcte informatie om zo problemen bij het zindelijkheidsproces te voorkomen. Via zes focusgroepen in de provincie Antwerpen werden in totaal 37 personen die ervaring hebben met de zindelijkheidsstraining (ouders van zindelijke kinderen, kleuterleiders, medewerkers in de kinderopvang, ...) bevroegd over waar ze hun informatie vandaan halen en naar welke vorm van informatievoorziening hun voorkeur uitgaat. Hieruit is gebleken dat de ouders vooral vertrouwen hadden in informatie van gekende instanties (Kind en Gezin, Gezinsbond, ...) en van personen om hen heen (familie, vrienden, kinderopvang, ...). Dit was ook reeds het geval bij het onderzoek van Kaerts et al. (2014). De deelnemers aan het onderzoek van Van Aggelpoel et al. (2019) kregen het liefst informatie die gebaseerd is op ervaringen, zonder evenwel informatie uit onderzoek te negeren. Om informatie te ontvangen, gaven de ouders de voorkeur aan een brochure, in eenvoudig te begrijpen taal geschreven en met veel illustraties, die via de post opgestuurd wordt. Ook stonden ze positief tegenover informatieve apps voor volwassenen, maar waren de meningen over informatie op het internet verdeeld.

1.4 Synthese

Uit dit literatuuroverzicht is gebleken dat er zeker in Vlaanderen al veel onderzoek verricht is naar zindelijkheid bij jonge kinderen. Onderwerp van onderzoek waren onder andere de startleeftijd en duur van de zindelijkheidstraining (en factoren die deze zaken beïnvloeden), de aanpak van ouders en kinderbegeleiders wat betreft de start en de gebruikte methoden, de mening van ouders en kinderbegeleiders over hun samenwerking, de aanpak en mening van kleuterleiders over het ondersteunen van zindelijkheid en de ondersteuningsnoden van ouders. Deze zaken zijn echter niet altijd gelijktijdig of op grote schaal onderzocht en op basis van verschillende methodologieën. Voorliggend onderzoek wil bijdragen aan de kennis over zindelijkheid door al deze elementen samen te brengen in één grootschalige studie, in concreto door via een gelijkaardige vragenlijst ouders en kinderbegeleiders tegelijkertijd te bevragen over een hele reeks thema's die met zindelijkheid te maken hebben.

Hoofdstuk 2

Onderzoeksdoelstellingen en methodologie

In dit hoofdstuk richten we ons eerst op de algemene onderzoeksvraag en daaruit voortvloeiende onderzoeksdoelstellingen die centraal staan in het onderzoek. Vervolgens beschrijven we in detail de methodes die gebruikt zijn om het onderzoek uit te voeren en een antwoord te kunnen bieden op de onderzoeksvraag. De gebruikte onderzoeksmethoden zijn zowel kwantitatief als kwalitatief van aard (i.e. een mixed-method benadering).

In eerste instantie komt het kwantitatieve luik aan bod. Dit luik vormt het grootste gedeelte van het onderzoek. We hebben een websurvey uitgestuurd in de periode januari-februari 2021 naar ouders van een kind tussen de 18 en 42 maanden enerzijds en naar kinderbegeleiders werkend in de groepsopvang of als onthaalouder anderzijds. In dit hoofdstuk beschrijven we het hele proces van het opstellen van de vragenlijsten tot de verwerking ervan. Ook geven we een overzicht van het profiel van de respondenten.

Het kwalitatieve luik is aan het onderzoek toegevoegd om ook de stem te kunnen meenemen van personen waarvoor het niet evident is om aan de survey deel te nemen. Het betreft hier maatschappelijk kwetsbare ouders, zowel Nederlandstalig als anderstalig. Bij hen hebben we individuele interviews afgenomen in de periode maart-april 2021. De volledige aanpak van dit luik komt in dit hoofdstuk aan bod, van het leggen van contacten tot de analyse van de resultaten.

De methodologie zoals beschreven in dit hoofdstuk is goedgekeurd door de privacy- en ethische commissie van de KU Leuven (dossiernummer G-2020-2546).

1 Doelstellingen

Dit onderzoek komt voort uit de passage van het Regeerakkoord van de Vlaamse Regering (2019) waarin de doelstelling geformuleerd wordt het aandeel zindelijk kinderen in de kleuterklas te verhogen. Een extra inspanning van ouders wordt verwacht, met ondersteuning van Kind en Gezin. Om deze ondersteuning (verder) vorm te geven, is het nodig om:

1. de huidige aanpak van de zindelijkheidstraining bij de betrokken actoren (ouders, grootouders, kinderopvang, kleuterschool, ...) te verkennen en mogelijke verbeteringen in kaart te brengen, rekening houdende met de vele factoren (infrastructuur, tijd, houding en ambities t.o.v. zindelijkheid, de aanpak van de training, timing van de start, interactie en relatie met het kind, het onderling afstemmen van de aanpak tussen ouders en kinderbegeleiders, consistentie qua aanpak, rijpingssignalen, ...)
2. zicht te krijgen op de mate waarop de sleutelactoren betrokken bij de zindelijkheidstraining hun huidige aanpak zouden willen en kunnen aanpassen en verbeteren.

Er ontbreekt echter informatie over bovenstaande zaken. Weinig is geweten over het startmoment van de zindelijkheidstraining, of ouders en de kinderopvang voldoende weten hoe ze de training kunnen aanpakken, hoe ouders en de kinderopvang over hun eigen aanpak en de ondersteuning van het zindelijkheidsproces in het algemeen denken, welke methoden in de kinderopvang gebruikt worden, en of de aanpak van ouders en de kinderopvang op elkaar is afgestemd. De onderzoeksvraag die centraal staat in dit onderzoek, luidt dan ook als volgt:

Wat denken ouders en kinderbegeleiders in de kinderopvang (gezinsopvang en groepsopvang¹) over het ondersteunen van het zindelijkheidsproces en hoe pakken ze het (samen) aan?

Uit deze onderzoeksvraag blijkt dat de focus meerledig is: er wordt gefocust op zowel ouders als de kinderopvang als de samenwerking tussen deze twee actoren. Ook de onderzoeksdoelstellingen zijn toegespitst op deze meervoudige focus. Waar het grootste deel van de onderzoeksdoelstellingen overeenkomen voor ouders en de kinderopvang, zijn er ook een aantal zaken die specifiek bij de ene of de andere actor aan bod komen.

De volgende onderzoeksdoelstellingen willen we beantwoorden via het bevragen van **ouders**:

- In kaart brengen hoe het zindelijkheidsproces loopt bij kinderen;
- Zicht krijgen op de leeftijden waarop kinderen zindelijk zijn;
- Zicht krijgen op het aantal kinderen dat nog niet zindelijk was bij het naar school gaan;
- Zicht krijgen op hoe ouders het ondersteunen van het zindelijk worden ervaren;
- In kaart brengen hoe ouders de potjestraining aanpakken;
- Zicht krijgen op hoe ouders kijken naar de ondersteuning van opvanglocaties en kleuterscholen;
- Zicht krijgen op de samenwerking tussen opvang, ouders en scholen;
- Zicht krijgen op de opvattingen van ouders over zindelijkheid;
- Zicht krijgen op redenen waarom een kind nog niet zindelijk is of een moeilijk zindelijkheidsproces kende;
- Te weten komen bij wie ouders op zoek gaan naar advies en ondersteuning;
- Peilen naar mogelijkheden die ouders zien om het zindelijkheidsproces beter te ondersteunen.

De bevraging bij de **kinderbegeleiders (groepsopvang en onthaalouders)** is toegespitst op de volgende onderzoeksdoelstellingen:

- Zicht krijgen op het aantal kinderen dat nog niet zindelijk was op een leeftijd van 2,5 jaar;
- Zicht krijgen op hoe opvanglocaties het ondersteunen van het zindelijk worden ervaren;
- In kaart brengen hoe opvanglocaties de potjestraining aanpakken;
- Zicht krijgen op de samenwerking tussen opvang, ouders en scholen;
- Zicht krijgen op de opvattingen van kinderbegeleiders over zindelijkheid;
- Zicht krijgen op redenen waarom een kind nog niet zindelijk is of een moeilijk zindelijkheidsproces kende;
- Te weten komen bij wie opvanglocaties op zoek gaan naar advies en ondersteuning;
- Peilen naar mogelijkheden die opvanglocaties zien om het zindelijkheidsproces beter te ondersteunen.

¹ Gezinsopvang is eerder kleinschalig en met één kinderbegeleider, die ook wel onthaalouder wordt genoemd. Groepsopvang is grootschaliger en met meerdere kinderbegeleiders.

2 Methodologie

Voor het onderzoek werd gebruik gemaakt van een mixed-method design met een grootschalige online survey en een beperkter kwalitatief luik om stem te geven aan kwetsbare groepen die minder aan bod komen in een klassieke survey, i.c. mensen die in armoede leven en anderstaligen.

2.1 Terminologie

We beginnen deze paragraaf met een woordje uitleg over de gehanteerde terminologie in de survey en het kwalitatieve luik. In de communicatie van Kind en Gezin naar ouders en in bijvoorbeeld brochures wordt tegenwoordig niet meer gesproken over zindelijkheidstraining, omdat deze term suggereert dat zindelijkheid een vaardigheid is die verworven kan worden door te trainen. In plaats daarvan gaat Kind en Gezin uit van zindelijkheid als een natuurlijk rijpingsproces dat ieder kind op zijn eigen tijd en tempo doorloopt, maar daarbij wel ondersteund kan worden. Daarentegen wordt de term zindelijkheids- of potjestraining wel nog vaak door ouders en in mindere mate door professionals gebruikt. Om de vragenlijst en de kwalitatieve interviews zo goed mogelijk te laten aansluiten bij hun leefwereld, is er daarom bewust voor gekozen om het begrip ‘potjestraining’ te hanteren in de vragenlijst en kwalitatieve interviews. Er is ook een definitie van ‘potjestraining’ gegeven aan het begin van de vragenlijst, zodat alle respondenten de term op dezelfde manier zouden opvatten. De potjestraining vormt dan deel van het ondersteunen van het zindelijk worden. Omwille van de consistentie in terminologie is besloten om deze lijn door te trekken en ook in dit rapport te spreken over zowel potjes- en zindelijkheidstraining als over het ondersteunen van zindelijkheid.

2.2 Kwantitatief luik: de websurvey

2.2.1 Doelgroep

De doelgroep bestond enerzijds uit ouders en anderzijds uit personen werkzaam in de kinderopvang. Wat betreft de ouders kwamen de volgende personen in aanmerking voor inclusie in de studie:

- Personen die ouder zijn van een kind tussen de 18 en 42 maanden en gekend zijn bij Kind en Gezin met een gekend e-mailadres (in functie van de steekproeftrekking, zie verder),
- Nederlandstalig,
- In Vlaanderen of Brussels Hoofdstedelijk Gewest woonachtig.

De volgende categorieën personen werkzaam in de kinderopvang kwamen in aanmerking voor inclusie in de studie:

- Personen werkzaam in een kinderopvang in Vlaanderen of Brussels Hoofdstedelijk Gewest,
- Opgenomen in de databank van Kind en Gezin (in functie van de steekproeftrekking, zie verder),²

² Ook waren 500 opvanglocaties uitgesloten die reeds deel uitmaakten van de steekproef voor een ander onderzoek van Kind en Gezin.

- Zowel kinderbegeleiders in een groepsopvang (inclusief samenwerkende onthaalouders³) als onthaalouders aangesloten bij een dienst als zelfstandige onthaalouders.

2.2.2 Organisatie van de dataverzameling

2.2.2.1 Opstellen van de vragenlijsten

De dataverzameling voor het kwantitatieve luik gebeurde door middel van een eenmalige digitale vragenlijst (websurvey) voor ouders en kinderbegeleiders (zowel in de gezinsopvang als de groepsopvang).⁴ Nadat een eerste draft van de vragenlijst door Kind en Gezin en een stakeholdersgroep was opgesteld, heeft het HIVA – KU Leuven in samenwerking met Kind en Gezin deze verder geoptimaliseerd. Er zijn drie verschillende vragenlijsten uitgestuurd: één voor de kinderopvang, één voor ouders van een kind tussen de 18 en 30 maanden en één voor ouders van een kind tussen de 30 en 42 maanden. De inhoud van de twee vragenlijsten voor de ouders kwam grotendeels overeen; enkel waren er voor de groep ouders met een kind tussen de 30 en 42 maanden nog een aantal bijkomende vragen met betrekking tot de kleuterschool. Er is één gezamenlijke vragenlijst voor kinderbegeleiders (groepsopvang en onthaalouders) opgesteld, al werd er bij sommige vragen en items wel een onderscheid gemaakt tussen personen werkzaam in de groepsopvang en personen werkzaam als onthaalouder. De vragenlijst was zo geprogrammeerd dat de respondenten enkel de voor hen relevante vragen en items te zien kregen.

De vragenlijst voor de *ouders* bevatte de volgende thema's:

- Algemene vragen over het kind en zijn of haar eventuele opvang;
- De fase van het zindelijkheidsproces waarin het kind zich op het moment van invullen van de vragenlijst bevindt;
- De eigen ervaring van ouders met het zindelijk worden van hun kind;
- Gekregen ondersteuning bij het zindelijkheidsproces en de evaluatie daarvan;
- De eigen aanpak van de potjestraining;
- De mening van de ouders over hun eigen aanpak van de potjestraining;
- De samenwerking met de kinderopvang;
- De samenwerking met de kleuterschool (enkel voor ouders van een kind tussen de 30 en 42 maanden);
- De mening van de ouders over zindelijkheid in het algemeen;
- De mening van ouders over hoe het zindelijkheidsproces bij kinderen (nog) beter ondersteund zou kunnen worden;
- Vragen over het gebruik van een sensor bij de zindelijkheidstraining;
- Achtergrondkenmerken van de respondent en zijn of haar partner.

³ Samenwerkende onthaalouders zijn bij de steekproeftrekking meegenomen in de categorie groepsopvang. Als we in de rest van het rapport spreken over groepsopvang, bedoelen we dan ook zowel de groepsopvang als samenwerkende onthaalouders.

⁴ De volledige vragenlijsten zijn op te vragen bij Kind & Gezin.

De volgende thema's kwamen aan bod in de vragenlijst voor de *kinderopvang*:

- Algemene vragen over de opvang waar de kinderbegeleider werkzaam is en zijn of haar werkervaring;
- De gekregen ondersteuning bij het aanpakken van het zindelijk worden van kinderen;
- De eigen aanpak van de potjestraining;
- De mogelijke oorzaken bij een moeilijker verloop van de potjestraining;
- Het aantal zindelijke kinderen in de leefgroep van de kinderbegeleider;
- De mening van de kinderbegeleider over zijn of haar eigen aanpak van de potjestraining;
- De mening van de kinderbegeleider over het ondersteunen van het zindelijkheidsproces bij opvangkinderen;
- De samenwerking met de ouders;
- De samenwerking met kleuterscholen;
- De mening van de kinderbegeleider over hoe het zindelijkheidsproces bij kinderen (nog) beter ondersteund zou kunnen worden;
- Vragen over het gebruik van een sensor bij de zindelijkheidstraining.

2.2.2.2 *Steekproeftrekking*

Kind en Gezin heeft via eigen databanken toegang tot de contactgegevens van enerzijds ouders (op basis van gegevens over de kinderen, we zullen echter blijven spreken over ouders) en anderzijds opvanglocaties die binnen de vooropgestelde doelgroep vallen. In wat volgt zullen we eerst de procedure voor de steekproeftrekking bij de ouders bespreken, en vervolgens voor de kinderopvang.

Steekproef bij de ouders

Bij de ouders zijn er twee steekproeven getrokken: één voor ouders van een kind tussen de 18 en 30 maanden en één voor ouders van een kind tussen de 30 en 42 maanden. Om voldoende diversiteit te verkrijgen in de steekproef, is gekozen voor een gestratificeerde steekproef. Concreet is gestratificeerd op basis van de volgende variabelen:

- Provincie: alle Vlaamse provincies (Antwerpen, Limburg, Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en West-Vlaanderen) en Brussels Hoofdstedelijk Gewest;
- De leeftijd van het kind: onderverdeeld in 18-24 maanden, 24-30 maanden, 30-36 maanden en 36-42 maanden;
- Pariteit: of het een eerste of een volgend kind betreft.

De volledige doelgroep - ouders met een kind tussen de 18 en 30 of 30 en 42 maanden die met een e-mailadres bekend zijn bij Kind en Gezin, waarvoor een dienstverlening in het Nederlands is aangegeven en waarvoor geen discretievereiste bestaat met betrekking tot het doorgeven van informatie over het kind - bestond uit respectievelijk 49 859 en 50 174 ouders. Omdat beide groepen vergelijkbaar zijn in grootte, komt ook de grootte van de steekproef in beide leeftijdscategorieën overeen. Rekening houdend met de te verwachten non-respons (geschat op 75 procent) en verouderde e-mailadressen (geschat op 20 procent) is gekozen voor een steekproef per leeftijdsgroep van ongeveer 15 000 ouders. Dit komt overeen met ongeveer 30 procent van de bij Kind en Gezin gekende populatie. Via de steekproefbestanden hadden we toegang tot informatie over de leeftijd van het kind, de provincie waarin het kind woonachtig is, en de pariteit van het kind (d.w.z. de rang die het kind heeft binnen het gezin: een eerste kind, tweede kind, ...).

Steekproef bij de opvanglocaties

Bij de opvanglocaties zijn drie steekproeven getrokken: één voor groepsopvang, één voor onthaalouders aangesloten bij een dienst en één voor zelfstandige onthaalouders. Ook hier is gekozen voor een gestratificeerde steekproef, waarbij rekening is gehouden met de volgende variabelen:

- Provincie: alle Vlaamse provincies (Antwerpen, Limburg, Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en West-Vlaanderen) en Brussels Hoofdstedelijk Gewest;
- Inkomenstarief: of een opvanglocatie al dan niet werkt met inkomenstarief (waarbij zelfstandige onthaalouders die zonder inkomenstarief werken een aparte steekproef vormden)

De volledige doelgroep bestond uit 2 010 groepsopvang initiatieven, 3 533 onthaalouders aangesloten bij een dienst en 322 zelfstandige onthaalouders. Bij het bepalen van de steekproefgrootte is echter niet enkel rekening gehouden met het aantal opvanglocaties, maar ook met de totale capaciteit binnen elk van deze drie opvangvormen. De groepsopvang staat immers in voor een (veel) groter deel van alle beschikbare opvangplaatsen: bijna 75 procent van alle opvangplaatsen bevindt zich binnen een groepsopvang. We hebben, anders dan bij de ouders, gekozen voor een steekproef van 25 procent van het totale aantal opvangplaatsen. Ook bij deze doelgroep zouden we immers te maken krijgen met verouderde gegevens en non-respons, maar we verwachtten een lagere non-respons dan bij de ouders gezien de relevantie van de vragenlijst voor deze beroepsgroep – het ondersteunen van zindelijkheid maakt immers een belangrijk deel uit van de job van kinderbegeleiders (Kaerts et al., 2012). Het trekken van de steekproef is gebeurd volgens de verhoudingen wat betreft het aantal locaties en de totale opvangcapaciteit per opvangvorm. Uiteindelijk bestond de steekproef uit 910 groepsopvanginitiatieven, 180 onthaalouders aangesloten bij een dienst en 44 zelfstandige onthaalouders. In het steekproefbestand was informatie opgenomen over de provincie van de opvanglocatie en het al dan niet werken met inkomenstarief.

2.2.2.3 Het programmeren en versturen van de websurveys

De surveydienst van het HIVA – KU Leuven heeft de vragenlijsten geprogrammeerd en stond ook in voor het verzenden van de initiële uitnodiging en daaropvolgende reminder naar de kandidaat-deelnemers.

Voor het uitsturen van de survey en het contact met de respondenten is een nieuw e-mailadres opgesteld, gelinkt aan de KU Leuven. Dat betekende dat enkel de onderzoekers toegang hadden tot deze mailbox. Omdat de steekproefgegevens voortkwamen uit de databanken van Kind en Gezin, zijn deze bezorgd aan de onderzoekers. Het doorgeven van deze gegevens werd geregeld via een dataverwerkingsovereenkomst. In samenspraak met Kind en Gezin is een uitnodiging opgesteld met inhoudelijke en praktische informatie over het onderzoek, die samen met de link naar de vragenlijst is uitgestuurd naar de kandidaat-deelnemers.

De ouders en zelfstandige onthaalouders konden direct bereikt worden via hun eigen e-mailadres. Het voordeel hiervan was dat iedere aangeschreven persoon een individuele link kon ontvangen die nadien gekoppeld kon worden aan de achtergrondgegevens (zoals provincie en pariteit) uit het steekproefbestand. Bovendien konden hierdoor na een aantal weken gerichte reminders gestuurd worden aan personen die de vragenlijst nog niet (volledig) hadden ingevuld.

Bij de groepsopvang en onthaalouders aangesloten bij een dienst was dit niet het geval: hier hadden we enkel beschikking over het e-mailadres van de locatie- of dienstverantwoordelijke. Omdat de focus lag op het bevragen van kinderbegeleiders die dagelijks met het zindelijkheidsproces van kinderen bezig

zijn, hebben we in de uitnodiging een inleidend bericht opgenomen gericht aan de verantwoordelijke. Hierin werd gevraagd om de uitnodiging met link naar de websurvey door te sturen naar een kinderbegeleider binnen de betreffende locatie of dienst die (ook) peuters opvangt. Om de privacy van de respondenten te waarborgen, is besloten om bij deze groepen te werken met een anonieme link in plaats van een individuele link. Hierdoor konden de antwoorden van de respondenten niet meer gekoppeld worden aan het steekproefbestand. Om deze reden hebben we aan het begin van de vragenlijst een aantal extra vragen opgenomen, met name de provincie en het al dan niet werken met inkomenstarief. Een ander gevolg van deze keuze voor een anonieme link was dat de vragenlijst door de verantwoordelijke kon doorgestuurd worden naar meerdere personen in plaats van naar één persoon, zoals in de e-mail gevraagd werd. Vanwege de anonieme link is het wel niet mogelijk om na te gaan in hoeverre dit ook effectief gebeurd is. Mogelijks heeft dit de initiële steekproef enigszins vertekend. We kunnen daardoor ook een hogere respons gekregen hebben dan initieel de verwachting was. We hebben de reminders naar alle verantwoordelijken uit de steekproef gestuurd, omdat we niet konden nagaan wie de vragenlijst al had ingevuld.

De vragenlijsten zijn deels eind januari (ouders en zelfstandige onthaalouders) en deels begin februari (groepsopvang en onthaalouders aangesloten bij een dienst) 2021 uitgestuurd. Na twee weken kregen de personen uit de steekproef een reminder, waarna de survey nog twee weken open bleef staan.

2.2.3 Respons

2.2.3.1 Responsgraad

Vooraleer we ingaan op de responsgraad benadrukken we graag dat de kinderopvangsector een belangrijke rol gespeeld heeft bij de bekendmaking van de studie aan de kinderopvang. De koepels hebben mee nagedacht over de beste manier om de kinderopvang te bereiken en hebben deelname aan de studie gepromoot.

In Tabel 1 is terug te vinden hoeveel personen in totaal zijn aangeschreven en hoeveel personen de vragenlijst volledig hebben ingevuld.⁵ Ruim 3 100 ouders met een kind tussen de 18 en 30 maanden hebben de vragenlijst volledig ingevuld, wat overeenkomt met 21 procent van de totale steekproef. Bij ouders met een kind tussen de 30 en 42 maanden gaat het om ruim 2 700 ouders, of 18 procent. Van de zelfstandige onthaalouders hebben 11 van de 44 aangeschreven personen deelgenomen, een responsgraad van 25 procent.

De responsgraad bij de groepsopvang en onthaalouders aangesloten bij een dienst kon niet bepaald worden, omdat wegens het werken met een anonieme link niet kon worden achterhaald naar hoeveel kinderbegeleiders in de groepsopvang en onthaalouders de vragenlijst is doorgestuurd door de 910 verantwoordelijken van een groepsopvang en 180 verantwoordelijken van een dienst voor onthaalouders.

⁵ Een volledig ingevulde vragenlijst wil zeggen dat de respondent de volledige vragenlijst doorlopen heeft en op het einde de antwoorden heeft doorgestuurd, waarmee de vragenlijst werd afgesloten. Dit betekent echter niet dat de respondent ook alle vragen heeft ingevuld.

Tabel 1 Responsgraad ouders, groepsopvang en onthaalouders

	Totaal aangeschreven (n)	Totale respons (n)	Responsgraad (%)
Ouders	29 800	5 825	20%
<i>Ouders met een kind tussen 18-30 maanden</i>	14 999	3 117	21%
<i>Ouders met een kind tussen 30-42 maanden</i>	14 801	2 708	18%
Groepsopvang	910	452	n.v.t.
Onthaalouders	224	112	n.v.t.
<i>Onthaalouders aangesloten bij dienst</i>	180	101	n.v.t.
<i>Zelfstandige onthaalouders</i>	44	11	25%

2.2.3.2 Representativiteit t.o.v. de doelgroep

Om zicht te krijgen op de representativiteit van het onderzoek ten opzichte van de beoogde doelgroep, dat wil zeggen *alle personen en opvanglocaties die kans maakten om in de steekproef terecht te komen* en dus niet enkel diegenen die effectief zijn uitgenodigd om deel te nemen aan het onderzoek, hebben we voor de kenmerken waarop gestratificeerd is de groep respondenten met de totale doelgroep voor dit onderzoek vergeleken. Bij de ouders gaat het dan om provincie, leeftijd van het kind (onderverdeeld in subcategorieën van zes maanden) en pariteit. Wat betreft de kinderopvang is er gestratificeerd naar provincie en het al dan niet werken met inkomenstarief. Een aantal van deze kenmerken worden in de analyse ook gebruikt om eventuele verschillen tussen subgroepen na te gaan. Zo is er bijvoorbeeld in sommige provincies meer aandacht besteed aan zindelijkheid, waarvan het resultaat met deze vragenlijst nagegaan kan worden. Bovendien kan door het uitsplitsen naar provincie bepaald worden of en hoe er nood is aan een gedifferentieerd aanbod.

Representativiteit ten opzichte van de *steekproef*, dat wil zeggen alle personen die een link hebben gekregen naar de vragenlijst, gaan we na in paragraaf 2.1.5 voor de kenmerken opleidingsniveau en de geboortenationaliteit van de ouder. Deze twee achtergrondkenmerken van de ouders hebben immers mogelijk een invloed op de aanpak van de zindelijkheidsstraining (zie o.a. Kaerts et al., 2014; en Mota en Barros, 2008).

Ouders

In Tabel 2 is de verdeling opgenomen van de kenmerken waarvoor bij de ouders gestratificeerd is, van zowel de volledige onderzoekspopulatie als van de uiteindelijke groep respondenten. Over het algemeen liggen de verdelingen van de drie kenmerken in de onderzoekspopulatie en de groep respondenten dicht bij elkaar, en dit in beide leeftijdsgroepen. Dit wijst op een goede representativiteit naar de onderzoekspopulatie toe. Het is belangrijk te vermelden dat het hier *niet* om een representativiteit naar de volledige populatie ouders met een kind tussen de 18 en 42 maanden gaat, aangezien immers verschillende groepen ouders niet in aanmerking kwamen voor inclusie in de studie. Bij het kenmerk provincie zien we een nagenoeg perfecte representativiteit, enkel hebben iets meer personen uit Vlaams-Brabant en iets minder personen uit West-Vlaanderen deelgenomen dan we hadden mogen verwachten op basis van de onderzoekspopulatie. Iets minder ouders met een kind tussen de 18 en 23

maanden en een kind tussen de 36 en 42 maanden hebben deelgenomen ten opzichte van de verdeling in de onderzoekspopulatie (en dus iets meer ouders met een kind in de andere twee leeftijdscategorieën), al blijft het verschil beperkt. Ten slotte hebben meer ouders deelgenomen van wie het kind in de beoogde leeftijdsgroep het eerste kind was dan we hadden mogen verwachten op basis van de verdeling in de onderzoekspopulatie, waarbij het verschil in de groep ouders met een kind tussen de 30 en 42 maanden meer uitgesproken is (voor 46.6% in de onderzoekspopulatie had het onderzoek betrekking op een eerste kind, tegenover 53.7% in de groep respondenten).

Tabel 2 Ouders - verdeling van de onderzoekspopulatie en de respondenten naar provincie, leeftijd van het kind en pariteit van het kind

	Onderzoeks- populatie (kind tussen 18-30 maanden) (n=49 447)	Groep respondenten (kind tussen 18-30 maanden) (n=3 117)	Onderzoeks- populatie (kind tussen 30-42 maanden) (n=50 174)	Groep respondenten (kind tussen 30-42 maanden) (n=2 708)
Provincie				
<i>Antwerpen</i>	29.6% (n=14 647)	28.6% (n=893)	30.3% (n=15 185)	30.1% (n=816)
<i>Brussels Hoofdstedelijk Gewest</i>	1.1% (n=561)	1.3% (n=39)	1.2% (n=600)	1.4% (n=37)
<i>Limburg</i>	13.3% (n=6 555)	13.1% (n=408)	13.3% (n=6 677)	13.7% (n=372)
<i>Oost- Vlaanderen</i>	24.0% (n=11 868)	24.6% (n=766)	23.3% (n=11 674)	25.0% (n=676)
<i>Vlaams- Brabant</i>	13.7% (n=6 795)	16.3% (n=507)	14.0% (n=7 008)	16.0% (n=433)
<i>West- Vlaanderen</i>	18.2% (n=9 021)	16.2% (n=504)	18.0% (n=9 030)	13.8% (374)
Leeftijd				
<i>18-23 maanden</i>	48.9% (n=24 174)	45.2% (n=1 408)	n.v.t.	n.v.t.
<i>24-29 maanden</i>	51.1% (n=25 273)	54.8% (n=1 709)	n.v.t.	n.v.t.
<i>30-35 maanden</i>	n.v.t.	n.v.t.	49.1% (n=24 628)	52.3% (n=1 417)
<i>36-41 maanden</i>	n.v.t.	n.v.t.	50.9% (n=25 546)	47.7% (n=1 291)
Pariteit				
<i>Eerste kind</i>	46.4% (n=22 929)	50.0% (n=1 560)	46.6% (n=23 366)	53.7% (n=1 453)
<i>Volgend kind</i>	53.6% (n=26 518)	50.0% (n=1 557)	53.4% (n=26 808)	46.3% (n=1 255)

Kinderopvang

Tabel 3 toont de verdeling van de kenmerken die gebruikt zijn om te stratificeren bij de kinderopvang, voor opnieuw de totale onderzoekspopulatie en de groep respondenten. We willen hier opnieuw benadrukken dat we de representativiteit nagaan van de groep respondenten ten opzichte van de *onderzoekspopulatie* en niet ten opzichte van de totale populatie. Wat betreft provincie zien we bij de groepsopvang dat de percentages voor de onderzoekspopulatie en de groep respondenten redelijk overeenkomen, en dit ondanks het werken met een open link waarvan we niet weten naar hoeveel personen die telkens is doorgestuurd. Enkel in Antwerpen en Brussel hebben procentueel gezien wat meer respondenten deelgenomen en in Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen wat minder dan we hadden mogen verwachten op basis van de verdeling in de onderzoekspopulatie. Bij de onthaalouders zijn de afwijkingen soms wat groter, al heeft dit – zeker bij de zelfstandige onthaalouders – vooral te maken met de kleinere groep respondenten. Hierdoor kunnen een aantal personen per provincie meer of minder al een groot verschil maken in procentueel opzicht. Bij de onthaalouders aangesloten bij een dienst valt vooral op dat er relatief weinig personen uit Limburg hebben deelgenomen en relatief veel uit Vlaams-Brabant en West-Vlaanderen in vergelijking met de verdeling in de onderzoekspopulatie. Wellicht hebben in de twee laatstgenoemde provincies de dienstverantwoordelijken vaker de mail met de link naar de vragenlijst doorgestuurd naar meerdere onthaalouders dan in andere provincies, al is dit niet met zekerheid te zeggen.

Het stratificatiecriterium wel of geen inkomenstarief zijn we enkel nagegaan voor de groepsopvang. De onthaalouders aangesloten bij een dienst werken immers allen met inkomenstarief en de zelfstandige onthaalouders zonder. Opvallend bij de groepsopvang is dat het verschil tussen de onderzoekspopulatie en de groep respondenten met telkens tien procentpunten redelijk groot is: er hebben meer personen deelgenomen die werken in een opvang met inkomenstarief ten opzichte van de verdeling in de onderzoekspopulatie (74.6% t.o.v. 64.6%). Groepsopvang die werken met inkomenstarief zijn dus relatief oververtegenwoordigd in de groep respondenten.

Tabel 3 Kinderopvang - verdeling van de onderzoekspopulatie en de respondenten naar provincie en het al dan niet werken met inkomenstarief

	Onderzoeks- populatie (groepsopvang) (n=2 455)	Respondenten (groepsopvang) (n=452)	Onderzoeks- populatie (onthaalouders aangesloten bij dienst) (n=3 533)	Respondenten (onthaalouders aangesloten bij dienst) (n=101)	Onderzoeks- populatie (zelfstandige onthaalouders) (n=322)	Respondenten (zelfstandige onthaalouders) (n=11)
Provincie						
<i>Antwerpen</i>	25.8% (n=634)	34.3% (n=155)	27.5% (n=970)	24.8% (n=25)	17.4% (n=56)	27.3% (n=3)
<i>Brussels Hoofd- stedelijk Gewest</i>	6.9% (n=170)	9.7% (n=44)	0.5% (n=18)	1.0% (n=1)	1.9% (n=6)	0.0% (n=0)
<i>Limburg</i>	7.9% (n=195)	7.3% (n=33)	17.3% (n=610)	7.9% (n=8)	5.6% (n=18)	9.1% (n=1)
<i>Oost- Vlaanderen</i>	24.1% (n=591)	16.8% (n=76)	24.1% (n=852)	24.8% (n=25)	20.8% (n=67)	9.1% (n=1)
<i>Vlaams-Brabant</i>	15.4% (n=377)	17.5% (n=79)	11.4% (n=404)	15.8% (n=16)	20.5% (n=66)	36.4% (n=4)
<i>West- Vlaanderen</i>	19.9% (n=488)	14.4% (n=65)	19.2% (n=679)	25.7% (n=26)	33.8% (n=109)	18.2% (n=2)
Inkomens- tarief						
<i>Wel inkomens- tarief</i>	64.6% (n=1 587)	74.6% (n=337)	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
<i>Geen inkomenstarief</i>	35.4% (n=868)	25.4% (n=115)	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

2.2.4 Analyse van de websurvey

De resultaten van de survey werden in SPSS®-format aangeleverd. Eventuele persoonsgegevens zoals naam en e-mailadres zijn uit dit bestand verwijderd, zodat de koppeling van de antwoorden aan bepaalde personen niet meer mogelijk was. Vervolgens zijn deze bestanden in het geval van de ouders en zelfstandige onthaalouders gekoppeld aan de steekproefbestanden (met informatie over bijvoorbeeld de pariteit van het kind of de provincie waarin de opvanglocatie zich bevindt) via een individuele anonieme code die in beide bestanden dezelfde was. Op deze manier was het mogelijk om op anonieme wijze de respondenten te koppelen aan de stratificatievariabelen en zo zicht te krijgen op de verdeling van deze variabelen onder de groep respondenten ten opzichte van de personen in de steekproef. Bij de groepsopvang en onthaalouders aangesloten bij een dienst was het niet mogelijk om de koppeling te maken, aangezien zij een anonieme link hebben ingevuld en er dus geen code aanwezig was voor de koppeling. De analyses zijn gebeurd in SPSS® en er is gebruik gemaakt van beschrijvende statistische methoden. We hebben ervoor gekozen om de resultaten niet te wegen, aangezien de respons over het algemeen redelijk representatief is gebleken ten opzichte van de steekproef met betrekking tot de variabelen waarvoor is gestratificeerd. Bovendien hebben we voor enkele relevante vragen de groepen waarvoor gestratificeerd is onderling vergeleken, waardoor wegen in deze gevallen niet nodig was (bijvoorbeeld het opsplitsen van de antwoorden naar leeftijd en pariteit van het kind of de provincie waar de kinderopvang gelegen is). Bij de analyses van de vragenlijst voor de opvanglocaties werd er biviaat getoetst of er statistisch significante verschillen in de antwoorden werden gevonden tussen de deelnemers werkzaam in de groepsopvang versus de onthaalouders. Indien er voor een bepaalde vraag een dergelijk verschil werd gevonden, is dit in het rapport beschreven.

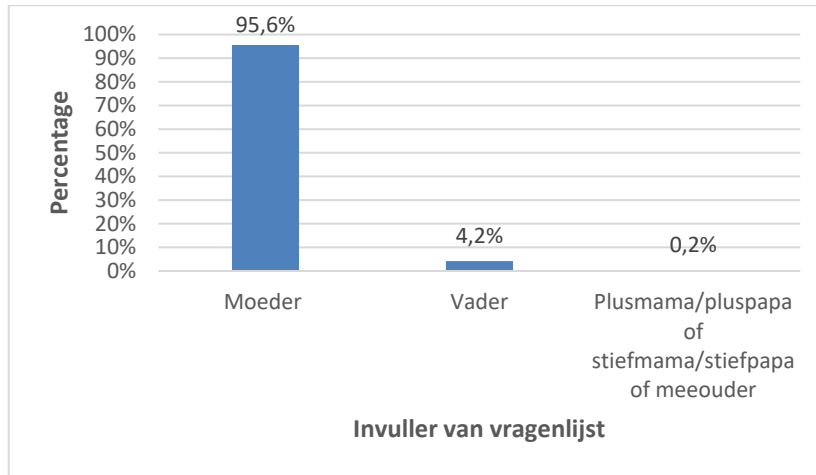
2.2.5 Profiel van de respondenten

In deze deelparagraaf gaan we dieper in op het profiel van de ouders en kinderbegeleiders die aan de survey hebben deelgenomen. Bij de ouders wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste achtergrondkenmerken van zowel de ouders (diploma, werksituatie, nationaliteit, ...) als de kinderen (leeftijd, geslacht, wel/geen opvang, ...), bij de kinderopvang richten we ons op kenmerken van de respondent m.b.t. het werk in de opvang (aantal jaar werkzaam in kinderopvang, aantal opgevangen kinderen per week, ...). We zijn ook nagegaan in hoeverre de responsgraad representatief is ten opzichte van de steekproef met betrekking tot de kenmerken opleidingsniveau en de geboortenationaliteit van de ouder.

2.2.5.1 Profiel van de ouders en de kinderen

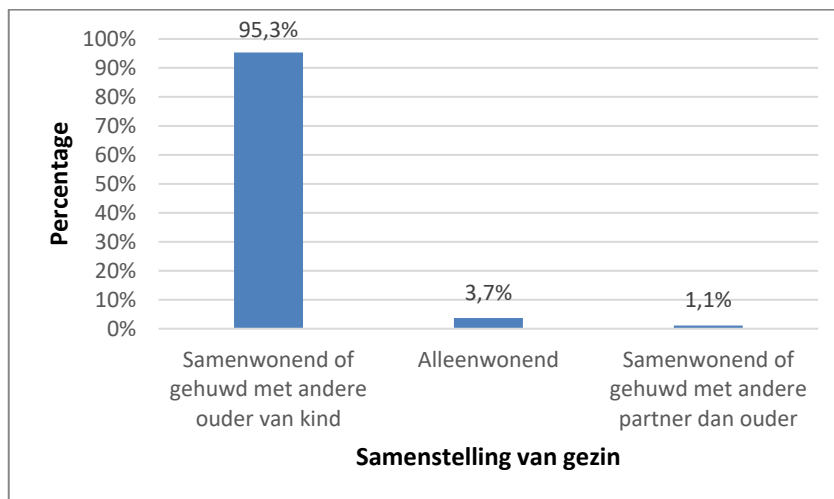
Achtergrondkenmerken van de ouder

Uit Figuur 1 blijkt dat in ruim 95% van de gevallen de moeder de vragenlijst heeft ingevuld. In slechts 4.2% van de gevallen was het de vader.

Figuur 1 Relatie tot het kind van de invuller van de vragenlijst (n=5 790)

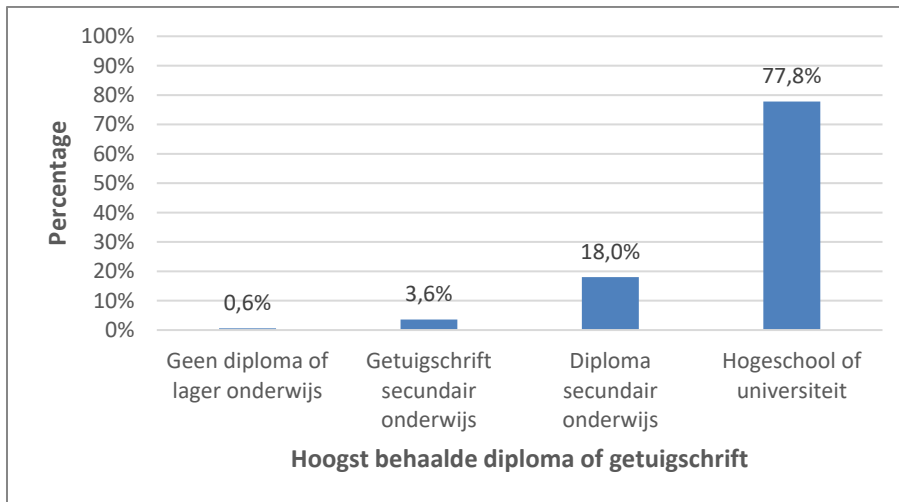
Figuur 2 laat de samenstelling van het gezin zien, waaruit blijkt dat een overgrote meerderheid van ruim 95 procent van de respondenten samenwoont met de andere ouder van het kind. Aan de personen die tot de andere twee categorieën behoren, namelijk alleenwonend of samenwonend/gehuwd met een andere partner dan de ouder, hebben we ook gevraagd bij wie het kind op weekbasis het meeste verblijft (cijfers niet weergegeven). In ruim 80 procent van de gevallen is dat bij de respondent, bij 20 procent van de respondenten is dat verdeeld tussen de ene en de andere ouder. Niemand heeft aangegeven dat het kind de meeste tijd bij de andere ouder verblijft.

Figuur 2 Samenstelling van het gezin (n=5 793)

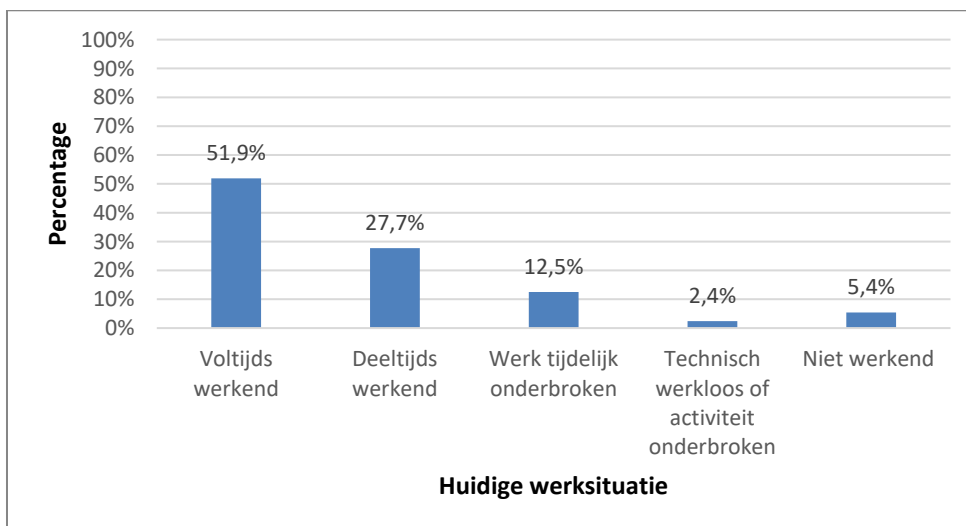
Ruim drie kwart van de respondenten heeft een hogeschool of universiteitsdiploma, gevolgd door 18 procent met een diploma secundair onderwijs (zie Figuur 3). Het percentage hogeschoolden onder de respondenten ligt hoger dan in de steekproef, waar het percentage hogeschoolden 60 procent

bedroeg.⁶ Hooggeschoolden hebben dus vaker deelgenomen aan het onderzoek in vergelijking met lager geschoolden. Hier dient rekening mee gehouden te worden bij de interpretatie van de resultaten, aangezien uit Kaerts et al. (2014) is gebleken dat er een positief verband is tussen de leeftijd van het kind bij de start van de zindelijkheidstraining en het opleidingsniveau van de moeder. Volgens Mota en Barros (2008) kan dit verklaard worden doordat moeders met een lager opleidingsniveau vaker op een vaste leeftijd starten en minder uitgaan van de ontwikkeling van het kind.

Figuur 3 Hoogst behaalde diploma of getuigschrift (n=5 578)

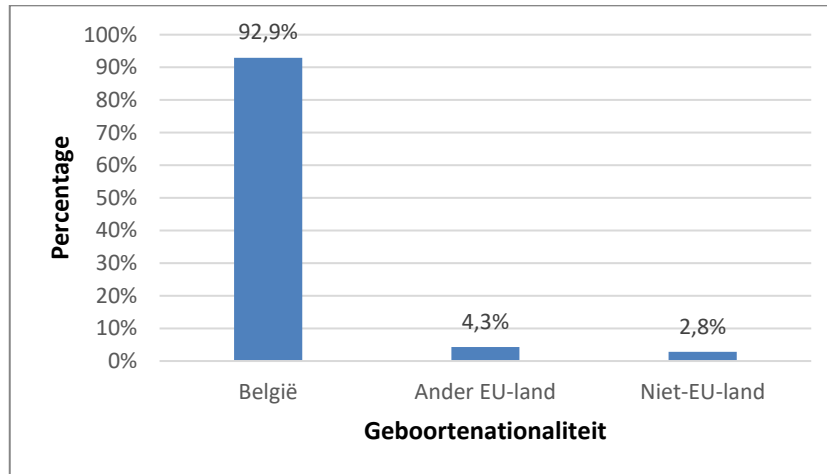
De helft van de respondenten gaf aan voltijds te werken, terwijl ruim een kwart deeltijds werkt. Het overige kwart van de respondenten heeft het werk tijdelijk onderbroken (omwille van ziekte, moederschapsrust, ouderschapsverlof, ...), is technisch werkloos of heeft een onderbroken activiteit (bijvoorbeeld omwille van de coronacrisis), of werkt niet (zie Figuur 4).

Figuur 4 Huidige werksituatie (n=5 781)

⁶ In de data van Kind en Gezin is het opleidingsniveau van de moeder opgenomen, in de vragenlijst is gevraagd naar die van de invuller van de vragenlijst. Omdat echter slechts vijf procent van de invullers een andere persoon dan de moeder was, menen we dat de vertekening beperkt zal zijn.

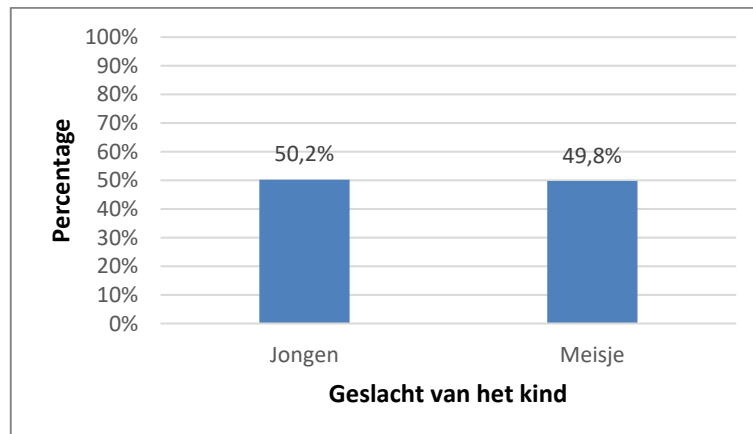
Uit Figuur 5 blijkt dat 93% van de respondenten bij de geboorte de Belgische nationaliteit had. Vier procent had een nationaliteit van een ander EU-land en bijna 3% had de nationaliteit van een land buiten de EU. Ook hier hebben we een vergelijking gemaakt met de steekproef, waarvoor we gegevens over de geboortenationaliteit van de moeder tot onze beschikking hadden. In de steekproef had slechts 82 procent van de moeders de Belgische nationaliteit, wat betekent dat ouders met de Belgische geboortenationaliteit vaker bereid waren om deel te nemen aan het onderzoek dan ouders met een andere geboortenationaliteit.

Figuur 5 Geboortenationaliteit (n=5 787)

Achtergrondkenmerken van het kind

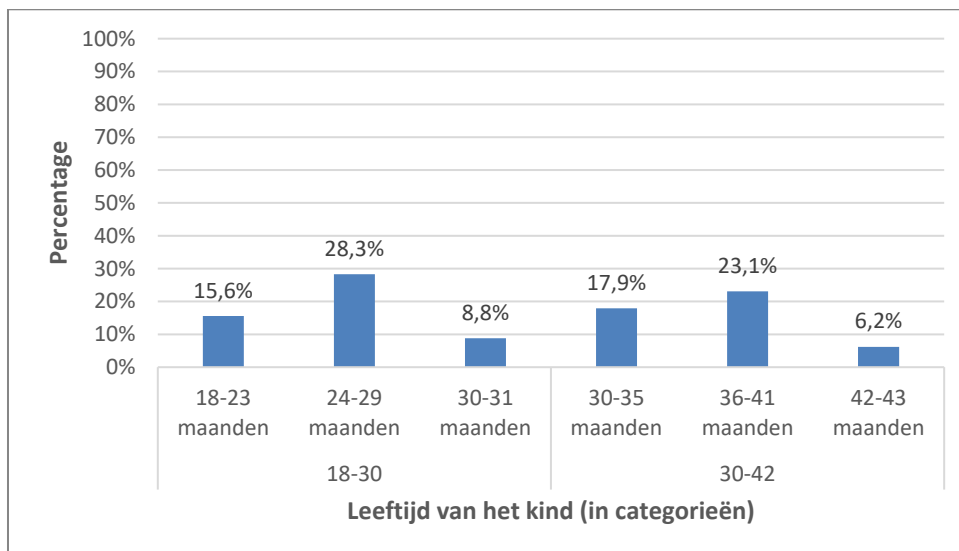
Ouders zijn ook bevraagd over een aantal profielkenmerken met betrekking tot hun kind waarvoor de vragenlijst werd ingevuld, te beginnen met hun geslacht en leeftijd. Figuur 6 laat zien dat de verdeling jongen-meisje met respectievelijk 50.2% en 49.8% bijna gelijk is.

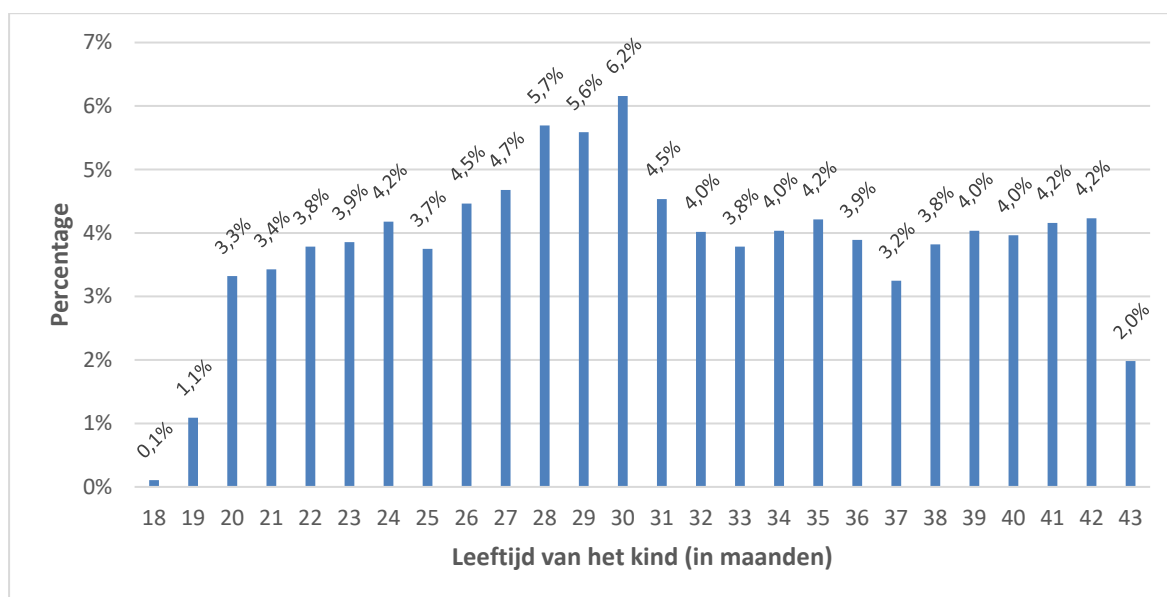
Figuur 6 Geslacht van het kind (n=5 825)

We geven hier ook opnieuw de verdeling van de leeftijden weer, omdat de populatiegegevens een periode vóór het online gaan en dus het invullen van de vragenlijst zijn getrokken. Er is daarom besloten om ook in de vragenlijst te vragen naar de leeftijd van het kind en ook kinderen mee te nemen die op het moment waarop de vragenlijst werd ingevuld iets ouder waren dan de beoogde leeftijdscategorie. Concreet gaat het voor de groep van kinderen tussen 18 en 30 maanden om kinderen van 30 en 31 maanden oud, en voor de groep kinderen tussen 30 en 42 maanden om kinderen van 42 en 43 maanden

oud. In de rest van dit rapport gaan we dan ook uit van de leeftijd die het kind had op het moment van het invullen van de vragenlijst. De leeftijdsverdeling van de kinderen per leeftijdscategorie is terug te vinden in Figuur 7 en per individuele levensmaand in Figuur 8. We zien dat voor beide overkoepelende leeftijdscategorieën de oudere kinderen het meest vertegenwoordigd zijn: de grootste leeftijdsgroep (28.3%) is die van 24 tot 29 maanden, gevolgd door de groep kinderen tussen de 36 en 41 maanden (23.1%).

Figuur 7 Leeftijd van het kind in categorieën (n=5 602⁷)

Figuur 8 Leeftijd van het kind per individuele levensmaand (n=5 602)⁸

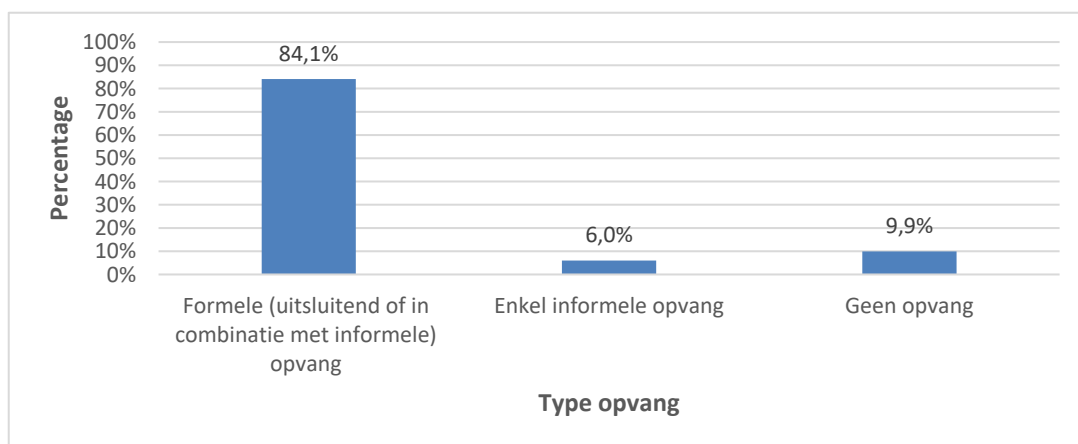
⁷ Gegevens zijn niet voor ieder kind beschikbaar, aangezien de vraag naar leeftijd soms foutief is ingevuld of een kind ver buiten de beoogde leeftijdscategorieën valt. We laten de antwoorden van ouders van deze kinderen in de rest van het rapport buiten de analyse wanneer een resultaat gekruist wordt met leeftijd, maar nemen ze wel op bij de bespreking van de overige resultaten.

⁸ Om een idee te geven van de grootte van de groepen: 61 ouders (1.1%) gaven aan dat hun kind ten tijde van het invullen van de vragenlijst 19 maanden oud was, 345 ouders (6.2%) zeiden een kind van 30 maanden oud te hebben. Op de leeftijden van 18 en 19 maanden na bestaat iedere leeftijdsmaand uit minstens 100 kinderen.

Kinderopvang en kleuterschool

Opvang buiten het gezin kan bestaan uit formele opvang (groepsopvang en onthaalouders) en informele opvang (bv. grootouders of andere personen uit het persoonlijk netwerk van de ouder) of een combinatie van beide. Kinderen die zowel formeel als informeel opgevangen werden, zijn vervat in de categorie formele opvang. De categorie informele opvang bestaat dus uit kinderen die uitsluitend informeel werden opgevangen. Deze keuze is gemaakt omdat we in het kader van latere thema's waarbij de link wordt gelegd tussen formele opvang en zindelijkheid voornamelijk geïnteresseerd waren in het percentage kinderen dat (uitsluitend of in combinatie met informele opvang) naar de formele opvang is gegaan. Figuur 9 toont het percentage kinderen tussen 18 en 30 maanden dat in de drie maanden voor het invullen van de vragenlijst al dan niet is opgevangen buiten het gezin. Het merendeel van de kinderen (84.1%) is in de drie maanden voor het invullen van de vragenlijst ten minste een gedeelte van de week opgevangen in een groepsopvang of bij een onthaalouder. Het aantal kinderen dat niet opgevangen werd, ligt hoger dan het aantal kinderen dat enkel informeel werd opgevangen. Mogelijk heeft de coronacrisis hier een rol in gespeeld, waardoor kinderen minder vaak uitsluitend opgevangen werden door grootouders of andere personen binnen het persoonlijk netwerk.

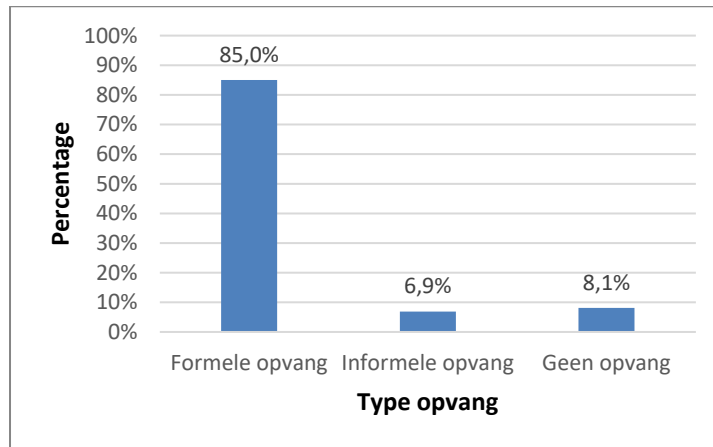
In bijlage 4 (Figuur 30) is de frequentie van de opvang op weekbasis opgenomen voor de verschillende opvangtypes. Daaruit blijkt dat het merendeel van de kinderen dat naar de formele opvang ging, daar op weekbasis gemiddeld tussen de tweeënhalf en vier dagen verbleef. De meeste kinderen die uitsluitend door de grootouders of op een andere manier werden opgevangen, werden dit op weekbasis maximum tweeënhalf dagen per week.

Figuur 9 Percentage kinderen dat is opgevangen volgens type opvang in de drie maanden voorafgaand aan het invullen van de vragenlijst - leeftijdsgroep 18-30 maanden (n=3 117)

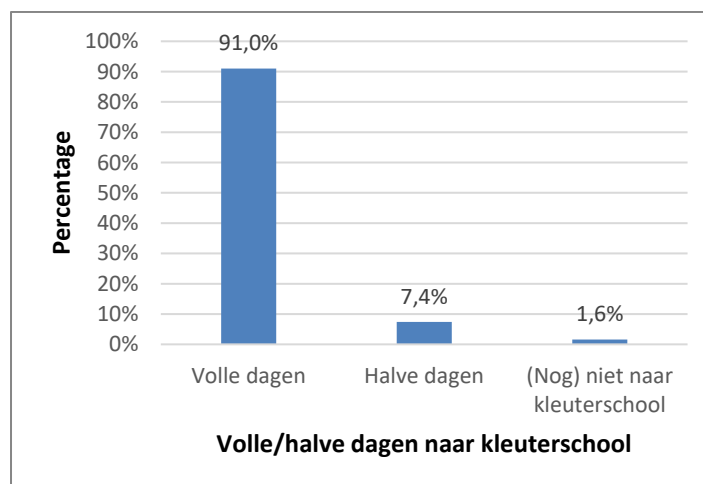
Om een beeld te krijgen van de ervaringen met opvang bij de groep kinderen tussen de 30 en 42 maanden oud, hebben we drie mogelijke opvangmomenten samengevoegd: voorafgaand aan de start van de kleuterschool, tijdens de kleuterschool buiten de schooluren in de drie maanden voorafgaand aan het invullen van de vragenlijst, en indien het kind nog niet naar de kleuterschool ging eveneens de drie maanden voordat de vragenlijst werd ingevuld. De definities van formele en informele opvang zijn dezelfde als hierboven, al is de categorie formele opvang uitgebreid met de buitenschoolse opvang wat betreft opvang tijdens de kleuterschool buiten de schooluren. Het beeld is zeer gelijkaardig met de groep kinderen tussen 18 en 30 maanden (zie Figuur 10). Een zeer grote meerderheid van 85 procent is op een bepaald moment naar de formele opvang gegaan, terwijl 15 procent enkel binnen het persoonlijk

netwerk is opgevangen of op geen enkel moment opvang heeft gehad. In bijlage 4 (Tabel 36) is onderstaande figuur uitgesplitst naar opvangmoment, waaruit blijkt dat de meeste kinderen die naar de kleuterschool gaan vóór de start zijn opgevangen in een groepsopvang of bij een onthaalouder. Bij kinderen die niet naar de kleuterschool gaan, is dit beeld gemengder: van hen gaat slechts iets meer dan de helft naar de formele opvang.

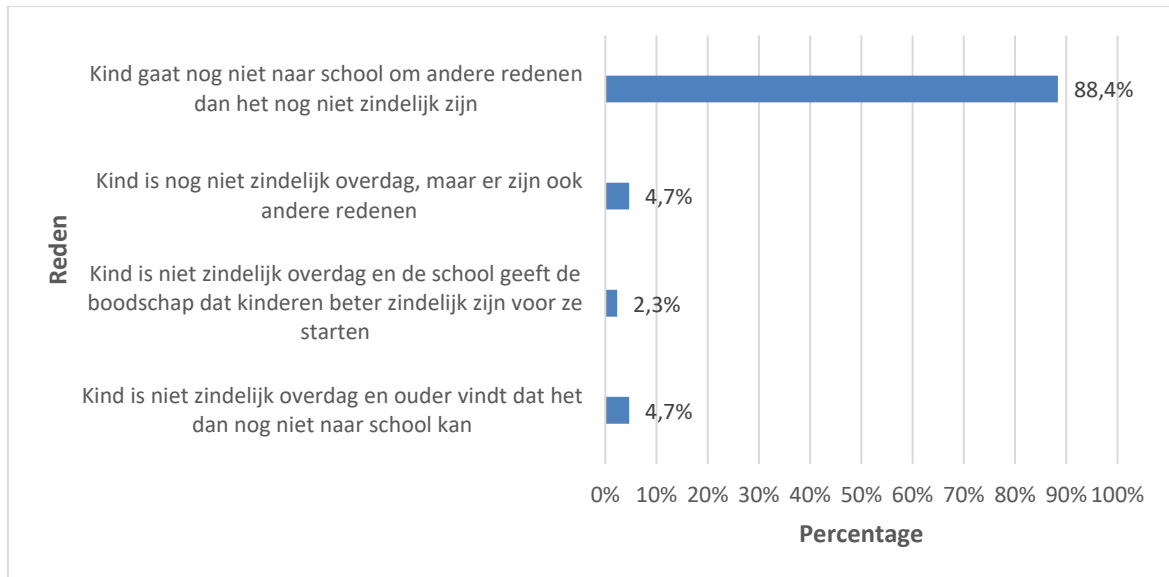
Figuur 10 Percentage kinderen dat voor en/of tijdens de kleuterschool, of in de drie maanden voorafgaand aan het invullen van de vragenlijst (indien het kind nog niet naar de kleuterschool ging) volgens type opvang - leeftijdsgroep 30-42 maanden (n=2 708)

Uit Figuur 11 blijkt dat 91% van de kinderen tussen 30 en 42 maanden volle dagen naar de kleuterschool gaat, gevolgd door 7% met halve dagen. Bijna drie kwart van de kinderen was tussen de 30 en 32 maanden toen ze voor het eerst naar de kleuterschool gingen, bijna 20 procent startte op een leeftijd tussen de 33 en 35 maanden (gegevens niet weergegeven).

Figuur 11 Percentage kinderen tussen de 30 en 42 maanden dat volle dagen, halve dagen of (nog) niet naar de kleuterschool gaat (n=2 708)

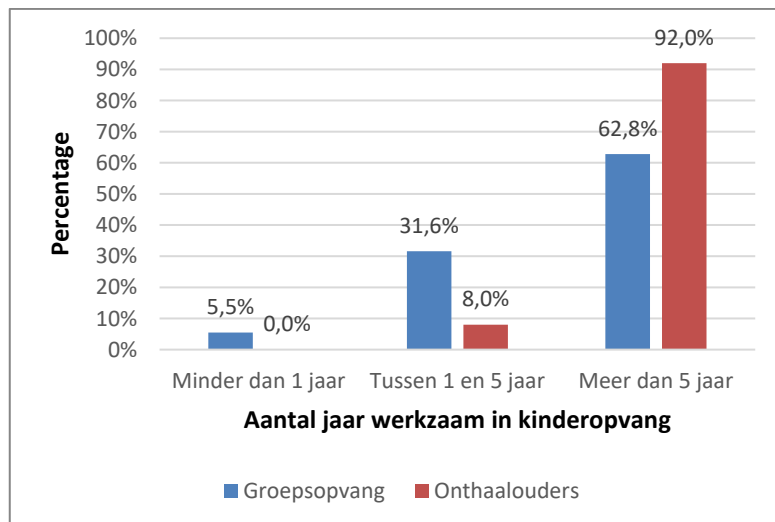
Voor de kinderen tussen 30 en 42 maanden waarvan de ouders aangaven dat ze (nog) niet naar de kleuterschool gaan (n=43), werd vervolgens nagegaan welke de reden hiervoor was. Bij de overgrote meerderheid van de kinderen (89%) betrof dit een andere reden dan het nog niet zindelijk zijn (zie Figuur 12).

Figuur 12 Redenen waarom het kind tussen 30 en 42 maanden (nog) niet naar de kleuterschool gaat (n= 43)

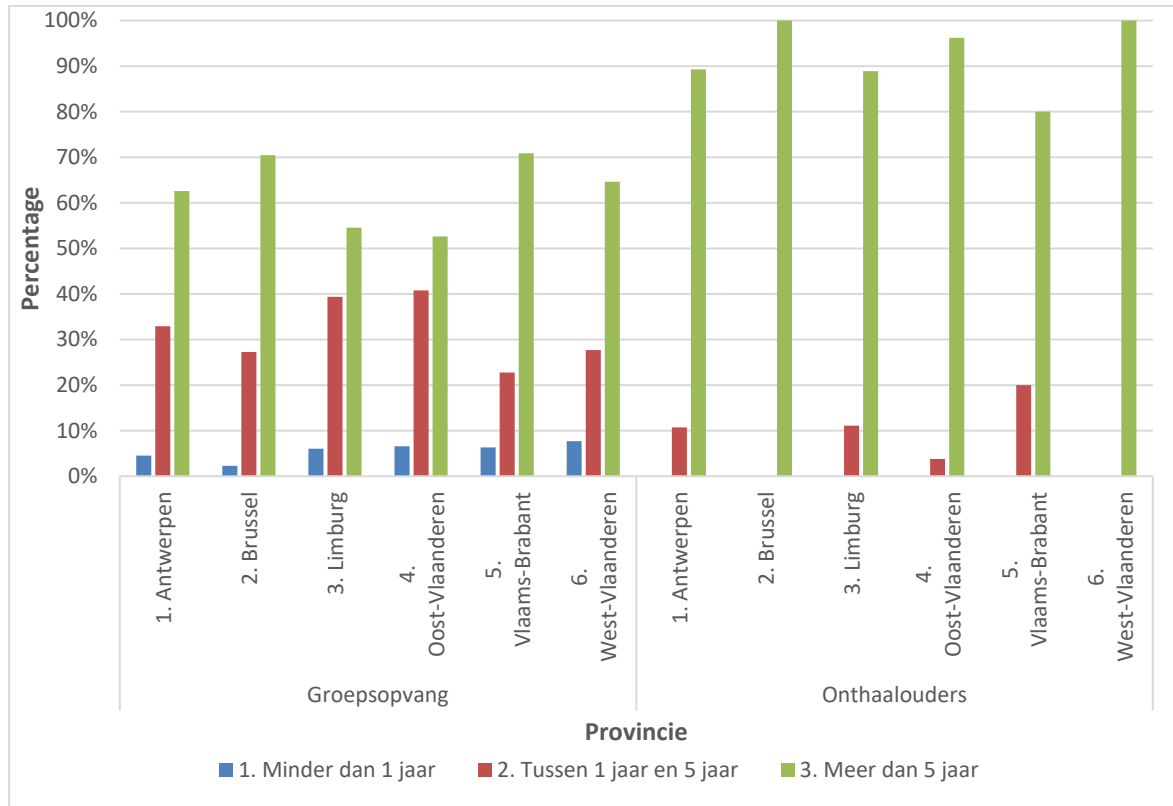
2.2.5.2 Profiel van de kinderbegeleiders

In Figuur 13 is weergegeven hoeveel jaar de kinderbegeleiders hun job reeds uitoefenen. Uit deze figuur blijkt dat 63 procent van de kinderbegeleiders in de groepsopvang en 92 procent van de onthaalouders reeds langer dan vijf jaar werkzaam is in de kinderopvang. Een verdere opsplitsing van de groep kinderbegeleiders die aangaf reeds meer dan vijf jaar werkzaam te zijn in de kinderopvang was niet mogelijk, gezien dit niet in detail is bevraagd. Zes procent van de kinderbegeleiders in de groepsopvang die de vragenlijst hebben ingevuld was nog geen jaar actief in de kinderopvang, bij de onthaalouders waren er geen respondenten die minder dan een jaar aan de slag als onthaalouder waren.

Figuur 13 Aantal jaar werkzaam in de kinderopvang voor groepsopvang (n=452) en onthaalouders (n=112)

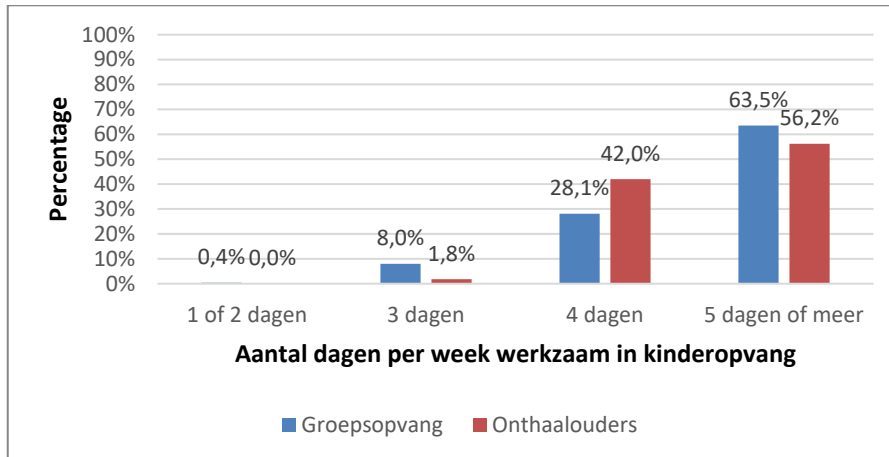
In Figuur 14 wordt een overzicht gegeven van het aantal jaar dat de respondenten werkzaam zijn in de kinderopvang, opgesplitst volgens type opvang en volgens provincie. Op te merken is dat bij de onthaalouders werkzaam in West-Vlaanderen enkel onthaalouders met meer dan vijf jaar ervaring aan de studie hebben deelgenomen.⁹

Figuur 14 Aantal jaar werkzaam in de kinderopvang voor groepsopvang (n=452) en onthaalouders (n=112), naar provincie

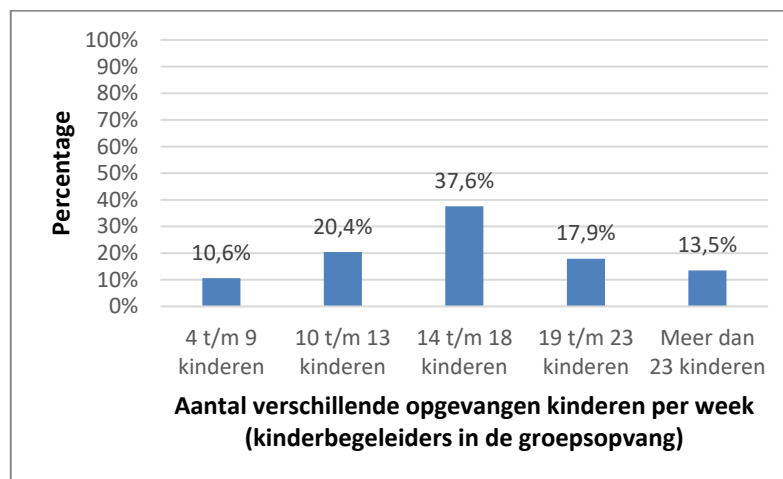
⁹ Idem voor Brussel. Hier moet echter rekening gehouden worden met het gegeven dat slechts één onthaalouder uit Brussel de vragenlijst heeft ingevuld.

Zowel bij de kinderbegeleiders in de groepsopvang als bij de onthaalouders werkt de meerderheid vijf dagen per week of meer in de kinderopvang. Ook is er een aanzienlijke groep die vier dagen per week in de kinderopvang werkt (zie Figuur 15). In Tabel 37 in bijlage 4 is het aantal dagen per week werkzaam in de kinderopvang vervolgens opgesplitst volgens provincie. Daar valt vooral op dat in Antwerpen en Brussel bijna de helft van de kinderbegeleiders in een groepsopvang minder dan vijf dagen per week in de kinderopvang werkt.

Figuur 15 Aantal dagen per week werkzaam in de kinderopvang voor groepsopvang (n=452) en onthaalouders (n=112)

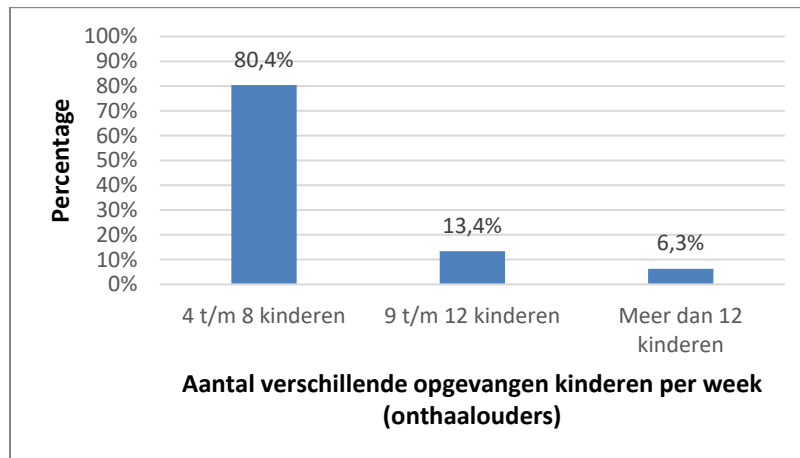
Figuur 16 geeft de verdeling weer van het aantal verschillende kinderen dat per week in de leefgroep wordt opgevangen waar de kinderbegeleiders in de groepsopvang gewoonlijk werken.¹⁰ Uit deze figuur blijkt dat 38 procent van de respondenten tussen de 14 en 18 kinderen in hun leefgroep opvangt.

Figuur 16 Aantal verschillende kinderen dat per week wordt opgevangen in de leefgroep waar de kinderbegeleider in de groepsopvang gewoonlijk werkt (n=452)

¹⁰ Het aantal verschillende kinderen dat per week wordt opgevangen, is niet noodzakelijk gelijk aan de opvangcapaciteit. Niet elk kind komt immers vijf dagen per week naar de opvang.

Figuur 17 heeft eveneens betrekking op het aantal verschillende kinderen dat per week opgevangen wordt, maar dan bij onthaalouders. Ruim 80 procent vangt tussen de 4 en 8 kinderen op per week.

Figuur 17 Aantal verschillende kinderen dat per week wordt opgevangen door de onthaalouder (n=112)

2.3 Kwalitatief luik: individuele interviews

2.3.1 Doelgroep

Een websurvey is bij uitstek geschikt om binnen een relatief kort tijdsbestek grote groepen te bereiken en op gesystematiseerde wijze informatie te verzamelen die vervolgens in cijfers kan worden beschreven. Bovendien heeft het voor de respondenten als voordeel dat een online survey volledig anoniem is en op een zelf gekozen tijdstip en plaats ingevuld kan worden. Een nadeel van het werken met een grootschalige online survey is echter dat bepaalde groepen moeilijker bereikt kunnen worden. Niet iedereen heeft immers toegang tot het internet of is (digitaal) geletterd genoeg. Bovendien was de websurvey enkel in het Nederlands opgesteld, waardoor anderstaligen niet in aanmerking kwamen voor inclusie in de studie. In het kader van deze studie is het echter ook relevant om de stem van ouders mee te nemen die moeilijker toegang hebben tot informatie over en ondersteuning bij het zindelijkheidsproces van hun kinderen – of dat nu is vanwege een beperkte toegang tot het internet, (digitale) laaggeletterdheid of een taalbarrière. We hebben er daarom voor gekozen om ook een kwalitatief luik te voorzien waar de focus volledig op deze groep ligt.

De doelgroep voor dit luik is als volgt gedefinieerd:

- Ouders in een maatschappelijk kwetsbare positie (bijvoorbeeld ouders die in armoede leven)
- Met een eerste of volgend kind tussen de 18 en 42 maanden
- Zowel Nederlandstalig als anderstalig.

2.3.2 Organisatie van de dataverzameling

2.3.2.1 Voorbereiding

Om maatschappelijk kwetsbare ouders te bereiken, is besloten om te werken met organisaties die rechtstreeks in contact komen met de doelgroep. Medewerkers van deze organisaties fungeerden dan als toeleiders. De betrokken organisaties waren:

- Regionale afdelingen van Kind en Gezin
- Kwadraat (CAW Antwerpen)
- Kind en Taal vzw

Deze organisaties stonden in voor de toeleiding in:

- Antwerpen: Antwerpen Noord en Berchem Borgerhout
- Oost-Vlaanderen: stad Gent en regio Meetjesland
- Limburg
- Brussel: Brussel Noord en Brussel Zuid

Uit bovenstaande opsomming blijkt dat er geen deelnemers uit de provincies West-Vlaanderen en Vlaams-Brabant waren. Dit was geen bewuste keuze, maar eerder pragmatisch van aard omwille van organisatorische redenen. De organisaties waren vanaf het begin betrokken bij de uitwerking van het kwalitatief luik. Zo is het plan van aanpak opgesteld op basis van een gezamenlijk overleg met deze organisaties, het HIVA – KU Leuven en Kind en Gezin.

Aan de organisaties is gevraagd om per regio acht tot tien personen te werven die voldoen aan de bepaling van de doelgroep, zodat zeker met vijf tot zeven personen met regio gesproken zou kunnen worden. Het kon immers voorkomen dat respondenten op het laatste moment toch zouden afhaken of niet bereikbaar zouden zijn. Diversiteit op het vlak van de fase van zindelijkheidstraining waarin het kind zich bevindt werd aangemoedigd (ouders die pas gestart zijn, ouders die al een paar weken bezig zijn, ouders die de training al hebben afgerond, ...), evenals diversiteit op het vlak van de leefomgeving van de gezinnen (stad vs. platteland).

Om de organisaties te ondersteunen, hebben we een korte video opgesteld en een informatieformulier (inclusief formulier geïnformeerde toestemming) dat aan de ouders gegeven kon worden ter introductie van het onderzoek. Zowel de video als het informatieformulier zijn in de volgende contacttalen vertaald:¹¹ Arabisch, Berbers (enkel de video), Frans, Perzisch, Russisch, Spaans en Turks. Er is daarnaast ook een Engelse versie van het informatieformulier voorzien.

2.3.2.2 Topiclijst

Gezien de gesprekken digitaal of telefonisch plaatsvonden en gezien het profiel van de doelgroep is geopteerd om de gesprekken maximum 30 minuten te laten duren, waardoor er keuzes gemaakt moesten worden wat betreft de thema's die in de gesprekken aan bod zouden komen. We hebben daarom een beperkte topiclijst opgesteld die als basis diende voor de gesprekken. De volledige topiclijst is te vinden in bijlage 1.

¹¹ Met dank aan Kind en Taal vzw, die de vertalingen deed van de video en het informatieformulier.

2.3.2.3 *Afname van de gesprekken*

De gesprekken vonden plaats via verschillende kanalen: via een videogesprek op WhatsApp, een videogesprek op Google Meet, of via een klassiek telefonisch gesprek. De organisaties hadden immers aangegeven dat deze kanalen het meest gebruikt worden voor contact met de doelgroep. De keuze voor een bepaald kanaal hing voornamelijk af van de taal die de respondent sprak en uit welke regio de respondent kwam. Gesprekken in het Nederlands en Engels werden door de onderzoeker ingepland en konden zonder tolk plaatsvinden via WhatsApp of Google Meet. Ook de gesprekken met anderstaligen uit Limburg hebben we op deze manier gedaan, waarbij een medewerker van Kind en Taal vzw eveneens bij het online-gesprek aanwezig was en instond voor de vertaling. Het voordeel hiervan was de vertrouwensband tussen de medewerker en respondent waardoor de respondent mogelijk vlotter vertelde dan bij het gebruik van een tolk door een externe organisatie, maar het betekende ook dat antwoorden op vragen over de ondersteuning door Kind en Taal vzw mogelijk vertekend zijn. De medewerkers kwamen bovendien soms tussen om naar de onderzoeker toe duiding te geven bij bepaalde antwoorden of om de respondent meer informatie te geven over het ondersteuningsaanbod. Voor de gesprekken met anderstaligen uit de andere regio's hebben we een beroep gedaan op de telefoontolken van het Agentschap Integratie en Inburgering. Deze gesprekken vonden dan ook plaats via een klassiek telefonisch gesprek.

In totaal hebben 28 gesprekken plaatsgevonden tussen half maart en half april 2021. In bijlage 2 is een overzicht opgenomen van de gevoerde interviews met daarbij de vermelding van de regio van de respondent (Antwerpen, Oost-Vlaanderen, Limburg of Brussel), de taal waarin het gesprek plaatsvond,¹² de leeftijd van het kind en de status van de zindelijkheidstraining (nog niet gestart, wel reeds gestart of reeds afgerond). Soms ging het gesprek over twee kinderen, waarvan de oudste soms wel en soms niet deel uitmaakte van de beoogde leeftijdscategorie (tussen 18 en 42 maanden). Dit kwam vooral voor wanneer met het jongste kind, die wel altijd in de beoogde leeftijdscategorie viel, de zindelijkheids-training nog niet begonnen was. Bij een meerderheid van de ouders was het kind in kwestie tussen de twee en drie jaar oud. In bijna alle gevallen vond het gesprek met de moeder plaats, behalve in gesprek nummer 10 (met de vader) en nummer 28 (met de oppas oma).

Om de analyse nadien gestructureerd te kunnen laten verlopen, is ervoor gekozen om de gesprekken op te nemen en achteraf te transcriberen.

Daarnaast hebben we na de individuele gesprekken een groepsgesprek georganiseerd met een aantal van de toeleidende organisaties om ook hun ervaringen mee te nemen met de doelgroep en om een aantal bevindingen uit de interviews te kunnen afoetsen. Hier waren Kind en Taal vzw en twee regionale afdelingen van Kind en Gezin bij aanwezig. Met een derde regionale afdeling is een individueel gesprek gevoerd, omdat deze persoon niet aanwezig kon zijn bij het groepsgesprek. De topiclijst is opgenomen in bijlage 3.

¹² De taal zegt niet altijd iets over de herkomst van de respondent. Zo zijn er gesprekken gevoerd in het Nederlands, Engels en Frans waarbij dit niet de moedertaal was van de respondent.

2.3.3 Analyse van de resultaten

Bij het analyseren van de resultaten is rekening gehouden met de doelstellingen van kwalitatief onderzoek: het gaat hier niet om het veralgemenen van de bevindingen naar de totale populatie, maar om personen aan het woord te laten die via de websurvey moeilijk tot niet bereikt werden en met hen dieper in te gaan op een aantal thema's rond zindelijkheid – met name de informatie die ze gebruikten om hun aanpak van de zindelijkheidstraining vorm te geven en hun ondersteuningsnaden. Conclusies op basis van de interviews dienen dan ook met de nodige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd. We zijn in de analyse wel uitgegaan van tendensen, maar hebben ook aandacht besteed aan individuele verschillen.

2.4 Ethische aspecten

Vóór het uitsturen van de vragenlijsten en het contacteren van gezinnen voor de kwalitatieve interviews hebben we de methodologie laten toetsen bij de privacy- en ethische commissie van de KU Leuven. Pas na goedkeuring zijn er zowel voor het kwantitatief als het kwalitatief luik stappen ondernomen om contact te leggen met de potentiële deelnemers. Alle deelnemers hebben ook een informatie- en toestemmingsformulier voor zich gekregen, met de vraag om het formulier te lezen en in te vullen. Hierin werd inhoudelijke informatie over het onderzoek gegeven, werd duidelijk gemaakt wat van de respondent werd verwacht, werd het anonieme karakter van deelname benadrukt en was informatie opgenomen over de rechten van de respondent met betrekking tot het onderzoek. Bij het formulier voor de kwalitatieve interviews kwam ook het opnemen van de gesprekken (en de verwerking van deze opnames) aan bod. Vervolgens werd de respondent gevraagd om een vinkje (voor de websurvey) of een handtekening (voor de kwalitatieve interviews) te zetten indien de respondent de informatie gelezen en begrepen had en toestemde om deel te nemen. Alle gegevens, zowel de persoonsgegevens (inclusief contactgegevens) als de antwoorden van de deelnemers aan de websurvey en kwalitatieve interviews, zijn anoniem verwerkt en kunnen niet teruggeleid worden tot individuele personen.

2.5 Impact van de coronacrisis

Dit onderzoek is uitgevoerd op het moment dat er sterk beperkende maatregelen als gevolg van de coronacrisis van kracht waren. Dit heeft vooreerst een impact gehad op het onderzoeksdesign. Zo was het initiële plan voor het kwalitatieve luik om te werken met focusgroepen en daarvoor ouders fysiek samen te brengen. Daarnaast dient er ook rekening gehouden te worden met een invloed van de coronacrisis op de situatie en dus antwoorden van ouders. Zo hebben ouders mogelijk minder gebruik gemaakt van opvangmogelijkheden bij personen binnen hun persoonlijk netwerk en zijn kinderen door bijvoorbeeld quarantaines wellicht minder vaak naar de formele kinderopvang gegaan. Ouders kunnen, afhankelijk van hun situatie, zo meer of minder tijd hebben gehad voor de zindelijkheidstraining van hun kind. Bovendien zal bij sommige ouders de samenwerking met de kinderopvang rond het zindelijk worden er mogelijk anders hebben uitgezien dan in een situatie zonder beperkende maatregelen. We hebben in de survey één vraag toegevoegd over zindelijkheidstraining tijdens de coronacrisis. In het kwalitatieve luik is het thema vooral in het groeps gesprek met toeleiders aan bod gekomen.

Hoofdstuk 3

Resultaten websurvey

In dit hoofdstuk focussen we op de inhoudelijke resultaten van de websurvey. Omdat de thema's – en bij het merendeel van de vragen ook de vraagstelling - in de vragenlijsten voor de ouders en de kinderopvang sterk overeenkwamen, worden de resultaten voor beide groepen per thema besproken. Voor de analyse hebben we geen onderscheid gemaakt tussen de twee groepen ouders en de twee groepen onthaalouders, tenzij het onderscheid relevant was voor een bepaald thema. Voorafgaand aan de vragenlijst werden de termen 'zindelijk' en 'potjestraining' verduidelijkt aan de respondenten.

Een kind wordt als zindelijk beschouwd als het voelt dat het pipi of kaka moet doen en het kan ophouden tot op het potje of op het toilet.

Met potjestraining wordt bedoeld dat het potje (of het toilet) op dagelijks terugkerende momenten wordt aangeboden als het kind hier zelf om vraagt of als de ouder of kinderbegeleider merkt dat het kind pipi of kaka moet doen.

Zoals in hoofdstuk 2 reeds besproken, gebruiken we de termen potjes- of zindelijkheidstraining en het ondersteunen van het zindelijkheidsproces naast elkaar. We willen er ook op wijzen dat de definitie van 'zindelijk' en 'potjestraining' in dit onderzoek verschilt van de definities die gehanteerd worden in de eerder besproken literatuur, waardoor resultaten niet zonder meer vergeleken kunnen worden.

1 Zindelijkheid en zindelijkheidstraining in cijfers

1.1 Wanneer zijn kinderen zindelijk?

1.1.1 Ouders

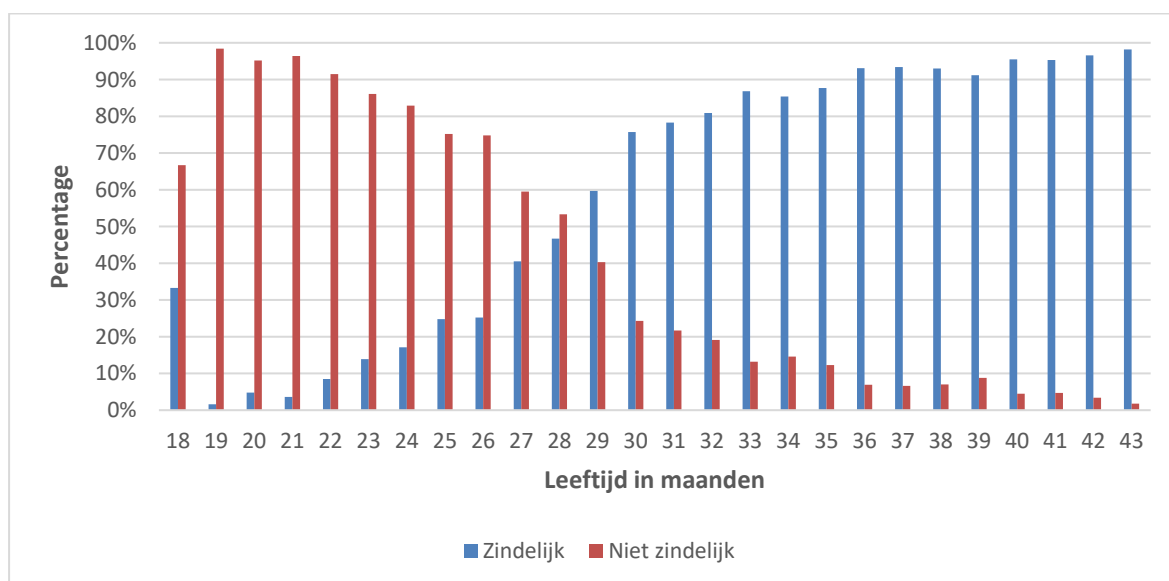
1.1.1.1 Zindelijkheid in het algemeen

Tabel 4 toont het percentage zindelijke kinderen per leeftijdscategorie. Uit de tabel blijkt dat een meerderheid van de kinderen (61.4%) reeds zindelijk was toen de ouder de vragenlijst invulde. 38 procent van de kinderen tussen de 24 en 29 maanden was zindelijk, bij de kinderen die 30 of 31 maanden oud waren was dit reeds 76 procent. Van de kinderen die 42 of 43 maanden oud waren, was nagenoeg iedereen (97%) zindelijk.

Tabel 4 Percentage zindelijke kinderen, naar leeftijd (n=5 602)

	18-30			30-42			Totaal ¹³
	18-23 maanden	24-29 maanden	30-31 maanden	30-35 maanden	36-41 maanden	42-43 maanden	
% zindelijk	7.7% (n=67)	37.6% (n=597)	75.7% (n=374)	84.9% (n=852)	93.6% (n=1 212)	97.1% (n=338)	61.4% (n=3 440)
% niet zindelijk	92.3% (n=806)	62.4% (991)	24.3% (n=120)	15.1% (n=152)	6.4% (n=83)	2.9% (n=10)	38.6% (n=2 162)
Totaal	100% (n=873)	100% (n=1 588)	100% (n=494)	100% (n=1 004)	100% (n=1 295)	100% (n=348)	100% (n=5 602)

In Figuur 18 is het aantal zindelijke en niet-zindelijke kinderen weergegeven per levensmaand. In deze figuur zien we een aantal ‘sprongen’ of maanden waarvoor het percentage zindelijke kinderen meer dan tien procent hoger ligt dan bij kinderen die een maand jonger zijn. We zien een dergelijke sprong op de leeftijd van 27 maanden, 29 maanden en 30 maanden. Het afwijkende percentage van zindelijke kinderen op de leeftijd van 18 maanden kan verklaard worden doordat slechts zes kinderen van deze leeftijd in de survey vervat zitten. Nog uit figuur 18 blijkt dat op de leeftijd van drie jaar 93 procent van de kinderen zindelijk was. Een kleine twee procent was nog niet zindelijk op de leeftijd van 43 maanden.

Figuur 18 Percentage zindelijke kinderen, naar leeftijd in maanden (n=5602)

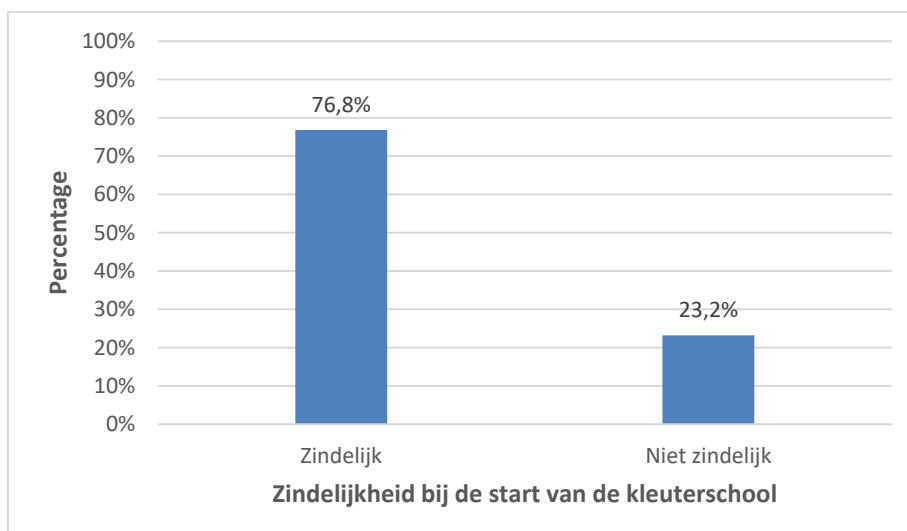
¹³ Deze kolom bevat het totaal percentage kinderen dat, onafhankelijk van de leeftijdscategorie, al dan niet zindelijk was op het moment dat de ouder de vragenlijst invulde.

1.1.1.2 Zindelijkheid naar geslacht, pariteit en type opvang

Daarnaast hebben we ook gekeken naar eventuele verschillen tussen jongens en meisjes, een eerste of volgend kind, en kinderen die formeel, informeel, via een combinatie of niet zijn opgevangen. Deze bevindingen zijn opgenomen in Tabel 38, Tabel 39 en Tabel 40 in bijlage 4. De gegevens inzake *geslacht* bevestigen wat al geweten is uit eerder onderzoek (zie o.a. Mota & Barros, 2008; Schum et al., 2002; en Van Aggelpoel et al., 2018), namelijk dat meisjes op jongere leeftijd zindelijk zijn dan jongens. Dit verschil is vooral duidelijk bij een leeftijd tussen de 30 en 35 maanden: op deze leeftijd is reeds 91.3% van de meisjes zindelijk, tegenover 78.6% van de jongens. Binnen iedere leeftijdscategorie is het verband tussen het aandeel zindelijke kinderen en geslacht ook statistisch significant, behalve voor de leeftijdscategorie 42-43 maanden. Kijken we naar *pariteit*, dan blijkt het beeld eerder diffuus te zijn. Over alle leeftijden heen zijn er iets meer eerste kinderen zindelijk dan kinderen met oudere broers of zusjes, maar dat is niet voor alle leeftijdscategorieën zo en bovendien liggen de percentages zeer dicht bij elkaar. De verschillen zijn ook niet statistisch significant. Ook tussen de verschillende *types opvang* - voor de jongste leeftijdsgroep in de laatste drie maanden en voor de oudste leeftijdsgroep voor de start van de kleuterschool - is weinig verschil waar te nemen in het percentage zindelijke kinderen. Er is ook geen statistisch significant verband tussen zindelijkheid en type opvang.

1.1.1.3 Zindelijkheid bij de start van de kleuterschool

Van de kinderen die naar de kleuterschool gaan, was 76.8% zindelijk bij de start hiervan (zie Figuur 19). In Figuur 31 in bijlage 4 hebben we deze gegevens uitgesplitst volgens het type opvang dat het kind heeft gehad voor de start van de kleuterschool. Daaruit blijkt dat kinderen die enkel of in combinatie zijn opgevangen door een groepsopvang of onthaalouder iets vaker zindelijk waren bij de start van de kleuterschool (resp. 78.4% en 77.6%) dan kinderen die enkel binnen het persoonlijk netwerk van de ouder(s) zijn opgevangen (74.4%) of niet naar de opvang zijn geweest (69.1%). Uit een meer gedetailleerde analyse blijkt dit verband echter gemedieerd te worden door de variabelen opleidingsniveau, werksituatie en geboortenationaliteit van de ouder. De (telkens significante) samenhang tussen type opvang en deze drie variabelen bedraagt respectievelijk -0.113, 0.118 en 0.086 en laat het significante verband tussen zindelijkheid bij de start van de kleuterschool en type opvang verdwijnen.

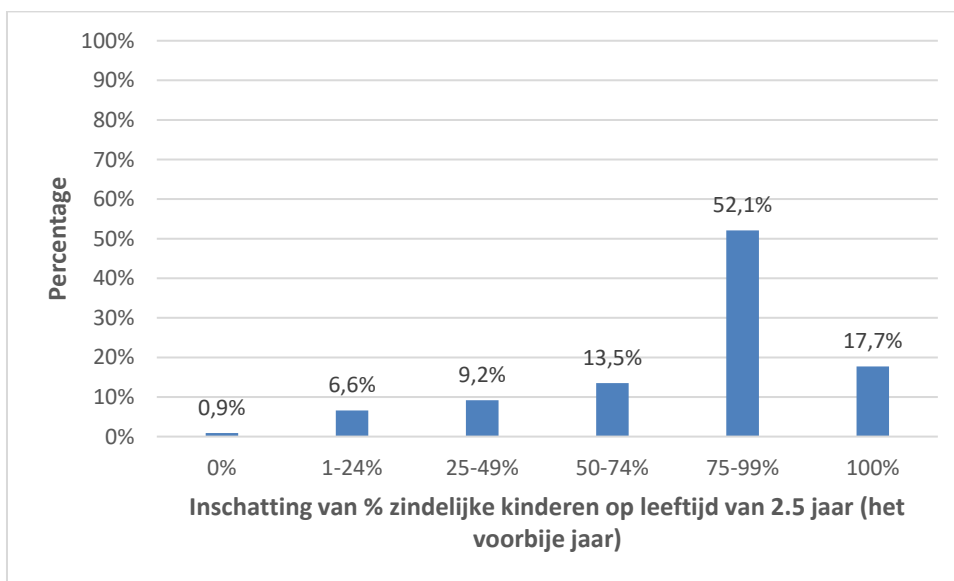

Figuur 19 Percentage kinderen dat zindelijk was bij de start van de kleuterschool (n=2 665)

Een heel beperkt aantal van 20 ouders heeft aangegeven dat hun kind wel zindelijk was bij de start van de kleuterschool, maar dat hun kind op het moment van het invullen van de vragenlijst niet zindelijk was (cijfers niet weergegeven). Ondanks de zeer beperkte grootte van deze groep menen we dat het belangrijk is dat er aandacht besteed wordt aan het feit dat het zindelijk worden niet altijd een lineair proces is, maar ook gepaard kan gaan met terugvallen (dit komt verder aan bod in paragraaf 2.3) – ook wanneer een kind reeds naar de kleuterschool gaat (Mota & Barros, 2008).

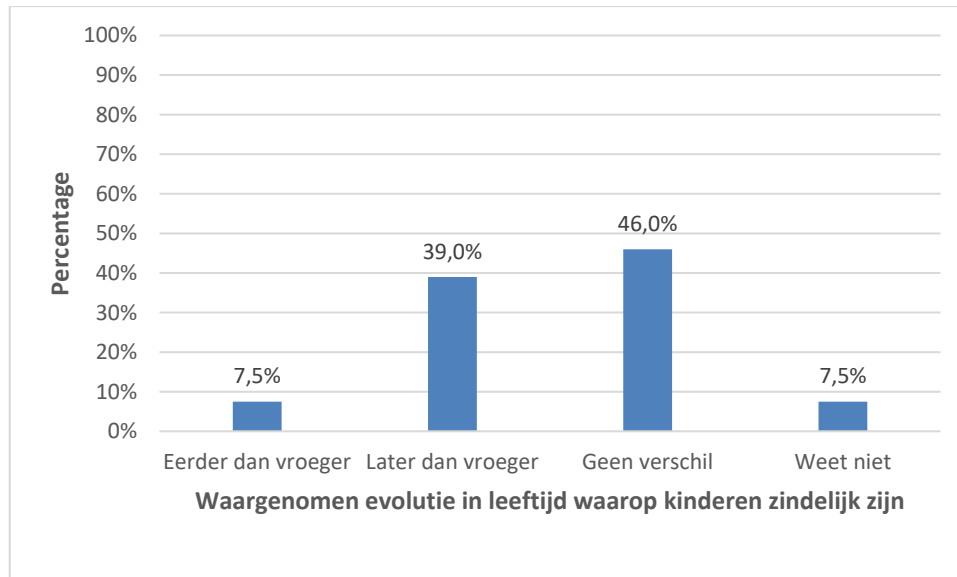
1.1.2 Kinderopvang

Vervolgens kijken we naar de ervaringen van de kinderbegeleiders in de kinderopvang. Op de vraag hoeveel procent van de kinderen van 2.5 jaar in de eigen leefgroep of opvang het voorbije jaar zindelijk was, antwoordde ongeveer de helft van de respondenten dat ze dit aantal tussen drie kwart en bijna alle kinderen inschatten (zie Figuur 20).

Figuur 20 Inschatting van hoeveel kinderen van 2.5 jaar in de eigen leefgroep of opvang het voorbije jaar zindelijk was volgens de kinderbegeleiders (n=564)

Aan respondenten die reeds langer dan vijf jaar in de kinderopvang werkten, is de vraag gesteld of zij een evolutie waarnamen in de leeftijd waarop kinderen zindelijk worden. Zesenzeventig procent gaf aan geen verschil te merken (groepsopvang: 44.4%; onthaalouders: 50.5%). Een iets kleinere groep van 39 procent ziet wel een verschil, namelijk dat kinderen nu later zindelijk worden dan vroeger (Figuur 21).

Figuur 21 Waargenomen evolutie in de leeftijd waarop kinderen zindelijk zijn volgens de kinderbegeleiders die langer dan vijf jaar werkzaam zijn in de kinderopvang (n=387)

1.2 Welke vaardigheden voor zindelijkheid hebben niet-zindelijke kinderen?

Tabel 5 geeft de verdeling weer van een aantal vaardigheden voor zindelijkheid waar niet-zindelijke kinderen over kunnen beschikken, opgesplitst naar de twee overkoepelende leeftijdscategorieën en geslacht. Uit de tabel blijkt dat meisjes in beide leeftijdscategorieën vaker vaardigheden voor zindelijkheid bezitten dan jongens. De vaardigheid waar de meeste kinderen (86.3%) over beschikken, is die van het begrijpen van het zinnetje 'Kom, we gaan op het potje'. Ook in de jongste leeftijdscategorie begrijpt de grote meerderheid van de kinderen reeds wat het potje inhoudt (statistisch significant verschil tussen jongens en meisjes, $p < 0.001$). Andere vaardigheden - zoals het zelf kunnen aangeven dat het kind pipi of kaka moet doen, of het effectief op het potje willen gaan om pipi of kaka te doen – zijn nog moeilijker voor deze kinderen. Iets minder (in het geval van jongens) of iets meer (in het geval van meisjes) dan de helft van de kinderen tussen 30 en 42 maanden die nog niet zindelijk waren, bezaten deze vaardigheden (enkel statistisch significant verschil tussen jongens en meisjes voor de jongste leeftijdsgroep). De twee vaardigheden waar kinderen het meeste moeite mee hebben, zijn het kunnen ophouden van de pipi of kaka tot op het potje en als ouder het kind niet meer hoeven aanmoedigen of herinneren om naar het potje of het toilet te gaan. Voor deze laatste vaardigheid is er in beide leeftijdscategorieën een statistisch significant verschil tussen jongens en meisjes (respectievelijk $p = 0.021$ en $p = 0.003$). Opvallend is het verschil tussen jongens en meisjes bij de vaardigheid om de pipi of kaka op te kunnen houden tot op het potje: waar slechts tien procent van zowel de jongens als de meisjes dit kan op een leeftijd tussen de 18 en 30 maanden, is het aandeel meisjes dat over deze vaardigheid beschikt tussen de 30 en 42 maanden ruim de helft. Bij de jongens van dezelfde leeftijd is dit echter nog geen 30 procent. Dit verschil is ook statistisch significant ($p < 0.001$).

Tabel 5 Het bezitten van vaardigheden voor zindelijkheid bij niet-zindelijke kinderen, naar leeftijd en geslacht

		18-30		30-42		Totaal
		Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	
Kind begrijpt 'Kom, we gaan op het potje'	Niet/soms	17.5% (n=166)	12.0% (n=105)	6.4% (n=11)	2.8% (n=2)	13.7% (n=284)
	Vaak/altijd	82.5% (n=784)	88.0% (n=772)	93.6% (n=162)	97.2% (n=69)	86.3% (n=1 787)
	Totaal	100% (n=950)	100% (n=877)	100% (n=173)	100% (n=71)	100% (n=2 071)
Kind kan zelf aangeven dat het pipi of kaka moet doen	Niet/soms	76.8% (n=760)	67.8% (n=607)	57.2% (n=99)	43.7% (n=31)	70.3% (n=1 497)
	Vaak/altijd	23.2% (n=230)	32.2% (n=288)	42.8% (n=74)	56.3% (n=40)	29.7% (n=632)
	Totaal	100% (n=990)	100% (n=895)	100% (n=173)	100% (n=71)	100% (n=2 129)
Kind wil op potje gaan om pipi of kaka te doen	Niet/soms	69.0% (n=673)	59.4% (n=530)	54.1% (n=93)	43.7% (n=31)	62.8% (n=1 327)
	Vaak/altijd	31.0% (n=303)	40.6% (n=363)	45.9% (n=79)	56.3% (n=40)	37.2% (n=785)
	Totaal	100% (n=976)	100% (n=893)	100% (n=172)	100% (n=71)	100% (n=2 112)
Kind kan pipi of kaka ophouden tot op het potje	Niet/soms	89.1% (n=810)	89.2% (n=750)	71.7% (n=119)	43.8% (n=28)	86.2% (n=1 707)
	Vaak/altijd	10.9% (n=99)	10.8% (n=91)	28.3% (n=47)	56.3% (n=36)	13.8% (n=273)
	Totaal	100% (n=909)	100% (n=841)	100% (n=166)	100% (n=64)	100% (n=1 980)
Kind heeft aanmoediging of herinnering nodig om naar het potje of toilet te gaan	Niet/soms	11.8% (n=101)	15.6% (n=128)	10.7% (n=18)	25.7% (n=18)	13.8% (n=265)
	Vaak/altijd	88.2% (n=758)	84.4% (n=691)	89.3% (n=150)	74.3% (n=52)	86.2% (n=1 651)
	Totaal	100% (n=859)	100% (n=819)	100% (n=168)	100% (n=70)	100% (n=1 916)

In Figuur 32 tot en met Figuur 36 in bijlage 4 zijn dezelfde vaardigheden opgenomen, gesplitst naar leeftijd in maanden. Hierbij moet opgemerkt worden dat er bij de oudere kinderen soms grote schommelingen plaatsvinden tussen de verschillende leeftijden, die verklaard kunnen worden door het kleine aantal kinderen dat op deze latere leeftijden nog niet zindelijk was.

1.3 De zindelijkheidstraining in beeld

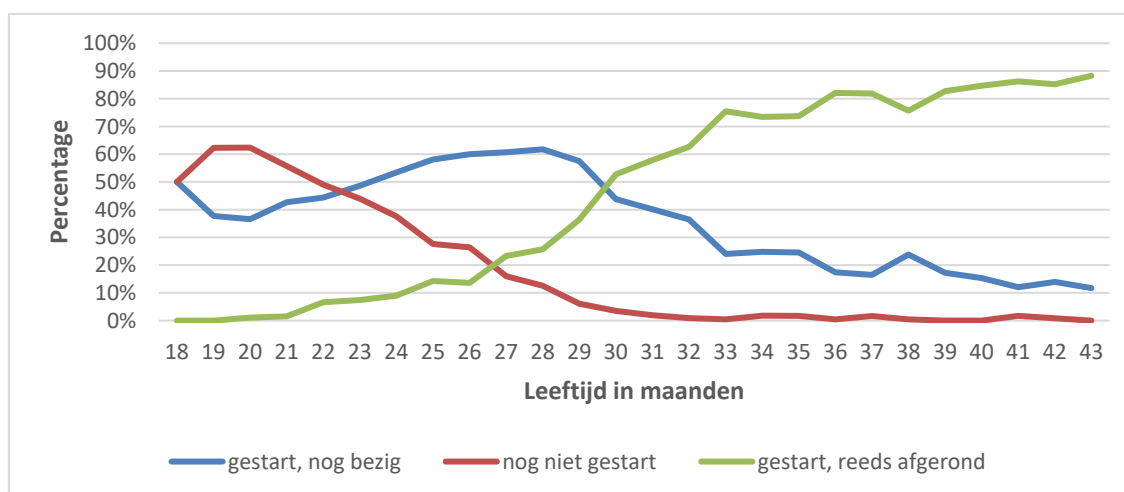
1.3.1.1 Status van de zindelijkheidstraining in het algemeen

Zesenveertig procent van de ouders met een kind tussen de 18 en 23 maanden gaf aan reeds te zijn gestart met de zindelijkheidstraining of deze reeds heeft afgerond. Bij ouders met een kind tussen de 24 en 29 maanden is dit 80 procent (zie Tabel 6). Bij ouders met een kind tussen 30 en 42 maanden gaf meer dan 70% aan dat de zindelijkheidstraining reeds is afgerond.

Tabel 6 Status van de zindelijkheidstraining, naar leeftijd (n=5 602)

	18-30			30-42			Totaal
	18-23 maanden	24-29 maanden	30-31 maanden	30-35 maanden	36-41 maanden	42-43 maanden	
% gestart, nog bezig	43.0% (n=375)	58.8% (n=933)	43.7% (n=216)	28.3% (n=284)	17.0% (n=220)	13.2% (n=46)	37.0% (n=2 074)
% gestart, reeds afgerond	4.0% (n=35)	21.5% (n=342)	53.2% (n=263)	70.4% (n=707)	82.3% (n=1 066)	86.2% (n=300)	48.4% (n=2 713)
% nog niet gestart	53.0% (n=35)	19.7% (n=313)	3.0% (n=15)	1.3% (n=13)	0.7% (n=9)	0.6% (n=2)	14.5% (n=815)
Totaal	100% (n=873)	100% (n=1 588)	100% (n=494)	100% (n=1 004)	100% (n=1 295)	100% (n=348)	100% (n=5 602)

In Figuur 22 geven we de status van de zindelijkheidstraining weer volgens individuele levensmaand van het kind. Onderstaande figuur dient als volgt te worden geïnterpreteerd: als voorbeeld nemen we de leeftijd van 30 maanden. Van de deelnemende ouders met een kind van 30 maanden gaf 44 procent aan reeds gestart en nog bezig te zijn met de zindelijkheidstraining, 53 procent gaf aan dat de zindelijkheidstraining reeds afgerond was, terwijl in drie procent van de gevallen de zindelijkheidstraining nog niet was gestart. Uit de figuur blijkt dat de helft van de ouders met een kind van 18 maanden reeds bezig was met de zindelijkheidstraining op die leeftijd. Een kleine 40 procent van de ouders met een kind van twee jaar was nog niet gestart met de zindelijkheidstraining. Ook blijkt uit de grafiek dat na de leeftijd van 30 maanden een aanzienlijk percentage van de ouders aangaf nog met de zindelijkheidstraining bezig te zijn (40% op de leeftijd van 31 maanden evoluerend naar 12% op de leeftijd van 43 maanden).

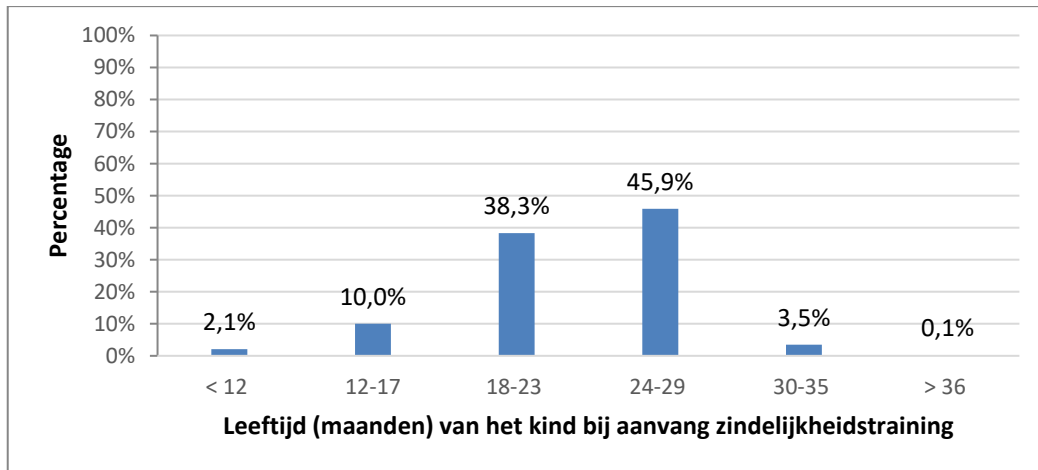
Figuur 22 Status van de zindelijkheidstraining, naar leeftijd in maanden (n=5 602)

1.3.1.2 *Status van de zindelijkheidstraining naar geslacht, pariteit, type opvang en provincie*

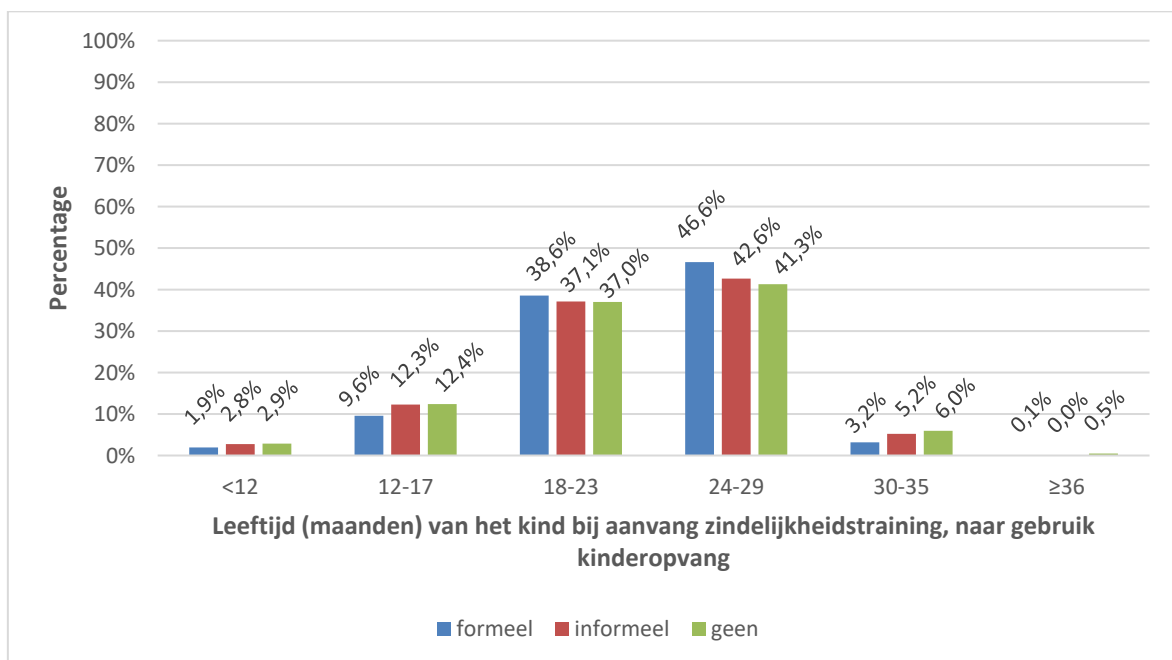
De bevindingen inzake de zindelijkheidstraining uitgesplitst naar geslacht, pariteit, opvangtype en provincie zijn terug te vinden in respectievelijk Tabel 41, Tabel 42, Tabel 43 en Figuur 37 in bijlage 4. Wat betreft *geslacht* blijkt uit de tabellen dat ouders van een meisje over het algemeen op een vroegere leeftijd beginnen met de zindelijkheidstraining dan ouders van een jongen: waar bij jongens 55.7 procent en 23.1 procent van de ouders op een leeftijd van respectievelijk 18 tot en met 23 maanden en 24 tot en met 29 maanden nog niet gestart waren met de zindelijkheidstraining, bedragen deze cijfers bij meisjes respectievelijk 50.5 procent en 16.6 procent. Het verschil is statistisch significant voor de leeftijdsgroepen 24-29 maanden, 30-31 maanden en 30-35 maanden (allen $p < 0.001$). Wat betreft de *pariteit* van het kind lijken ouders over het algemeen later te beginnen met de zindelijkheidstraining wanneer het kind een oudere broer of zus heeft. Op een leeftijd van 18 tot en met 23 maanden gaat het om een verschil van tien procent in vergelijking met eerste kinderen wat betreft het percentage ouders dat nog niet gestart is: 48.7 procent van de ouders van eerste kinderen is op die leeftijd nog niet begonnen met de zindelijkheidstraining, tegenover 57.2 procent van de ouders van kinderen met een oudere broer of zus. Een mogelijke verklaring zien we in het tijdsgebrek bij de ouders om zich volledig te kunnen focussen op de zindelijkheidstraining wanneer er ook nog voor een ouder kind gezorgd moet worden, waardoor de start wordt uitgesteld. Het verband tussen de start van de zindelijkheidstraining en pariteit is enkel statistisch significant voor de leeftijdscategorieën die vallen onder de overkoepelende categorie van 18-30 maanden. Voor *type opvang* zien we dat kinderen tussen de 24 en 31 maanden de zindelijkheidstraining vaker afgerond hebben als ze naar de formele opvang zijn gegaan (enkel of in combinatie) dan hun leeftijdsgenoten die enkel informeel of niet zijn opgevangen. Bovendien lijken ouders van kinderen die niet naar de opvang zijn gegaan later te starten met de zindelijkheidstraining. De verschillen zijn statistisch significant voor de leeftijdsgroepen 24-29 maanden ($p = 0.002$), 30-35 maanden ($p < 0.001$) en 36-41 maanden ($p < 0.001$). Belangrijk om op te merken is dat het mogelijk is dat bepaalde kenmerken van de ouders, zoals opleidingsniveau en geboortenationaliteit, de relatie tussen status van de zindelijkheidstraining enerzijds en geslacht, pariteit en type opvang anderzijds mediëren. Omwille van een beperkt aantal observaties in verschillende categorieën was het niet mogelijk om dit verder in detail na te gaan. Ten slotte lijkt de *provincie* waar de ouders woonachtig zijn weinig invloed te hebben op de leeftijd waarop met de zindelijkheidstraining gestart wordt. Enkel in Brussel lijken ouders op iets jongere leeftijd van het kind te starten, al heeft dit mogelijk te maken met het kleine aantal deelnemers uit Brussel waardoor variatie in de antwoorden duidelijker naar voren komt. Vanwege de kleine aantallen in sommige cellen hebben we hier geen significantietest voor uitgevoerd.

1.3.1.3 *Leeftijd van het kind bij aanvang van de zindelijkheidstraining*

Van de ouders die reeds gestart zijn met de zindelijkheidstraining, is bijna 85 procent gestart toen hun kind tussen de 18 en 29 maanden oud was (zie Figuur 23). Tien procent van de ouders is gestart met de zindelijkheidstraining toen hun kind tussen één en anderhalf jaar oud was. Uit Figuur 24 blijkt dat er, per leeftijdscategorie, weinig verschillen zijn als we uitsplitsen naar het gebruik van kinderopvang.

Figuur 23 Leeftijd van het kind bij aanvang van de zindelijkheidstraining (n=4 961)

Figuur 24 Leeftijd van het kind bij aanvang van de zindelijkheidstraining, naar gebruik kinderopvang (n=4 961)

1.3.1.4 Duurtijd van de zindelijkheidstraining in het algemeen

Uit Tabel 7 blijkt dat de tijd tussen het starten met de zindelijkheidstraining en het zindelijk zijn sterk varieert.¹⁴ Vijftien procent van de ouders gaf aan dat hun kind na één week zindelijk is, terwijl eveneens vijftien procent aangaf dat hun kind zes maanden of meer nodig had om zindelijk te worden. We zien een duidelijk effect van de leeftijd van het kind bij de start: des te jonger het kind bij de start van de zindelijkheidstraining, des te langer het duurt voordat het kind zindelijk is. Dit verband is ook statistisch significant ($p < 0.001$). Ruim een kwart van de kinderen die bij de start van de training jonger was dan een

¹⁴ Ondanks dat de definitie van 'zindelijk' en 'potjestraining' in de survey is meegegeven aan de ouders, is het nog altijd mogelijk dat ouders het startmoment en/of het zindelijk zijn verschillend hebben opgevat. Deze gegevens worden daarom best met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd.

jaar, had volgens hun ouders meer dan zes maanden nodig om zindelijk te worden. Dit kan mogelijk verklaard worden doordat kinderen op die leeftijd nog te jong zijn voor bepaalde biologische factoren en sociale vaardigheden die nodig zijn voor zindelijkheid (Mota & Barros, 2008; Schum et al., 2002; Vermandel et al., 2008). Daarnaast zien we ook dat hoe ouder het kind is bij de start, hoe vaker het kind zindelijkheid overdag bereikt na één of twee weken. Deze verschillen zijn echter klein.

Tabel 7 Tijd tussen de start van de potjestraining en het zindelijk zijn van het kind, uitgesplitst naar de leeftijd van het kind bij aanvang van de zindelijkheidstraining (n=3 527)

	< 12 maanden	12-17 maanden	18-23 maanden	24-29 maanden	30-35 maanden	> 36 maanden	Totaal
1 week	9.3% (n=7)	9.2% (n=30)	13.2% (n=164)	17.8% (n=310)	19.7% (n=28)	40.0% (n=2)	15.3% (n=541)
2 weken	14.7% (n=11)	16.3% (n=53)	16.0% (n=198)	18.1% (n=314)	18.3% (n=26)	20.0% (n=1)	17.1% (n=603)
3 weken	8.0% (n=6)	8.3% (n=27)	8.3% (n=103)	11.2% (n=195)	11.3% (n=16)	0.0% (n=0)	9.8% (n=347)
1 maand	4.0% (n=3)	11.7% (n=38)	13.5% (n=167)	14.7% (n=256)	19.0% (n=27)	20.0% (n=1)	13.9% (n=492)
2 maanden	9.3% (n=7)	12.3% (n=40)	11.1% (n=138)	11.9% (n=207)	10.6% (n=15)	20.0% (n=1)	11.6% (n=408)
3 maanden	6.7% (n=5)	8.6% (n=28)	10.1% (n=125)	8.6% (n=149)	7.7% (n=11)	0.0% (n=0)	9.0% (n=318)
4 maanden	4.0% (n=3)	6.2% (n=20)	6.8% (n=84)	5.3% (n=93)	4.9% (n=7)	0.0% (n=0)	5.9% (n=207)
5 maanden	4.0% (n=3)	4.9% (n=16)	3.7% (n=46)	3.2% (n=56)	3.5% (n=5)	0.0% (n=0)	3.6% (n=126)
6 maanden	13.3% (n=10)	5.2% (n=17)	7.5% (n=93)	4.4% (n=76)	2.1% (n=3)	0.0% (n=0)	5.6% (n=199)
Meer dan 6 maanden	26.7% (n=20)	17.2% (n=56)	9.9% (n=123)	4.8% (n=83)	2.8% (n=4)	0.0% (n=0)	8.1% (n=286)
Totaal	100% (n=75)	100% (n=325)	100% (n=1 241)	100% (n=1 739)	100% (n=142)	100% (n=5)	100% (n=3 527)

1.3.1.5 Duurtijd van de zindelijkheidstraining naar geslacht

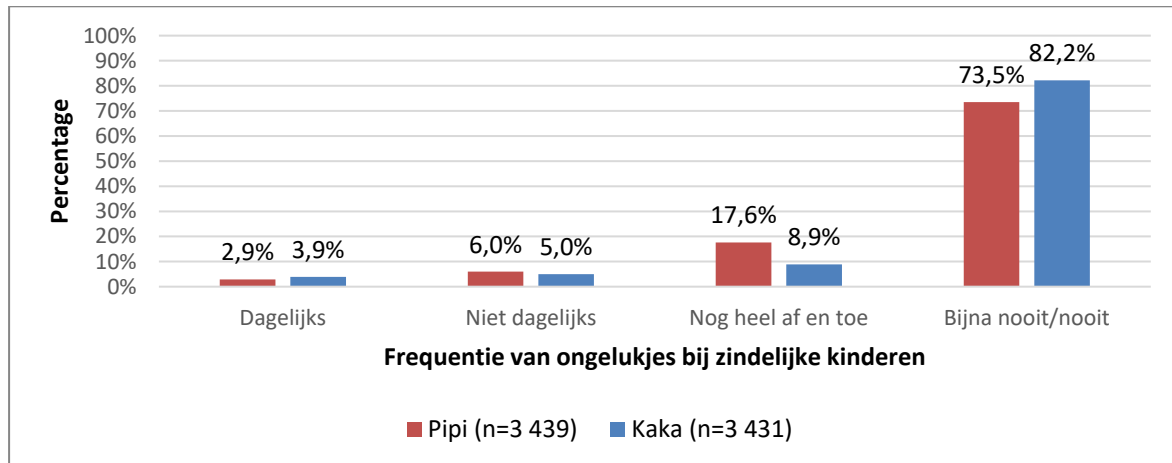
Eerder hebben we al gezien dat meisjes op een jongere leeftijd zindelijk zijn dan jongens, maar ook dat ouders van meisjes over het algemeen vroeger starten. Om na te gaan of de laatste vaststelling een (deel van de) verklaring kan vormen voor de eerste vaststelling, hebben we voor zowel jongens als meisjes gekeken naar de tijd die er tussen de start van de potjestraining en het moment waarop de kinderen als zindelijk worden beschouwd zit. In Tabel 8 valt op dat er in dat opzicht weinig verschil zit tussen jongens en meisjes. Een iets grotere proportie meisjes (36%) is zindelijk na 1 of 2 weken in vergelijking met jongens (29%), maar bij een zindelijkheidsproces van langer dan drie weken zit er telkens minder dan twee procentpunten verschil tussen jongens en meisjes. De kleine verschillen blijken wel statistisch significant te zijn ($p=0.019$). We kunnen uit de data dus afleiden dat jongens en meisjes ongeveer even snel zindelijk zijn nadat de potjestraining is gestart, wat betekent dat de latere leeftijd waarop jongens zindelijk worden niet verklaard kan worden door een langere trainingsduur. Dat ouders van jongens later starten dan ouders van meisjes, lijkt dan ook de belangrijkste verklaring te zijn voor de bevinding dat jongens pas op oudere leeftijd zindelijk zijn. Een mogelijke reden voor deze vroegere start is dat meisjes sneller over bepaalde voor de zindelijkheidstraining noodzakelijke vaardigheden beschikken dan jongens (Mota & Barros, 2008; Schum et al., 2002).

Tabel 8 Tijd tussen de start van de potjestraining en het zindelijk zijn van het kind, uitgesplitst naar het geslacht van het kind (n=3 527)

	Jongens	Meisjes
1 week	13.3% (n=223)	17.2% (n=318)
2 weken	15.8% (n=266)	18.3% (n=337)
3 weken	10.5% (n=176)	9.3% (n=171)
1 maand	14.7% (n=247)	13.3% (n=245)
2 maanden	12.2% (n=206)	10.9% (n=202)
3 maanden	9.4% (n=158)	8.7% (n=160)
4 maanden	6.5% (n=109)	5.3% (n=98)
5 maanden	3.9% (n=65)	3.3% (n=61)
6 maanden	5.4% (n=91)	5.9% (n=108)
Meer dan 6 maanden	8.4% (n=141)	7.9% (n=145)
Totaal	100% (n=1 682)	100% (n=1 845)

1.3.1.6 Ongelukjes bij zindelijke kinderen

In de definitie die ouders hebben gekregen van zindelijkheid wordt het aantal ongelukjes dat een kind mag hebben om als zindelijk beschouwd te worden, niet gespecificeerd. We zijn daarom nagegaan hoeveel zindelijke kinderen soms nog een ongelukje overdag (pipi of kaka in de broek) hebben. Uit Figuur 25 blijkt dat zindelijke kinderen vaker een ongelukje hebben waarbij ze pipi in de broek doen dan kaka: bijna drie kwart van de ouders geeft aan dat hun kind bijna nooit tot nooit meer in zijn of haar broek plast, terwijl dit percentage ruim tachtig procent bedraagt voor stoelgang in de broek.

Figuur 25 Frequentie van ongelukjes (pipi en kaka) bij zindelijke kinderen

Omdat ouders zelf konden bepalen hoeveel ongelukjes nog konden voorkomen om hun kind als zindelijk te beschouwen, kan het zijn dat sommige ouders hebben aangegeven dat hun kind wel en sommige ouders dat hun kind niet zindelijk is bij eenzelfde aantal ongelukjes. We hebben daarom het aantal ongelukjes tussen (volgens de ouders) zindelijke kinderen enerzijds en niet-zindelijke kinderen die reeds begonnen zijn met de zindelijkheidsstraining anderzijds¹⁵ vergeleken. Concreet hebben we telkens het aantal ongelukjes per frequentie categorie (dagelijks, niet dagelijks en nog heel af en toe) dat de meeste ouders hebben gekozen tegenover elkaar gezet (zie Tabel 9).¹⁶ We zien vooral een groot verschil bij ouders waarvan het kind dagelijks één of meerdere keren in de broek of luier plast: waar de meeste zindelijke kinderen met een dagelijks ongelukje gemiddeld één keer per dag in de broek of luier plassen, is dit bij de meeste niet-zindelijke kinderen vijf keer per dag. Opvallend is dat bij frequentie categorie 'niet dagelijks' een even groot percentage ouders van zowel zindelijke als niet-zindelijke kinderen heeft aangegeven dat hun kind drie keer per week pipi in de broek of luier doet. Mogelijk staan deze kinderen

¹⁵ Voor deze laatste categorie hoeft het niet altijd een ongelukje te zijn, aangezien zij ook nog een luier kunnen dragen. We zullen hier verder wel spreken over 'ongelukjes'.

¹⁶ Concreet dient de tabel als volgt te worden geïnterpreteerd: van het aantal ouders dat aangaf dat hun zindelijk kind dagelijks nog een ongelukje had, was dit bij het grootste deel van de ouders (37%) één keer per dag. De percentages voor twee keer, drie keer, etc. zijn niet weergegeven. Ook aan ouders van niet-zindelijke kinderen die aangaven dat hun kind dagelijks nog een ongelukje had, werd gevraagd hoe vaak per dag. Hier werd vijf keer per dag het meest genoemd (28.1%).

dus even ver in hun zindelijkheidsproces, maar zijn zij voor de ene ouder al wel en voor de andere ouder nog niet zindelijk.¹⁷

Tabel 9 Vaakst aangegeven aantal ongelukjes per frequentie en naar status zindelijkheid

	Zindelijk	Niet-zindelijk
Pipi		
Dagelijks	1x per dag (37.0%)	5x per dag (28.1%)
Niet dagelijks	3x per week (29.1%)	3x per week (30.9%)
Nog heel af en toe	2x per maand (18.9%) 4x per maand (18.4%)	4x per maand (17.7%)
Kaka		
Dagelijks	1x per dag (73.9%)	1x per dag (54.2%)
Niet dagelijks	3x per week (29.1%)	4x per week (28.1%)
Nog heel af en toe	2x per maand (23.9%)	4x per maand (19.0%)

2 Aanpak van de zindelijkheidstraining

2.1 Redenen om te starten met de zindelijkheidstraining

2.1.1 Ouders

In de vragenlijst konden ouders en personen werkzaam in de kinderopvang aangeven in hoeverre een aantal mogelijke redenen om te starten met de zindelijkheidstraining op hen van toepassing waren. In Tabel 10 is de verdeling hiervan voor de ouders weergegeven. In Tabel 45 in bijlage 4 worden de bevindingen dan verder uitgesplitst volgens de leeftijd van het kind op het moment van de start van de zindelijkheidstraining. De redenen die ouders het vaakst aangaven, waren dat het kind signalen gaf dat het klaar was voor de zindelijkheidstraining (voor 80.1% van de ouders was deze bewering juist of helemaal juist), dat het kind volgens de ouders de geschikte leeftijd had om te starten (78.0%), en dat de ouders wilden dat hun kind zindelijk zou zijn voor de schoolstart en daarom een periode daarvoor zijn begonnen (76.2%). Deze resultaten liggen in lijn met de bevindingen van Kaerts et al. (2014) en Van Nunen et al. (2015), waarbij de deelnemende ouders vooral uitgingen van signalen en vaardigheden bij hun kinderen, en de bevindingen van Van Aggelpoel et al. (2018), waar de belangrijkste redenen het bereiken van een bepaalde leeftijd en het snel starten in de kleuterklas waren. We zien daarbij dat het relatieve belang van signalen van het kind als beweegredenen om te starten met de zindelijkheidstraining afneemt naarmate het kind ouder was bij de start, en het zindelijk zijn voor de schoolstart juist toeneemt. De resultaten in ons onderzoek laten zien dat ouders voornamelijk starten uit eigen beweging. Bij 30 procent van de ouders werd het gesprek over de start van de zindelijkheidstraining

¹⁷ Mogelijk speelt dit ook een rol bij de vaststelling dat kinderen later zindelijk zijn dan vroeger: wellicht worden ongelukjes nu sneller geïnterpreteerd als dat een kind niet zindelijk is en ook sneller geïnterpreteerd, aangezien zij voor meer druk voor kleuterleiders zorgen.

geopend door de kinderopvang en werd in samenspraak een startmoment afgesproken. Tien procent van de ouders zijn (onder andere) gestart omwille van verwachtingen of druk van anderen. Ouders die op een latere leeftijd van het kind zijn gestart met de zindelijkheidstraining, gaven wel relatief vaker aan te zijn gestart omwille van gevoelde druk van buitenaf.

Tabel 10 Redenen van ouders om te starten met de zindelijkheidstraining

	Helemaal niet juist	Niet juist	Juist	Helemaal juist
Kind gaf signalen dat het klaar was voor de training (n=4 944)	3.9% (n=192)	16.1% (n=794)	48.0% (n=2 372)	32.1% (n=1 586)
Kind had de geschikte leeftijd (n=4 935)	6.7% (n=330)	15.4% (n=758)	61.6% (n=3 040)	16.4% (n=807)
Ouder wilde dat kind zindelijk zou zijn voor schoolstart (n=4 947)	10.2% (n=505)	13.7% (n=676)	41.9% (n=2 071)	34.3% (n=1 695)
Startmoment was meest geschikt voor goede opvolging door ouder (n=4 935)	13.1% (n=646)	21.4% (n=1 058)	40.8% (n=2 015)	24.6% (n=1 216)
Kinderopvang bracht het thema ter sprake en kwam samen met ouder in overleg tot afspraken over startmoment (n=4 149)	43.3% (n=1 795)	26.0% (n=1 078)	22.0% (n=914)	8.7% (n=362)
Ouder had erover gelezen in een boek, tijdschrift, website, ... (n=4 927)	56.4% (n=2 777)	29.0% (n=1 430)	12.8% (n=631)	1.8% (n=89)
Ouder had schrik dat kind niet goed geholpen zou worden door iemand anders (n=4 933)	59.3% (n=2 924)	29.5% (n=1 453)	8.9% (n=439)	2.4% (n=117)
Ouder voelde druk van buitenaf om zindelijkheid zo snel mogelijk te ondersteunen (n=4 932)	62.7% (n=3 091)	26.4% (n=1 300)	9.0% (n=442)	2.0% (n=99)
Kinderopvang verwachtte dat de ouder zou starten (n=4 149)	57.7% (n=2 392)	32.1% (n=1 333)	7.8% (n=322)	2.5% (n=102)
Ouder werd aangezet door iemand uit de omgeving (n=4 932)	61.3% (n=3 021)	29.1% (n=1 436)	7.8% (n=384)	1.8% (n=91)
Start naar aanleiding van contact met Kind en Gezin (n=4 931)	63.5% (n=3 130)	31.8% (n=1 567)	4.1% (n=204)	0.6% (n=30)

2.1.2 Kinderopvang

Aan de kinderbegeleiders is gevraagd welke aanpak ze hanteren wat betreft het starten met de zindelijkheidstraining, zowel naar het kind toe als naar de ouders toe. Uit Tabel 11 blijkt dat, net zoals in het onderzoek van Kaerts et al. (2012), de belangrijkste reden voor kinderbegeleiders om te starten met de zindelijkheidstraining is dat het kind signalen en interesse toont: meer dan 85 procent baseert hier het startmoment op. Bijna 90 procent van de kinderbegeleiders start in samenspraak met de ouders, waarbij de grote meerderheid afspreekt dat de ouders dan ook thuis moeten beginnen. Een minderheid laat de ouders hier vrij in. Deze resultaten laten zien dat kinderbegeleiders zelf een actieve rol opnemen bij de start van de zindelijkheidstraining en de start niet laten afhangen van de vraag van de ouders. Als we de cijfers uitsplitsen naar provincie (Tabel 46 in bijlage 4), blijkt dat kinderbegeleiders in Brussel, Limburg en Antwerpen vaker lijken te verlangen van de ouders dat er thuis en op de opvang op hetzelfde moment begonnen wordt met de zindelijkheidstraining dan in de andere provincies. Wel moet opgemerkt worden dat een aantal cellen in de tabel uit hele kleine aantallen bestaan, waardoor het minder verantwoord is om conclusies te trekken op basis van de percentages.

Tabel 11 Aanpak van kinderbegeleiders wat betreft het starten met de zindelijkheidstraining, zowel naar de kinderen als naar de ouders toe

Aanpak naar kinderen toe	Start van zodra kind signalen en interesse toont	87.6% (n=429)
	Start een vast aantal maanden voordat kind naar school gaat	5.5% (n=27)
	Start bij elk kind op vaste leeftijd	3.9% (n=19)
	Start met groepje kinderen i.p.v. met elk kind apart	3.1% (n=15)
	Totaal	100% (n=490)
Aanpak naar ouders toe	Start in samenspraak met ouders, ouders moeten dan ook thuis beginnen	65.7% (n=341)
	Start in samenspraak met ouders, ouders kiezen of ze thuis ook starten	24.1% (n=125)
	Start op eigen initiatief, ouders kunnen wel of niet volgen	7.9% (n=41)
	Start wanneer ouders er zelf naar vragen	2.3% (n=12)
	Totaal	100% (n=519)

2.2 Aanpak van de zindelijkheidstraining

2.2.1 Ouders

Aan de ouders en kinderbegeleiders is ook gevraagd uit welke activiteiten hun aanpak van de zindelijkheidstraining bestaat (of bestond indien ouders de zindelijkheidstraining reeds hadden afgerond), waarvoor de resultaten zijn weergegeven in Tabel 12. Ouders hanteren over het algemeen een eerder positieve aanpak, waarbij het kind een compliment geven als het pipi of kaka op het potje heeft gedaan (93.0%) en de sfeer ontspannen houden (88.0%) centraal staan. Ook belangrijk voor ouders zijn activiteiten die het proces gemakkelijker maken voor het kind, zoals het potje op een goed zichtbare en bereikbare plaats zetten (91.5%) en het kind gemakkelijke kledij aandoen (76.5%). Het valt op dat de meest gebruikte methoden in andere onderzoeken - zoals de luier uitlaten, het kind op regelmatige tijdstippen op het potje zetten en het kind regelmatig vragen of het op het potje moet (Kaerts et al., 2014; Van Aggelpoel et al., 2018, & Van Nunen et al., 2015) - bij de ouders in dit onderzoek minder vaak worden gebruikt. Het kind op vaste momenten op het potje laten gaan, wordt ook aanbevolen in de brochure van Kind en Gezin over zindelijkheid (2021) op een later moment in het zindelijkheidsproces omwille van de voorspelbaarheid die dit creëert voor het kind. Ook regelmatig vragen of het kind op het potje moet wordt genoemd, omdat het kind zich dan bewust wordt van het voelen van drang. De luier uitlaten wordt als laatste stap van het zindelijkheidsproces gezien volgens Kind en Gezin, terwijl de helft van de deelnemende ouders aan de studie dit *altijd* doet tijdens de training. Het is mogelijk dat ouders de vraag hebben geïnterpreteerd als 'op dit moment in de training' en ze in een eerdere fase wel de luier aan hebben gelaten. Andere activiteiten die een meerderheid van de ouders bij de training hanteren, zijn het praten met het kind over het potje, pipi en kaka (71.4%), aan het kind tonen hoe het potje of het toilet gebruikt moeten worden (61.4%), en het kind mee laten gaan als de ouder naar het toilet gaat (55.2%). Minder populaire activiteiten zijn het zindelijk worden onder de aandacht brengen door middel van boekjes en popjes (48.8%), het kind belonen als het pipi of kaka op het potje heeft gedaan (40.1%), en het kind met een duidelijke instructie aangeven dat het op het potje moet gaan (37.0%). Deze laatste wordt evenwel wel in de brochure van Kind en Gezin (2021) genoemd als latere stap in het zindelijkheidsproces, omdat een peuter in zijn nee-fase geneigd kan zijn 'nee' te zeggen op de vraag om op het potje te gaan. Een repressieve of negatieve aanpak (bijvoorbeeld straffen of een negatieve emotie laten zien als het kind het potje niet gebruikt) wordt nauwelijks gehanteerd door ouders. Uit de resultaten blijkt dat 55% van de ouders zich niet druk maakt als er ongelukje zijn. Omgekeerd betekent dit dat 45% zich wel eens druk maakt.

Tabel 12 Ouders - activiteiten bij de zindelijkheidstraining (n=4 961)

	Nooit	Soms	Regelmatig	Heel vaak	Altijd	Totaal heel vaak + altijd
Kind compliment geven als het pipi of kaka gedaan heeft op het potje	0.9% (n=43)	1.5% (n=74)	4.6% (n=229)	15.1% (n=749)	77.9% (n=3 866)	93.0% (n=4 615)
Potje op goed zichtbare en bereikbare plaats zetten	1.2% (n=62)	2.1% (n=106)	5.1% (n=255)	12.2% (n=604)	79.3% (n=3 934)	91.5% (n=4 538)
De sfeer ontspannen houden	0.4% (n=19)	1.8% (n=91)	9.8% (n=484)	34.7% (n=1 722)	53.3% (n=2 645)	88.0% (n=4 367)
Het kind gemakkelijke kledij aandoen	1.4% (n=69)	6.5% (n=323)	15.6% (n=774)	34.5% (n=1 711)	42.0% (n=2 084)	76.5% (n=3 795)

Kind aanmoedigen met complimentje of knuffel als het naar het potje gaat, ook al heeft het dan geen pipi of kaka gedaan	5.3% (n=264)	8.7% (n=433)	13.9% (n=689)	25.5% (n=1 267)	46.5% (n=2 308)	72.0% (n=3 575)
Met kind over potje, pipi, kaka praten	0.6% (n=30)	5.8% (n=289)	22.2% (n=1 101)	44.4% (n=2 203)	27.0% (n=1 338)	71.4% (n=3 541)
De luier doorheen de dag uitlaten als het kind wakker is	12.0% (n=597)	11.1% (n=552)	6.4% (n=318)	15.7% (n=778)	54.7% (n=2 716)	70.4% (n=3 494)
Aan het kind vragen of het niet moet gaan plassen/kaka doen	0.9% (n=47)	7.6% (n=376)	27.7% (n=1 372)	42.5% (n=2 109)	21.3% (n=1 057)	63.8% (n=3 166)
Aan het kind tonen hoe het potje/toilet gebruikt moet worden	4.9% (n=244)	10.6% (n=528)	23.0% (n=1 143)	31.3% (n=1 554)	30.1% (n=1 492)	61.4% (n=3 046)
Zich niet druk maken als er ongelukjes zijn	17.8% (n=883)	18.8% (n=933)	8.0% (n=399)	22.8% (n=1 130)	32.6% (n=1 616)	55.4% (n=2 746)
Kind mee laten gaan naar toilet	4.5% (n=223)	17.4% (n=862)	23.0% (n=1 139)	36.0% (n=1 785)	19.2% (n=952)	55.2% (n=2 737)
Zindelijk worden onder aandacht brengen door bv. boekjes over thema te lezen, popje op potje te zetten, ...	10.1% (n=500)	18.4% (n=911)	22.8% (n=1 131)	27.7% (n=1 374)	21.1% (n=1 045)	48.8% (n=2 419)
Kind op vaste momenten op het potje laten gaan	7.5% (n=372)	18.1% (n=896)	28.7% (n=1 426)	28.2% (n=1 401)	17.5% (n=866)	45.7% (n=2 267)
Kind belonen (bv. sticker, cadeautje) als het pipi of kaka op het potje gedaan heeft	30.0% (n=1 490)	16.5% (n=821)	13.3% (n=661)	19.1% (n=946)	21.0% (n=1 043)	40.1% (n=1 989)
Met een duidelijke instructie aangeven dat het kind op het potje moet gaan, zonder boos te worden	12.5% (n=620)	22.3% (n=1 105)	28.2% (n=1 398)	24.1% (n=1 196)	12.9% (n=642)	37.0% (n=1 838)
Kind verplichten op het potje te gaan en een tijdje te blijven zitten	34.9% (n=1 729)	32.6% (n=1 616)	18.5% (n=917)	10.2% (n=506)	3.9% (n=193)	14.1% (n=699)
Ontgoocheling/verdriet/boosheid laten zien als het kind niet op het potje wil, maar pipi of kaka in de luier of het broekje doet	47.4% (n=2 352)	31.1% (n=1 542)	10.9% (n=541)	7.2% (n=358)	3.4% (n=168)	10.6% (n=526)
Kind belonen (bv. sticker, cadeautje) als het naar het potje gaat, ook zonder pipi of kaka te doen	59.9% (n=2 970)	21.6% (n=1 072)	8.3% (n=414)	6.2% (n=306)	4.0% (n=199)	10.2% (n=505)
Het kind extra veel laten drinken	67.3% (n=3 340)	14.3% (n=710)	12.5% (n=618)	3.9% (n=191)	2.1% (n=102)	6.0% (n=293)

Het kind straffen als het geen pipi of kaka op het potje gedaan heeft, maar wel in de luier of het broekje	96.1% (n=4 769)	3.2% (n=160)	0.3% (n=16)	0.2% (n=10)	0.1% (n=6)	0.3% (n=16)
---	--------------------	-----------------	----------------	----------------	---------------	----------------

2.2.2 Kinderopvang

De lijst van activiteiten die kinderbegeleiders kunnen ondernemen, is opgenomen in Tabel 13. Uit onderstaande tabel blijkt dat kinderbegeleiders over het algemeen dezelfde positieve aanpak hanteren als ouders. Op nummer 1 staat het kind complimenteren als het pipi of kaka heeft gedaan op het potje: vrijwel alle kinderbegeleiders gaven aan dit heel vaak of altijd te doen bij de zindelijkheidstraining. Daarnaast zijn ook de sfeer ontspannen houden (94.4%) en het kind aanmoedigen met een complimentje of knuffel als het naar het potje gaat – ook al doet het kind dan geen pipi of kaka – (83.1%) belangrijke activiteiten voor kinderbegeleiders. Het grootste verschil met de ouders is dat het potje op een goed zichtbare en bereikbare plaats zetten niet in de top 5 valt – al doet wel bijna 80 procent van de kinderbegeleiders dit – en dat kinderbegeleiders ervoor willen zorgen dat kinderen van elkaar kunnen leren hoe het potje te gebruiken. Daarnaast zien we ook dat kinderbegeleiders vaker kinderen op vaste momenten op het potje laten gaan dan ouders (75.3% tegenover 45.7%) en vaker zindelijk worden onder de aandacht brengen via bijvoorbeeld boekjes (59.8% tegenover 48.8%). Het gebruiken van een vast moment voor het potje en het gebruik van bijvoorbeeld boekjes of een popje zijn ook zaken die in de brochure van Kind en Gezin (2021) aangemoedigd worden. Zowel ouders als kinderbegeleiders belonen het kind nauwelijks als het naar het potje gegaan is, maar zonder pipi of kaka te doen. Wel wordt het kind in dat geval aangemoedigd door het bijvoorbeeld een complimentje of knuffel te geven. Net zoals ouders hanteren ook kinderbegeleiders nauwelijks een repressieve of negatieve aanpak. Tussen kinderbegeleiders werkzaam in een groepsopvang en onthaalouders waren er eveneens weinig verschillen op te merken in de aanpak, al viel wel op dat onthaalouders significant vaker aangaven *altijd* de sfeer ontspannen te houden (80.4%) dan kinderbegeleiders uit de groepsopvang (65.3%). Dit verschil is statistisch significant ($p=0.005$).

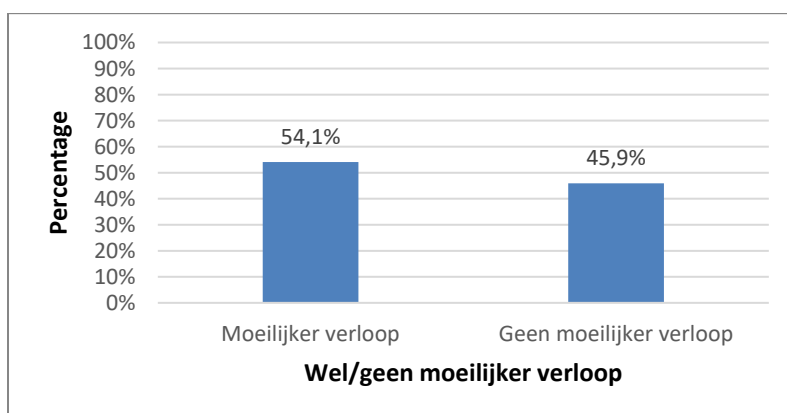
Tabel 13 Kinderbegeleiders - activiteiten van de zindelijkheidstraining (n=564)

	Nooit	Soms	Regelmatig	Heel vaak	Altijd	Totaal heel vaak + altijd
Kind compliment geven als het pipi of kaka gedaan heeft op het potje	0.2% (n=1)	0.7% (n=4)	1.4% (n=8)	6.9% (n=39)	90.8% (n=512)	97.7% (n=551)
De sfeer ontspannen houden	0.2% (n=1)	0.5% (n=3)	5.0% (n=28)	26.1% (n=147)	68.3% (n=385)	94.4% (n=532)
Kind aanmoedigen met complimentje of knuffel als het naar het potje gaat, ook al heeft het dan geen pipi of kaka gedaan	1.6% (n=9)	4.8% (n=27)	10.5% (n=59)	22.5% (n=127)	60.6% (n=342)	83.1% (n=469)
De ouders vragen om hun kind gemakkelijke kledij aan te trekken	3.2% (n=18)	6.9% (n=39)	6.9% (n=39)	18.1% (n=102)	64.9% (n=366)	83.0% (n=468)
Ervoor zorgen dat kinderen kunnen leren van elkaar	0.9% (n=5)	4.4% (n=25)	13.5% (n=76)	30.5% (n=172)	50.7% (n=286)	81.2% (n=458)

	Nooit	Soms	Regelmatig	Heel vaak	Altijd	Totaal heel vaak + altijd
hoe ze het potje moeten gebruiken						
Potje op goed zichtbare en bereikbare plaats zetten	6.6% (n=37)	5.9% (n=33)	8.5% (n=48)	9.2% (n=52)	69.9% (n=394)	79.1% (n=446)
Kinderen op vaste momenten op het potje laten gaan	0.9% (n=5)	6.7% (n=38)	17.0% (n=96)	35.6% (n=201)	39.7% (n=224)	75.3% (n=425)
Met kind over potje, pipi, kaka praten	0.9% (n=5)	5.1% (n=29)	22.2% (n=125)	33.3% (n=188)	38.5% (n=217)	71.8% (n=405)
Aan het kind vragen of het niet moet gaan plassen/kaka doen	1.4% (n=8)	5.7% (n=32)	22.2% (n=125)	40.1% (n=226)	30.7% (n=173)	70.8% (n=399)
De luier doorheen de dag uitlaten als het kind wakker is	6.6% (n=37)	16.5% (n=93)	13.5% (n=76)	25.2% (n=142)	38.3% (n=216)	63.5% (n=358)
Het kind op eigen initiatief naar het potje laten gaan	2.1% (n=12)	11.3% (n=64)	24.8% (n=140)	32.8% (n=185)	28.9% (n=163)	61.7% (n=348)
Zindelijk worden onder aandacht brengen door bv. boekjes over thema te lezen, popje op potje te zetten, ...	2.3% (n=13)	15.6% (n=88)	22.3% (n=126)	26.6% (n=150)	33.2% (n=187)	59.8% (n=337)
Kind belonen (bv. sticker, cadeautje) als het pipi of kaka op het potje gedaan heeft	20.9% (n=118)	17.0% (n=96)	8.3% (n=47)	16.0% (n=90)	37.8% (n=213)	53.8% (n=303)
Met een duidelijke instructie aangeven dat het kind op het potje moet gaan, zonder boos te worden	9.6% (n=54)	16.0% (n=90)	20.7% (n=117)	28.9% (n=163)	24.8% (n=140)	53.7% (n=303)
Zich niet druk maken als er ongelukjes zijn	27.0% (n=152)	19.0% (n=107)	5.7% (n=32)	21.8% (n=123)	26.6% (n=150)	48.4% (n=273)
Kind belonen (bv. sticker, cadeautje) als het naar het potje gaat, ook zonder pipi of kaka te doen	53.0% (n=299)	23.6% (n=133)	8.9% (n=50)	7.8% (n=44)	6.7% (n=38)	14.5% (n=82)
Kind verplichten op het potje te gaan en/of een tijdje te blijven zitten	41.7% (n=235)	37.6% (n=212)	11.0% (n=62)	7.1% (n=40)	2.7% (n=15)	9.8% (n=55)
Het kind extra veel laten drinken	61.0% (n=344)	15.8% (n=89)	13.8% (n=78)	6.2% (n=35)	3.2% (n=18)	9.4% (n=53)
Ontgoocheling/verdriet/boosheid laten zien als het kind niet op het potje wil, maar pipi of kaka in de luier of het broekje doet	54.1% (n=305)	28.9% (n=163)	10.1% (n=57)	5.0% (n=28)	2.0% (n=11)	7.0% (n=39)
Het kind straffen als het geen pipi of kaka op het potje gedaan heeft, maar wel in de luier of het broekje	95.2% (n=537)	3.9% (n=22)	0.2% (n=1)	0.2% (n=1)	0.5% (n=3)	0.7% (n=4)

2.3 Het verloop van de zindelijkheidstraining

Uit Figuur 26 blijkt dat de zindelijkheidstraining bij een meerderheid van de ouders niet altijd even vlot verliep: 54 procent gaf aan een moeilijker verloop van de zindelijkheidstraining te kennen.

Figuur 26 Percentage ouders dat wel en geen moeilijker verloop kende van de zindelijkheidstraining (n=4 946)

2.3.1 Het moeilijker verloop in detail

Vervolgens werd het al dan niet moeilijk verlopen van de zindelijkheidstraining onderzocht volgens type opvang, ervaring met zindelijkheidstraining, en de leeftijd bij de aanvang van de zindelijkheidstraining. Wat betreft de opvang zijn de verschillen klein, al kennen iets minder ouders van wie het kind naar de formele opvang is geweest een moeilijker verloop dan ouders waarvan het kind enkel informeel of niet is opgevangen (verschil niet significant). Bij zowel de ouders met als zonder ervaring met de zindelijkheidstraining was er een aanzienlijk aantal dat aangaf een moeilijker verloop van de zindelijkheidstraining te ervaren. Bij de ouders die reeds ervaring met de zindelijkheidstraining hadden, was dit 49 procent (voor het huidige kind), terwijl het percentage 59 procent bedroeg bij ouders die aangaven dat het hun eerste kind was (significant verschil, $p < 0.001$) (Tabel 14).

Tabel 14 Verloop van de zindelijkheidstraining volgens type opvang en ervaring met de zindelijkheidstraining (n=4 946)

	Type opvang			Ervaring zindelijkheidstraining	
	Formeel	(enkel) Informeel	Geen	Ja	Nee, eerste kind
Geen moeilijker verloop	46.6% (n=1 958)	40.6% (n=132)	43.0% (n=179)	51.4% (n=1 196)	41.0% (n=1 073)
Wel moeilijker verloop	53.4% (n=2 247)	59.4% (n=193)	57.0% (n=237)	48.6% (n=1 131)	59.0% (n=1 546)
Totaal	100% (n=4 205)	100% (n=325)	100% (n=416)	100% (n=2 327)	100% (n=2 619)

Uit Tabel 15 blijkt dat naarmate op latere leeftijd gestart wordt met de zindelijkheidstraining, des te vaker ouders het verloop als moeilijk ervaren. Net iets minder dan de helft (45.5%) van de ouders die de zindelijkheidstraining begonnen toen hun kind jonger was dan 12 maanden kenden een moeilijker verloop, tegenover 66.5 procent van de ouders die zijn gestart toen hun kind tussen de 30 en 35

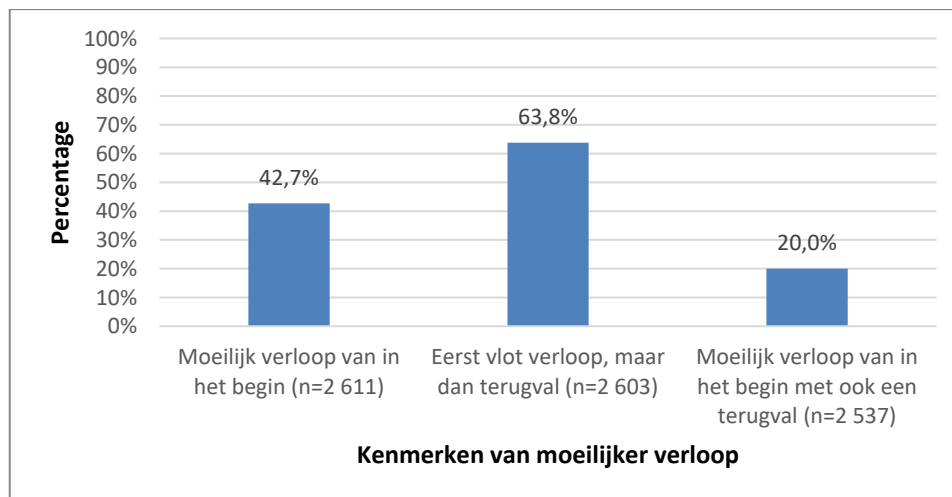
maanden oud was. Het verband tussen het verloop en de leeftijd van het kind bij aanvang van de zindelijkheidstraining is significant ($p=0.009$).

Tabel 15 Verloop van de zindelijkheidstraining volgens de leeftijd van het kind in maanden bij aanvang van de zindelijkheidstraining (n= 4 946)

	Leeftijd kind bij aanvang zindelijkheidstraining					
	< 12 maanden	12-17 maanden	18-23 maanden	24-29 maanden	30-35 maanden	≥ 36 maanden
Geen moeilijker verloop	54.5% (n=55)	46.3% (n=229)	46.6% (n=884)	45.7% (n=1 038)	33.5% (n=59)	66.7% (n=4)
Wel moeilijker verloop	45.5% (n=46)	53.7% (n=266)	53.4% (n=1 012)	54.3% (n=1 234)	66.5% (n=117)	33.3% (n=2)
Totaal	100% (n=101)	100% (n=495)	100% (n=1 896)	100% (n=2 272)	100% (n=176)	100% (n=6)

We zijn ook nagegaan in hoeverre de kanalen waardoor ouders informatie, advies of steun bij het zindelijkheidsproces kunnen krijgen een verschil maken in de beoordeling van het verloop van de training (cijfers niet weergegeven). Het blijkt dat ouders die aangaven ondersteuning gekregen te hebben, vaker wel dan niet een moeilijker verloop kenden. Bij de ouders die géén informatie of ondersteuning ontvingen, zien we dat ongeveer evenveel ouders wel een moeilijker verloop kenden als geen moeilijker verloop. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat ouders bij wie de zindelijkheidstraining moeilijk verliep, vaker ondersteuning zijn gaan zoeken.

In Figuur 27 hebben we weergegeven hoe het moeilijker verloop gekenmerkt werd door de ouders. Ouders konden meerdere kenmerken aangeven, waardoor de som van de balkjes in de grafiek niet 100 procent is. De meeste ouders die een moeilijker verloop van de zindelijkheidstraining ervoeren, kenden een terugval na in eerste instantie een vlot verloop.

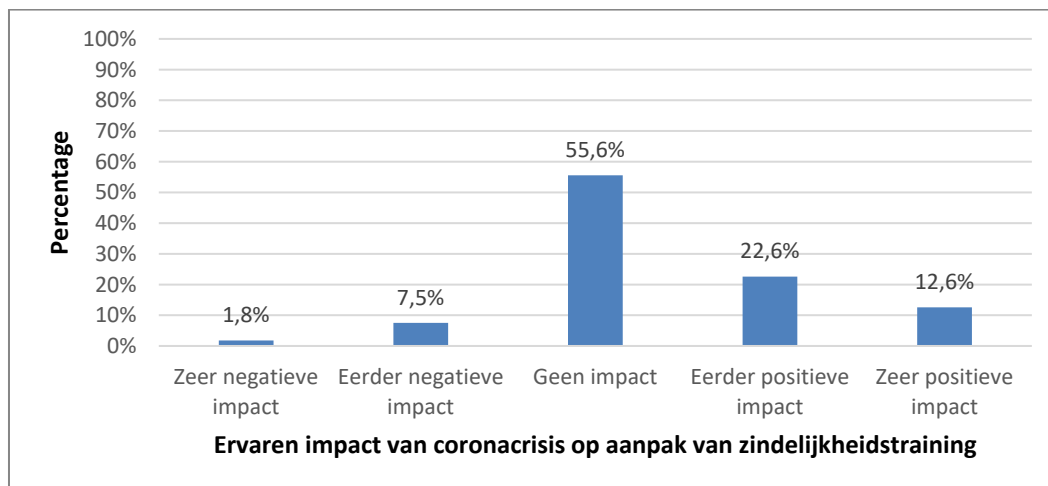
Figuur 27 Kenmerken van moeilijker verloop van de zindelijkheidstraining

Ouders konden vervolgens factoren aanduiden waar het moeilijker verloop volgens hen mee te maken kon hebben. Deze factoren waren gegroepeerd in de categorieën redenen bij het kind, wijzigingen in het gezin of in de omgeving van het kind, de eigen aanpak van de zindelijkheidstraining, verschillen in aanpak met andere actoren, sanitair en materiële omgeving, en opvang op te veel verschillende plekken (Tabel 47 in bijlage 4). Ouders wezen voornamelijk het gedrag van het kind aan als factor: 40 procent

van de ouders die aangaven een moeilijker verloop te (hebben) ervaren, hebben deze factor aangeduid. Ook starten voordat het kind klaar was voor de zindelijkheidstraining (28.7%), te weinig tijd om het kind goed te ondersteunen (18.0%), de start van de kleuterschool (15.3%), de geboorte van een broertje of zusje (12.1%) en een aanpak die verschilde van die van de kinderopvang (9.6%) waren factoren die relatief vaak gekozen werden.

2.3.2 Impact van de coronacrisis

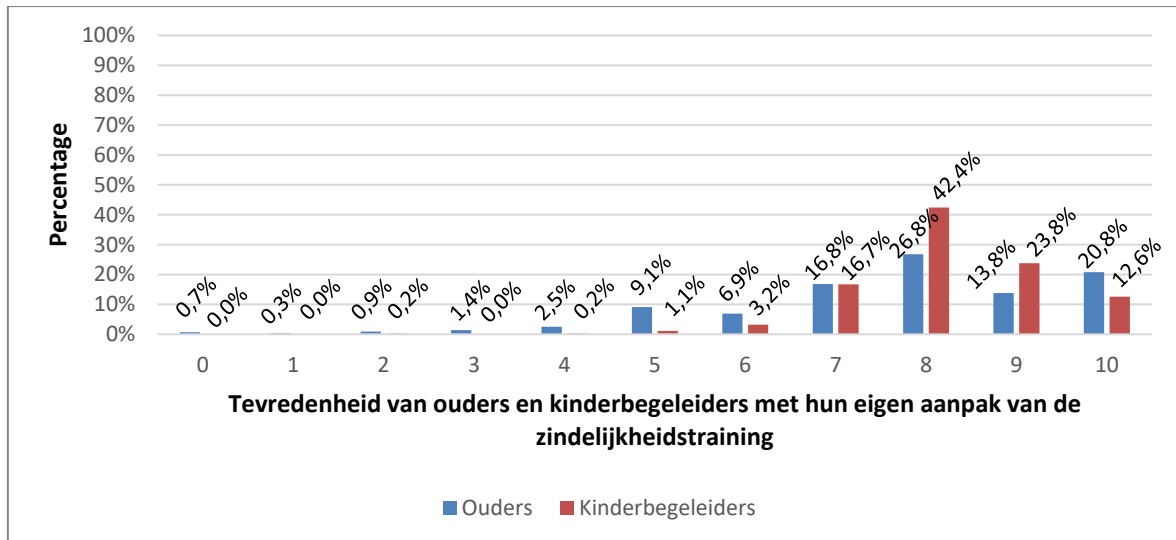
De vragenlijst is bijna een jaar na het begin van de coronacrisis uitgestuurd, in een periode waarin er nog steeds sprake was van strenge maatregelen. Dit kan ook voor een invloed gezorgd hebben op de zindelijkheidstraining: ouders waren misschien meer of net minder thuis, en hadden daardoor meer of minder tijd voor de training. In Figuur 28 is weergegeven in hoeverre ouders die tijdens de coronacrisis bezig waren met de zindelijkheidstraining een impact van de coronacrisis hebben ervaren op hun aanpak. Daaruit blijkt dat ruim de helft van de ouders geen impact heeft ervaren. Bijna tien procent vond dat de coronacrisis een eerder of zeer negatieve impact had op hun aanpak, terwijl een derde van de ouders juist een positieve impact heeft gemerkt. We hebben ook gekeken naar een mogelijk verschil in impact tussen verschillende gezinssituaties (eenoudergezin vs. tweoudergezin), maar hier was geen verschil waar te nemen en we hebben deze cijfers daarom ook niet opgenomen in het rapport.

Figuur 28 Impact die ouders hebben ervaren op hun aanpak van de zindelijkheidstraining (n=4 116)

2.4 Hoe ouders en kinderbegeleiders hun eigen aanpak ervaren

We hebben ouders en kinderbegeleiders ook gevraagd naar hoe tevreden ze zijn met hun eigen aanpak van de zindelijkheidstraining, gaande van 0 (helemaal niet tevreden) tot 10 (helemaal tevreden). Zowel ouders als kinderbegeleiders zijn over het algemeen erg tevreden met hun aanpak: de meesten geven een acht (zie Figuur 29). Daarnaast zien we echter ook dat bijna tien procent van de ouders noch tevreden, noch ontevreden is met de eigen aanpak en een vijf geeft: meer dan bij de kinderbegeleiders. Aan de andere kant zijn ouders ook vaker helemaal tevreden met hun aanpak van de zindelijkheids-training: ruim twintig procent is helemaal tevreden, terwijl dit percentage bij kinderbegeleiders iets meer dan tien procent bedraagt en zij juist vaker hun tevredenheid met hun eigen aanpak met een acht of negen beoordelen.

Figuur 29 Tevredenheid van ouders (n=4 961) en kinderbegeleiders (n=564) over hun eigen aanpak van de zindelijkheidstraining

Er is daarnaast ook gepeild naar hoe ouders en kinderbegeleiders het zindelijk worden en hun aanpak ervaren, aan de hand van een aantal stellingen.

2.4.1 Ouders

De resultaten voor de ouders zijn weergegeven in Tabel 16. Daaruit blijkt dat een grote meerderheid van de ouders (88.3%) het een kans vinden om bezig te zijn met de ontwikkeling van hun kind en is een ongeveer even grote groep trots op hun aanpak. Daarnaast ervaart ongeveer de helft van de ouders het zindelijk worden van hun kind als een hele klus, en 30 procent van de ouders krijgt stress als de zindelijkheidstraining en het zindelijk worden niet zo verloopt als verwacht. De aanpak van de zindelijkheidstraining zorgt echter nauwelijks tot niet voor spanningen met hun kind, met hun partner of met anderen. In Tabel 48 in bijlage 4 is onderstaande tabel uitgesplitst naar provincie, waarbij omwille van de leesbaarheid enkel de som van de scores op 'eerder akkoord' en 'helemaal akkoord' is genomen. Er is weinig verschil op te merken tussen de provincies, enkel Brussel springt er soms wat uit. Dit zal echter vooral te maken hebben met het relatief lage aantal respondenten uit Brussel, waardoor kleine wijzigingen in het patroon een grote(re) invloed kunnen hebben op de uiteindelijke percentages.

Tabel 16 Ervaringen van ouders wat betreft zindelijkheid en hun aanpak

	Helemaal niet akkoord	Eerder niet akkoord	Eerder akkoord	Helemaal akkoord
Vindt het een kans om bezig te zijn met de ontwikkeling van het kind (n=4 936)	2.1% (n=105)	9.5% (n=470)	59.8% (n=2 952)	28.5% (n=1 409)
Is trots op aanpak (n=4 940)	1.5% (n=75)	11.4% (n=564)	61.2% (n=3 021)	25.9% (n=1 280)
Geeft de kans om met kind individueel bezig te zijn (n=4 933)	4.2% (n=207)	18.4% (n=909)	58.6% (n=2 892)	18.8% (n=925)
Ervaart het als een hele klus (n=4 931)	16.0% (n=789)	31.7% (n=1 561)	39.4% (n=1 944)	12.9% (n=637)
Krijgt stress als het niet zo verloopt als verwacht (n=4 933)	27.6% (n=1 361)	42.3% (n=2 087)	25.6% (n=1 261)	4.5% (n=224)
Krijgt stress door druk vanuit de omgeving (bv. vragen en opmerkingen van familie, vrienden, ...; sociale media, ...) (n=4 939)	56.2% (n=2 778)	25.8% (n=1 275)	13.4% (n=663)	4.5% (n=223)
Aanpak zorgt voor spanning in de omgang met het kind (n=4 942)	61.4% (n=3 034)	30.3% (n=1 498)	7.4% (n=364)	0.9% (n=46)
Aanpak zorgt voor spanning in de relatie met de partner (n=4 936)	71.8% (n=3 545)	22.6% (n=1 118)	4.8% (n=239)	0.7% (n=34)
Aanpak zorgt voor spanning in de relatie met andere kinderen, familie, ... (n=4 937)	77.3% (n=3 818)	19.6% (n=966)	2.8% (n=137)	0.3% (n=16)

2.4.2 Kinderopvang

Tabel 17 toont hoe de kinderbegeleiders het ondersteunen van zindelijkheid in het algemeen en hun eigen aanpak specifiek ervaren. Daaruit blijkt ten eerste dat vrijwel alle kinderbegeleiders het een kans vinden om mee te werken aan de ontwikkeling van een kind en trots zijn op hun aanpak. Ook ervaren weinig kinderbegeleiders spanningen in de omgang met ouders en de kinderen wat betreft hun aanpak en zorgt hun aanpak voor weinig stress, bijvoorbeeld door druk vanuit de omgeving (17.0% akkoord, vergelijkbaar met de ouders) of als het niet zo verloopt als verwacht (10.7% akkoord, sterk minder dan bij de ouders). Waar nog een kleine meerderheid van de ouders het ondersteunen van zindelijkheid als een hele klus ervaart, is dit bij kinderbegeleiders net iets meer dan een derde. Er werd voor dit item ook een significant verschil gevonden tussen kinderbegeleiders werkzaam in een groepsopvang en onthaalouders: er waren significant meer onthaalouders die aangaven eerder akkoord (34.8% vs. 25.7%) en helemaal akkoord (11.6% vs. 6.6%) te zijn met deze stelling in vergelijking met kinderbegeleiders werkzaam in een groepsopvang ($p=0.038$). Onthaalouders zien de zindelijkheidstraining dus vaker als een hele klus dan kinderbegeleiders werkzaam in de groepsopvang. Dit kan te maken hebben met het feit dat onthaalouders er meer alleen voor staan in vergelijking met de groepsopvang. In

Tabel 49 in bijlage 4 zijn we per provincie nagegaan hoeveel procent van de kinderbegeleiders eerder akkoord of helemaal akkoord ging met de stellingen. Daar valt op dat kinderbegeleiders in Brussel iets

vaker aangaven dan collega's uit andere provincies dat hun aanpak tot spanningen leidt in de omgang met ouders en kinderen, terwijl zij juist in mindere mate het ondersteunen van het zindelijkheidsproces als een hele klus ervaren. Daarnaast zien we dat relatief meer kinderbegeleiders in Limburg dan in andere provincies stress ervaren door druk vanuit de omgeving.

Tabel 17 Ervaringen van kinderbegeleiders wat betreft zindelijkheid en hun aanpak (n=564)

	Helemaal niet akkoord	Eerder niet akkoord	Eerder akkoord	Helemaal akkoord
Vindt het een kans om mee te werken aan de ontwikkeling van een kind	0.0% (n=0)	0.4% (n=2)	30.0% (n=169)	69.7% (n=393)
Is trots op aanpak	0.0% (n=0)	1.1% (n=6)	45.6% (n=257)	53.4% (n=301)
Het hoort gewoon bij de job	2.3% (n=13)	2.7% (n=15)	27.8% (n=157)	67.2% (n=379)
Geeft de kans om met een kind individueel bezig te zijn	2.3% (n=13)	10.5% (n=59)	43.6% (n=246)	43.6% (n=246)
Ervaart het als een hele klus	27.3% (n=154)	37.6% (n=212)	27.5% (n=155)	7.6% (n=43)
Krijgt stress door druk vanuit de omgeving (bv. vragen en opmerkingen, media, ouders, collega's, ...)	56.7% (n=320)	26.2% (n=148)	13.5% (n=76)	3.5% (n=20)
Krijgt stress als het niet zo verloopt als verwacht	54.8% (n=309)	34.6% (n=195)	8.9% (n=50)	1.8% (n=10)
Aanpak zorgt voor spanning in de omgang met ouders	69.9% (n=394)	25.7% (n=145)	2.8% (n=16)	1.6% (n=9)
Aanpak zorgt voor spanning in de omgang met de kinderen	80.0% (n=451)	17.0% (n=96)	1.4% (n=8)	1.6% (n=9)

2.5 Informatie, advies of steun bij het ondersteunen van het zindelijkheidsproces

Het laatste thema in deze paragraaf gaat dieper in op de informatie, advies of steun die ouders en kinderbegeleiders krijgen of gekregen hebben bij het ondersteunen van het zindelijkheidsproces. Centraal staat van wie de ouders en kinderbegeleiders informatie, advies of steun gekregen hebben en hoe nuttig ze deze ondersteuning vonden.

2.5.1 Ouders

De resultaten voor de ouders zijn weergegeven in Tabel 18. Twee derde van de ouders heeft informatie, advies of steun gekregen van de kinderopvang. Ook kregen ouders ondersteuning van de grootouders van de kinderen en van vrienden of andere personen die ouder zijn. Andere ondersteuningsbronnen zijn familie, medewerkers van Kind en Gezin en de website van Kind en Gezin. Online-bronnen, los van de website van Kind en Gezin, en de huisarts en kinderarts spelen een beperkte rol van betekenis als mogelijk kanaal waar ouders ondersteuning van krijgen. Ook kregen weinig ouders van kinderen die naar de kleuterschool gaan ondersteuning van de school of daarbij betrokken instanties. Dit heeft gedeeltelijk te maken met het feit dat een groot deel van de kinderen reeds zindelijk was voordat ze naar school gingen. Als we dezelfde analyse maken voor enkel die kinderen die bij de start van de kleuterschool nog niet zindelijk waren (cijfers niet weergegeven), blijkt inderdaad dat een ruime meerderheid van de ouders (63.5%) wel informatie, advies of steun heeft gekregen van de leerkracht. Een kinderverzorger

werd slechts in een kwart van de gevallen genoemd, en het CLB speelde met 6.2 procent ook bij ouders waarvan het kind nog niet zindelijk was bij de start van de kleuterschool nauwelijks een rol in de ondersteuning.

Over het algemeen wordt de informatie, advies of steun van de verschillende kanalen als nuttig beschouwd. Zeker de positieve beoordeling van de ondersteuning van de kinderopvang valt hierbij op: bijna zestig procent van de ouders ziet hun ondersteuning als nuttig en een derde van de ouders als heel nuttig. Daarentegen wordt informatie, advies of steun van het CLB door een meerderheid van de ouders als niet of helemaal niet nuttig beoordeeld. Belangrijke opmerking hierbij is dat er niet werd bevestigd om welke vorm van ondersteuning het ging. Ook ondersteuning door de familie, het Huis van het Kind en de huisarts wordt over het algemeen iets minder vaak als nuttig gezien dan andere kanalen.

Tabel 18 Beoordeling van kanalen waarvan ouders informatie, advies of steun bij het ondersteunen van het zindelijkheidsproces gekregen hebben

	Helemaal niet nuttig	Niet nuttig	Nuttig	Heel nuttig	% ouders dat via dit kanaal ondersteuning gekregen heeft
Kinderopvang (n=5 791)	2.5% (n=97)	5.9% (n=229)	57.7% (n=2 229)	33.8% (n=1 306)	66.7% (n=3 861)
Ouders of ouders partner (n=5 803)	5.2% (n=175)	15.5% (n=523)	66.0% (n=2 230)	13.3% (n=449)	58.2% (n=3 377)
Vrienden of andere ouders (n=5 780)	3.4% (n=108)	11.1% (n=352)	73.4% (n=2 316)	12.1% (n=381)	54.6% (n=3 157)
Verpleegkundige / arts K&G / andere medewerker K&G (n=5 788)	4.5% (n=115)	10.5% (n=267)	72.3% (n=1 832)	12.6% (n=319)	43.8% (n=2 533)
Familie (n=5 792)	6.4% (n=153)	20.7% (n=493)	64.4% (n=1 534)	8.5% (n=202)	41.1% (n=2 382)
Website K&G (n=5 794)	3.5% (n=81)	7.5% (n=175)	78.1% (n=1 830)	11.0% (n=257)	40.4% (n=2 343)
Andere websites (n=5 784)	4.9% (n=88)	10.3% (n=183)	74.0% (n=1 316)	10.8% (n=192)	30.8% (n=1 779)
Internetfora/blogs (n=5 782)	7.6% (n=111)	14.2% (n=207)	66.7% (n=973)	11.5% (n=167)	25.2% (n=1 458)
Kinderarts (n=5 773)	9.6% (n=78)	12.5% (n=102)	55.2% (n=450)	22.7% (n=185)	14.1% (n=815)
Huisarts (n=5 779)	13.1% (n=86)	19.5% (n=128)	55.5% (n=365)	12.0% (n=79)	11.4% (n=658)
Huis van het Kind (n=5 781)	17.2% (n=82)	19.7% (n=94)	48.3% (n=231)	14.9% (n=71)	8.3% (n=478)
Enkel voor kinderen die naar de kleuterschool gaan					
Leerkracht school (n=2 693)	6.1% (n=41)	10.6% (n=71)	61.9% (n=415)	21.3% (n=143)	24.9% (n=670)
Kinderverzorg(st)er school (n=2 693)	12.9% (n=40)	15.4% (n=48)	53.1% (n=165)	18.6% (n=58)	11.5% (n=311)
CLB (n=2 689)	31.9% (n=44)	28.3% (n=39)	34.8% (n=48)	5.1% (n=7)	5.1% (n=138)

2.5.2 Kinderopvang

De belangrijkste bron van informatie, advies of hulp voor kinderbegeleiders zijn de ouders van de kinderen die ze opvangen (Tabel 19): ruim 80 procent geeft aan van ouders informatie, advies of hulp te hebben gekregen bij het ondersteunen van het zindelijkheidsproces. Eveneens vaak genoemde kanalen zijn de visie en procedures van de opvang met betrekking tot (het ondersteunen van) zindelijkheid, de verantwoordelijke van de opvanglocatie/de dienst waarbij de onthaalouder is aangesloten, en brochures en de website van Kind en Gezin. Dit laatste kanaal wordt door kinderbegeleiders duidelijk vaker gebruikt dan door ouders (respectievelijk 77.9% en 40.4%). Een meerderheid van de kinderbegeleiders heeft ook informatie, advies of hulp gekregen via of gehaald uit opleidingen, vormingen of (vak)literatuur. De minst gebruikte kanalen voor informatie of ondersteuning zijn die van externe organisaties en andere ondersteuners of collega's.

Ook al krijgen niet alle kinderbegeleiders ondersteuning van collega's, dit kanaal wordt wel als beste beoordeeld. Een ongeveer even groot percentage kinderbegeleiders uit de groepsopvang en onthaalouders geeft aan informatie, advies of hulp van andere collega's nuttig of heel nuttig te vinden, maar tussen deze twee antwoordcategorieën is wel een significant verschil waar te nemen: ruim de helft van de kinderbegeleiders uit de groepsopvang geeft aan de ondersteuning van collega's als heel nuttig te beschouwen, waar dit percentage bij de onthaalouders net iets meer dan een kwart bedraagt (statistisch significant verschil met $p < 0.001$). Mogelijk heeft dit te maken met dat kinderbegeleiders in de groepsopvang gemakkelijker toegang hebben tot collega's. Naast de collega's wordt ook de ondersteuning via andere kanalen overwegend als nuttig gezien. Als minst nuttig beschouwen kinderbegeleiders ondersteuning via internetfora en/of blogs, het Huis van het Kind en medewerkers van Kind en Gezin. Hierbij moet wel de nuance gemaakt worden dat alsnog een grote meerderheid van de respondenten de informatie, advies of hulp via deze kanalen wel als nuttig heeft beoordeeld.

Tabel 19 Beoordeling van kanalen waarvan kinderbegeleiders informatie, advies of hulp bij het ondersteunen van het zindelijkheidsproces gekregen hebben

	Helemaal niet nuttig	Niet nuttig	Nuttig	Heel nuttig	% kinderbegeleiders dat via dit kanaal ondersteuning gekregen heeft
De ouders (n=564)	0.6% (n=3)	4.3% (n=20)	48.1% (n=222)	47.0% (n=217)	81.9% (n=462)
Visie en procedures van de opvang (n=562)	0.4% (n=2)	2.6% (n=12)	53.0% (n=242)	44.0% (n=201)	81.3% (n=457)
Verantwoordelijke opvanglocatie¹⁸ (n=452)	1.1% (n=4)	3.6% (n=13)	47.0% (n=171)	48.4% (n=176)	80.5% (n=364)
Brochures/website K&G (n=562)	1.1% (n=5)	8.0% (n=35)	66.9% (n=293)	24.0% (n=105)	77.9% (n=438)
Dienst waarbij onthaalouder is aangesloten¹⁹ (n=100)	0.0% (n=0)	2.7% (n=2)	70.7% (n=53)	26.7% (n=20)	75.0% (n=75)
De opleiding kinderopvang (n=560)	2.2% (n=9)	7.6% (n=31)	55.5% (n=227)	34.7% (n=142)	73.0% (n=409)
Vorming (n=559)	1.0% (n=4)	4.8% (n=19)	55.3% (n=220)	38.9% (n=155)	71.2% (n=398)
Internet, andere sites dan die van K&G (n=560)	1.8% (n=7)	14.2% (n=54)	67.8% (n=257)	16.1% (n=61)	67.7% (n=379)
(Vak)literatuur (n=560)	1.7% (n=6)	8.0% (n=28)	63.4% (n=223)	27.0% (n=95)	62.9% (n=352)
Familie/vrienden/... (n=559)	2.1% (n=7)	17.1% (n=58)	70.6% (n=240)	10.3% (n=35)	60.8% (n=340)
Pedagogisch ondersteuner (n=563)	0.7% (n=2)	7.4% (n=22)	52.5% (n=157)	39.5% (n=118)	53.1% (n=299)
Internetfora/blogs (n=555)	5.0% (n=13)	27.9% (n=72)	54.7% (n=141)	12.4% (n=32)	46.5% (n=258)
Een andere ondersteuner (n=561)	3.4% (n=8)	10.2% (n=24)	59.6% (n=140)	26.8% (n=63)	41.9% (n=235)
Een andere collega (n=564)	0.4% (n=2)	0.6% (n=3)	49.9% (n=245)	49.1% (n=241)	41.1% (n=491)
Medewerker van K&G (n=560)	5.1% (n=10)	22.4% (n=44)	54.1% (n=106)	18.4% (n=36)	35.0% (n=196)
Huis van het Kind (n=557)	2.9% (n=5)	26.7% (n=46)	58.1% (n=100)	12.2% (n=21)	30.9% (n=172)

¹⁸ Enkel voor groepsopvang.

¹⁹ Enkel voor onthaalouders.

3 Hoe ouders en kinderbegeleiders denken over (het ondersteunen van) zindelijkheid

Een belangrijke insteek van dit onderzoek was om niet alleen cijfers en praktijken met betrekking tot zindelijkheid en de zindelijkheidstraining in kaart te brengen, maar ook meer te weten te komen over hoe ouders en kinderbegeleiders denken over zindelijkheid en hun rol bij het ondersteunen daarvan. In deze paragraaf gaan we daar dieper op in. Concreet komt aan bod hoe ouders en kinderbegeleiders denken over het ondersteunen van zindelijkheid in het algemeen en over zindelijkheid in het kader van de overgang naar school.

3.1 De ondersteuning van het zindelijk worden

3.1.1 Ouders

Hoe ouders denken over het ondersteunen van zindelijkheid, is weergegeven in Tabel 20. De ouders kregen een aantal items te zien, waarvoor ze vervolgens konden aangeven in hoeverre ze het eens zijn met die uitspraken. Uit de resultaten blijkt dat de overgrote meerderheid van de ouders van mening is dat zindelijkheid ondersteund moet worden op maat van het kind (96.5%). Eveneens ruim 90 procent van de ouders vindt dat hun ondersteuning bij het zindelijk worden hun kind helpt in zijn of haar gehele ontwikkeling tot een zelfstandig persoon. Er is echter minder overeenstemming over of de meeste kinderen vanzelf zindelijk worden. Een interessante constatering is dat waar bijna de helft van de ouders vindt dat de kinderopvang pas mag starten met de zindelijkheidstraining na akkoord van de ouders, slechts 30 procent van de ouders van mening is dat dit ook voor de kleuterschool geldt. De helft van de ouders is van mening dat de kleuterschool ook met de training mag starten zonder dat de ouders akkoord zijn. Daarnaast blijkt dat bijna drie kwart van de ouders vindt dat zij in eerste instantie verantwoordelijk zijn voor het zindelijk worden van hun kind, maar ziet ruim 80 procent het ondersteunen van het zindelijk worden ook als een gedeelde verantwoordelijkheid van alle betrokken opvoeders. In Tabel 50 in bijlage 4 is zijn de scores op de stellingen van 'eerder eens' en 'helemaal eens' bij elkaar opgeteld en uitgesplitst naar provincie. Op de meeste items is er weinig variatie te merken tussen de provincies, enkel op de stelling "te vroeg starten met het ondersteunen van het zindelijk worden kan voor negatieve (psychologische) gevolgen voor het kind zorgen" scoort Brussel met nog geen 50 procent duidelijk lager dan de overige provincies (rond de 60 procent). Mogelijk kan dit gerelateerd worden aan de constatering dat de ouders uit Brussel ook vroeger lijken te starten met de zindelijkheidstraining dan ouders uit andere provincies.

Tabel 20 Meningen van ouders over het ondersteunen van zindelijkheid (n=5 825)

	Helemaal niet eens	Eerder niet eens	Noch eens, noch oneens	Eerder eens	Helemaal eens
Zindelijkheid moet je ondersteunen op maat van het kind	0.7% (n=39)	0.7% (n=41)	2.1% (n=122)	27.2% (n=1 586)	69.3% (n=4 037)
Door als ouder je kind te helpen in het zindelijk worden, help je het ook in zijn gehele ontwikkeling tot een zelfstandig persoon	0.3% (n=20)	0.9% (n=51)	6.5% (n=381)	45.7% (n=2 663)	46.5% (n=2 710)
Het ondersteunen van het zindelijk worden is een gedeelde verantwoordelijkheid van alle opvoeders (ouders, grootouders, school, kinderopvang, ...)	1.7% (n=98)	6.1% (n=354)	10.7% (n=622)	45.6% (n=2 654)	36.0% (n=2 097)
In de eerste plaats zijn het de ouders zelf die moeten zorgen dat hun kind zindelijk wordt	1.8% (n=107)	7.3% (n=424)	17.1% (n=994)	38.5% (n=2 241)	35.3% (n=2 059)
Te vroeg starten met het ondersteunen van het zindelijk worden kan voor negatieve (psychologische) gevolgen voor het kind zorgen	4.5% (n=262)	8.7% (n=509)	24.7% (n=1 440)	36.3% (n=2 114)	25.8% (n=1 500)
De kinderopvang mag pas starten met de potjestraining als de ouders daar akkoord mee zijn	7.2% (n=421)	23.2% (n=1 353)	21.4% (n=1 249)	30.5% (n=1 774)	17.6% (n=1 028)
De meeste kinderen worden vanzelf zindelijk	7.2% (n=422)	27.0% (n=1 570)	29.4% (n=1 710)	28.6% (n=1 664)	7.9% (n=459)
De school mag pas starten met de potjestraining als de ouders daar akkoord mee zijn	20.4% (n=1 190)	30.4% (n=1 771)	19.5% (n=1 138)	18.6% (n=1 086)	11.0% (n=640)

3.1.2 Kinderopvang

De twee belangrijkste redenen voor kinderbegeleiders om het zindelijk worden van opvangkinderen te ondersteunen omvatten omdat zindelijk worden een belangrijke stap is in de ontwikkeling van kinderen (97.3%) en omdat men wil inspelen op signalen van kinderen en zo inspelen op de gevoelige periode om zindelijk te worden (96.5%). Ecologische redenen, financiële redenen voor de opvang en voor de ouders, en tijdsbesparing wanneer er meer zindelijke kinderen in de leefgroep zijn, worden door de meerderheid van de respondenten als helemaal of eerder niet belangrijk ervaren (Tabel 21). Er werd enkel een significant verschil tussen kinderbegeleiders werkzaam in de groepsopvang en onthaalouders bij het item “omdat ik denk dat kinderen zindelijk moeten zijn voor ze naar school gaan” vastgesteld. Significant meer onthaalouders gaven aan dit een eerder of heel belangrijke reden te vinden in vergelijking met respondenten werkzaam in een groepsopvang (73% vs. 62%, $p=0.019$).

Tabel 21 Kinderbegeleiders - redenen om het zindelijk worden van opvangkinderen te ondersteunen (n=564)

<i>Ik ondersteun het zindelijkheidsproces...</i>	Helemaal niet belangrijk	Eerder niet belangrijk	Eerder belangrijk	Helemaal belangrijk
omdat zindelijk worden een belangrijke stap is in de ontwikkeling van kinderen	0.4% (n=2)	2.3% (n=13)	24.1% (n=136)	73.2% (n=413)
omdat ik wil inspelen op signalen van kinderen en zo inspelen op de gevoelige periode om zindelijk te worden	1.1% (n=6)	2.5% (n=14)	35.5% (n=200)	61.0% (n=344)
omdat ouders het expliciet gevraagd hebben	6.7% (n=38)	28.7% (n=162)	48.6% (n=274)	16.0% (n=90)
omdat ik denk dat kinderen zindelijk moeten zijn voor ze naar school gaan	12.6% (n=71)	23.2% (n=131)	43.3% (n=244)	20.9% (n=118)
omdat het een opdracht is van de kinderopvang	20.6% (n=116)	27.5% (n=155)	42.6% (n=240)	9.4% (n=53)
omdat ik externe druk ervaar dat kinderen zindelijk moeten zijn tegen dat ze naar school gaan	24.6% (n=139)	33.5% (n=189)	30.9% (n=174)	11.0% (n=62)
om ecologische redenen (luiers vergroten de afvalberg)	37.9% (n=214)	40.6% (n=229)	16.7% (n=94)	4.8% (n=27)
omdat meer zindelijke kinderen in de leefgroep tijd bespaart	46.6% (n=263)	37.6% (n=212)	11.5% (n=65)	4.3% (n=24)
om financiële redenen voor de ouders (luiers zijn duur voor de ouders).	54.6% (n=308)	34.0% (n=192)	10.1% (n=57)	1.2% (n=7)
om financiële redenen voor de opvang (luiers zijn duur voor de opvang).	75.2% (n=424)	20.7% (n=117)	3.5% (n=20)	0.5% (n=3)

Net zoals bij de ouders was de overgrote meerderheid van de deelnemende kinderbegeleiders het eerder of helemaal eens met de stellingen dat zindelijkheid moet worden ondersteund op maat van het kind (98.8%), dat het ondersteunen van het zindelijk worden een gedeelde verantwoordelijkheid is van alle opvoeders (97.3%) en dat door het kind te helpen in het zindelijk worden je het ook helpt in zijn gehele ontwikkeling tot een zelfstandig persoon (97.5%) (Tabel 22). Vooral het hoge percentage op de stelling dat het ondersteunen van het zindelijk worden een gedeelde verantwoordelijkheid is valt op, aangezien 'slechts' drie kwart van de ouders hier dezelfde mening over hebben. Bij de stelling dat kinderen vanzelf zindelijk worden, gaf ongeveer een derde van de respondenten aan het helemaal of eerder niet eens met deze stelling te zijn. Een andere derde was het dan eerder of helemaal wel eens met deze stelling – vergelijkbaar met de scores bij de ouders. Opvallend is het verschil tussen ouders en kinderbegeleiders op de stelling dat het de ouders zelf zijn die ervoor moeten zorgen dat hun kind zindelijk wordt: waar bijna drie kwart van de ouders het hier eerder of helemaal mee eens is, denkt ongeveer 20 procent van de kinderbegeleiders hier hetzelfde over. Ook zien meer kinderbegeleiders dan ouders mogelijke negatieve gevolgen voor het kind bij een te vroege start (respectievelijk 80 procent en 60 procent zijn het hier eerder of helemaal mee eens). In Tabel 51 in bijlage 4 hebben we voor alle stellingen de scores op 'eerder eens' en 'helemaal eens' bij elkaar opgeteld en uitgesplitst naar provincie. Een eerste opvallende constatering is dat in Brussel 42 procent van de deelnemende

kinderbegeleiders van mening is dat een kind vanzelf zindelijk wordt, terwijl dit in Limburg en Oost-Vlaanderen geldt voor net iets meer dan een kwart. Daarnaast vindt een derde van de Brusselse respondenten dat het in eerste instantie de ouders zijn die moeten zorgen voor het zindelijk worden van hun kind, tegenover twaalf procent van de Oost-Vlaamse kinderbegeleiders.

Tabel 22 Meningen van kinderbegeleiders over het ondersteunen van zindelijkheid (n=564)

	Helemaal niet eens	Eerder niet eens	Noch eens, noch oneens	Eerder eens	Helemaal eens
Zindelijkheid moet je ondersteunen op maat van het kind	0.5% (n=3)	0.2% (n=1)	0.5% (n=3)	12.1% (n=68)	86.7% (n=489)
Door het kind te helpen in het zindelijk worden, help je het ook in zijn gehele ontwikkeling tot een zelfstandig persoon	0.2% (n=1)	0.2% (n=1)	2.1% (n=12)	25.9% (n=146)	71.6% (n=404)
Het ondersteunen van het zindelijk worden is een gedeelde verantwoordelijkheid van alle opvoeders (ouders, grootouders, school, kinderopvang van het kind)	0.4% (n=2)	0.9% (n=5)	1.4% (n=8)	18.4% (n=104)	78.9% (n=445)
Te vroeg starten met het ondersteunen van het zindelijk worden kan voor negatieve (psychologische) gevolgen voor het kind zorgen	1.8% (n=10)	5.3% (n=30)	13.5% (n=76)	30.3% (n=171)	49.1% (n=277)
Als kinderbegeleider/ onthaalouder kan je pas starten met de potjestraining van een kind als de ouders daar akkoord mee gaan	8.5% (n=48)	16.7% (n=94)	19.0% (n=107)	27.3% (n=154)	28.5% (n=161)
De meeste kinderen worden vanzelf zindelijk	8.9% (n=50)	24.8% (n=140)	32.4% (n=183)	24.1% (n=136)	9.8% (n=55)
In de eerste plaats zijn het de ouders zelf die moeten zorgen dat hun kind zindelijk wordt	16.0% (n=90)	22.7% (n=128)	40.2% (n=227)	16.0% (n=90)	5.1% (n=29)

3.2 Zindelijkheid in het kader van de overgang naar school

3.2.1 Ouders

Tabel 23 geeft de mening weer van ouders over zindelijkheid in het kader van de overgang naar school. De overgrote meerderheid (94%) was het eens met de stelling dat het belangrijk is dat het zindelijk worden door alle actoren als een onderdeel van de ontwikkeling van een kind wordt beschouwd en niet als een probleem dat moet worden opgelost. Bijna twee derde van de ouders ziet voor zichzelf een belangrijke rol weggelegd: zij zien het als hun taak dat kinderen zindelijk zijn voordat ze naar school gaan. Slechts een zesde van de ouders vindt dat de kinderopvang hiervoor moet zorgen. Dat wil overigens niet zeggen dat ouders massaal vinden dat niet-zindelijke kinderen nog niet naar school horen te gaan: een derde van de ouders is het niet eens met de stelling dat kinderen best pas naar school gaan

als ze zindelijk zijn, en ruim 85 procent is van mening dat ook niet-zindelijke kinderen klaar voor school kunnen zijn. Ongelukjes moeten ook kunnen bij pas ingestapte kleuters volgens bijna 90 procent van de ouders. Een meerderheid van de ouders vindt dat kleuterscholen ouders niet mogen afraden hun kind naar school te brengen als het nog niet zindelijk is. Bovendien stopt het zindelijkheidsproces volgens de ouders niet bij de overgang naar de kleuterschool, maar zien zij voor de kleuterschool een rol weggelegd bij het verder ondersteunen van de kinderen in het zindelijk worden op maat van het kind (84.5% eens) en bij het leerproces van kinderen om zelfstandig naar het toilet te leren gaan (77.4% eens).

Tabel 23 Meningen van ouders over zindelijkheid in het kader van de overgang naar school (n=5 825)

	Helemaal niet eens	Eerder niet eens	Noch eens, noch oneens	Eerder eens	Helemaal eens
Het is belangrijk dat zindelijk worden door alle actoren (onderwijs, opvang, ouders) beschouwd wordt als een onderdeel van de ontwikkeling van een kind en niet als een probleem dat moet opgelost worden	0.2% (n=14)	0.9% (n=54)	4.9% (n=285)	38.3% (n=2 233)	55.6% (n=3 239)
Kleuterscholen moeten aanvaarden dat net ingestapte kleuters nog meermaals per week ongelukjes kunnen hebben	0.5% (n=31)	3.6% (n=211)	7.7% (n=448)	42.8% (n=2 496)	45.3% (n=2 639)
Ook een kind dat niet zindelijk is, kan toch klaar voor school zijn	0.7% (n=38)	4.1% (n=238)	9.4% (n=545)	37.1% (n=2 161)	48.8% (n=2 843)
Kleuterscholen moeten kinderen verder ondersteunen in het zindelijk worden op maat van het kind	0.8% (n=48)	4.1% (n=238)	10.6% (n=620)	54.1% (n=3 151)	30.4% (n=1 768)
Kleuterscholen hebben een belangrijke opdracht in het leerproces van kinderen om zelfstandig naar het toilet te leren gaan	1.5% (n=80)	7.3% (n=423)	14.0% (n=817)	52.5% (n=3 057)	24.9% (n=1 448)
De ouders moeten ervoor zorgen dat kinderen zindelijk zijn als ze naar school gaan	7.3% (n=423)	13.3% (n=776)	16.5% (n=964)	39.8% (n=2 317)	23.1% (n=1 345)
Kinderen gaan best pas naar school als ze zindelijk zijn	11.6% (n=676)	24.0% (n=1 400)	21.0% (n=1 224)	30.6% (n=1 785)	12.7% (n=740)
Een school mag ouders afraden om het kind naar school te brengen als het nog niet zindelijk is	28.6% (n=1 668)	31.4% (n=1 831)	18.1% (n=1 052)	15.7% (n=915)	6.2% (n=359)
De kinderopvang moet ervoor zorgen dat kinderen zindelijk zijn als ze naar school gaan	22.0% (n=1 281)	36.0% (n=2 099)	25.7% (n=1 498)	14.2% (n=826)	2.1% (n=121)

3.2.2 Kinderopvang

Uit Tabel 24 blijkt dat er zo goed als unanimiteit (98%) bestaat over de stelling dat het belangrijk is dat zindelijk worden door alle actoren (onderwijs, opvang, ouders) beschouwd wordt als een onderdeel van de ontwikkeling van een kind en niet als een probleem dat opgelost moet worden, overeenkomstig met de mening van de ouders. Ook blijkt dat een meerderheid van de deelnemende kinderbegeleiders het eerder of helemaal eens was met de stellingen dat kleuterscholen een belangrijke opdracht hebben in het leerproces van kinderen om zelfstandig naar het toilet te leren gaan (78.3%) en dat een kind dat niet zindelijk is, toch klaar voor school kan zijn (90.8%). Net zoals bij de ouders was er eerder verdeeldheid over de stelling dat kinderen best pas naar school gaan als ze zindelijk zijn. Ouders zijn vaker van mening dat ouders ervoor moeten zorgen dat kinderen zindelijk zijn als ze naar school gaan (62.9% eerder of helemaal eens, vs. 35.1% bij kinderbegeleiders). Bij deze vraag werd ook een significant verschil gevonden tussen kinderbegeleiders werkzaam in de groepsopvang en onthaalouders voor een aantal items. Bij het item "kinderen gaan best pas naar school als ze zindelijk zijn" gaf 21 procent van de deelnemers in de groepsopvang aan het helemaal niet eens te zijn met deze stelling. Bij de onthaalouders lag dit lager, namelijk 12 procent. Omgekeerd was maar negen procent in de groepsopvang het er helemaal mee eens, in tegenstelling tot 21 procent bij de onthaalouders ($p=0.003$). Met de stelling "ook een kind dat niet zindelijk is, kan toch klaar voor school zijn" was 68 procent van de respondenten in de groepsopvang het helemaal eens, terwijl dit bij de onthaalouders 54 procent was ($p=0.016$). Ongeveer 80 procent van de kinderbegeleiders in de groepsopvang was het eens of helemaal eens met de stelling dat kleuterscholen een belangrijke opdracht hebben in het leerproces van kinderen om zelfstandig naar het toilet te leren gaan. Bij de deelnemende onthaalouders was dit 69 procent ($p=0.047$). Bij het item "een school mag ouders afraden om het kind naar school te brengen als het nog niet zindelijk is" gaf ten slotte 77 procent van de respondenten in de groepsopvang aan het helemaal niet eens of eerder niet eens te zijn met deze stelling, in vergelijking met 55 procent van de onthaalouders ($p=0.004$).

Tabel 24 Meningen van kinderbegeleiders over zindelijkheid in het kader van de overgang naar school (n=564)

	Helemaal niet eens	Eerder niet eens	Noch eens, noch oneens	Eerder eens	Helemaal eens
Het is belangrijk dat zindelijk worden door alle actoren (onderwijs, opvang, ouders) beschouwd wordt als een onderdeel van de ontwikkeling van een kind en niet als een probleem dat opgelost moet worden	0.2% (n=1)	0.4% (n=2)	1.8% (n=10)	20.2% (n=114)	77.5% (n=437)
Kleuterscholen moeten kinderen verder ondersteunen in het zindelijk worden op maat van het kind	0.4% (n=2)	2.3% (n=13)	3.7% (n=21)	39.7% (n=224)	53.9% (n=304)
Ook een kind dat niet zindelijk is, kan toch klaar voor school zijn	0.7% (n=4)	2.8% (n=16)	5.7% (n=32)	25.4% (n=143)	65.4% (n=369)
Kleuterscholen moeten aanvaarden dat net ingestapte kleuters nog meermaals per week ongelukjes kunnen hebben	1.1% (n=6)	2.1% (n=12)	6.9% (n=39)	37.4% (n=211)	52.5% (n=296)
Kleuterscholen hebben een belangrijke opdracht in het leerproces van kinderen om zelfstandig naar het toilet te leren gaan.	0.7% (n=4)	6.4% (n=36)	14.5% (n=82)	45.9% (n=259)	32.4% (n=183)

	Helemaal niet eens	Eerder niet eens	Noch eens, noch oneens	Eerder eens	Helemaal eens
De ouders van het kind moeten ervoor zorgen dat kinderen zindelijk zijn als ze naar school gaan	16.5% (n=93)	17.2% (n=97)	31.2% (n=176)	25.0% (n=141)	10.1% (n=57)
Kinderen gaan best pas naar school als ze zindelijk zijn	19.1% (n=108)	22.3% (n=126)	23.8% (n=134)	23.8% (n=134)	11.0% (n=62)
De kinderbegeleiders/onthaalouders moeten ervoor zorgen dat kinderen zindelijk zijn als ze naar school gaan	21.5% (n=121)	23.2% (n=131)	28.0% (n=158)	21.5% (n=121)	5.9% (n=33)
Een school mag ouders afraden om het kind naar school te brengen als het nog niet zindelijk is	40.1% (n=226)	24.6% (n=139)	18.3% (n=103)	11.5% (n=65)	5.5% (n=31)

4 Samenwerking tussen de verschillende actoren

Een andere belangrijke doelstelling van dit onderzoek was om in kaart te brengen hoe de samenwerking tussen ouders, kinderopvang en kleuterscholen bij het zindelijkheidsproces verloopt en hoe ouders en kinderbegeleiders deze samenwerking ervaren. Concreet is zowel aan de ouders als aan de kinderbegeleiders gevraagd hoe zij de samenwerking met de ouders/kinderbegeleiders/kleuterschool vormgeven en hoe tevreden zij zijn met betrekking tot een aantal aspecten van die samenwerking. De resultaten hiervan worden weergegeven in deze paragraaf.

4.1 Samenwerking tussen ouders en kinderopvang

4.1.1 Omschrijving en beoordeling vanuit de ouders

We beginnen deze paragraaf met een beschrijving van hoe volgens de ouders de samenwerking met de kinderopvang wat betreft het zindelijk worden verloopt en hoe ze deze samenwerking beoordelen. Enkel ouders die hun kind in de drie maanden voorafgaand aan het invullen van de vragenlijst of voor de start van de kleuterschool naar de kinderopvang hebben gestuurd, zijn hierover bevraagd. Ouders konden ook 'niet van toepassing' aanduiden indien hun kind nog niet in die fase van zindelijkheid zat. Bij de omschrijving van de samenwerking met de kinderopvang schommelde dit percentage bij ieder item rond de vijf procent. We hebben deze antwoordmogelijkheid verder buiten beschouwing gelaten en het percentage berekend op het totale aantal ouders dat de items wel kon beoordelen. Dan blijkt dat ouders nauw samenwerken met de kinderopvang: slechts tien procent van de ouders geeft aan de kinderopvang niet te betrekken bij hun aanpak van de zindelijkheidstraining (zie Tabel 25). Bijna alle ouders geven aan de kinderopvang te informeren over hoe het thuis gaat en te vragen hoe het zindelijk worden in de opvang verloopt. Ongeveer de helft van de ouders laat zich leiden door wat de kinderopvang voorstelt, terwijl ook de helft van de ouders van de kinderopvang verwacht dat die meestappen in de vaste aanpak van de ouders. De meerderheid van de ouders gaat echter uit van een aanpak in gezamenlijk overleg: 80 procent maakt afspraken met de kinderopvang zodat de aanpak in de kinderopvang en thuis zoveel mogelijk dezelfde is, en bijna drie kwart van de ouders bespreekt met de kinderopvang op een evenwaardige manier elke stap in het zindelijk worden van hun kind. Als laatst blijkt dat bijna drie kwart van de ouders tips krijgt van de kinderopvang over de aanpak van de zindelijkheidstraining,

en kan 90 procent van de ouders bij de kinderbegeleiders terecht met hun vragen en onzekerheden over het ondersteunen van zindelijkheid.

Tabel 25 Ouders - omschrijving van de samenwerking met de kinderopvang

	Helemaal niet juist	Niet juist	Juist	Helemaal juist
Ik vraag aan de kinderopvang hoe het gaat met het zindelijk worden in de opvang (n=3 984)	0.7% (n=28)	1.4% (n=57)	41.0% (n=1 635)	56.8% (n=2 264)
Ik bespreek met de kinderopvang hoe het zindelijk worden thuis verloopt (n=3 995)	0.9% (n=34)	3.1% (n=125)	49.3% (n=1 971)	46.7% (n=1 865)
De kinderopvang en ik respecteren ieders rol in het zindelijk worden van mijn kind (n=3 974)	1.8% (n=72)	3.3% (n=132)	58.6% (n=2 327)	36.3% (n=1 443)
Ik kan met mijn vragen en onzekerheden over het ondersteunen van zindelijkheid terecht bij de kinderbegeleiders (n=3 957)	3.6% (n=142)	6.8% (n=142)	57.2% (n=2 264)	32.4% (n=1 282)
Ik vertel de kinderopvang dat ik signalen zie die erop wijzen dat mijn kind klaar is voor potjestraining (n=3 915)	3.8% (n=148)	8.7% (n=340)	47.0% (n=1 842)	40.5% (n=1 585)
De kinderopvang vraagt mij hoe het thuis gaat met de potjestraining (n=3 981)	4.3% (n=170)	11.3% (n=450)	44.5% (n=1 773)	39.9% (n=1 588)
Ik bevestig en bemoedig de kinderopvang in hun aanpak (n=3 941)	3.6% (n=141)	13.4% (n=528)	56.9% (n=2 243)	26.1% (n=1 029)
Ik maak afspraken met de kinderopvang om maximaal dezelfde aanpak te realiseren, in de kinderopvang en thuis (n=3 943)	4.0% (n=156)	15.3% (n=603)	45.2% (n=1 784)	35.5% (n=1 400)
De kinderopvang bevestigt/bemoedigt mij in mijn aanpak (n=3 938)	4.9% (n=193)	14.4% (n=566)	54.8% (n=2 158)	25.9% (n=1 021)
De kinderopvang en ik bespreken samen, op een evenwaardige manier, elke stap in het zindelijk worden van mijn kind (n=3 941)	5.9% (n=232)	20.2% (n=796)	47.4% (n=1 869)	26.5% (n=1 044)
De kinderopvang geeft mij tips over de aanpak van de potjestraining (n=3 977)	6.8% (n=270)	20.2% (n=804)	49.3% (n=1 960)	23.7% (n=943)
Ik verwacht dat de kinderopvang mee stapt in mijn vaste aanpak voor het zindelijk worden van mijn kind (n=3 967)	6.7% (n=264)	36.1% (n=1 433)	42.8% (n=1 698)	14.4% (n=572)
Ik laat mij leiden door wat de kinderopvang voorstelt (n=3 955)	10.4% (n=413)	36.4% (n=1 438)	42.6% (n=1 684)	10.6% (n=420)

	Helemaal niet juist	Niet juist	Juist	Helemaal juist
Ik help mijn kind bij het zindelijk worden op mijn eigen manier, ik betrek de kinderopvang hier op geen enkele manier bij (n=3 982)	60.9% (n=2 424)	29.2% (n=1 163)	7.2% (n=287)	2.7% (n=108)

Aan de ouders is ook gevraagd om de samenwerking met de kinderopvang te beoordelen met betrekking tot een aantal items. Per item konden ze op een schaal van 0 (helemaal niet tevreden) over 5 (noch tevreden, noch ontevreden) tot 10 (helemaal tevreden) aangeven hoe tevreden ze waren wat betreft de samenwerking op dat vlak. De resultaten zijn weergegeven in Tabel 26, waarbij we de schaal hebben opgedeeld in drie categorieën: 0-3 (niet tevreden), 4-6 (noch tevreden, noch ontevreden) en 7-10 (tevreden). Alle vijf de items, met telkens een ander aspect van de samenwerking, werden door ruim drie kwart van de ouders beoordeeld met een cijfer tussen de 7 en 10.²⁰ Dat wil zeggen dat het grote merendeel van de ouders op al deze vlakken tevreden is over de samenwerking met de kinderopvang. De twee aspecten die net wat minder positief dan de andere aspecten beoordeeld werden, al zijn de verschillen zeer klein, zijn het tot wederzijdse afspraken komen over de aanpak van de potjestraining (80.8% tevreden) en de ondersteuning die de ouders van de kinderopvang krijgen (78.1% tevreden).

Tabel 26 Ouders – beoordeling van de samenwerking met de kinderopvang

Tevredenheid over...	Niet tevreden (0-3)	Noch tevreden, noch ontevreden (4-6)	Tevreden (7-10)
... de informatie-uitwisseling tussen de kinderopvang en mijzelf over het zindelijk worden (n=3 941)	4.3% (n=169)	11.5% (n=451)	84.3% (n=3 321)
... de goede naleving door de kinderopvang van de gemaakte afspraken (n=3 745)	3.7% (n=137)	12.9% (n=481)	83.5% (n=3 127)
... de aanpak van de kinderopvang om mijn kind te ondersteunen bij het zindelijk worden (n=3 917)	5.1% (n=201)	11.6% (n=454)	83.2% (n=3 262)
... het tot wederzijdse afspraken komen over de aanpak van de potjestraining (n=3 837)	5.3% (n=205)	13.8% (n=532)	80.8% (n=3 100)
... de ondersteuning die de kinderopvang mij geeft (n=3 850)	5.4% (n=209)	16.4% (n=633)	78.1% (n=3 008)

²⁰ De verdeling loopt per item zeer gelijk: ongeveer 10 procent gaf telkens een zeven, 20 procent een acht, 15 procent een negen en 35 procent een tien.

4.1.2 Omschrijving en beoordeling vanuit de kinderopvang

Uit Tabel 27 blijkt dat het merendeel van de respondenten met de ouders bespreekt hoe het in de opvang met het zindelijk worden loopt en hen ook vraagt hoe het thuis met het zindelijk worden gaat en ouders bevestigt en bemoedigt in hun aanpak. Ruim twee derde (67.9%) geeft wel aan dat ze zich in het zindelijkheidsproces niet laten leiden door ouders. Er werd een significant verschil tussen kinderbegeleiders werkzaam in een groepsopvang en onthaalouders vastgesteld bij twee items. Bij het item “Ik bespreek met de ouders hoe het in de opvang loopt met het zindelijk worden” duidde 20 procent en 80 procent bij de groepsopvang respectievelijk de antwoordmogelijkheden juist en helemaal juist aan. Bij de onthaalouders was dit respectievelijk 27 procent en 72 procent ($p=0.034$). De tweede stelling waarbij er een significant verschil tussen de groepsopvang en onthaalouders werd vastgesteld, was “Ik bevestig en bemoedig de ouders in hun aanpak” ($p=0.031$). Bij de onthaalouders gaf 51 procent de antwoordmogelijkheid “helemaal juist” aan, t.o.v. 40 procent bij respondenten uit de groepsopvang.

Tabel 27 Kinderbegeleiders - omschrijving van de samenwerking met de ouders

	Helemaal niet juist	Niet juist	Juist	Helemaal juist
Ik vraag aan ouders hoe het thuis gaat met het zindelijk worden	0.0% (n=0)	0.0% (n=0)	19.9% (n=112)	80.1% (n=451)
Ik bespreek met de ouders hoe het in de opvang loopt met het zindelijk worden	0.0% (n=0)	0.2% (n=1)	21.0% (n=118)	78.8% (n=443)
Ik vertel ouders dat ik signalen zie die erop wijzen dat hun kindje klaar is voor potjestraining	0.4% (n=2)	0.2% (n=1)	26.6% (n=150)	72.8% (n=410)
De ouders vragen mij hoe het in de kinderopvang gaat met de potjestraining	0.0% (n=0)	2.0% (n=11)	33.8% (n=190)	64.2% (n=361)
Ik bevestig en bemoedig de ouders in hun aanpak	0.4% (n=2)	2.2% (n=12)	55.3% (n=308)	42.2% (n=235)
Ik bespreek samen met de ouders, op een evenwaardige manier, elke stap in het zindelijk worden van het kind	0.3% (n=2)	2.7% (n=15)	40.5% (n=226)	56.5% (n=305)
Ik maak afspraken met ouders om maximaal dezelfde aanpak te realiseren, in de kinderopvang en thuis	0.4% (n=2)	2.8% (n=16)	33.1% (n=186)	63.7% (n=358)
De ouders en ik respecteren ieders rol in het zindelijk worden van hun kind	0.5% (n=3)	3.4% (n=19)	44.3% (n=248)	51.8% (n=290)
De ouders bevestigen / bemoedigen mij in mijn aanpak	1.1% (n=6)	5.2% (n=29)	55.4% (n=311)	38.3% (n=215)
Ik stem de aanpak in de opvang af op de aanpak thuis	7.2% (n=40)	38.2% (n=211)	44.8% (n=248)	9.8% (n=54)
De ouders geven mij tips over de aanpak van de potjestraining	9.9% (n=55)	37.0% (n=206)	40.8% (n=227)	12.4% (n=69)
Ik heb een vaste werkwijze voor het zindelijk worden en verwacht dat ouders hierin meestappen	7.4% (n=41)	45.6% (n=254)	36.1% (n=201)	11.0% (n=61)
Ik laat mij leiden door wat ouders willen	9.3% (n=52)	58.6% (n=327)	30.1% (n=168)	2.0% (n=11)

	Helemaal niet juist	Niet juist	Juist	Helemaal juist
Ik heb een eigen aanpak en betrek ouders hier op geen enkele manier bij	74.9% (n=420)	19.4% (n=109)	4.5% (n=25)	1.2% (n=7)

Er werd ook gepeild naar de mate van tevredenheid bij kinderbegeleiders inzake de samenwerking met de ouders. Uit de resultaten blijkt dat de kinderbegeleiders over het algemeen tevreden zijn wat de samenwerking met de ouders betreft.²¹ Bij de stellingen “het tot wederzijdse afspraken komen over de aanpak van de potjestraining” (81.6%) en “de informatie-uitwisseling tussen ouders en mijzelf over het zindelijk worden” (88.3%) gaf meer dan 80 procent van de respondenten aan tevreden te zijn (Tabel 28).

Tabel 28 Kinderbegeleiders – beoordeling van de samenwerking met ouders

Tevredenheid over...	Niet tevreden (0-3)	Noch tevreden, noch ontevreden (4-6)	Tevreden (7-10)
... De informatie-uitwisseling tussen ouders en mijzelf over het zindelijk worden (n=560)	0.5% (n=3)	11.3% (n=63)	88.3% (n=494)
... Het tot wederzijdse afspraken komen over de aanpak van de potjestraining (n=561)	0.5% (n=3)	17.9% (n=100)	81.6% (n=458)
... De goede naleving door de ouders van de gemaakte afspraken (n=561)	3.9% (n=22)	28.7% (n=161)	67.3% (n=378)
... De ondersteuning die ouders mij geven (n=555)	4.3% (n=24)	31.9% (n=177)	63.7% (n=354)
... De aanpak van ouders om hun kind zindelijk te laten worden (n=558)	3.6% (n=20)	36.4% (n=203)	60.0% (n=335)

4.2 Samenwerking van de ouders en de kinderopvang met de kleuterschool

4.2.1 Omschrijving en beoordeling vanuit de ouders

Van de 2 641 ouders die ten tijde van het invullen van de vragenlijst reeds begonnen waren met de zindelijkheidstraining of deze reeds afgerond hadden en waarvan het kind al naar de kleuterschool ging, hebben 514 ouders of 19.5 procent samengewerkt met de kleuterschool rond het zindelijk worden. Ruim 70 procent van de ouders gaf aan dat hun kind reeds zindelijk was bij de start van de kleuterschool en hebben bijgevolg niet met de kleuterschool samengewerkt rond dit thema. Negen procent van de ouders had een kind dat nog niet zindelijk was bij de start van de kleuterschool, maar stelde dat er weinig tot geen samenwerking was met de kleuterschool. De verdere vragen over de samenwerking met de kleuterschool zijn dan ook enkel gesteld aan de 514 ouders die effectief hebben samengewerkt met de kleuterschool aan het zindelijk worden. Hoe deze samenwerking volgens de ouders werd vormgegeven, is weergegeven in Tabel 29. Daaruit blijkt dat twee derde van deze ouders de kleuterschool vooraf heeft bezocht waarbij aandacht werd geschonken aan het toiletgebeuren. Ook wanneer het kind al gestart is,

²¹ Ook hier loopt de verdeling vrijwel gelijk en overeenkomstig met de ouders: ongeveer 10 procent gaf telkens een zeven, 20 procent een acht, 15 procent een negen en 35 procent een tien.

is er nog aandacht voor zindelijkheid en de samenwerking tussen de ouders en de school. 87 procent van de ouders heeft samen met de school afgesproken hoe het zindelijk worden verder wordt aangepakt en 85 procent heeft met de school overlegd over de aanpak. Bijna alle ouders die met de kleuterschool hebben samengewerkt, geven aan dat zij en de school elkaars rol in het zindelijk worden van het kind respecteren. 90 procent heeft ook het gevoel terecht te kunnen in de kleuterschool met vragen en onzekerheden over het ondersteunen van zindelijkheid. Twee derde van de ouders zegt te gaan als de school een infomoment rond zindelijkheid heeft. Tussen de ouders, school en opvang is er minder samenwerking: 60 procent van de ouders spreekt de aanpak van het zindelijk worden met de kleuterschool en opvang af en volgt het gezamenlijk met hen op. Daarnaast worden ouders ook bijna nooit doorverwezen voor bijkomende ondersteuning: dit was voor slechts vijf procent van de ouders het geval.

Tabel 29 Ouders - omschrijving van de samenwerking met de kleuterschool

	Helemaal niet juist	Niet juist	Juist	Helemaal juist
De school en ik respecteren ieders rol in het zindelijk worden van mijn kind (n=511)	1.2% (n=6)	3.3% (n=17)	67.3% (n=344)	28.2% (n=144)
Ik kan met mijn vragen en onzekerheden over het ondersteunen van zindelijkheid terecht in de kleuterschool (n=509)	3.9% (n=20)	5.9% (n=30)	65.2% (n=332)	25.0% (n=127)
Ik spreek met de school af hoe het zindelijk worden verder wordt aangepakt (n=513)	2.9% (n=15)	10.1% (n=52)	55.4% (n=284)	31.6% (n=162)
Ik overleg met de school over de aanpak van het zindelijk worden (n=511)	3.9% (n=20)	11.0% (n=56)	62.0% (n=317)	23.1% (n=118)
De school en ik bespreken samen, op een evenwaardige manier, elke stap in het zindelijk worden van mijn kind (n=510)	4.7% (n=24)	19.8% (n=101)	55.9% (n=285)	19.6% (n=100)
Ik leg aan de school uit hoe ik het zindelijk worden aanpak (n=512)	4.3% (n=22)	20.7% (n=106)	55.3% (n=283)	19.7% (n=101)
Ik stem mijn aanpak af op de aanpak van de kleuterschool (n=510)	4.3% (n=22)	23.7% (n=121)	55.1% (n=281)	16.9% (n=86)
Ik ging met mijn kind op bezoek in de school voordat het startte met school en daarbij werd aandacht geschonken aan het toiletgebeuren (n=512)	18.9% (n=97)	15.6% (n=80)	41.4% (n=212)	24.0% (n=123)
Als de school een infomoment over zindelijkheid heeft, ga ik ernaartoe (n=509)	14.7% (n=75)	20.0% (n=102)	48.9% (n=249)	16.3% (n=83)
Samen met de school en de (buitenschoolse) opvang spreken we de aanpak van het zindelijk worden af en volgen dit samen op (n=509)	18.7% (n=95)	20.6% (n=105)	47.0% (n=239)	13.8% (n=70)
Ik werd door de school verwezen naar bijkomende ondersteuning (bv. Kind en Gezin, CLB, ...) (n=509)	70.7% (n=360)	24.6% (n=125)	3.1% (n=16)	1.6% (n=8)

In Tabel 30 is weergegeven hoe de ouders de samenwerking met de kleuterschool beoordeelden op zeven aspecten. Ook hier konden ouders op een schaal van 0 tot 10 aangeven hoe tevreden ze waren met betrekking tot elk van die aspecten, die we vervolgens hebben samengevoegd in drie overkoepelende categorieën. Een grote meerderheid van de ouders is tevreden tot zeer tevreden op alle zeven aspecten waarop ze de samenwerking met de kleuterschool konden beoordelen.²² Het vaakst zijn ouders tevreden met de aanpak van de school om hun kind te ondersteunen bij het zindelijk worden (88.6%), de aandacht van de school voor het zindelijk worden (88.1% tevreden), en de goede naleving door de school van de gemaakte afspraken (87.0%). Minder tevredenheid is er over de aandacht van de school voor het zindelijk worden buiten de lesuren, dat wil zeggen over de middag en tijdens de opvang voor en na de schooluren. Respectievelijk 73.3 procent en 67 procent is in dit opzicht tevreden over de samenwerking met de kleuterschool. Ruim een kwart is noch tevreden, noch ontevreden en ruim vijf procent is niet tevreden over de samenwerking met de kleuterschool als het gaat om aandacht voor het zindelijk worden tijdens de opvang voor en na de schooluren.

Tabel 30 Ouders – beoordeling van de samenwerking met de kleuterschool

Tevredenheid over...	Niet tevreden (0-3)	Noch tevreden, noch ontevreden (4-6)	Tevreden (7-10)
... de aanpak van de school om mijn kind te ondersteunen bij het zindelijk worden (n=490)	1.0% (n=5)	10.4% (n=51)	88.6% (n=434)
... de aandacht van de school voor het zindelijk worden (n=499)	1.6% (n=8)	10.2% (n=51)	88.1% (n=440)
... de goede naleving door de school van de gemaakte afspraken (n=449)	0.9% (n=4)	12.0% (n=54)	87.0% (n=391)
... het tot wederzijdse afspraken komen met de school over de aanpak van de potjestraining (n=459)	2.2% (n=10)	14.1% (n=65)	83.7% (n=384)
... de informatie-uitwisseling tussen de school en mijzelf over het zindelijk worden (n=476)	2.5% (n=12)	15.5% (n=74)	81.9% (n=390)
... de aandacht van de school over de middag voor het zindelijk worden (n=421)	3.3% (n=14)	23.3% (n=98)	73.3% (n=309)
... de aandacht van de school tijdens de opvang voor en na de schooluren voor het zindelijk worden (n=321)	6.2% (n=20)	26.8% (n=86)	67.0% (n=215)

²² Het vaakst werd een 10 gegeven, gevolgd door een 8, een 9 en een 7.

4.2.2 Omschrijving en beoordeling vanuit de kinderopvang

Ook in de vragenlijst voor de kinderbegeleiders kwam aan bod hoe zij de samenwerking met de kleuterscholen aanpakken en hoe tevreden ze daarover zijn. Deze vragen zijn enkel gesteld aan kinderbegeleiders die in het schooljaar ten tijde van het onderzoek hebben samengewerkt met een school rond het zindelijk worden. Het is echter gebleken dat slechts 11 kinderbegeleiders uit de groepsopvang (2.4%) en 1 onthaalouder (0.9%) in die periode hebben samengewerkt met een school. Dat aantal is te weinig om zinvolle uitspraken over te doen, waarom ervoor gekozen is om de resultaten verder niet te behandelen.

5 Ondersteuningsnoden

In dit deel staan de ondersteuningsnoden van ouders en kinderbegeleiders centraal. Daarnaast kwamen in de vragenlijst ook een aantal vragen aan bod over het mogelijke gebruik van een sensor bij de zindelijkheidsstraining. Hoe ouders en kinderbegeleiders over een dergelijke sensor denken, wordt in punt 7 besproken.

5.1.1 Ouders

In de vragenlijst konden ouders voor tien items aangeven in hoeverre ze deze nodig vonden om het zindelijk worden van kinderen beter te ondersteunen. Bij de interpretatie moet rekening gehouden worden met de vraagstelling: er is niet gevraagd wat ouders *zelf* nodig hadden, maar wat zij nodig vonden voor een betere ondersteuning. Het is daarom mogelijk dat sommige ouders de vraag op zichzelf hebben betrokken, en anderen de vraag in het algemeen hebben geïnterpreteerd. De resultaten zijn weergegeven in Tabel 31. Daaruit blijkt dat ouders voornamelijk graten zien in een betere informatievoorziening voor henzelf: zo is twee derde van de ouders van mening dat een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij ouders in grote of in zeer grote mate nodig is, en vindt ruim 60 procent tijdige en duidelijke informatie voor ouders over wanneer en hoe ze best starten met de zindelijkheidsstraining in grote of zeer grote mate nodig. Ook een betere samenwerking tussen ouders enerzijds en de opvang en kleuterscholen anderzijds en het creëren van meer tijd en ruimte om kinderen te ondersteunen in de opvang en in de scholen is voor een ruime meerderheid van de ouders belangrijk. Het gebruik van katoenen of andere luiers waarbij kinderen meer het gevoel van nat zijn ervaren, zien ouders niet als belangrijke manier van ondersteuning: bijna de helft van de ouders vindt dergelijke luiers in zeer beperkte mate of helemaal niet nodig.

Ondersteuningsnoden

Tabel 52 in bijlage 4 toont het percentage ouders dat onderstaande items in grote mate of in zeer grote mate nodig vindt per provincie. Er zijn weinig verschillen waar te nemen, al lijkt er in Brussel iets meer behoefte te zijn aan meer tijd en ruimte voor het ondersteunen van kinderen in de opvang en een bereikbare ondersteuning waar ouders terecht kunnen met al hun vragen en problemen rond het zindelijkheidsproces van hun kinderen. We hebben onderstaande tabel ook uitgesplitst naar of het kind al dan niet naar de kleuterschool ging (cijfers niet weergegeven). Daaruit blijkt dat ouders van wie het kind reeds naar de kleuterschool ging significant vaker aangaven dat een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij kleuteronderwijzers in beperkte mate tot helemaal niet nodig is ($p=0.011$). Hetzelfde geldt voor een betere samenwerking tussen ouders en scholen ($p=0.002$), het gebruik van katoenen luiers ($p<0.001$) en tijdige en duidelijke informatie voor ouders over wanneer en

hoe te starten met de potjestraining ($p=0.011$): telkens vonden minder ouders van kinderen die naar de kleuterschool gingen dit nodig in vergelijking met ouders van kinderen die nog niet naar school gingen. Ondanks dat de verschillen significant zijn, liggen de percentages echter dicht bij elkaar.

Tabel 31 Ouders – beoordeling van manieren om het zindelijkheidsproces bij kinderen beter te ondersteunen

	Helemaal niet nodig	In zeer beperkte mate nodig	In beperkte mate nodig	In grote mate nodig	In zeer grote mate nodig
Betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij ouders (n=5 034)	4.4% (n=223)	4.9% (n=246)	24.7% (n=1 243)	45.9% (n=2 310)	20.1% (n=1 012)
Tijdige en duidelijke informatie voor ouders over wanneer en hoe ze best starten met potjestraining (n=5 260)	5.1% (n=269)	6.6% (n=345)	26.7% (n=1 403)	40.9% (n=2 149)	20.8% (n=1 094)
Meer tijd en ruimte voor het ondersteunen van kinderen in de opvang (door kleinere groepen of meer personeel) (n=4 719)	6.8% (n=321)	6.8% (n=321)	25.0% (n=1 180)	38.3% (n=1 806)	23.1% (n=1 091)
Een betere samenwerking tussen ouders en kinderopvang (n=4 744)	11.9% (n=564)	7.7% (n=367)	22.1% (n=1 048)	36.5% (n=1 733)	21.8% (n=1 032)
Meer tijd en ruimte voor het ondersteunen van kinderen bij het zindelijk worden in scholen (kleinere klasjes, meer ondersteuning, ...) (n=4 836)	6.2% (n=299)	9.2% (n=447)	28.2% (n=1 363)	32.7% (n=1 583)	23.7% (n=1 144)
Een betere samenwerking tussen ouders en scholen (n=4 488)	9.3% (n=416)	9.5% (n=425)	25.1% (n=1 125)	37.4% (n=1 677)	18.8% (n=845)
Een bereikbare ondersteuning (spreekuur Kind en Gezin, ...) waar ouders terecht kunnen met vragen en advies of als het zindelijk worden moeilijk loopt (n=4 945)	6.2% (n=307)	8.3% (n=412)	31.9% (n=1 579)	38.4% (n=1 899)	15.1% (n=748)
Betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij onthaalouders / kinderbegeleiders (n=4 494)	15.5% (n=696)	11.3% (n=508)	27.6% (n=1 240)	33.9% (n=1 523)	11.7% (n=527)
Betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij kleuteronderwijzers (n=4 368)	14.9% (n=649)	14.8% (n=648)	30.2% (n=1 321)	29.6% (n=1 292)	10.5% (n=458)
Gebruik van katoenen of andere luiers waarbij het kind meer het gevoel van nat zijn ervaart (n=4 303)	31.7% (n=1 365)	13.4% (n=577)	26.6% (n=1 143)	18.9% (n=814)	9.4% (n=404)

5.1.2 Kinderopvang

Aan de kinderbegeleiders werd gevraagd om voor een aantal maatregelen aan te geven in welke mate ze dit nodig achten om het zindelijkheidsproces bij kinderen beter te ondersteunen. De maatregelen die door de respondenten als het meest nodig werden beschouwd, waren meer tijd en middelen om zindelijkheid te ondersteunen op school (71.9%), een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij ouders (68.3%), en tijdige en duidelijke informatie voor ouders over wanneer en hoe

ze best starten met potjestraining (64.4%). Inzake een betere samenwerking tussen school en kinderopvang gaf 29 procent aan dat dit helemaal niet nodig of in zeer beperkte mate nodig is, 26 procent dat het in beperkte mate nodig is en 45 procent dat dit in grote of zeer grote mate nodig is (Tabel 32 Tabel 32). Een significant verschil tussen kinderbegeleiders werkzaam in de groepsopvang en onthaalouders werd vastgesteld voor de items een betere samenwerking tussen school en kinderopvang ($p=0.011$) en meer tijd en middelen om het zindelijk worden te ondersteunen in de opvang ($p=0.003$). Een grotere proportie van de onthaalouders gaf aan dat ze dit helemaal niet of slechts in zeer beperkte mate nodig vonden in vergelijking met kinderbegeleiders werkzaam in de groepsopvang.

Tabel 32 Kinderbegeleiders – beoordeling van manieren om het zindelijkheidsproces bij kinderen beter te ondersteunen

	Helemaal niet nodig	In zeer beperkte mate nodig	In beperkte mate nodig	In grote mate nodig	In zeer grote mate nodig
Meer tijd en middelen om zindelijkheid te ondersteunen op school (kleinere klasjes, meer ondersteuning, ...) (n=423)	6.1% (n=26)	5.9% (n=25)	16.1% (n=68)	33.8% (n=143)	38.1% (n=161)
Een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij ouders (n=530)	3.8% (n=20)	6.6% (n=35)	21.3% (n=113)	44.5% (n=236)	23.8% (n=126)
Tijdige en duidelijke informatie voor ouders over wanneer en hoe ze best starten met potjestraining (n=534)	6.4% (n=34)	7.5% (n=40)	21.7% (n=116)	38.2% (n=204)	26.2% (n=140)
Een bereikbare ondersteuning waar ouders terecht kunnen met hun vragen (n=514)	6.2% (n=32)	8.4% (n=43)	30.0% (n=154)	36.0% (n=185)	19.5% (n=100)
Een betere samenwerking tussen ouders en kinderopvang (n=524)	7.6% (n=40)	12.8% (n=67)	29.6% (n=155)	27.5% (n=144)	22.5% (n=118)
Meer tijd en middelen om het zindelijk worden te ondersteunen in de opvang (door kleinere groepen of meer personeel) (n=494)	21.3% (n=105)	7.5% (n=37)	23.1% (n=114)	27.3% (n=135)	20.9% (n=103)
Een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij kleuteronderwijzers (n=383)	10.2% (n=39)	8.1% (n=31)	32.6% (n=125)	32.6% (n=125)	16.4% (n=63)
Een betere samenwerking tussen school en kinderopvang (n=427)	16.2% (n=69)	12.9% (n=55)	26.0% (n=111)	25.1% (n=107)	19.9% (n=85)
Een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij onthaalouders/kinderbegeleiders (n=504)	10.5% (n=53)	13.3% (n=67)	40.5% (n=204)	25.4% (n=128)	10.3% (n=52)
Meer ondersteuning als ik met vragen zit (n=490)	23.3% (n=114)	20.4% (n=100)	30.6% (n=150)	17.8% (n=87)	8.0% (n=39)
Gebruik van katoenen luiers of andere luiers waarbij het kind meer het gevoel van nat zijn ervaart (n=477)	57.7% (n=275)	10.5% (n=50)	19.3% (n=92)	8.8% (n=42)	3.8% (n=18)

In Tabel 53 in bijlage 4 is het percentage kinderbegeleiders dat de maatregelen in grote of zeer grote mate nodig vindt weergegeven per provincie, waaruit blijkt dat er in de verschillende provincies

verschillende noden zijn. Vooral Brusselse kinderbegeleiders gaven vaker aan bepaalde manieren nodig te vinden om het zindelijkheidsproces bij kinderen beter te ondersteunen: zo vindt 84 procent van de respondenten uit Brussel meer tijd en middelen nodig om zindelijkheid te ondersteunen op school, tegenover ongeveer 70 procent in de andere provincies. Ook scoort Brussel duidelijk hoger op tijdige en duidelijke informatie voor ouders over wanneer en hoe ze best starten met de potjestraining (72%). Daarnaast vindt 60 procent van de kinderbegeleiders in Brussel een betere samenwerking tussen de school en de kinderopvang een goede manier om het zindelijkheidsproces beter te ondersteunen, terwijl dit percentage in andere provincies grofweg tussen de 40 en 50 procent ligt. Ook opvallend is dat in Brussel en Limburg procentueel meer kinderbegeleiders dan in andere provincies aangeven voor de opvang meer tijd en middelen nodig te vinden om het zindelijk worden beter te kunnen ondersteunen (bijna 60%), evenals meer ondersteuning bij vragen (gemiddeld 40%). Eveneens in Limburg wordt meer waarde gehecht aan een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij onthaalouders en kinderbegeleiders (56% tegenover 30-40% in de andere provincies). Een laatste constatering is dat een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan in de meeste provincies door ongeveer 70 procent genoemd wordt als in grote of zeer grote mate nodig, terwijl dit percentage slechts 58 procent bedraagt bij de Oost-Vlaamse respondenten.

6 Gebruik van een sensor

In het laatste deel van het kwantitatief luik worden de bevindingen gerapporteerd inzake de meningen van zowel ouders als kinderbegeleiders met betrekking tot het gebruik van een technologische toepassing bij het ondersteunen van het zindelijk worden, in concreto een sensor die overdag in de luier (broekje) van het kind wordt bevestigd en die een signaal geeft via bijvoorbeeld de smartphone als het kind start met pipi of kaka te doen. We willen hierbij benadrukken dat het om een zeer exploratieve vraag ging, waar niet te veel conclusies aan gekoppeld mogen worden.

In Tabel 33 wordt een overzicht gegeven van de antwoorden op de vraag aan de ouders en kinderbegeleiders of ze een sensor zouden gebruiken ter ondersteuning van het zindelijk worden van hun kind(eren). Uit deze tabel blijkt dat 41 procent aangeeft dat ze een dergelijke sensor zouden gebruiken, terwijl 44 procent van de respondenten aangeeft dat ze deze technologische ondersteuning niet zouden gebruiken. Bij de kinderbegeleiders gaf 32 procent aan dat ze zo'n sensor zouden gebruiken, terwijl 45 procent aangaf dit niet te zouden gebruiken. Het valt op dat van de ouders en kinderbegeleiders die de sensor zouden gebruiken, een grote meerderheid de sensor pas in tweede instantie zou inzetten bij die kinderen waarbij het zindelijk worden minder vlot verloopt.

Tabel 33 Mening over het gebruik van een sensor bij het ondersteunen van het zindelijkheidsproces bij ouders (n=5 561) en kinderbegeleiders (n=541)

	Ouders	Kinderbegeleiders
Ja, ik zou het gebruiken bij aanvang van de potjestraining	8.2% (n=458)	5.9% (n=32)
Ja, ik zou het gebruiken, maar enkel indien na het doorlopen van de gewone potjestraining is gebleken dat er problemen bestaan in het zindelijkheidsproces	26.6% (n=1 479)	26.2% (n=142)
Ja, ik zou het gebruiken, maar ik weet nog niet op welke manier	6.2% (n=346)	8.3% (n=45)
Neen, ik zou het niet gebruiken omdat zindelijk worden een natuurlijk ontwikkelingsproces is	34.1% (n=1 895)	36.4% (n=197)
Neen, ik zou het niet gebruiken omdat ik denk dat zo een sensor geen toegevoegde waarde heeft	10.2% (n=568)	6.7% (n=36)
Ik weet het niet	14.7% (n=815)	16.5% (n=89)

Er werd aan de ouders en de kinderbegeleiders ook gevraagd of ze signalen van een sensor als een voordeel dan wel als een nadeel voor henzelf en voor het kind zouden ervaren. Bij de ouders gaf 23 procent en 16 procent aan dat het een voordeel voor respectievelijk ouders en het kind zou zijn (Tabel 34). Bij de kinderbegeleiders gaf 19 procent en 14 procent aan dat het een voordeel voor respectievelijk kinderbegeleiders en het kind zou zijn (Tabel 35). Een relatief groot aantal respondenten gaf aan geen mening of geen idee te hebben (tussen 35% en 51%).

Ouders en kinderbegeleiders konden ook in bijkomende open vragen aangeven welke voor- en nadelen ze zien van een dergelijke sensor. Wat vaak aan bod kwam als voordeel, was dat een sensor zowel de kinderen als de ouders en kinderbegeleiders ondersteunt bij het herkennen van het gevoel (in het geval van het kind) en signalen (in het geval van ouders en kinderbegeleiders) dat het kind pipi of kaka moet doen. Sommige ouders vermeldden ook dat ze met een sensor beter zicht zouden kunnen krijgen op de momenten waarop het potje best wordt aangeboden. Bovendien kan er sneller ingespeeld worden op wat er gebeurt, door het kind bij het afgaan van het signaal direct op het potje te zetten. Zeker kinderbegeleiders die op meerdere kinderen moeten letten, zien dit als een voordeel. Een laatste voordeel dat genoemd wordt voor ouders en kinderbegeleiders is dat een sensor tijd bespaart, aangezien er minder ongelukjes zullen zijn.

Veel van bovenstaande voordelen worden echter ook als nadeel gezien door andere ouders en kinderbegeleiders. Waar sommige ouders en kinderbegeleiders de sensor als hulpmiddel zien bij het leren begrijpen van het kind, vinden anderen juist dat de sensor het observeren van het kind in de weg staat en door het vertrouwen op een sensor de band met het kind verloren kan gaan. Bovendien gaven een aantal kinderbegeleiders aan juist stress te krijgen van zo'n sensor als die bij meerdere kinderen op hetzelfde moment af zou gaan. Ook een aantal ouders zouden stress ervaren bij het opvolgen en direct moeten reageren op de sensor, wat volgens hen over kan gaan op het kind. Andere genoemde nadelen hebben vooral betrekking op het kind: zo werd vaak het argument van conditionering aangehaald, dat kinderen leren pas te reageren en naar het potje of toilet te gaan als de sensor afgaat en niet meer leren

om af te gaan op hun eigen gevoel. Daarnaast zien zowel ouders als kinderbegeleiders de sensor als iets waardoor het kind meer geforceerd wordt om zindelijk te worden, waardoor ze hun eigen ritme niet meer zouden volgen. Een vaak genoemd argument was dat de sensor iets onnatuurlijks is, terwijl zindelijk worden wordt gezien als een natuurlijk proces. Ten slotte zou de sensor mogelijk voor angst kunnen zorgen bij de kinderen.

Tabel 34 Ouders – signalen van een sensor: voordeel of nadeel voor ouders en het kind

	Voordeel		Nadeel	
	Voor de ouders (n=5 801)	Voor het kind (n=5 794)	Voor de ouders (n=5 806)	Voor het kind (n=5 808)
Ja	22.6% (n=1 311)	15.7% (n=911)	32.4% (n=1 882)	42.8% (n=2 486)
Nee	42.1% (n=2 445)	42.2% (n=2 446)	26.1% (n=1 513)	15.4% (n=893)
Geen mening / geen idee	35.3% (n=2 045)	42.1% (n=2 437)	41.5% (n=2 411)	41.8% (n=2 429)

Tabel 35 Kinderbegeleiders – signalen van een sensor: voordeel of nadeel voor ouders en het kind

	Voordeel		Nadeel	
	Voor de kinderbegeleiders (n=559)	Voor het kind (n=559)	Voor de kinderbegeleiders (n= 560)	Voor het kind (n= 559)
Ja	18.8% (n=105)	14.1% (n=79)	27.9% (n=156)	42.2% (n=236)
Nee	40.3% (n=225)	38.6% (n=216)	21.6% (n=121)	10.4% (n=58)
Geen mening / geen idee	41.0% (n=229)	47.2% (n=264)	50.5% (n=283)	47.4% (n=265)

Hoofdstuk 4

Resultaten kwalitatieve interviews

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het kwalitatieve luik besproken. Vertrekpunt zijn de interviews met de doelgroep, namelijk Nederlandstalige of anderstalige ouders in een maatschappelijk kwetsbare positie met een eerste of volgend kind tussen de 18 en 42 maanden oud. De bevindingen uit deze interviews worden vervolgens aangevuld met informatie uit de gesprekken met de toeleiders. Eerst geven we een kort overzicht van de aanpak die ouders hanteerden (of van plan waren te hanteren) om hun kind zindelijk te krijgen. Daarbij gaan we ook na op welke leeftijd van het kind de ouders doorgaans zijn gestart (of van plan waren te starten) en wat hun motivatie was om juist op dat moment met de zindelijkheidstraining te beginnen. Vervolgens gaan we dieper in op de samenwerking met de kinderopvang en/of kleuterschool. Als laatste thema behandelen we de informatie, ondersteuning en advies die ouders gekregen hebben met betrekking tot de zindelijkheidstraining. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting van de belangrijkste bevindingen.

1 De aanpak van de zindelijkheidstraining

In deze paragraaf gaan we eerst na wanneer ouders hebben besloten of besluiten te starten met de zindelijkheidstraining en waarom ze voor dat moment hebben gekozen, om vervolgens dieper in te gaan op de aanpak die ouders hanteerden of van plan waren te hanteren en hun beoordeling van het verloop van de zindelijkheidstraining. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan de eventuele invloed van voorgaande ervaring met de zindelijkheidstraining bij oudere kinderen, zowel wat betreft de aanpak van de ouders als het verloop bij het kind in de beoogde leeftijdscategorie.

1.1 Wanneer en waarom starten ouders met de zindelijkheidstraining?

Er zit veel variatie in de leeftijd van de kinderen waarop ouders zijn gestart of van plan waren te starten met de zindelijkheidstraining: één ouder was bijvoorbeeld begonnen toen haar kind één jaar oud was, terwijl een beperkt aantal andere ouders is gestart toen hun kind ouder was dan 2.5 jaar. De meeste ouders gaven aan begonnen te zijn of van plan waren te beginnen op een leeftijd tussen de 20 en 28 maanden. Een reden die vaak terugkwam om te starten, was dat de ouders graag wilden dat hun kind zindelijk zou zijn voor de schoolstart. De toeleiders bevestigden dit, maar voegden toe dat maatschappelijk kwetsbare ouders vaak pas beginnen met de zindelijkheidstraining als de deadline voor de schoolstart in zicht komt en vervolgens verwachten dat hun kind binnen heel korte tijd zindelijk is – voor die tijd zien de ouders de zindelijkheidstraining niet als prioriteit en bovendien zien zij het zindelijk worden niet als geleidelijk proces. Wanneer het vervolgens niet lukt, vrezen sommige ouders dat hun kind niet naar school zal mogen. Eén toeleider gaf ook aan dat in hun regio ouders scholen kiezen in functie van zindelijkheid: dan gaan ouders voor een school waar het niet verplicht is dat de kinderen zindelijk zijn. Ondanks dat kleuterscholen niet-zindelijke kinderen officieel niet mogen weigeren, blijkt dit in de praktijk toch te gebeuren. We komen hier later in dit hoofdstuk nog op terug.

Daarnaast zeiden veel van de ouders die pas begonnen of nog niet gestart waren, te willen wachten tot het warmer weer zou worden om echt intensief aan de slag te gaan met de zindelijkheidstraining. Dan

willen ouders hun kinderen zonder pamber laten rondlopen, iets waar het ten tijde van de interviews nog te koud voor was volgens hen.

Een paar ouders zagen signalen bij hun kinderen, bijvoorbeeld dat de kinderen zich niet fijn voelden als ze pipi of kaka in de pamber deden of dat ze droog bleven na hun middagdutje. Ook zich kunnen uitdrukken en het goed kunnen begrijpen van wat de ouders (of anderen zeggen), waren voor een aantal ouders signalen dat hun kind klaar was voor de zindelijkheidstraining. Ouders die de start lieten afhangen van het zien van signalen waren echter in de minderheid, terwijl uit de literatuur blijkt dat het bepalen van het startmoment in functie van deze signalen van groot belang is voor een succesvolle zindelijkheidstraining (zie o.a. Kaerts et al., 2014; Mota & Barros, 2008). Ook de toeleiders haalden aan dat zeker kwetsbare ouders minder goed weten op welke signalen te letten - het voorbeeld werd genoemd van een kind dat even stopt met spelen waarbij de ouders niet weten dat het kind op dat moment pipi doet – en dat er ook te weinig aandacht is voor wanneer het kind klaar is voor de zindelijkheidstraining.

Vanaf twee jaar begin je te praten {over wat het kind kan doen wanneer hij of zij pipi of kaka voelt komen} tegen het kind, ze verstaan wat je zegt en ze kunnen aangeven dat ze het begrepen hebben. (...) Eigenlijk zou ik echt willen zeggen: mensen, begin op een leeftijd van twee jaar. Niet langer wachten, je voelt het aan het kind: begrijpt hij het al, praat hij, verstaat het kind je handelingen?

Respondent 2 – training afgerond

Eén toeleider gaf aan dat sommige kwetsbare ouders vroeger starten met de potjestraining zodat ze dan geen pampers meer hoeven te kopen, terwijl andere toeleiders juist aanhaalden dat kwetsbare ouders langer gebruik maken van pampers: ze zijn (te) veel bezig met andere zaken en dan zijn pampers gemakkelijker, en bovendien geeft dit een veilig gevoel als de ouders eens weg moeten met de kinderen. In de gesprekken met de ouders kwam soms ook wel naar voren dat ze graag van de pampers af wilden, maar daar leek geen financiële reden achter te zitten.

1.2 Hoe pakken ouders de zindelijkheidstraining aan en hoe beoordelen ze het verloop?

Ondanks dat de aanpak van de zindelijkheidstraining sterk verschilde tussen de respondenten, viel op dat alle ouders een duidelijk plan van aanpak hadden – ook ouders die nog niet gestart waren met de training ten tijde van het interview. Veel ouders maakten gebruik van een eerste periode van bewustwording en kennismaking met het potje, waarbij het potje op een zichtbare plaats stond en de ouders hun kind met pamber en broek aan op het potje zetten of hun kind met het potje lieten spelen. Een andere veelgebruikte methode was het meenemen van het kind naar het toilet als de ouders moesten gaan en het kind dan op het potje zetten, zodat het kon zien en leren wat de bedoeling was. Soms werden deze methoden ook gecombineerd.

Ik heb al een potje gekocht en vraag hem soms om daar op te gaan zitten, ook al draagt hij een broek en een pamber. Ik vraag hem daar op te gaan zitten, om dat potje te leren kennen. Als hij zich daar op zijn gemak voelt, kan ik hem naar het toilet meenemen en laat ik hem daar ook gewoon met zijn broek aan zitten. Dan ga ik daarna zijn broek en pamber uitdoen.

Respondent 7 – training nog niet gestart

De meeste ouders werkten met een potje, al waren er ook een aantal ouders die al van het begin hun kind op het toilet (met zitverkleiner) zetten. De aanpak wat betreft de pampers verschilde eveneens sterk: sommige ouders lieten direct van in het begin de pamber uit zodat het kind het gevoel van ‘nat zijn’ zou ervaren, terwijl andere ouders enkel de pamber uitdeden als ze hun kind op het potje zetten.

Dit gebeurde dan op regelmatige tijdstippen (bijvoorbeeld telkens na het eten en voor en na het slapengaan). Een meerderheid van de ouders gaf aan het kind te belonen als het pipi of kaka op het potje of op het toilet deed, door enthousiast te reageren of het kind een snoepje te geven. Een beperkt aantal ouders zei boekjes of filmpjes voor kinderen gebruikt te hebben om hun kind vertrouwd te maken met het proces van het zindelijk worden.

De ervaringen van ouders met de zindelijkheidstraining zijn wisselend. Waar sommige ouders duidelijk aangaven dat ze het moeilijker vonden dan verwacht, waren andere ouders aangenaam verrast met hoe gemakkelijk het voor hen was. Eén ouder bij wie het moeilijk verliep, gaf uit zichzelf aan dat het hun eerste kind was en ze ook niet wisten welke fouten ze precies maakten. Een andere ouder vond het erg dat het nog niet lukte. Aan de andere kant waren er ook ouders die er minder moeite mee hadden dat de training nog niet zo vlot verliep: zij gaven aan dat het kind er klaar voor moet zijn en dat het geen zin heeft om het te forceren. Eén ouder had een kind van 1.5 jaar dat nog niet praatte, en dacht dat het sowieso gemakkelijker zou zijn als het kind wel kan praten. Sommige ouders zeiden ook een pauze ingelast te hebben als ze merkten dat het nog niet lukte. Over het algemeen kwam regelmatig terug – ook al lukte dat niet bij iedereen - dat het belangrijk is om geduld te hebben, niet boos te worden en het ritme van het kind te volgen.

Ik ben gestart toen de school me zei dat mijn kind zindelijk moet zijn als ze naar school gaat, maar mijn kind begreep nog niet alles. Ik heb dan bewust gewacht met het starten van de training tot mijn kind het beter kon begrijpen.

Respondent 24 – training gestart

De helft van de respondenten had al ervaring met de zindelijkheidstraining bij een ouder kind in het gezin, al was dat bij sommigen langer geleden en herinnerden ze zich niet veel meer van hoe ze het destijds hadden aangepakt. Ouders die de zindelijkheidstraining al een keer meegemaakt hadden, gingen voornamelijk uit van hun eigen ervaring en hanteerden hun eigen aanpak.

{over eerste kind} Ik dacht dat ze groot was, ik was aan het twijfelen, het is je eerste kind en je weet niet zoveel. Je vraagt veel aan anderen mensen: aan vrienden, je moeder, ... Die denken dat het tijd is. {...} Je weet ook niet wat het beste is en je vraagt ook niet aan jezelf of je klaar bent. Dan denk je "oh ja, ik moet beginnen". Terwijl ik in mezelf zeg, het is nog geen tijd. Het kind is nog niet klaar en jij ook niet. {...} Bij de tweede denk je "ja, ik heb van mijn fouten geleerd, ik doe het op mijn eigen manier". Bij de tweede ben je dan rustig, je leert van je fouten.

Respondent 15 – training afgerond

Wel merkten de respondenten op dat de aanpak bij een ouder kind niet altijd één op één te kopiëren is naar een jonger kind, aangezien ieder kind anders is en een eigen persoonlijkheid heeft. Wat bij het ene kind goed werkt, blijkt dan bij het andere kind niet te werken. Een aantal ouders zag ook een positieve invloed van een ouder broertje of zusje, in die zin dat het jongere kind het gedrag van de oudere probeert te imiteren en dan bijvoorbeeld ook op het potje wilt zitten.

Mijn dochter ziet haar oudere broers al naar het toilet gaan. Ze zegt "mama, doe mijn pampers uit, ik wil naar het toilet". Ik denk dat ze al weet hoe ze pipi en kaka op het toilet moet doen. Het zal gemakkelijker zijn voor mij.

Elk kind heeft een andere persoonlijkheid, ik denk dat ieder kind in een andere situatie zit en andere problemen heeft. Ik denk dat moeders over het algemeen wel weten hoe daarmee om te gaan en hoe ze de zindelijkheidstraining kunnen aanpakken. Ik heb hen {de kinderen} verschillend getraind, niet dezelfde methode als bij het andere kind. Dat werkt niet.

Respondent 22 – training nog niet gestart (jongste), training afgerond (oudste)

Voor andere ouders bleek dit gedrag dan weer geen verschil te maken bij de zindelijkheidstraining, wanneer het jongere kind bijvoorbeeld op het potje ging zitten zonder daar vervolgens iets mee te doen en er enkel op wilde zitten met een pamber aan.

Ondanks dat het thema coronacrisis in de gesprekken met de ouders nauwelijks aan bod is gekomen, behalve als het ging om de kinderopvang (zie de volgende paragraaf), zagen de toeleiders wel degelijk een invloed van de coronacrisis op de aanpak van ouders. Zo gaven ze aan dat het met de winkels die toe waren moeilijk was om aan een potje te geraken. Bovendien zouden kwetsbare ouders het ook drukker hebben dan voorheen en in een minder goede financiële situatie zitten, waardoor ze de zindelijkheidstraining uitstellen. Deze ouders zijn volgens de toeleiders ook minder zelfredzaam, wat in de periode van de coronacrisis nog duidelijker is geworden vanwege de afgenomen begeleiding. Daarnaast zien de toeleiders los van de coronacrisis ook een verschil in aanpak tussen culturen en de scholingsgraad van ouders, met die bemerking dat deze verschillen niet veralgemeend mogen worden en er ook veel afhangt van individu tot individu. Waar ouders uit sommige culturen zelf de opvoeding en zindelijkheidstraining in de hand willen houden, besteden ouders uit andere culturen dit eerder uit aan bijvoorbeeld de kinderopvang en kleuterschool. Daarnaast gaven de toeleiders aan dat ouders met een hogere scholingsgraad meer betrokken zijn en sneller actie ondernemen wat betreft het zindelijk worden van hun kind, terwijl aan de andere kant één toeleider zag dat kwetsbare ouders juist extra hun best willen doen en daardoor soms te hoge verwachtingen hebben wat betreft bijvoorbeeld de termijn waarop het kind volgens hen zindelijk moet zijn.

2 Samenwerking met de kinderopvang en kleuterschool

We hebben de respondenten ook gevraagd of hun kind naar de kinderopvang ging en indien ja, of ze met hen hebben samengewerkt aan het zindelijk worden. Hetzelfde hebben we gevraagd aan ouders van kinderen die naar de kleuterschool gaan en bij de start nog niet zindelijk waren. Hun ervaringen, waarbij ook aandacht uitgaat naar hun beoordeling van die samenwerking, worden besproken in deze paragraaf.

2.1 Samenwerking met de kinderopvang

Het aantal kinderen dat naar de kinderopvang ging, was vrij beperkt. Waar het bij sommige respondenten een bewuste keuze was om thuis te blijven met de kinderen, gaven anderen aan dat de coronacrisis de reden was dat hun kind niet of zeer beperkt naar de opvang is geweest. Eén respondent had afgesproken met de opvang om samen met de zindelijkheidstraining te starten, maar daar is het uiteindelijk niet van gekomen omdat de opvang sloot wegens de coronacrisis. Een andere ouder had voor de crisis tips gekregen van de opvang over hoe ze het best de zindelijkheidstraining kon aanpakken, en toen de opvang opnieuw opende was het kind reeds zindelijk. Bij de ouders van wie het kind naar de opvang ging en nog niet zindelijk was, werd er soms wel en soms niet nauw samengewerkt. Een aantal ouders vertelden dat ze hun kind bij de opvang afzetten en ophalen en soms wel informatie kregen over of hun kind bijvoorbeeld die dag heeft gegeten en geslapen, maar verder niet wisten of en hoe de opvang iets met de zindelijkheidstraining deed. Een andere respondent gaf aan de opvang niet verteld te hebben dat ze is gestart met de zindelijkheidstraining en ook niet wist of ze er daar mee bezig zijn, maar dat ze daar eens dringend naar moest vragen. Een aantal van deze ouders had graag meer

informatie of uitwisseling van de opvang gekregen, terwijl andere ouders daar in de interviews geen blijk van gaven.

Voordat hij naar school ging, ging hij naar de opvang. Ik heb hen daar verteld dat het moeilijk is voor mij om hem thuis te trainen, omdat het toilet op de begane grond is en ik momenteel ook zwanger ben. Het is voor mij dus moeilijk om hem mee naar beneden te nemen. Ze zeiden dat ze hun best zouden doen. (...) Ik heb hen niet gevraagd {of en hoe ze de training in de opvang aanpakken}, maar ze zeiden dat ze hun best zouden doen om hem te trainen. Er was geen verdere samenwerking.

Respondent 11 – training gestart

Daarnaast waren er ook een beperkt aantal ouders die wel met de kinderopvang hebben samengewerkt aan het zindelijk worden, ofwel op initiatief van de ouders ofwel op initiatief van de opvang. De samenwerking bestond vooral uit het op elkaar afstemmen van de aanpak, en soms heeft de opvang ook tips gegeven over hoe ouders de zindelijkheidstraining konden aanpakken. Deze ouders waren over het algemeen tevreden over de samenwerking en gaven ook aan dat ze met vragen of nood aan verdere ondersteuning terecht konden bij de opvang.

Eigenlijk ben ik niet gestart {met de zindelijkheidstraining}, maar is de opvang gestart. Ze zat bij de iets oudere kindjes en toen begonnen ze met de kindjes van die leeftijd. Ze hebben me gezegd hoe en toen ben ik thuis daarmee voortgegaan. (...) Het is nu meer dan twee weken dat we het oefenen zonder pampers, maar het is niet altijd dezelfde juf die zich bekommert om het kindje en die weet dat dan niet of die vergeet het en doet dan wel een pampers aan bij het kind. Dat is misschien wat verwarrend voor het kind. De communicatie met mij is wel goed, iedere keer geven ze een hele uitleg.

Respondent 17 – training gestart

2.2 Samenwerking met de kleuterschool

Slechts vijf ouders zeiden dat ze samen met de kleuterschool werkten aan het zindelijk worden. Dit komt voornamelijk doordat enerzijds veel kinderen nog niet de leeftijd hadden om naar de kleuterschool te gaan, en er anderzijds ook kinderen waren die reeds zindelijk naar de kleuterschool gingen. Van de vijf ouders gaf één ouder aan dat haar kind nog niet naar school ging, maar dat ze wel al met de juf had gesproken over de zindelijkheidstraining. De juf had haar een aantal tips gegeven over hoe ze de training best kon aanpakken en had ook uitleg gegeven over hoe ze het in de klas aanpakken. Een andere ouder zei dat haar kind op school op het potje ging en dat ze ook tips heeft gekregen. Nog een ouder vertelde dat haar kind reeds zindelijk naar school ging, maar vervolgens op school heeft geleerd om echt zelfstandig naar het toilet te gaan. Eén ouder van een kind van vier jaar waarbij de training moeilijk verliep, gaf echter aan minder tevreden zijn over de samenwerking met de kleuterschool:

Mijn vierjarige gaat nog met een pampers naar school. De leerkrachten en directie zeggen dat het tijdsverspilling is voor hen, omdat hij kakka doet en dan moeten ze hem vernieuwen en verzorgen. Er is heel veel druk. Ik begrijp het wel, maar hij moet daar klaar voor zijn, niet ik. Dat hij dat zelf doet. (...) Ze hebben mij een verteltas gegeven, maar verder niet veel. Het pakket van de kleuterschool heeft niet veel geholpen. Ze geven niet zoveel tips, eigenlijk. Ze zeggen: "probeer het gewoon, blijven proberen". (...) Als het kleuterklasje ook actief zou meedoen, zou dat zeker helpen. Maar als ze niet helpen, heeft het geen nut voor de kleintjes. (...) Omdat hij een pampers aanheeft, doen ze het denk ik niet met hem, ik heb het de juffrouw ook niet gevraagd. Maar ik denk dat als ze zelf zouden zeggen "kom, we gaan beginnen", dat hij dan zou zeggen "ah nee, mama doet dat ook thuis". Zij moeten dat dan ook doen.

Respondent 6 – training gestart (beide kinderen)

Zoals reeds vermeld, was een belangrijke reden voor de start van de zindelijkheidstraining dat het kind snel naar de kleuterschool zou gaan en dat sommige ouders schrik hadden dat hun kind niet zou toegelaten worden als het niet zindelijk zou zijn. In één regio zag de toeleider zelfs dat ouders een school

uitkiezen in functie daarvan, ondanks dat scholen niet-zindelijke kinderen niet mogen weigeren. De toeliders gaven aan dit problematisch te vinden, aangezien kinderen hierdoor geen gelijke start krijgen. Bovendien zou bij het thema zindelijkheid het tempo van het kind gevolgd moeten worden en is nog niet ieder kind eraan toe op een leeftijd van 2.5 jaar. Zij zien een betere (personeels-)ondersteuning waarbij kinderen ook niet-zindelijk naar school kunnen als sleutel om dit probleem op te lossen.

3 Ontvangen informatie, ondersteuning en advies en verdere noden

Als laatst gaan we dieper in op welke informatie ouders gekregen hebben met betrekking tot de zindelijkheidstraining en wat ze van deze informatie vonden. Het gaat dan om informatie op verzoek van de ouders en informatie die de ouders in het kader van een standaard aanbod hebben gekregen. Daarnaast wordt ook aandacht besteed aan al dan niet persoonlijke ondersteuning en advies dat ouders hebben gekregen, en eventuele bijkomende noden die de ouders nog hadden ten tijde van het interview. Dit onderwerp is ook uitgebreid aan bod gekomen in de gesprekken met de toeliders, en we zullen de bevindingen bij de ouders dan ook aanvullen met de ervaringen van de toeliders.

3.1 Informatievoorziening rond zindelijkheid

Op de vraag welke informatie ouders hebben gebruikt om hun aanpak van de zindelijkheidstraining vorm te geven, bleken de voornaamste bronnen mensen uit hun omgeving met kinderen (familieleden, vrienden, ...) en zelf opgezochte informatie te zijn. Verschillende ouders zeiden bijvoorbeeld op zoek te zijn gegaan naar boekjes voor kinderen of boeken voor volwassenen over zindelijkheid, en ook informatie op het internet (informatieve websites, Facebookgroepen, video's op YouTube, ...) was een veelgenoemde bron.

Als je tegenwoordig meer informatie wilt, kun je alles online opzoeken. Als ik iets wil weten, gebruik ik de computer en zoek ik het op online. Normaal kun je daar de juiste informatie vinden.

Respondent 21 – training gestart

Een aantal ouders gaf ook aan informatie van de kinderopvang gekregen te hebben (zie ook de vorige paragraaf) en van instanties zoals Kind en Gezin en Kind en Taal vzw. Ouders uit regio Limburg hadden het – naast mondelinge informatie - bijvoorbeeld over boekjes en documenten voor zowel kinderen als volwassenen van Kind en Taal vzw die hen konden helpen bij de zindelijkheidstraining. Kind en Gezin heeft een brochure over zindelijkheid die aan een aantal ouders spontaan aangeboden is tijdens een consultatie, maar niet aan alle. De meeste van de ouders die de brochure wel ontvangen hebben, hebben deze gelezen en zeiden er ook een aantal tips van in de praktijk gebracht te hebben. Het viel in de gesprekken op dat ouders, op de vraag naar welke informatie ze gekregen hebben, weinig spontaan dachten aan dergelijke informatie op papier van zulke instanties. De onderzoeker heeft hier dan specifiek naar gevraagd. Het lijkt er aldus op dat dergelijke brochures – die ouders kregen zonder er bewust om gevraagd hebben - wel gebruikt worden en ondersteunend kunnen werken, maar dat zelf opgezochte informatie en informatie verkregen op vraag van de ouders de belangrijkste informatiebron vormt. De toeliders zelf hebben ook weinig zicht op in hoeverre de informatie die zij meegeven effectief gelezen en gebruikt wordt. Wel bestaat de documentatie van Kind en Gezin en Kind en Taal vzw in meerdere talen, wat volgens de toeliders heel zinvol is om de ouders te bereiken. De meeste toeliders geven dergelijke brochures en boekjes standaard mee op een contactmoment, op papier of via e-mail.

3.2 Ondersteuning en advies

Naast de informatie zoals hierboven beschreven, hebben ook heel wat ouders persoonlijke ondersteuning gekregen bij de zindelijkheidstraining door instanties als Kind en Gezin en Kind en Taal vzw. Bij Kind en Taal vzw noemden ouders zowel individuele begeleiding (thuis en op locatie) als groepsessies waar zindelijkheid besproken werd, bij Kind en Gezin ging het veeleer om individuele ondersteuning en advies tijdens consulten. Niet iedere ouder heeft het overigens over het thema zindelijkheid gehad tijdens een consult met Kind en Gezin. Mogelijk heeft dit te maken met de invulling van de contactmomenten: de toeleiders van Kind en Gezin hebben immers geen contactmoment wanneer het kind twee jaar oud is, de leeftijd waarop ouders vaak beginnen met de zindelijkheidstraining. Wel is er dan een afspraak met de dokter, maar één toeleider vertelde dat het thema zindelijkheid op die consultaties niet aan bod komt. Een andere toeleider gaf echter aan dat in hun regio het thema wel wordt behandeld door de arts en dat het mogelijk is om in het geval van extra vragen een bijkomende afspraak in te plannen. Daarnaast bespreken sommige toeleiders het thema zindelijkheid standaard op het consult wanneer het kind 18 maanden is, terwijl andere toeleiders hier niet automatisch over beginnen. Eén toeleider is sinds de coronacrisis overgestapt van face-to-face-consulten op langere telefonische consulten en begint sindsdien wel standaard over de zindelijkheidstraining, omdat daar nu meer ruimte voor is. Ook andere toeleiders zien een introductie van het thema wanneer het kind rond de 18 tot 20 maanden is als het beste moment, al komt niet iedereen eraan toe. De invulling van de contactmomenten verschilt dus per regio. Bij Kind en Taal vzw is de opvolging een stuk intensiever, waardoor zij wel de ruimte hebben om het thema standaard aan bod te laten komen. Groepsessies werden hierbij door de toeleiders als zeer zinvol beschouwd: de opkomst bij de groepsessies van Kind en Taal vzw bleek over het algemeen zeer goed te zijn. Wel gaven sommige toeleiders aan dat het voor hen niet altijd mogelijk is om groepsessies te organiseren of dat het door hun werking, waar ouders niet gewend zijn om binnen te lopen en ook voor andere zaken te komen, niet evident is om ouders warm te maken voor dergelijke bijeenkomsten.

Los van de contactmomenten bestaan er ook verschillende initiatieven om zindelijkheid onder de aandacht van ouders te brengen, maar deze zijn eerder regionaal georiënteerd en worden na een projectfase niet altijd verankerd in het standaard aanbod. De toeleiders die we gesproken hebben, wisten vaak niet van elkaar welk aanbod bestond en gebruikt werd in de verschillende regio's. Ook de initiatieven waarmee ouders in aanraking komen, hangen dus in sterke mate af van in welke regio zij wonen en door welke organisatie ze ondersteund worden.

De geboden ondersteuning werd door de ouders breed gewaardeerd, al moeten we daarbij wel vermelden dat Kind en Gezin en Kind en Taal vzw ook instonden voor de toeleiding van de gezinnen en medewerkers van Kind en Taal vzw soms bij de gesprekken aanwezig waren. Mogelijk zijn daardoor bepaalde gebreken in de ondersteuning en advies of bepaalde ondersteuningsnoden onder de radar gebleven.

Vorig jaar toen corona begon, zijn we thuisgebleven en heb ik het {de zindelijkheidstraining} met haar geprobeerd, maar ze was bang en aan het wenen en wilde niet. Ik heb het bijna een maand later terug geprobeerd, maar ze weende opnieuw. De laatste keer wilde ik een potje gebruiken. Ik heb dan hulp gevraagd aan een mevrouw van Kind en Taal vzw en zij heeft een beetje geholpen. Ze heeft een potje gebracht en een verhaaltje gelezen voor mijn dochtertje.

Respondent 20 – training afgerond

3.3 Ondersteuningsnoden

Op de vraag naar welke ondersteuning de ouders verder nog nodig hadden of hadden gewenst, werd door de ouders verschillend geantwoord. Waar sommige ouders duidelijk nog een ondersteuningsnood hadden, gaven andere ouders aan geen verdere ondersteuning nodig te hebben. Een interessante constatering was dat sommige ouders in deze laatste categorie op het einde van het gesprek wel vragen hadden voor de onderzoeker of zeiden tips te hadden verwacht over de zindelijkheidstraining. Dat geeft aan dat deze ouders toch wel behoefte aan ondersteuning hadden en dat hun vragen blijkbaar niet bij Kind en Gezin en/of Kind en Taal vzw terecht kwamen. Eenzelfde constatering maakten de toeliders: zij zien weinig vragen over zindelijkheid bij hen terecht komen, behalve als ze er tijdens een contactmoment zelf over beginnen. Ook komen de vragen soms spontaan als er zich problemen voordoen of als het kind nog niet zindelijk is vlak voor het naar de kleuterschool zou gaan.

Van de ouders die wel duidelijk aangaven verdere nood aan ondersteuning te hebben, waren de noden eerder verschillend van elkaar. Eén respondent zou bijvoorbeeld graag leren van ervaringen van andere, meer ervaren ouders:

Er zijn veel ouders die meer kinderen hebben dan ik en het ook beter kunnen dan ik. Er zijn veel ouders die tips kunnen geven.

Respondent 14 – training gestart

Een andere ouder had juist graag persoonlijke begeleiding door een professioneel iemand gekregen, maar wist niet hoe ze dit kon regelen:

Ik had heel graag begeleiding en praktische hulp gekregen. De laatste keer dat ik op controle was bij Kind en Gezin hadden we het daar ook over en stelde die mevrouw ook voor om hulp te ontvangen, maar ik had niet echt begrepen hoe dat in zijn gang ging, of er iemand naar mijn huis zou komen. Ik heb nooit echt geweten wat ik moest doen, of ik iets moest sturen of iets regelen, dus daar is nooit iets van in de praktijk gebracht.

Respondent 17 – training gestart

Weer een andere ouder zei graag brochures te krijgen met duidelijke en gemakkelijke tips. Deze had ze niet via de post of op contactmomenten met instanties gekregen. Een ouder die wel boekjes had gekregen, maar dan over andere thema's dan zindelijkheid, gaf aan dat ze de uitleg in deze boekjes soms wat vaag vond en dat er te weinig informatie over de praktische uitvoering in staat. Ouders die daarentegen wel brochures over zindelijkheid hadden gekregen, leken hier minder moeite mee te hebben en zeiden verschillende tips in de praktijk gebracht te hebben. Voor een mama van wie het kindje naar de opvang en binnenkort naar school zou gaan, waren boekjes echter niet voldoende:

Hij gaat binnenkort naar school en daar zijn vijf nieuwe instappelingen en al die vijf kinderen zijn nog niet zindelijk. (...) Ik sta open voor de tips en ervaringen van deskundigen, van anderen of van dit onderzoek, dat dit misschien gaat leiden naar een betere samenwerking of een betere hulpverlening naar ons toe, naar de mama's en zo. Dat dit onderzoek ook gaat zorgen voor een betere werking tussen de opvang of tussen de school en juffen. (...) Informatie is er wel met bijvoorbeeld boekjes van Kind en Gezin over zindelijkheid, maar bijvoorbeeld een samenwerking met de opvang zou misschien wel iets opbrengen. Bijvoorbeeld dat zij worden opgeleid, of een vergadering rond zindelijkheid hebben, of naar de ouders toe misschien wat helpen. Het kindje is ook vaak daar.

Respondent 1 – training gestart

Er waren ook ouders die aangaven geen verdere ondersteuning nodig (gehad) te hebben en daarvan ook geen blijk gaven tijdens het interview. Zoals reeds eerder bleek in dit hoofdstuk, gingen ouders die de zindelijkheidstraining al een keer meegemaakt hebben vooral uit van hun eigen ervaring en hanteerden ze hun eigen aanpak. Deze ouders gaven dan ook aan over het algemeen weinig ondersteuning nodig te hebben. Daarnaast zeiden sommige ouders ook op het moment van het gesprek geen nood

te hebben aan ondersteuning, maar dat ze wel wisten dat ze met vragen altijd terecht konden bij de kinderopvang en ondersteunende instanties zoals Kind en Gezin en Kind en Taal vzw. Ook dit werd bevestigd door de toeleiders: eventuele vragen komen vaak pas als ouders al bezig zijn met de training, maar bijna niet vooraf. Wel blijken volgens de toeleiders ouders het te waarderen als ze vooraf al informatie krijgen over de zindelijkheidstraining.

4 Samenvatting

Voor dit luik hebben we gesproken met Nederlandstalige en anderstalige ouders in een maatschappelijk kwetsbare positie, die via een websurvey moeilijker bereikt kunnen worden. Op deze manier kon hun stem toch meegenomen worden in het onderzoek en kon in kaart gebracht worden of en welke ondersteuningsnoden zij hebben. Daarnaast hebben we ook gesproken met een aantal van de toeleiders van Kind en Gezin en Kind en Taal vzw, om zo de informatie uit de interviews met de ouders af te kunnen toetsen en beter te kunnen kaderen. In deze paragraaf geven we een kort overzicht van de belangrijkste bevindingen uit al deze gesprekken.

De toeleiders haalden aan dat voor veel maatschappelijk kwetsbare gezinnen zindelijkheid pas een prioritair thema wordt als het kind bijna naar de kleuterschool gaat, waar verwacht wordt dat het kind zindelijk is. Dit werd bevestigd in de interviews met de ouders: een belangrijke reden om te starten met de zindelijkheidstraining was de aankomende schoolstart van het kind. Waar in de literatuur het belang van uitgaan van signalen van het kind voor de start van de zindelijkheidstraining benadrukt wordt, besloot slechts een minderheid van de ouders om hun startmoment te baseren op signalen die ze zagen bij hun kind. De toeleiders vermeldden in dit verband dat kwetsbare ouders ook vaak niet goed weten op welke signalen ze moeten letten en dat er in het algemeen te weinig aandacht is voor het belang van signalen bij het kind. In dat opzicht vinden de toeleiders de verplichting van sommige scholen om enkel zindelijke kinderen toe te laten -- ondanks dat alle kinderen officieel welkom moeten zijn, ongeacht of ze zindelijk zijn of niet - dan ook problematisch: niet ieder kind is er op een leeftijd van 2.5 jaar reeds klaar voor, er zou eerder uitgegaan moeten worden van het tempo van het kind.

Ondanks dat de toeleiders aanhaalden dat ouders voorafgaand aan de training nog niet echt bezig zijn met het thema zindelijkheid en er ook weinig vragen over komen, hadden alle ouders die we gesproken hebben – ook degenen die nog niet begonnen waren met de zindelijkheidstraining – een duidelijk plan van aanpak. Wel waren er grote verschillen tussen de ouders op te merken. Veel ouders maakten gebruik van een ‘bewustmakings- en kennismakingsperiode’ met het potje, waarbij ze nog niet de link legden tussen het potje en pipi en kaka doen. Ook namen veel van de ouders hun kind mee naar het toilet, om zo te kunnen tonen wat de bedoeling is van het potje. Waar sommige ouders al direct van in het begin de pampers volledig uitlieten, deden andere ouders dit enkel als ze hun kind op het potje zetten.

Ook hoe ouders de zindelijkheidstraining hebben ervaren, verschilde. Waar sommigen aangaven dat het goed is verlopen en ze het gemakkelijker vonden dan gedacht, waren er anderen die een moeilijker verloop van de training kenden. Een aantal van deze ouders had er moeite mee dat het niet zo vlot verliep als gehoopt, terwijl andere ouders inzagen dat hun kind er nog niet klaar voor was en niets wilden forceren. Ervaring met de zindelijkheidstraining bij een ouder kind bleek weinig invloed te hebben op het verloop van de training bij het kind in de beoogde leeftijdscategorie, aangezien volgens de ouders ieder kind een andere persoonlijkheid heeft en anders reageert. Wel gingen ouders in eerste instantie van dezelfde aanpak uit.

Waar de coronacrisis in de gesprekken met ouders geen belangrijk thema was, zagen toeliders wel een impact van de crisis op de zindelijkheidstraining bij kwetsbare ouders. Zo was het met de gesloten winkels moeilijker om aan een potje te geraken en waren ouders ook minder bezig met het thema zindelijkheid, vanwege toegenomen drukte en een minder goede financiële situatie.

Vrij weinig ouders die we gesproken hebben, stuurden hun kind naar de kinderopvang. Bij sommige ouders was dit een bewuste keuze, terwijl bij anderen het kind is thuisgebleven vanwege de coronacrisis. Bij de ouders van wie het kind wel naar de opvang is geweest, bleek dat er niet altijd een nauwe samenwerking was rond het zindelijk worden van het kind. Sommige ouders hadden hierover geen uitwisseling met de kinderopvang en wisten bijvoorbeeld niet of de opvang ermee bezig was, en hadden ook zelf niet verteld ermee bezig te zijn. Waar een aantal ouders wel graag meer contact zou hebben met de kinderopvang over dit onderwerp, was dit niet voor iedereen het geval. Aan de andere kant waren er ook ouders die wel degelijk nauw samenwerkten met de kinderopvang. De samenwerking bestond dan vooral uit het op elkaar afstemmen van de aanpak en het verschaffen van informatie aan de ouders. Over het algemeen waren deze ouders tevreden over de samenwerking en gaven ze ook aan bij de opvang terecht te kunnen in het geval van vragen of nood aan verdere ondersteuning. Slechts een zeer kleine minderheid van de ouders heeft met de kleuterschool samengewerkt aan het zindelijk worden, voornamelijk omdat de kinderen nog niet naar de kleuterschool gingen of omdat ze al zindelijk waren.

Om hun aanpak van de zindelijkheidstraining vorm te geven, maakten de ouders voornamelijk gebruik van informatie van mensen uit hun eigen omgeving en zelf opgezochte informatie. Ook hebben een aantal ouders informatie gekregen via de kinderopvang of via instanties zoals Kind en Gezin en Kind en Taal vzw. Deze twee instanties hebben verschillende boekjes, brochures en andere documentatie die spontaan aangeboden wordt aan ouders. Ondanks dat de ouders die deze informatie gekregen hebben wel aangaven er gebruik van gemaakt te hebben, dachten ze niet spontaan aan deze informatiebron op de vraag welke informatie ze gekregen hebben. Het lijkt er dan ook op dat dergelijke spontaan aangeboden documenten voornamelijk ondersteunend werken, en dat de informatie die ouders zelf opgezocht en zelf gevraagd hebben de belangrijkste informatiebron vormt.

Daarnaast zeiden verschillende ouders ook persoonlijke ondersteuning gekregen te hebben bij de zindelijkheidstraining door instanties als Kind en Gezin en Kind en Taal vzw. Dan ging het bijvoorbeeld om individuele begeleiding of groepsessies. In hoeverre het onderwerp zindelijkheid spontaan aan bod komt tijdens reguliere contactmomenten, verschilt per instantie en per regio. Ook bijkomende initiatieven om zindelijkheid te ondersteunen, hangen sterk af van de regio en organisatie.

Een opvallende constatering was dat sommige ouders aangaven geen verdere ondersteuning nodig te hebben, maar vervolgens wel algemeen advies of concrete tips aan de onderzoeker vroegen. Ook de toeliders merkten dat er vanuit de ouders weinig vragen komen over zindelijkheid, tenzij ze er zelf over beginnen. De ouders die wel aangaven nog verdere ondersteuning te wensen, hadden verschillende noden: meer uitwisseling met en tips van ouders die ervaring hebben met de zindelijkheidstraining, begeleiding door een professioneel iemand, brochures met duidelijke en gemakkelijke tips, ... Andere ouders zeiden geen verdere ondersteuning nodig te hebben, voornamelijk ouders die al ervaring hadden met de zindelijkheidstraining bij een ouder kind. Ook waren er ouders die op het moment van het gesprek geen nood aan verdere ondersteuning hadden, maar wel aangaven te weten terecht te kunnen met vragen bij de kinderopvang of instanties zoals Kind en Gezin en Kind en Taal vzw. Ook de toeliders zagen dat ouders voornamelijk pas komen met vragen als ze bezig zijn met de zindelijkheidstraining, en dan vooral als er zich problemen voordoen of het kind snel naar de kleuterschool gaat.

Hoofdstuk 5

Conclusies en aanbevelingen

1 Conclusies

Zindelijk worden is een belangrijke mijlpaal in de ontwikkeling van kinderen, en ouders hebben ook veel vragen over het zindelijkheidsproces en hoe ze dat het best kunnen ondersteunen. Daarnaast is zindelijkheid ook een belangrijk beleidsthema. Leerkrachten in het kleuteronderwijs ervaren namelijk een stijgende werkdruk, omdat zij zich meer dan vroeger moeten bezighouden met het verzorgen van kleuters die bij hun instap nog niet zindelijk zijn (Vancaeneghem, 2019). De Vlaamse Regering formuleerde in het Regeerakkoord 2019 daarom de doelstelling om het aandeel zindelijke kinderen in de kleuterklas te verhogen. Er wordt hiertoe een extra inspanning van ouders verwacht met ondersteuning van Kind en Gezin. Om deze ondersteuning vorm te geven, is in eerste instantie meer informatie nodig over de huidige aanpak van de zindelijkheidstraining (startmoment, methoden, samenwerking, ...) bij de betrokken actoren (ouders, grootouders, kinderopvang, kleuterschool, ...) om vervolgens te verkennen hoe de huidige aanpak en ondersteuning van zindelijkheid kan worden verbeterd. Ook is het nodig om meer inzicht te krijgen in de opvattingen over zindelijkheid. De centrale onderzoeksvraag van deze studie is dan ook: *Wat denken ouders en kinderbegeleiders in de kinderopvang (gezinsopvang en groepsopvang) over het ondersteunen van het zindelijkheidsproces en hoe pakken ze het (samen) aan?*

Voor het onderzoek werd gebruik gemaakt van een mixed-method design met als zwaartepunt een grootschalige online survey bij ouders (met een kind tussen 1.5 en 3.5 jaar) en personen werkzaam in de kinderopvang en een beperkter kwalitatief luik om stem te geven aan kwetsbare groepen die minder aan bod komen in een klassieke survey, i.c. ouders in een maatschappelijk kwetsbare positie en/of anderstaligen. We kregen bij de survey een respons van 5 825 ouders (20% van de aangeschreven populatie), van 452 kinderbegeleiders werkzaam in de groepsopvang en van 112 onthaalouders. Voor het kwalitatieve gedeelte hielden we 28 gesprekken. Omwille van de coronacrisis gebeurde dit via een videogesprek (WhatsApp of Google Meet) of een klassiek telefonisch gesprek. Verder werd ook een (online) groepsgesprek georganiseerd met een aantal toeleidende organisaties die werken met kwetsbare ouders om ook hun ervaringen mee te kunnen nemen en een aantal bevindingen uit de individuele interviews af te toetsen.

1.1 De survey

Een belangrijke opmerking bij de survey is dat het aantal hoogopgeleide ouders dat voltijds werkt en hun kind(eren) naar de opvang hebben gestuurd, erg hoog ligt. Dit kan de resultaten enigszins vertekend hebben: de toeleiders in de focusgroep haalden immers aan dat meer kwetsbare ouders over het algemeen later starten met de zindelijkheidstraining en zich vooraf minder informeren, waardoor de training mogelijk ook langer duurt. De resultaten uit de survey geven in dat opzicht mogelijk een te 'rooskleurig' beeld van de huidige situatie m.b.t. zindelijkheid. Bij het interpreteren van de resultaten moet dit zeker meegenomen worden.

1.1.1 Zindelijkheid in cijfers

Uit de survey blijkt dat 38 procent van de kinderen tussen de 24 en 29 maanden zindelijk was, bij de kinderen die 30 of 31 maanden oud waren bedroeg dit percentage reeds 76 procent. Van de kinderen die 42 of 43 maanden oud waren, was nagenoeg iedereen (97%) zindelijk. Drie vierde van de kinderen die naar de kleuterschool gaan, waren zindelijk bij de start daarvan. Het percentage zindelijke kinderen bij de start van de kleuterschool lag iets hoger bij kinderen die vooraf uitsluitend of in combinatie met opvang binnen het informele netwerk zijn opgevangen in een groepsopvang of bij een onthaalouder. Omdat zindelijkheid niet altijd een lineair proces is, zijn er wel soms terugvallen in de zindelijkheid - ook wanneer een kind reeds naar de kleuterschool gaat.

Conform eerder onderzoek blijken meisjes op jongere leeftijd zindelijk dan jongens. Ouders van een meisje zouden ook op een vroegere leeftijd beginnen met de zindelijkheidstraining dan ouders van een jongen, wat meteen ook een verklaring blijkt voor het verschil in leeftijd waarop jongens en meisjes zindelijk zijn. De duurtijd van de zindelijkheidstraining is namelijk ongeveer even lang voor beide geslachten en kan dit verschil dus niet verklaren. Daarnaast is uit het onderzoek gebleken dat ouders later starten wanneer er een oudere broer of zus in het gezin aanwezig is. Er wordt over het algemeen vroeger met de zindelijkheidstraining gestart bij kinderen die naar de kinderopvang zijn geweest of via het informele netwerk zijn opgevangen. Des te jonger men start, des te langer het duurt vooraleer het kind zindelijk is. Ruim een kwart van de kinderen die bij de start van de training jonger was dan een jaar, had meer dan zes maanden nodig om zindelijk te worden. Hoe ouder het kind is bij de start, hoe vaker het kind zindelijkheid overdag bereikt na één of twee weken.

Wat betreft de kinderbegeleiders schat ruim de helft dat 75 tot 99 procent van de kinderen in hun leefgroep het voorbije jaar zindelijk was op een leeftijd van 2.5 jaar. 46 procent van de kinderbegeleiders die reeds langer dan vijf jaar werkzaam zijn in de kinderopvang, zien geen verschil in de leeftijd waarop kinderen zindelijk worden tussen vroeger en nu. 39 procent gaf daarentegen aan het idee te hebben dat kinderen later zindelijk worden dan vroeger.

1.1.2 Aanpak en verloop van de zindelijkheidstraining

1.1.2.1 *Start van de zindelijkheidstraining*

In lijn met bestaand onderzoek zijn de voornaamste redenen die ouders aangaven om te starten met zindelijkheidstraining de signalen van de kinderen (80%). Verder zijn belangrijke redenen dat het kind de geschikte leeftijd had volgens de ouders (78%) en ook dat de schoolperiode er zat aan te komen (76%). Deze laatste reden werd relatief gezien vaker genoemd bij kinderen die al wat ouder waren bij de start van de zindelijkheidstraining, waar signalen van het kind minder een rol begonnen te spelen. De ouders startten veelal uit eigen beweging met de zindelijkheidstraining. Bij een 30 procent van de ouders werd het gesprek over de start van de zindelijkheidstraining door de kinderopvang geopend. Een tien procent ervaarde druk van anderen om te starten.

Van de kinderbegeleiders gaf ruim 85 procent aan dat de signalen en interesse van het kind het startmoment bepalen van de zindelijkheidstraining. Bijna 90 procent van de kinderbegeleiders start in samenspraak met de ouders, waarbij de grote meerderheid afspreekt dat de ouders dan ook thuis moeten beginnen. Een minderheid laat de ouders hier vrij in. De resultaten laten zien dat kinderbegeleiders zelf een actieve rol opnemen bij de start van de zindelijkheidstraining en de start niet laten afhangen van de vraag van de ouders.

1.1.2.2 *Activiteiten en verloop van de zindelijkheidstraining*

Ouders hanteren over het algemeen een positieve aanpak bij de zindelijkheidstraining, waarbij het kind een compliment geven als het pipi of kaka op het potje heeft gedaan (93%) en de sfeer ontspannen houden (88%) centraal staan. Ook belangrijk voor ouders zijn activiteiten die het proces gemakkelijker maken voor het kind, zoals het potje op een goed zichtbare en bereikbare plaats zetten (92%) en het kind gemakkelijke kledij aandoen (77%). Het valt op dat de meest gebruikte methoden in andere onderzoeken, zoals de luier uitlaten, het kind op regelmatige tijdstippen op het potje zetten en het kind regelmatig vragen of het op het potje moet, bij de ouders in dit onderzoek minder vaak worden gebruikt. Een repressieve of negatieve aanpak (bijvoorbeeld straffen of een negatieve emotie laten zien als het kind het potje niet gebruikt) wordt nauwelijks gehanteerd door ouders. De aanpak van kinderbegeleiders toont nagenoeg eenzelfde beeld. Iets hoger scoorde de sfeer ontspannen houden, des te sterker was dit voor onthaalouders ten opzichte van de kinderbegeleiders in de groepsopvang. Ook laten kinderbegeleiders het kind vaker op vaste momenten op het potje gaan dan ouders en maken ze meer gebruik van boekjes of popjes.

Wat de tevredenheid over de aanpak betreft, zijn zowel ouders als kinderbegeleiders over het algemeen erg tevreden: ouders en kinderbegeleiders gaven hun eigen aanpak het vaakst een 8 op 10. De meerderheid van de ouders ziet dit ook als een kans om bezig te zijn met de ontwikkeling van hun kind en is trots op hun aanpak. Deze positieve aanpak en tevredenheid hierover betekent evenwel niet dat de zindelijkheidstraining steeds vlekkeloos verloopt. Zo gaf meer dan de helft van de ouders aan een moeilijker verloop van de zindelijkheidstraining te kennen, waarbij ouders die op oudere leeftijd van het kind zijn gestart met de training en die de vragenlijst hebben ingevuld voor hun eerste kind relatief vaker een moeilijker verloop ervoeren. 40 procent van de ouders die zeiden een moeilijker verloop te kennen, wees het gedrag van het kind hiervoor als belangrijkste factor aan. Ook het te vroeg starten met de zindelijkheidstraining was een belangrijke reden voor het moeilijker verloop. Verder ervoeren ongeveer de helft van de ouders het zindelijk worden van hun kind als een hele klus, en 30 procent gaf aan hiervan stress te krijgen als het niet verloopt zoals verwacht. Dit gaf evenwel geen spanningen met hun kind, partner of anderen.

Ook kinderbegeleiders zijn positief over en trots op hun aanpak. Iets meer dan een derde van de kinderbegeleiders ervaren het ondersteunen van de zindelijkheid als een hele klus, dat is minder dan bij de ouders. Het valt op dat onthaalouders dit sterker als een klus ervaren dan kinderbegeleiders in de groepsopvang. Ook ervaren relatief gezien minder kinderbegeleiders stress (bijvoorbeeld als het zindelijk worden niet zo verloopt als verwacht of door druk vanuit de omgeving) dan ouders.

1.1.3 Informatie, advies en ondersteuning

1.1.3.1 *Ouders*

Twee derde van de ouders heeft informatie, advies of steun gekregen van de kinderopvang en een zeer grote meerderheid is hierover erg positief. Ook kregen ouders ondersteuning van de grootouders van de kinderen en van vrienden of andere personen die ouder zijn. Verdere ondersteuningsbronnen zijn familie, medewerkers van Kind en Gezin en de website van Kind en Gezin. Online-bronnen, los van de website van Kind en Gezin, en de huisarts en kinderarts spelen een beperkte rol als mogelijk kanaal waar ouders ondersteuning van krijgen. Ook kregen weinig ouders van kinderen die naar de kleuterschool gaan ondersteuning van de school of daarbij betrokken instanties. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat een groot deel van de kinderen reeds zindelijk is voordat ze naar school gaan.

1.1.3.2 *Kinderopvang*

De belangrijkste bron van informatie, advies of hulp voor kinderbegeleiders zijn de ouders van de kinderen die ze opvangen: ruim 80 procent geeft aan van ouders informatie, advies of hulp te hebben gekregen bij het ondersteunen van het zindelijkheidsproces. Andere vaak genoemde kanalen zijn de visie en procedures van de opvang met betrekking tot (het ondersteunen van) zindelijkheid, de verantwoordelijke van de opvanglocatie/de dienst waarbij de onthaalouder is aangesloten, en brochures en de website van Kind en Gezin. Dit laatste kanaal wordt door kinderbegeleiders duidelijk vaker gebruikt dan door ouders (resp. 78% en 40%). Een meerderheid van de kinderbegeleiders heeft ook informatie, advies of hulp gekregen via of gehaald uit opleidingen, vormingen of (vak)literatuur. De minst gebruikte kanalen voor informatie of ondersteuning zijn die van externe organisaties en andere ondersteuners of collega's. Ook al krijgen niet alle kinderbegeleiders ondersteuning van collega's, dit kanaal wordt wel als beste beoordeeld.

1.1.4 *Opvattingen over zindelijkheid*

Met dit onderzoek wensten we niet enkel cijfers en praktijken met betrekking tot zindelijkheid en de zindelijkheidstraining in kaart te brengen, maar ook meer te weten te komen over hoe ouders en kinderbegeleiders denken over zindelijkheid en hun rol bij het ondersteunen daarvan.

1.1.4.1 *Ouders – ondersteuning van het zindelijk worden*

Volgens bijna alle ouders die de survey hebben ingevuld, dient de ondersteuning van de zindelijkheid op maat van het kind te gebeuren en helpt deze ondersteuning de gehele ontwikkeling van het kind tot zelfstandig persoon. Bijna drie kwart van de ouders vindt dat zij in eerste instantie verantwoordelijk zijn voor het zindelijk worden van hun kind, maar toch ziet ruim 80 procent het ondersteunen van het zindelijk worden ook als een gedeelde verantwoordelijkheid van alle betrokken opvoeders. Een andere interessante constatering is dat waar bijna de helft van de ouders vindt dat de kinderopvang pas mag starten met de zindelijkheidstraining na akkoord van de ouders, slechts 30 procent van de ouders van mening is dat dit ook voor de kleuterschool geldt. De helft van de ouders is van mening dat de kleuterschool ook met de training mag starten zonder dat de ouders akkoord zijn.

1.1.4.2 *Kinderopvang – ondersteuning van het zindelijk worden*

Net zoals bij de ouders was ook de overgrote meerderheid van de kinderbegeleiders het eens met de stellingen dat zindelijkheid moet worden ondersteund op maat van het kind, dat het ondersteunen van het zindelijk worden een gedeelde verantwoordelijkheid is van alle opvoeders en dat door het kind te helpen in het zindelijk worden je het ook helpt in zijn gehele ontwikkeling tot een zelfstandig persoon. Belangrijke redenen voor kinderbegeleiders om het zindelijk worden van opvangkinderen te ondersteunen, zijn omdat het zindelijk worden een belangrijke stap is in de ontwikkeling van kinderen en omdat ze willen inspelen op signalen van kinderen en daarmee de gevoelige periode om zindelijk te worden. Er werd een significant verschil tussen kinderbegeleiders werkzaam in de groepsopvang en onthaalouders vastgesteld bij de reden dat de kinderbegeleider vindt dat kinderen zindelijk moeten zijn voor ze naar school gaan. Significant meer onthaalouders gaven aan dit een eerder of heel belangrijke reden te vinden in vergelijking met respondenten werkzaam in een groepsopvang (73% vs. 62%).

1.1.4.3 *Ouders – zindelijkheid en de overgang naar school*

Zindelijkheid in het kader van de overgang naar school werd in de survey extra belicht. Een meerderheid van de ouders vindt dat kleuterscholen ouders niet mogen afraden hun kind naar school te brengen als

het nog niet zindelijk is. Bovendien stopt het zindelijkheidsproces volgens de ouders niet bij de overgang naar de kleuterschool, maar zien zij voor de kleuterschool een rol weggelegd bij het verder ondersteunen van de kinderen in het zindelijk worden op maat van het kind en bij het leerproces van kinderen om zelfstandig naar het toilet te leren gaan. Daarentegen vindt twee derde van de ouders het wel hun eigen taak om ervoor te zorgen dat kinderen zindelijk zijn voordat ze naar school gaan. Een derde van de ouders is het niet eens met de stelling dat kinderen best pas naar school gaan als ze zindelijk zijn.

1.1.4.4 Kinderopvang – zindelijkheid en de overgang naar school

Een meerderheid van de kinderbegeleiders vindt dat kleuterscholen een belangrijke opdracht hebben in het leerproces van kinderen om zelfstandig naar het toilet te leren gaan en dat een kind dat niet zindelijk is, toch klaar voor school kan zijn. Er bleek ook zo goed als unanimitieit over de stelling dat het belangrijk is dat zindelijk worden door alle actoren (onderwijs, opvang, ouders) beschouwd wordt als een onderdeel van de ontwikkeling van een kind en niet als een probleem dat opgelost moet worden. Er was eerder verdeeldheid over de stelling dat kinderen best pas naar school gaan als ze zindelijk zijn. Onthaalouders zijn vaker van mening dan kinderbegeleiders in de groepsopvang dat kinderen zindelijk naar de kleuterschool horen te gaan.

1.1.5 Samenwerking

Een ander belangrijk aspect van het onderzoek was de samenwerking tussen de verschillende actoren: ouders, kinderopvang en kleuterschool.

1.1.5.1 Samenwerking tussen ouders en kinderopvang

Wat de samenwerking tussen ouders en de kinderopvang betreft, gaven bijna alle ouders aan de kinderopvang te informeren hoe het thuis verloopt en te vragen hoe het zindelijk worden in de opvang verloopt. Ongeveer de helft van de ouders laat zich leiden door wat de kinderopvang voorstelt, terwijl ook de helft van de ouders van de kinderopvang verwacht dat die meestappen in de vaste aanpak van de ouders. Bijna drie kwart van de ouders krijgt tips van de kinderopvang over de aanpak van de zindelijkheidstraining, en 90 procent van de ouders kan bij de kinderbegeleiders terecht met hun vragen en onzekerheden over het ondersteunen van zindelijkheid. Globaal is er een grote tevredenheid over de samenwerking met de kinderopvang.

Ook de kinderbegeleiders gaven aan dat ze het verloop van de zindelijkheid bespreken met de ouders, dat ze streven naar eenzelfde aanpak en de ouders ook bemoedigen in hun aanpak. Dit wil evenwel niet zeggen dat kinderbegeleiders zich laten leiden door ouders, ruim twee derde geeft immers aan dit niet te doen. Ook kinderbegeleiders uiten zich globaal tevreden over de samenwerking met de ouders.

1.1.5.2 Samenwerking tussen ouders en de kleuterschool

Daar ruim 70 procent van de kinderen reeds zindelijk was toen ze naar de kleuterschool ging, slaat de volgende info over samenwerking met de kleuterschool op een kleiner aantal (i.c. 514 ouders waarvan de kinderen nog niet zindelijk waren én aangaven samengewerkt te hebben met de kleuterschool). Ook hier zijn de ervaringen positief en is er respect voor elkaars rol in het zindelijkheidsproces. Twee derde van deze ouders heeft de kleuterschool vooraf bezocht waarbij aandacht werd geschonken aan het toiletgebeuren, en eveneens twee derde van de ouders zei te gaan als de school een infomoment rond zindelijkheid heeft. Tussen de ouders, school en opvang is er minder samenwerking: 60 procent van de ouders spreekt de aanpak van het zindelijk worden met de kleuterschool en opvang af en volgt het

gezamenlijk met hen op. Daarnaast worden ouders ook bijna nooit doorverwezen voor bijkomende ondersteuning (bv. CLB, Kind en Gezin): dit was voor slechts vijf procent van de ouders het geval. Een wat mindere tevredenheid voor de aandacht van de school voor het zindelijk worden, merken we op tijdens de opvang voor en na de schooluren en over de middag – al is nog steeds respectievelijk twee derde en drie kwart van de ouders hierover tevreden.

1.1.6 Ondersteuningsnoden

In de survey werd ook aandacht besteed aan wat ouders en kinderbegeleiders nog nodig vinden om het zindelijk worden van kinderen beter te ondersteunen.

1.1.6.1 Ouders

Meer dan de helft van de ouders gaf aan dat de volgende zaken nodig zijn om het zindelijkheidsproces beter te kunnen ondersteunen: een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan, tijdelijke en duidelijke informatie over wanneer en hoe ze best starten met potjestraining, meer tijd en ruimte voor het ondersteunen van kinderen in de opvang (door kleinere groepen of meer personeel), een betere samenwerking tussen ouders en kinderopvang, meer tijd en ruimte voor het ondersteunen van kinderen bij het zindelijk worden in scholen (kleinere klasjes, meer ondersteuning, ...), een betere samenwerking tussen ouders en scholen en een bereikbare ondersteuning.

1.1.6.2 Kinderopvang

Voor de kinderbegeleiders kwamen dezelfde aspecten terug als bij de ouders over de aspecten die het meest nodig zijn: meer tijd en middelen om zindelijkheid te ondersteunen op school, een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij ouders en tijdige en duidelijke informatie voor ouders over wanneer en hoe ze best starten met potjestraining. Daarnaast vonden meer kinderbegeleiders dan onthaalouders dat een betere samenwerking tussen school en de kinderopvang en meer tijd en middelen voor het ondersteunen van zindelijkheid in de opvang nodig is.

1.2 Het kwalitatieve luik

Naast de survey (waarin enkel Nederlandstalige ouders zijn betrokken) hebben we interviews afgenomen bij Nederlandstalige en anderstalige ouders in een maatschappelijk kwetsbare (financiële) positie. Ook toeleiders - bevoorrechte getuigen op dit vlak - werden gehoord. Een aantal extra punten kwamen hierbij naar voren. Naast een grote variatie in de leeftijd waarop men start met de zindelijkheidstraining, blijkt zindelijkheid pas een prioritair thema als het moment dichterbij komt waarop het kind naar de kleuterschool gaat. Verder blijken deze ouders ook minder de signalen te kennen waarop ze moeten letten bij hun kind om te starten met zindelijkheidstraining. Onderzoek toont net het belang van deze rijpheidssignalen aan voor de aanvang van de training. Ouders gaven in de interviews wel aan een plan van aanpak te hebben, ook al verschilde deze van elkaar.

1.2.1 Samenwerking met de kinderopvang en kleuterschool

Opvallend was dat weinig ouders die we gesproken hebben, hun kind naar de kinderopvang stuurden. Bij sommige ouders was dit een bewuste keuze, terwijl bij anderen het kind is thuisgebleven vanwege de coronacrisis. Bij de ouders van wie het kind wel naar de opvang is geweest, bleek dat er niet altijd een nauwe samenwerking was rond het zindelijk worden van het kind. Sommige ouders hadden hierover geen uitwisseling met de kinderopvang en wisten bijvoorbeeld niet of de opvang ermee bezig was, en

hadden ook zelf niet verteld ermee bezig te zijn. Waar een aantal ouders wel graag meer contact zou hebben met de kinderopvang over dit onderwerp, was dit niet voor iedereen het geval. Aan de andere kant waren er ook ouders die wel degelijk nauw samenwerkten met de kinderopvang. De samenwerking bestond dan vooral uit het op elkaar afstemmen van de aanpak en het verschaffen van informatie aan de ouders. Over het algemeen waren deze ouders tevreden over de samenwerking en gaven ze ook aan bij de opvang terecht te kunnen in het geval van vragen of nood aan verdere ondersteuning. Slechts een zeer kleine minderheid van de ouders heeft met de kleuterschool samengewerkt aan het zindelijk worden, voornamelijk omdat de kinderen nog niet naar de kleuterschool gingen of omdat ze al zindelijk waren.

1.2.2 Informatie, ondersteuning, advies en verdere noden

Om hun aanpak van de zindelijkheidstraining vorm te geven, maakten de ouders voornamelijk gebruik van informatie van mensen uit hun eigen omgeving en zelf opgezochte informatie. Ook hebben een aantal ouders informatie gekregen via de kinderopvang of via instanties zoals Kind en Gezin en Kind en Taal vzw. Deze twee instanties hebben verschillende boekjes, brochures en andere documentatie die spontaan aangeboden wordt aan ouders. Ondanks dat de meeste ouders die deze informatie gekregen hebben wel aangaven er gebruik van gemaakt te hebben, dachten ze niet spontaan aan deze informatiebron op de vraag welke informatie ze gekregen hebben. Het lijkt er dan ook op dat dergelijke spontaan aangeboden documenten voornamelijk ondersteunend werken, en dat de informatie die ouders zelf opgezocht en zelf gevraagd hebben de belangrijkste informatiebron vormt. Daarnaast zeiden verschillende ouders ook persoonlijke ondersteuning gekregen te hebben bij de zindelijkheidstraining door instanties als Kind en Gezin en Kind en Taal vzw. Dan ging het bijvoorbeeld om individuele begeleiding of groepssessies. In hoeverre het onderwerp zindelijkheid spontaan aan bod komt tijdens reguliere contactmomenten, verschilt per instantie en per regio. Ook bijkomende initiatieven om zindelijkheid te ondersteunen, hangen sterk af van de regio en organisatie.

Een opvallende constatering was dat sommige ouders aangaven geen verdere ondersteuning nodig te hebben, maar vervolgens wel algemeen advies of concrete tips aan de onderzoeker vroegen. Ook de toeliders merkten op dat er vanuit de ouders weinig vragen komen over zindelijkheid, tenzij ze er zelf over beginnen. De ouders die wel aangaven nog verdere ondersteuning te wensen, hadden verschillende noden: meer uitwisseling met en tips van ouders die ervaring hebben met de zindelijkheidstraining, begeleiding door een professioneel iemand, brochures met duidelijke en gemakkelijke tips, ... De toeliders zien dat ouders voornamelijk pas komen met vragen als ze bezig zijn met de zindelijkheidstraining, en dan vooral als er zich problemen voordoen of het kind snel naar de kleuterschool gaat.

2 Discussie

Dit onderzoek is via een grootschalige websurvey en bijkomende kwalitatieve interviews met personen in een maatschappelijk kwetsbare positie nagegaan hoe ouders en kinderopvangbegeleiders het zindelijk worden van kinderen aanpakken, hoe ze daarover en over het ondersteunen van zindelijkheid in het algemeen denken, en hoe de samenwerking tussen ouders, de kinderopvang en de kleuterschool verloopt. Met deze grootschalige en mixed-method-benadering onderscheidt het onderzoek zich van andere studies qua scope, doelgroep, bereik en/of methode. Voor het eerst zijn ouders en kinderbegeleiders tegelijk bevraagd door middel van een gelijkaardige vragenlijst, zodat het ook mogelijk werd om vergelijkingen te maken tussen hun aanpak en meningen over zindelijkheid. Bovendien was de

omvang van de bevraging groter dan in voorgaande vragenlijsten; een brede waaier aan zindelijkheid-gerelateerde thema's kwam aan bod: de status van de zindelijkheidstraining, de eigen aanpak, opvattingen over het ondersteunen van zindelijkheid in het algemeen, de samenwerking met ouders/kinderopvang/kleuterschool, verdere ondersteuningsnoden, ... Daarnaast was ook het bereik van de bevraging, met een steekproef van bijna 30 000 personen zeker bij de ouders, groter dan in voorgaande onderzoeken. Als laatst hebben we gebruik gemaakt van zowel kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksmethoden, om ook personen mee te nemen in ons onderzoek die via een (Nederlandstalige) vragenlijst moeilijker bereikt kunnen worden. Deze brede en geïntegreerde aanpak van het onderzoek is doelbewust gekozen om op basis van de resultaten te kunnen bepalen of en welke inspanningen geleverd moeten worden door alle betrokken actoren bij het zindelijkheidsproces om de ondersteuning bij het zindelijkheidsproces te verbeteren.

Waar bij de interpretatie van de resultaten wel rekening mee gehouden moet worden, is de samenstelling van de groep respondenten. Zo is uit onderzoek gebleken dat lager opgeleide ouders en ouders uit een minderheidsgroep gemiddeld vroeger starten met de zindelijkheidstraining, en net deze groepen zijn ondervertegenwoordigd in de survey. We hebben getracht aan deze beperking te beantwoorden door het toevoegen van het kwalitatieve luik, zodat ook de stem van personen met een niet-Belgische achtergrond (bevroegd via geboortenationaliteit) en lagere opleidingsgraad meegenomen wordt in het onderzoek. Toch is het aangewezen om in verdere studies de resultaten uit te splitsen naar origine en opleidingsniveau. Ten slotte is de vragenlijst in de meeste gevallen ingevuld door de moeder, waardoor de resultaten vooral de opvattingen van moeders weergeven.

Daarnaast viel de periode van het onderzoek samen met de tweede golf van de COVID-pandemie. Waar we inhoudelijk een vraag hebben toegevoegd aan de survey over de gevoelde impact van de coronacrisis op de zindelijkheidstraining, is het aannemelijk dat de coronacrisis ook op andere vlakken een invloed heeft gehad. Zo is het mogelijk dat het gebruik van de kinderopvang beperkter was, omdat de kinderopvang gesloten was of ouders zelf hun kinderen thuishielden. Ook is het aannemelijk dat het gebruik van de informele opvang, vooral opvang door de grootouders, minder was dan in tijden zonder pandemie. Als laatst heeft de coronacrisis mogelijk een invloed gehad op het aantal en type respondenten (hogere werkdruk en daardoor lagere respons bij ouders in de zorgsector, ouders in tijdelijke werkloosheid die wellicht wel konden deelnemen, ...).

3 Aanbevelingen

Globaal blijkt er grote tevredenheid rond de ondersteuning van het zindelijk worden, toch kunnen een aantal aandachtspunten en suggesties ter verbetering worden gedaan voor de aanpak, ondersteuning en samenwerking tussen betrokken partijen. Belangrijke rode draden zijn dat het ondersteunen van zindelijkheid best start als het kind signalen geeft hiervoor rijp te zijn. Zeker bij kwetsbare ouders is meer informatie over deze rijpheidssignalen aangewezen. Dit betekent dat het ritme van het kind in de eerste plaats gevolgd moet worden en dit is maatwerk. De naderende instap naar de kleuterschool mag hierbij niet doorslaggevend zijn en zeker geen druk zetten op de ouders. Een positieve aanpak in een ontspannen sfeer is van groot belang volgens zowel de ouders als de kinderbegeleiders en onthaalouders. Een betere ondersteuning van de zindelijkheidstraining is zinvol, zo blijkt uit dit onderzoek, maar dit mag niet ten koste gaan van het welbevinden van het kind. De framing van communicatie vanuit de overheid en instanties als Kind en Gezin dient bijgevolg niet te zijn 'we willen kinderen op een jongere leeftijd zindelijk krijgen', maar wel 'we willen ouders beter ondersteunen bij het zindelijk krijgen van hun kind,

waarbij de nadruk ligt op het welbevinden van het kind'. Beter geïnformeerde ouders zullen wellicht minder uitstel vertonen om met de zindelijkheidstraining te starten. Zeker bij kwetsbare ouders dient informatie proactief en op maat te worden aangeboden. Het contactmoment met een verpleegkundige van Kind en Gezin op de leeftijd van 18 maanden lijkt hierbij een geschikt moment te zijn, aangezien uit de resultaten van de survey is gebleken dat ruim 40 procent van de ouders met de zindelijkheidstraining begint wanneer hun kind tussen de 18 en 23 maanden oud is en het eerstvolgende contactmoment met Kind en Gezin op tweejarige leeftijd plaatsvindt. Werkdruk of te weinig personeel zouden geen reden mogen zijn om dit belangrijk moment voorbij te laten gaan. Diensten en organisaties kunnen van elkaar leren om hiermee om te gaan en creatief middelen aan te wenden (bv. pictogrammen, filmpjes) om ook kwetsbare ouders (in een armoedecontext en/of anderstaligen) te bereiken. Informatie (zoals brochures, boekjes, websites, ...) in meerdere talen ter beschikking stellen is hierbij een evidentie. Dit geldt ook voor het organiseren van laagdrempelige groepsactiviteiten waarbij ouders ook van elkaar kunnen leren. Ervaringsdeskundigen en gezinsondersteuners spelen hier ook een belangrijke rol. We bundelen in wat volgt een aantal concrete aanbevelingen per thema.

3.1 Informatievoorziening naar ouders

In de literatuur komt regelmatig het belang van de zogenoemde 'rijpheidssignalen' bij kinderen terug: met het tonen van bepaalde signalen en vaardigheden laat een kind immers zien dat het in de gevoelige periode is gekomen om te oefenen met zindelijk worden en het opmerken van deze signalen vormt zo een belangrijke indicator om te starten met het ondersteunen van het zindelijk worden (Kaerts et al., 2014; Mota & Barros, 2008; Schum et al., 2002). De survey toont aan dat het tonen van signalen inderdaad een belangrijke reden vormt voor ouders om te starten, maar dat ook vaak gestart wordt omwille van andere redenen zoals het bereiken van een volgens de ouders geschikte leeftijd of omdat de ouders wilden dat het kind zindelijk zou zijn voor de start van de kleuterschool. Dat dit voor problemen met de training kan zorgen, blijkt uit het gegeven dat bijna dertig procent van de ouders die een moeilijker verloop van de training kenden dit weten aan een te vroege start. In de individuele interviews waren ouders die uitgingen van signalen zelfs in de minderheid, iets wat door de gesprekken met de toeliders bevestigd werd: zeker kwetsbare ouders weten minder vaak welke signalen van een kind aangeven dat het kind klaar is voor de zindelijkheidstraining. Meer algemeen ziet ook een ruime meerderheid van de ouders die de websurvey hebben ingevuld ten eerste een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij ouders en ten tweede tijdige en duidelijke informatie over wanneer en hoe ze best starten met de zindelijkheidstraining als nodig om het zindelijkheidsproces beter te kunnen ondersteunen. Uit het kwalitatieve luik kwam daarbij naar voren dat zeker kwetsbare ouders vooraf niet snel om informatie vragen en pas hulp zoeken als ze tijdens de training tegen moeilijkheden aanlopen. Er bestaan wel brochures met informatie die sommige regio's standaard verdelen, maar het is niet duidelijk in hoeverre deze effectief gebruikt worden. Ouders waarderen het volgens de toeliders wel als ze vooraf informatie aangeboden krijgen. We stellen daarom voor om (verder) in te zetten op een proactieve informatievoorziening naar de ouders toe. Er kan daarbij ook meer aandacht besteed worden aan de website van Kind en Gezin, die slechts door een minderheid van de ouders is aangegeven als bron van ondersteuning maar wel zeer positief wordt gewaardeerd. Ook modernere communicatiemiddelen kunnen een middel zijn om ouders beter te bereiken. Ten slotte is ook de manier waarop wordt gecommuniceerd over zindelijkheid belangrijk.

Aanbevelingen voor de praktijk:

- Neem als hulpverlener of ondersteuner het thema zindelijkheid standaard op tijdens contactmomenten wanneer het kind tussen de 18 en 20 maanden is en wacht niet af tot ouders zelf komen met eventuele vragen of problemen.
- Besteed als hulpverlener of ondersteuner aandacht aan het juiste startmoment, waarbij de ouders gewezen worden op het belang van signalen die aantonen dat het kind klaar is voor de potjestraining (en welke dat zijn). Leg daarbij uit hoe ouders hun kinderen kunnen voorbereiden alvorens er rijpheidssignalen zichtbaar zijn. Benadruk ook dat ieder kind zijn eigen tempo heeft en het ondersteunen van het zindelijk worden best in een positieve en ontspannen sfeer gebeurt: 'sit back and relax'.
- Voorzie de nodige opvolging bij gezinnen - ook proactief - waar de zindelijkheid moeilijk(er) verloopt door nabij en gericht te ondersteunen, en waar nodig ook door te verwijzen. Heb extra aandacht voor kinderen waar al een oudere broer of zus aanwezig is en voor jongens in het algemeen.
- Heb als hulpverlener of ondersteuner extra aandacht voor maatschappelijk kwetsbare ouders, werk hiervoor samen met partnerorganisaties die dicht bij deze doelgroep staan, werk met groepssessies en ga cultuursensitief te werk en schakel zo mogelijk ook ervaringsdeskundigen in.
- Mondelinge en schriftelijke informatie kunnen elkaar versterken: geef als hulpverlener of ondersteuner daarom een mondelinge toelichting bij brochures. Andersom is het ook belangrijk om ouders naast mondelinge informatie eveneens informatie op papier mee te geven, waar ze vervolgens thuis mee aan de slag kunnen.
- Bied schriftelijke informatie in meerdere talen aan, zodat ook anderstalige ouders bereikt worden. Voor sommige brochures is dit reeds het geval, en we bevelen dan ook aan dat deze goede praktijk behouden blijft.
- Zet ook proactief modernere en visuele communicatiekanalen in, zoals filmpjes of ander visueel materiaal rond bepaalde aspecten van zindelijkheid en het doorsturen van informatie via WhatsApp of e-mail.

Aanbevelingen voor het beleid:

- Zet een informatiecampagne op in meerdere talen waarin onder andere aandacht wordt besteed aan het belang en het herkennen van rijpheidssignalen bij kinderen. Benadruk daarbij dat zindelijk worden een natuurlijk proces is dat kinderen op hun eigen tempo doorlopen. Campagnes dienen de ervaren druk bij ouders en kinderopvang weg te nemen.
- Zet de website van Kind en Gezin meer in de kijker als bron van informatie en ondersteunend materiaal, en vertaal de informatie op de website in meerdere talen.
- Zet in op communicatie tussen collega's rond dit thema en op communicatie door professionals rond hoe men praat over zindelijkheid met de ouders. Voorzie hiervoor de nodige vorming, ondersteuningsmateriaal en personeel.
- Voorzie – indien aangewezen - de nodige personeelsomkadering zodat op het juiste moment ouders kunnen worden ondersteund bij de start van de zindelijkheidstraining.

3.2 Samenwerking tussen ouders en opvang

Uit de survey is gebleken dat de kinderopvang het belangrijkste kanaal is waarvan de deelnemende ouders informatie, advies of steun hebben gekregen: zowel in kwantiteit (twee derde van de ouders gaf aan door de kinderopvang ondersteund te zijn) als in kwaliteit (ruim 90 procent was positief over de geboden ondersteuning). Ook gaven bijna alle ouders van kinderen die naar de opvang gingen in de drie maanden voorafgaand aan de survey of voor de start van de kleuterschool aan de kinderopvang te betrekken bij hun aanpak van de zindelijkheidsstraining en proactief contact met hen op te nemen over het verloop zowel thuis als op de opvang. Het grote merendeel van de ouders is ook erg tevreden over de samenwerking met de kinderopvang. Toch vond alsnog bijna 60 procent van de ouders dat een betere samenwerking tussen de ouders en kinderopvang nodig is om het zindelijkheidsproces beter te ondersteunen. Ook bleek uit de gesprekken met maatschappelijk kwetsbare ouders dat niet iedere ouder met de opvang communiceert over het zindelijk worden van het kind en op dat vlak samenwerkt met de opvang. Vanwege de positieve ervaringen van de ouders die wel met de kinderopvang samenwerken, bevelen we dan ook aan dat kinderbegeleiders proactief contact opnemen en houden met ouders over dit thema – zeker met ouders waar over het algemeen weinig contact mee is.

Aanbevelingen voor de praktijk:

- Informeer als kinderbegeleider met regelmaat alle ouders over de ondersteuning die de opvang kan bieden bij de zindelijkheidsstraining.
- Start als kinderbegeleider tijdig (minstens anderhalf jaar oud) de dialoog op met de ouders over de voorbereiding van het kindje op zindelijkheid en blijf de voortgang opvolgen. Voorzie voor de kinderbegeleiders de nodige vorming en informatie hiervoor.
- Informeer als kinderbegeleider ouders proactief en met regelmaat over de aanpak en voortgang van de zindelijkheidsstraining bij kinderen waarvoor de opvang werkt aan het zindelijk worden.
- Vraag als kinderbegeleider proactief en met regelmaat naar de aanpak en voortgang van de zindelijkheidsstraining bij kinderen waarvan de ouders werken aan het zindelijk worden.

Aanbevelingen voor het beleid:

- Voorzien voldoende personeel in de kinderopvang zodat met kleinere groepen kinderen kan worden gewerkt en meer maatwerk mogelijk is. Dit kadert ook in een bredere waardering van het beroep van kinderbegeleider.
- Besteed voldoende aandacht aan de vorming van kinderbegeleiders over dit onderwerp, zodat zij - als belangrijkste informatiebron - ook effectief de juiste informatie kunnen (blijven) doorgeven aan de ouders.

3.3 Ondersteuning van ouders door instanties/organisaties

Liefst de helft van de ouders ervoer het zindelijk worden van hun kind als een hele klus, eveneens de helft kende een moeilijker verloop. Ouders met in het gezin nog een oudere broer of zus blijken ook later te starten dan ouders met één kind, met tijdgebrek als mogelijke reden hiervoor. Ouders in de individuele interviews gaven ook aan dat ieder kind anders is en de aanpak niet één op één gekopieerd kan worden. Uit het kwalitatieve luik kwam daarnaast naar voren dat ouders niet altijd uit zichzelf aangeven hulp of ondersteuning nodig te hebben. Ook komen er vaak pas vragen wanneer er zich

problemen voordoen. Hieruit blijkt dat sommige ouders verdere individuele ondersteuning kunnen gebruiken. Bij deze individuele begeleiding is maatwerk belangrijk: vooral in de individuele interviews kwam immers naar voren dat wat werkt voor het ene kind, niet voor het andere kind werkt. Wel werd in de gesprekken met de toeliders het voordeel van groepswerkingen aangehaald waar ouders samenkomen en informatie krijgen over zindelijkheid. We bevelen dan ook een focus op beide vormen van ondersteuning aan, afhankelijk van de noden van de ouders. Als we vervolgens kijken naar het ondersteuningsaanbod, bleek uit de interviews en focusgroepen dat er veel verschillend materiaal is en er veel verschillende initiatieven bestaan die vooral regionaal/lokaal georganiseerd zijn, en dat er weinig kennisuitwisseling daarover is tussen regio's en organisaties/instanties. Dit zou beter georganiseerd kunnen worden, zodat regio's en organisaties ook van elkaar kunnen leren en niet telkens 'opnieuw het warm water hoeven uit te vinden'.

Aanbevelingen voor de praktijk:

- Zet als hulpverlener of ondersteuner, eventueel in samenwerking met partnerorganisaties, in op groepssessies waarbij maatschappelijk kwetsbare ouders samengebracht worden om het thema zindelijkheid te bespreken en waar zij naast het krijgen van informatie ook eigen ervaringen kunnen uitwisselen. Dit kan ook op meer informele manieren, zoals speelmomenten waar ouders elkaar kunnen ontmoeten.
- Heb als hulpverlener of ondersteuner ook op individueel niveau extra aandacht voor maatschappelijk kwetsbare ouders. Vraag hen of ze hulp of ondersteuning nodig hebben en wacht niet tot de ouders zelf met een hulpvraag komen. Indien hulp of ondersteuning welkom is, maak vervolgens duidelijk afspraken over hoe de hulp of ondersteuning wordt opgestart (wie neemt het initiatief, hoe, ...).
- Bied als hulpverlener of ondersteuner individuele begeleiding aan op maat van het kind.
- Heb als hulpverlener of ondersteuner extra aandacht voor gezinnen waar nog een oudere broer of zus in het gezin is, ga er niet vanuit dat de ouders wel weten hoe de training aan te pakken of dat het hen wel zal lukken zonder bijkomende ondersteuning.
- Voorzie opvolging om gezinnen waar de zindelijkheid moeilijk verloopt nabij te zijn en gericht te ondersteunen.
- Voorzie als overkoepelende organisatie (i.c. Kind en Gezin) regelmatig vormingen en uitwisselingsmomenten over zindelijkheid waar de verschillende regionale afdelingen kunnen samenkomen en ook kennis met elkaar kunnen delen.
- Ga cultuursensitief te werk: heb aandacht voor verschillende visies op zindelijkheid en een verschillende aanpak van de zindelijkheidstraining tussen culturen, waardoor mogelijk ook andere ondersteuning nodig is.

Aanbevelingen voor het beleid:

- Zet een website op met een overzicht van bestaande initiatieven rond zindelijkheid, die geraadpleegd kan worden door instanties en organisaties die met het thema zindelijkheid in aanraking komen en waar zij inspiratie uit kunnen halen.
- Stem de geboden ondersteuning op regionaal niveau op elkaar af en laat organisaties en instanties daarbij van elkaar leren.

- Moedig regionale (afdelingen van) organisaties en instanties aan om hun initiatieven te centraliseren, zodat ouders over alle regio's heen toegang hebben tot dezelfde initiatieven ter ondersteuning.

3.4 Ondersteunen van kinderbegeleiders

Bijna de helft van de onthaalouders gaf aan dat ze het ondersteunen van het zindelijkheidsproces als een hele klus ervoeren, terwijl slechts een derde van de kinderbegeleiders dezelfde ervaring had. Opmerkelijk was dat een significant grotere proportie onthaalouders echter aangaf dat ze meer tijd en middelen om het zindelijk worden te ondersteunen in de opvang niet of slechts in zeer beperkte mate nodig achten, in vergelijking met kinderbegeleiders werkzaam in de groepsopvang. Toch lijkt het aangewezen om na te gaan waarom onthaalouders het ondersteunen van het zindelijk worden van opvangkinderen vaker als een hele klus ervaren en hoe ze daarbij beter ondersteund kunnen worden.

Manieren om het zindelijkheidsproces bij kinderen beter te ondersteunen die door kinderbegeleiders als het meest nodig werden geacht, omvatten meer tijd en middelen om zindelijkheid te ondersteunen op school, een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij ouders, en tijdige en duidelijke informatie voor ouders over wanneer en hoe ze best starten met potjestraining. De laatste twee manieren zijn in lijn met het feit dat de helft van de kinderbegeleiders en 58 procent van de ouders aangaf dat er nood is aan een betere samenwerking tussen kinderopvang en ouders op het vlak van het ondersteunen van het zindelijkheidsproces. Opvallend is dat de drie bovengenoemde manieren vooral betrekking hebben op anderen en niet direct op de werking en/of ondersteuning van de opvang en kinderbegeleiders zelf. Het is aangewezen om te achterhalen of en op welke wijze de kinderbegeleiders een rol voor zichzelf zien bij het informeren van ouders. Bij de vraag of kinderbegeleiders een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan nodig achten, gaf ruim de helft van de respondenten aan dat ze dit slechts in beperkte of zeer beperkte mate nodig vinden. Dit resultaat kan te maken hebben met het groot aantal deelnemende kinderbegeleiders aan de studie met minimum 5 jaar werkervaring in de kinderopvang (92% van de onthaalouders en 63% van de kinderbegeleiders werkzaam in de groepsopvang) en lijkt erop te wijzen dat kinderbegeleiders vinden dat ze voldoende kennis hebben om het zindelijkheidsproces van kinderen op effectieve wijze te ondersteunen. Mogelijk valt er wel winst te behalen bij het verkrijgen van informatie, steun of advies door collega's: dit wordt immers als beste kanaal van ondersteuning gezien door zij die er gebruik van maken, al is dit slechts voor 40 procent van de deelnemende kinderbegeleiders het geval.

Aanbevelingen voor de praktijk:

- Analyseer verder de vaststelling dat enerzijds een groot aantal onthaalouders aangaf dat het ondersteunen van het zindelijkheidsproces een hele klus is en anderzijds dat er niet direct een nood is aan meer tijd en middelen om dit te ondersteunen.
- Ondanks het feit dat een meerderheid van de deelnemende kinderbegeleiders aangaf voldoende kennis te hebben over het zindelijk worden en de aanpak ervan, is aandacht voor bijscholing aangewezen (aangezien de kinderopvang de belangrijkste steunbron vormt voor de ouders), zeker bij kinderbegeleiders met minder werkervaring. Dit kan echter ook nuttig zijn voor kinderbegeleiders met meer werkervaring om bijvoorbeeld kennis te hebben van nieuwe inzichten inzake aanpak, nieuwe technieken...

Aanbevelingen voor het beleid:

- Zet in op sensibiliseringsacties/informatiecampagnes naar ouders toe gericht in functie van het verhogen van de kennis over het zindelijk worden en de aanpak.

3.5 Zindelijkheid en kleuterscholen

Ondanks dat een meerderheid van de ouders vond dat zij ervoor moeten zorgen dat kinderen zindelijk zijn voordat ze naar school gaan, is slechts 20 procent van mening dat een school ouders ook mag afraden om hun kind naar school te laten gaan als het nog niet zindelijk is. Daarbij vond een meerderheid van de deelnemende ouders een betere samenwerking tussen ouders en scholen nodig om het zindelijkheidsproces beter te ondersteunen. Voor een grote meerderheid van de ouders én kinderbegeleiders stopt het zindelijkheidsproces ook niet bij de overgang naar de kleuterschool, maar zien zij voor de school een rol weggelegd bij het verder ondersteunen van zindelijkheid op maat van het kind en bij het leerproces van kinderen om zelfstandig naar het toilet te leren gaan. Kinderbegeleiders zien op dit vlak ook een specifieke nood: zij vinden meer tijd en middelen om zindelijkheid te ondersteunen op school het vaakst nodig om het zindelijkheidsproces beter te kunnen ondersteunen. We bevelen daarom aan om – naast informatievoorziening naar de ouders toe zodat op het juiste moment voor het kind gestart wordt met de zindelijkheidstraining - in te zetten op meer ondersteuning voor kleuterscholen, zodat ook zij hun rol kunnen opnemen in het zindelijkheidsproces van de kinderen.

Uit de interviews met maatschappelijk kwetsbare ouders en de focusgroep met toeleiders is gebleken dat veel van hen beginnen met de zindelijkheidstraining zodat hun kind naar de kleuterschool kan. Veel van deze ouders hebben schrik dat hun kind niet naar de kleuterschool zal mogen, en in één regio kwam zelfs naar voren dat de kleuterschool gekozen wordt in functie hiervan. Ook in de websurvey bleek de aankomende start van de kleuterschool een belangrijke reden te zijn om te beginnen met de zindelijkheidstraining. We vragen dan ook om aandacht hiervoor, aangezien niet-zindelijke kinderen in principe niet geweigerd mogen worden om te starten op de kleuterschool.

Aanbevelingen voor de praktijk:

- Neem als kleuterschool voorafgaand aan de start van een nieuw kind contact op met de ouders om het over zindelijkheid te hebben. Informeer hen over de aanpak op school indien het kind nog niet zindelijk is, maar leg de (gedeelde) verantwoordelijkheid ook bij de ouders door hen bijvoorbeeld tips te geven over wat ze in de periode tot de effectieve start al kunnen doen en waar ze terecht kunnen voor verdere informatie en ondersteuning.
- Werk als school samen met preventieve gezinsondersteuning (Kind en Gezin, Huis van het Kind, ...) en verwijs ouders die nood hebben aan ondersteuning in verband met zindelijkheid reeds bij de inschrijving in school door, zodat ouders reeds ruim voor de schoolstart gepaste ondersteuning kunnen krijgen.
- Zorg voor afstemming tussen alle betrokken partijen (school, preventieve gezinsondersteuning, LOP (Lokaal OverlegPlatform), ...) en zet acties op rond het thema zindelijkheid in lokaal overleg.

Aanbevelingen voor het beleid:

- Ondanks dat het wettelijk niet is toegestaan om als kleuterschool niet-zindelijke kinderen te weigeren, blijkt dit toch te gebeuren. Zie er daarom strenger op toe dat kinderen op iedere kleuterschool terecht kunnen, ook als ze nog niet zindelijk zijn.

- Zet extra ondersteuning in op kleuterscholen om de leerkrachten te ontlasten bij de ondersteuning van het zindelijk worden door bv. een zorgjuf, extra uren kinderverzorging of kleinere klassen en betere infrastructuur (bv. toilet makkelijk bereikbaar voor instappers).

3.6 Gebruik van een sensor

Er was geen éénduidigheid bij zowel ouders als bij kinderbegeleiders of ze een sensor als technologische ondersteuning zouden gebruiken in het zindelijkheidsproces. Bij de vraag of de signalen van een dergelijke sensor als een voordeel dan wel als een nadeel voor het kind, ouders en kinderbegeleiders worden beschouwd gaf een aanzienlijk deel van de respondenten aan dat ze geen menig/geen idee hadden. Het aantal vragen met betrekking tot het gebruik van een sensor was zeer beperkt en dient dus eerder als een eerste exploratie van dit thema te worden beschouwd. We verwijzen naar twee onderzoeken die een sensor reeds in de praktijk hebben gebracht met overwegend positieve resultaten (Vermandel, Van Kampen, De Wachter, Weyler, & Wyndaele, 2008; Vermandel, Weyler, De Wachter, & Wyndaele, 2008).

4 Afsluitende beschouwing

Doelstelling van dit onderzoek was om meer zicht te krijgen op de gangbare praktijken en opvattingen bij ouders en kinderbegeleiders wat betreft het zindelijk worden van kinderen, om zo te kunnen bepalen of en door wie er extra inspanningen geleverd moeten worden om het zindelijkheidsproces beter te ondersteunen en finaal het aandeel zindelijke kleuters in de kleuterklas te laten stijgen. We willen hierbij graag opmerken dat zindelijkheid niet geproblematiseerd mag worden, maar dient gezien te worden als een natuurlijk rijpingsproces dat ieder kind op zijn of haar eigen tempo doorloopt en dus om maatwerk vraagt. Het herkennen van de rijpheidssignalen bij het kind is hierbij erg belangrijk. Kinderen kunnen wel ondersteund worden door hun ouders, de kinderopvang en andere actoren. Door het zindelijk worden als een 'probleem' te zien dat liefst zo snel mogelijk 'opgelost' moet worden, kan er echter meer druk op het kind worden gelegd waardoor problemen in het zindelijkheidsproces kunnen ontstaan. Bovendien gaf 30 procent van ouders in de survey aan stress te ervaren wanneer de zindelijkheids-training niet zo verloopt als verwacht. We willen daarom benadrukken dat 'sit back and relax' meer benadrukt mag worden in campagnes rond zindelijkheid. Mochten er zich tijdens de zindelijkheids-training toch moeilijkheden voordoen, wordt er best wel sneller doorverwezen in het geval van een effectief fysiek probleem.

Wat ook duidelijk in dit onderzoek naar voren kwam, was het grote belang van de kinderopvang als steun en informatiebron voor ouders. Ook al zijn de kinderbegeleiders zelf geen vragende partij, is het in dit opzicht toch aan te bevelen om vormingen te (blijven) voorzien voor kinderbegeleiders omtrent het thema zindelijkheid, zodat ze mee zijn met de laatste inzichten en ouders correct kunnen informeren, hierover goed kunnen communiceren en ook hun eigen aanpak kunnen optimaliseren. Het verschil in ervaringen met de kinderopvang tussen de (in grote meerderheid hoogopgeleide) ouders die deelgenomen hebben aan de survey en de ouders met wie we individueel gesproken hebben, viel ook op. Mogelijk volgen hoogopgeleide ouders proactiever het zindelijkheidsproces van hun kind in de opvang op en zijn ze daarom meer op de hoogte van wat er in de opvang gebeurt en meer tevreden met

de samenwerking dan ouders die lager opgeleid zijn. Het lijkt ons daarom aangewezen om als kinderopvang proactief contact te houden met alle ouders over het zindelijkheidsproces, en ook regelmatig na te vragen of ze thuis al begonnen zijn.

Daarnaast vragen we ook aandacht voor ouders bij wie een volgend kind aan de start staat van het zindelijkheidsproces. Uit dit onderzoek is immers gebleken dat ook zij nog moeilijkheden ervaren (alhoewel in mindere mate dan ouders bij wie het om het eerste kind gaat) en dat zij vaak later starten met de training dan bij ouders die voor het eerst de zindelijkheidstraining aanvangen. Zeker bij ouders waar er een oudere broer of zus in het gezin is, is het dus van belang om voldoende op te volgen dat er op het juiste moment gestart wordt en dat er niet vanuit gegaan wordt dat ouders het wel weten. We vragen ook aandacht voor de jongens, daar de zindelijkheidstraining bij hen globaal later wordt opgestart dan bij meisjes.

Ten slotte vestigen we nog de aandacht op een aantal verschillen tussen kinderbegeleiders in een groepsopvang en onthaalouders. Waar onthaalouders de zindelijkheidstraining vaker als een hele klus ervaren, geven zij minder vaak aan meer tijd en middelen in de opvang nodig te vinden om het zindelijk worden te ondersteunen. Mogelijk leggen onthaalouders meer druk op zichzelf om de kinderen zindelijk te krijgen voor de start van de kleuterschool, aangezien onthaalouders vaker dan kinderbegeleiders in de groepsopvang vinden dat kinderen zindelijk moeten zijn voor ze naar school gaan. Ook zijn ze vaker van mening dat een niet-zindelijk kind niet klaar voor school kan zijn. We raden aan om in vervolgonderzoek dieper in te gaan op de verschillen in ervaringen en opvattingen tussen onthaalouders en kinderbegeleiders in de groepsopvang, om zo te kunnen differentiëren tussen de potentiële noden van beide groepen kinderbegeleiders.

Bijlagen

Bijlage 1 – Topiclijst individuele gesprekken met ouders

- *Achtergrond:* hoe oud is je kind nu? Heb je meerdere kinderen? Zijn zij ouder of jonger?
- *Achtergrond:* ben je al gestart met de potjestraining of heb je deze al afgerond?
- Hoe pak je de potjestraining aan / hoe heb je de potjestraining aangepakt?
- Wanneer ben je gestart met de potjestraining? Wat heeft jou doen besluiten om te starten met de potjestraining?
- Hoe vind/vond je de potjestraining gaan? Wat gaat goed en wat gaat minder goed?
- *Achtergrond:* gaat je kind naar de kinderopvang/kleuterschool?
- Werk je samen met / heb je samengewerkt met de kinderopvang/kleuterschool aan de potjestraining? Wat vind/vond je van deze samenwerking?
- Krijg je informatie, ondersteuning of advies / heb je informatie, ondersteuning of advies gekregen bij de potjestraining? Welke en van wie?
- Hoe zou deze informatie, ondersteuning of dit advies nog beter kunnen? Wie zou je nog meer kunnen helpen?

Bijlage 2 – Overzicht respondenten voor de interviews

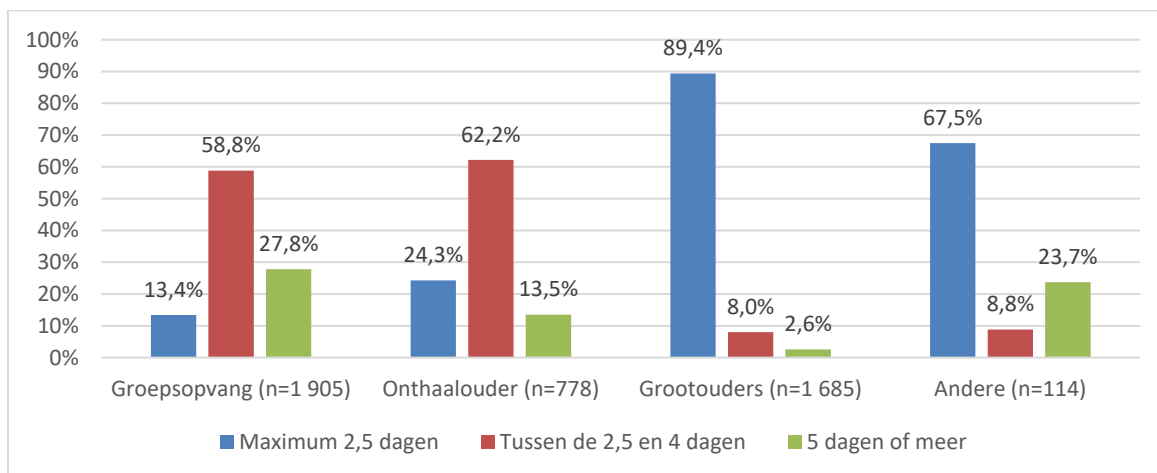
Interview nummer	Regio	Taal interview	Leeftijd van het kind	Status training
1	Limburg	Turks	2.5 jaar	Gestart
2	Brussel	Frans	2 jaar en 10 maanden	Afgerond
3	Limburg	Nederlands	2 jaar en 1 maand	Gestart
4	Brussel	Frans	1 jaar en 10 maanden	Gestart
5	Limburg	Nederlands	2 jaar en 2 maanden	Gestart
6	Limburg	Nederlands	2 kinderen: 2 jaar + 4 jaar	Beide kinderen: gestart
7	Brussel	Arabisch	2 jaar	Nog niet gestart
8	Antwerpen	Turks	1.5 jaar	Gestart
9	Limburg	Turks	2 jaar	Nog niet gestart
10	Limburg	Nederlands	2 jaar en 2 maanden	Gestart
11	Oost-Vlaanderen	Engels	2 jaar en 8 maanden	Gestart
12	Limburg	Nederlands	2 jaar en 5 maanden	Afgerond
13	Limburg	Nederlands	2 jaar en 7 maanden	Nog niet gestart
14	Limburg	Nederlands	2 jaar en 6 maanden	Gestart
15	Limburg	Nederlands	2 jaar en 7 maanden	Afgerond
16	Limburg	Nederlands	2 jaar en 2 maanden	Gestart
17	Antwerpen	Frans	2 jaar en 4 maanden	Gestart
18	Limburg	Nederlands	2 kinderen: 1 jaar en 8 maanden + 4 jaar	Jongste: nog niet gestart <u>Oudste: afgerond</u>
19	Limburg	Nederlands	2 jaar en 4 maanden	Gestart
20	Limburg	Nederlands	2 jaar en 8 maanden	Afgerond
21	Limburg	Engels	2 jaar en 5 maanden	Gestart
22	Limburg	Engels	2 kinderen: 2 jaar en 5 maanden + 3.5 jaar	Jongste: nog niet gestart <u>Oudste: afgerond</u>
23	Limburg	Arabisch	2 jaar en 8 maanden	Nog niet gestart
24	Limburg	Arabisch	2 jaar en 5 maanden	Gestart
25	Limburg	Arabisch	1 jaar en 10 maanden	Gestart
26	Limburg	Turks	2 kinderen: 1 jaar en 8 maanden + 3 jaar	Jongste: nog niet gestart <u>Oudste: afgerond</u>
27	Oost-Vlaanderen	Engels	3 jaar	Afgerond
28	Limburg	Nederlands	2 kinderen: 1 jaar en 10 maanden + 4 jaar	Jongste: gestart <u>Oudste: afgerond</u>

Bijlage 3 – Topiclijst groepsgesprek met regionale organisaties

- Komen er veel vragen over zindelijkheid vanuit de doelgroep? Indien niet, is dat dan omdat het wel lukt met de zindelijkheidstraining of merken de deelnemers toch een specifieke ondersteuningsnood?
 - Is er hier een verschil merkbaar met andere groepen?
 - Zijn de vragen/noden van de ouders divers of liggen ze in dezelfde lijn?
- Wordt een andere aanpak gehanteerd bij deze doelgroep dan bij andere groepen?
- Wat wordt als ondersteuning aangeboden en in welke taal? (bv. brochures, informatiesessies, persoonlijke dienstverlening, ...)
 - Wordt dit aanbod standaard aangeboden/gecommuniceerd of enkel op vraag van de ouder?
 - Indien standaard, hoe en wanneer?
 - Indien standaard, hoe reageren de ouders op dit aanbod?
- Heeft de coronacrisis een impact gehad op het thema zindelijkheid in brede zin? (bv. op vlak van het ondersteuningsaanbod, aanpak van de ouders, noden van de ouders, ...)
- Wat zouden globaal nog zaken zijn die kunnen helpen bij de ondersteuning van het zindelijkheidsproces?

Bijlage 4 – Tabellen en grafieken kwantitatieve luik

Formele en informele opvang

Figuur 30 Frequentie van opvang op weekbasis van kinderen tussen de 18 en 30 maanden in de drie maanden voorafgaand aan het invullen van de vragenlijst

Tabel 36 Kinderen tussen 30 en 42 maanden in de formele en informele opvang, uitgesplitst naar opvang voor de start van de kleuterschool, tijdens de kleuterschool, en indien het kind nog niet naar de kleuterschool gaat

	Voor start kleuterschool	Tijdens kleuterschool	Kind gaat nog niet naar kleuterschool
Formele (uitsluitend of in combinatie met informele) opvang	83.6% (n=2 227)	30.4% (n=811)	51.2% (n=22)
Enkel informele opvang	5.9% (n=156)	25.5% (n=680)	25.6% (n=11)
Geen opvang	10.6% (n=282)	44.1% (n=1 174)	23.3% (n=10)
Totaal	100% (n=2 665)	100% (n=2 665)	100% (n=43)

Profiel kinderbegeleiders en onthaalouders

Tabel 37 Aantal dagen per week werkzaam in de kinderopvang voor groepsopvang (n=452) en onthaalouders (n=112), naar provincie

	Groepsopvang						Onthaalouders					
	Antwerpe n	Brussel	Limburg	Oost- Vlaandere n	Vlaams- Brabant	West- Vlaandere n	Antwerpe n	Brussel	Limburg	Oost- Vlaandere n	Vlaams- Brabant	West- Vlaandere n
1 of 2 dagen	1,2% (n=2)	0,0% (n=0)	0,0% (n=0)	0,0% (n=0)	0,0% (n=0)	0,0% (n=0)	0,0% (n=0)	0,0% (n=0)	0,0% (n=0)	0,0% (n=0)	0,0% (n=0)	0,0% (n=0)
3 dagen	9,7% (n=15)	15,9% (n=7)	3,0% (n=1)	5,3% (n=4)	3,8% (n=3)	9,2% (n=6)	0,0% (n=0)	0,0% (n=0)	0,0% (n=0)	7,7% (n=2)	0,0% (n=0)	0,0% (n=0)
4 dagen	32,9% (n=51)	29,5% (n=13)	15,2% (n=5)	25,0% (n=19)	26,6% (n=21)	27,7% (n=18)	53,6% (n=15)	0,0% (n=0)	44,4% (n=4)	50,0% (n=13)	40,0% (n=8)	25,0% (n=7)
5 dagen of meer	56,1% (n=87)	54,5% (n=24)	81,8% (n=27)	69,7% (n=53)	69,6% (n=55)	63,0% (n=41)	46,4% (n=13)	100% (n=1)	55,5% (n=5)	42,3% (n=11)	60,0% (n=12)	75,0% (n=21)

Zindelijkheid en zindelijkheidstraining in cijfers

Tabel 38 Percentage zindelijke kinderen, naar leeftijd en geslacht (n=5 602)

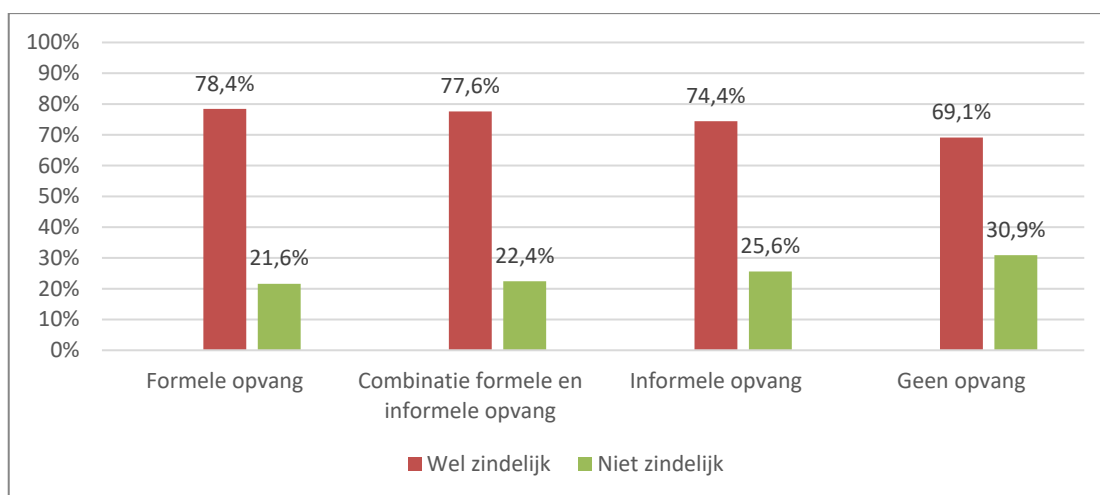
		18-30			30-42			Totaal
		18-23 maanden	24-29 maanden	30-31 maanden	30-35 maanden	36-41 maanden	42-43 maanden	
Jongens	% zindelijk	5.8% (n=25)	32.5% (n=247)	68.4% (n=182)	78.6% (n=400)	91.2% (n=609)	96.6% (n=172)	58.2% (n=1 635)
	% niet zindelijk	94.2% (n=404)	67.5% (n=514)	31.6% (n=84)	21.4% (n=109)	8.8% (n=59)	3.4% (n=6)	41.8% (n=1 176)
	Totaal	100% (n=429)	100% (n=761)	100% (n=266)	100% (n=509)	100% (n=668)	100% (n=178)	100% (n=2 811)
Meisjes	% zindelijk	9.5% (n=42)	42.3% (n=350)	84.2% (n=192)	91.3% (n=452)	96.2% (n=603)	97.6% (n=166)	64.7% (n=1 805)
	% niet zindelijk	90.5% (n=402)	57.7% (n=477)	15.8% (n=36)	8.7% (n=43)	3.8% (n=24)	2.4% (n=4)	35.3% (n=986)
	Totaal	100% (n=444)	100% (n=827)	100% (n=228)	100% (n=495)	100% (n=627)	100% (n=170)	100% (n=2 791)

Tabel 39 Percentage zindelijke kinderen, naar leeftijd en pariteit (n=5 602)

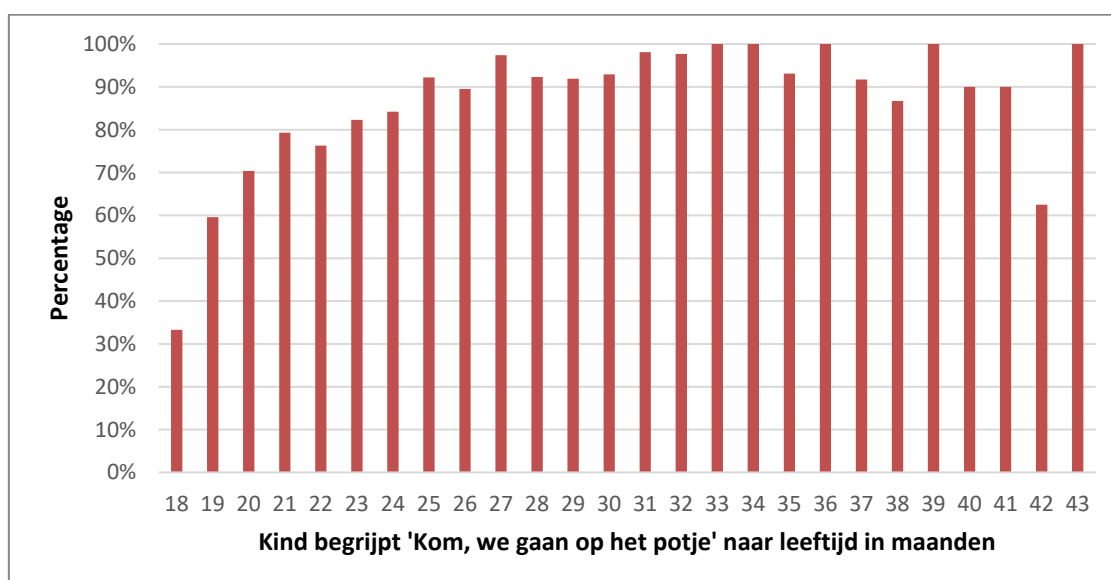
		18-30			30-42			Totaal
		18-23 maanden	24-29 maanden	30-31 maanden	30-35 maanden	36-41 maanden	42-43 maanden	
Eerste kind	% zindelijk	8.4% (n=36)	39.2% (n=318)	75.0% (n=189)	84.9% (n=439)	92.8% (n=659)	98.5% (n=196)	62.9% (n=1 837)
	% niet zindelijk	91.6% (n=393)	60.8% (n=494)	25.0% (n=63)	15.1% (n=78)	7.2% (n=51)	1.5% (n=3)	37.1% (n=1 082)
	Totaal	100% (n=429)	100% (n=812)	100% (n=252)	100% (n=517)	100% (n=710)	100% (n=199)	100% (n=2 919)
Volgend kind	% zindelijk	7.0% (n=31)	36.0% (n=279)	76.4% (n=185)	84.8% (n=413)	94.5% (n=553)	95.3% (n=142)	59.7% (n=1 603)
	% niet zindelijk	93.0% (n=413)	64.0% (n=497)	23.6% (n=57)	15.2% (n=74)	5.5% (n=32)	4.7% (n=7)	40.3% (n=1 080)
	Totaal	100% (n=444)	100% (n=776)	100% (n=242)	100% (n=487)	100% (n=585)	100% (n=149)	100% (n=2 683)

Tabel 40 Percentage zindelijke kinderen, naar leeftijd en opvangtype voorafgaand aan de kleuterschool (n=5 595)

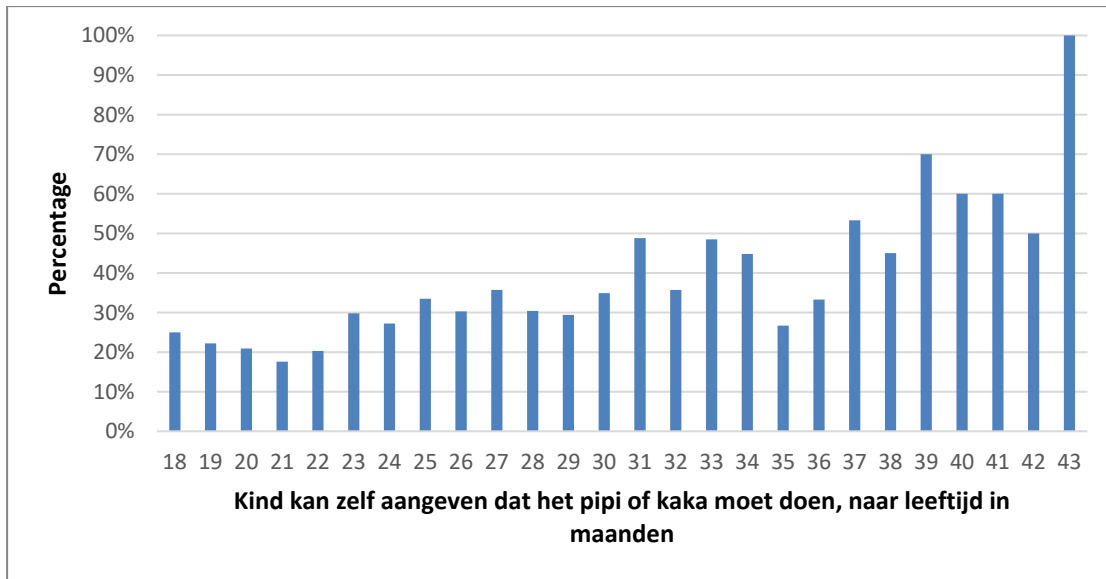
		18-30			30-42			Totaal
		18-23 maanden	24-29 maanden	30-31 maanden	30-35 maanden	36-41 maanden	42-43 maanden	
Enkel formele opvang	% zindelijk	7.2% (n=21)	39.3% (n=225)	76.9% (n=123)	85.6% (n=316)	93.6% (n=442)	96.7% (n=119)	62.7% (n=1 246)
	% niet zindelijk	92.8% (n=270)	60.7% (n=347)	23.1% (n=37)	14.4% (n=53)	6.4% (n=30)	3.3% (n=4)	37.3% (n=741)
	Totaal	100% (n=291)	100% (n=572)	100% (n=160)	100% (n=369)	100% (n=472)	100% (n=123)	100% (n=1 987)
Combinatie formele en informele opvang	% zindelijk	7,5% (n=35)	38.5% (n=297)	76.5% (n=189)	86.0% (n=411)	94.2% (n=572)	97.5% (n=158)	60.9% (n=1 662)
	% niet zindelijk	92.5% (n=429)	61.5% (n=475)	23.5% (n=58)	14.0% (n=67)	5.8% (n=35)	2.5% (n=4)	39.1% (n=1 068)
	Totaal	100% (n=464)	100% (n=772)	100% (n=247)	100% (n=478)	100% (n=607)	100% (n=162)	100% (n=2 730)
Enkel informele opvang	% zindelijk	6.1% (n=3)	36.8% (n=35)	56.0% (n=14)	85.2% (n=52)	92.9% (n=78)	100% (n=20)	60.5% (n=202)
	% niet zindelijk	93.9% (n=46)	63.2% (n=60)	44.0% (n=11)	14.8% (n=9)	7.1% (n=6)	0.0% (n=0)	39.5% (n=132)
	Totaal	100% (n=49)	100% (n=95)	100% (n=25)	100% (n=61)	100% (n=84)	100% (n=20)	100% (n=334)
Geen opvang	% zindelijk	11.6% (n=8)	27.1% (n=39)	77.0% (n=47)	76.0% (n=73)	90.9% (n=120)	95.2% (n=40)	60.1% (n=327)
	% niet zindelijk	88.4% (n=61)	72.9% (n=105)	23.0% (n=14)	24.0% (n=23)	9.1% (n=12)	4.8% (n=2)	39.9% (n=217)
	Totaal	100% (n=69)	100% (n=144)	100% (n=61)	100% (n=96)	100% (n=132)	100% (n=42)	100% (n=544)

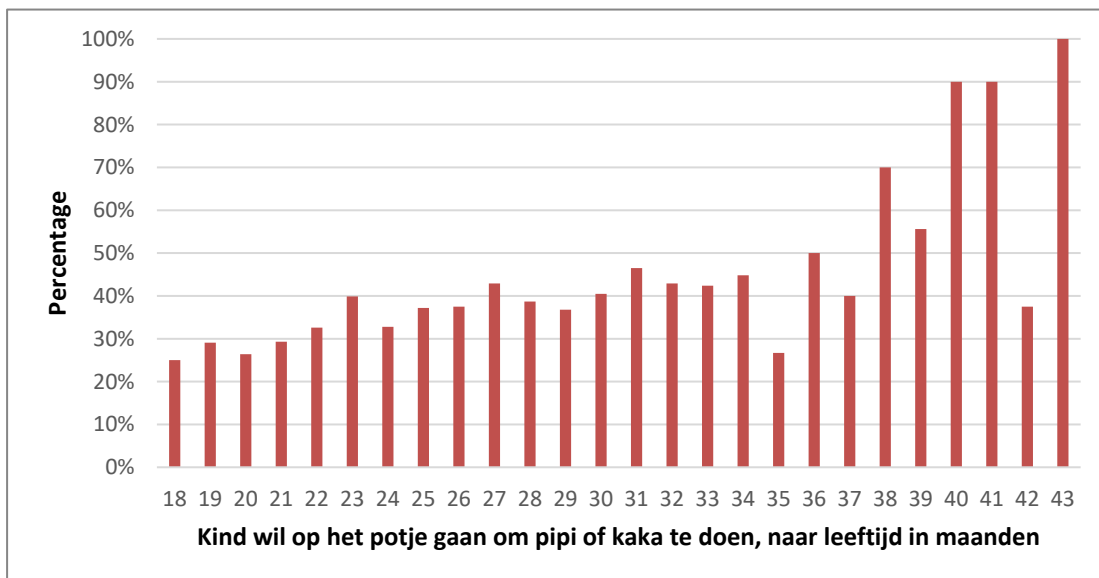
Figuur 31 Percentage kinderen dat zindelijk was bij de start van de kleuterschool, naar type opvang voordat het kind naar de kleuterschool ging (n=2 665)

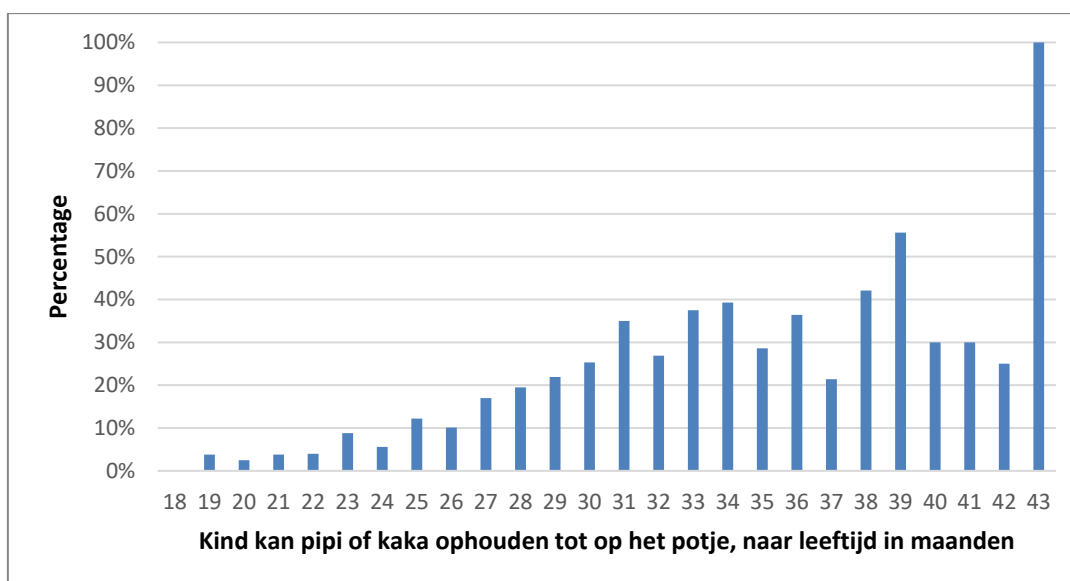
Figuur 32 Percentage kinderen dat vaak of altijd 'Kom, we gaan op het potje' begrijpt, naar leeftijd in maanden (n=2 071)

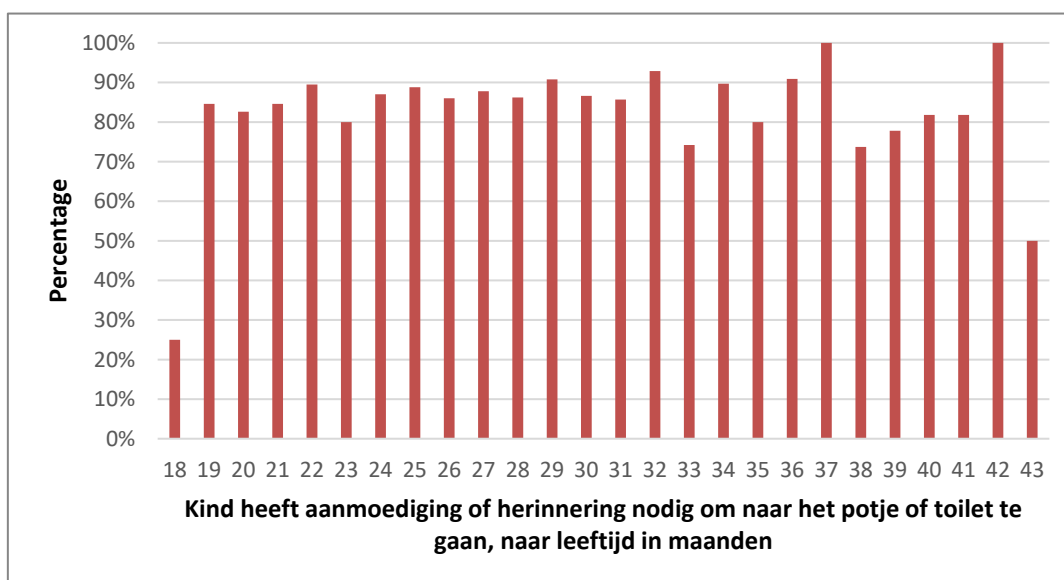
Figuur 33 Percentage kinderen dat vaak of altijd zelf kan aangeven of het pipi of kaka moet doen, naar leeftijd in maanden (n=2 129)

Figuur 34 Percentage kinderen dat vaak of altijd op het potje wil gaan om pipi of kaka te doen, naar leeftijd in maanden (n=2 112)

Figuur 35 Percentage kinderen dat vaak of altijd pipi of kaka kan ophouden tot op het potje, naar leeftijd in maanden (n=1 980)

Figuur 36 Percentage kinderen dat vaak of altijd een aanmoediging of herinnering nodig heeft om naar het potje of de toilet te gaan, naar leeftijd in maanden (n=1 916)

Tabel 41 Status van de zindelijkheidstraining, naar leeftijd en geslacht (n=5 602)

		18-30			30-42			Totaal
		18-23 maanden	24-29 maanden	30-31 maanden	30-35 maanden	36-41 maanden	42-43 maanden	
Jongens	% gestart, nog bezig	41.3% (n=177)	61.2% (n=466)	51.5% (n=137)	35.6% (n=181)	19.2% (n=128)	15.7% (n=28)	39.7% (n=1 117)
	% gestart, reeds afgerond	3.0% (n=13)	15.6% (n=119)	45.1% (n=120)	62.5% (n=318)	79.9% (n=534)	83.1% (n=148)	44.5% (n=1 252)
	% nog niet gestart	55.7% (n=239)	23.1% (n=176)	3.4% (n=9)	2.0% (n=10)	0.9% (n=6)	1.1% (n=2)	15.7% (n=442)
	Totaal	100% (n=429)	100% (n=761)	100% (n=266)	100% (n=509)	100% (n=668)	100% (n=178)	100% (n=2 811)
Meisjes	% gestart, nog bezig	44.6% (n=198)	56.6% (n=467)	34.6% (n=79)	20.8% (n=103)	14.7% (n=92)	10.6% (n=18)	34.3% (n=957)
	% gestart, reeds afgerond	5.0% (n=22)	27.0% (n=223)	62.7% (n=143)	78.6% (n=389)	84.8% (n=532)	89.4% (n=152)	52.3% (n=1 461)
	% nog niet gestart	50.5% (n=224)	16.6% (n=137)	2.6% (n=6)	0.6% (n=3)	0.5% (n=3)	0.0% (n=0)	13.4% (n=373)
	Totaal	100% (n=444)	100% (n=827)	100% (n=228)	100% (n=495)	100% (n=627)	100% (n=170)	100% (n=2 791)

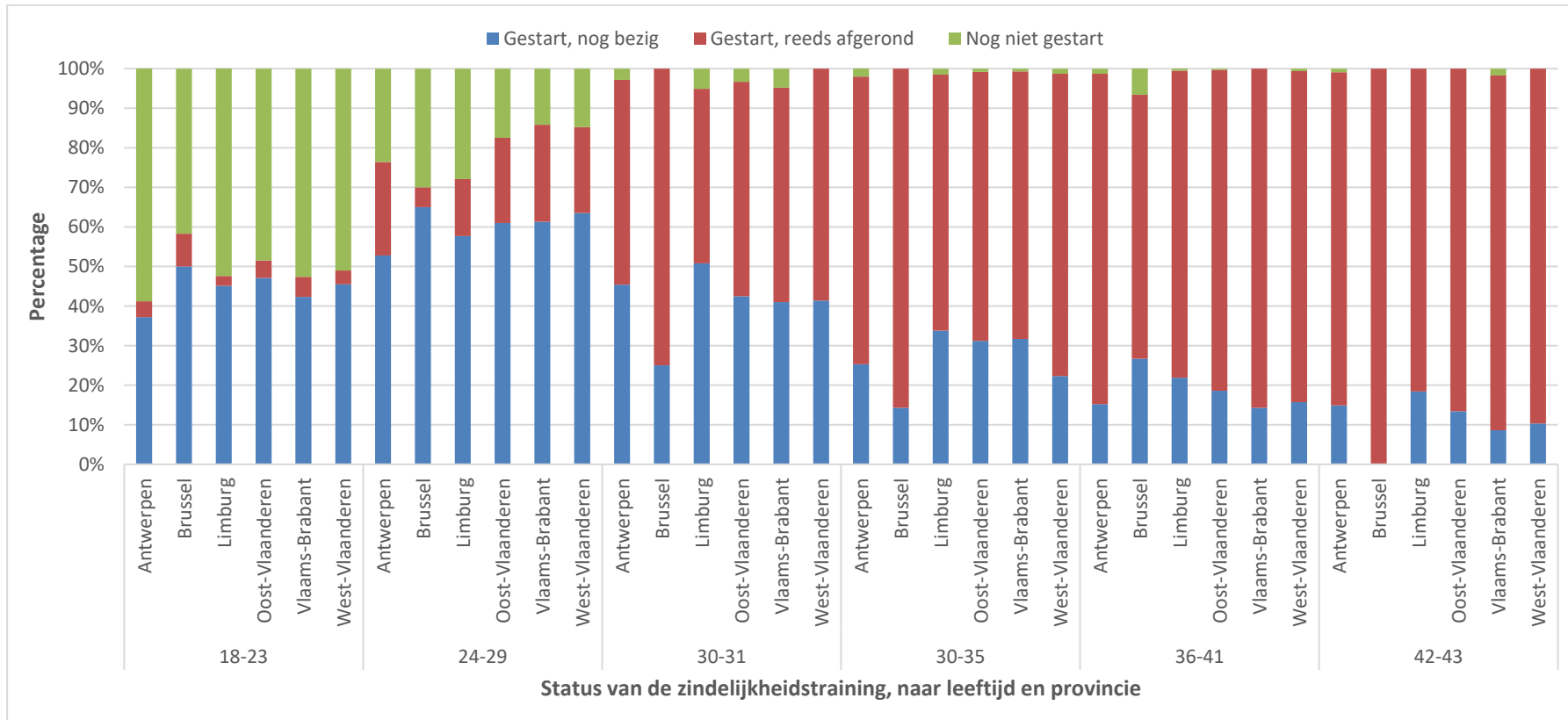
Tabel 42 Status van de zindelijkheidstraining, naar leeftijd en pariteit (n=5 602)

		18-30			30-42			Totaal
		18-23 maanden	24-29 maanden	30-31 maanden	30-35 maanden	36-41 maanden	42-43 maanden	
Eerste kind	% gestart, nog bezig	47.3% (n=203)	61.5% (n=499)	46.4% (n=117)	27.7% (n=143)	17.6% (n=125)	11.1% (n=22)	38.0% (n=1 109)
	% gestart, reeds afgerond	4.0% (n=17)	22.5% (n=183)	52.8% (n=133)	71.6% (n=370)	81.8% (n=581)	88.4% (n=176)	50.0% (n=1 460)
	% nog niet gestart	48.7% (n=209)	16.0% (n=130)	0.8% (n=2)	0.8% (n=4)	0.6% (n=4)	0.5% (n=1)	12.0% (n=350)
	Totaal	100% (n=429)	100% (n=812)	100% (n=252)	100% (n=517)	100% (n=710)	100% (n=199)	100% (n=2 919)
Volgend kind	% gestart, nog bezig	38.7% (n=172)	55.9% (n=434)	40.9% (n=99)	29.0% (n=141)	16.2% (n=95)	16.1% (n=24)	36.0% (n=965)
	% gestart, reeds afgerond	4.1% (n=18)	20.5% (n=159)	53.7% (n=130)	69.2% (n=337)	82.9% (n=485)	83.2% (n=124)	46.7% (n=1 253)
	% nog niet gestart	57.2% (n=254)	23.6% (n=183)	5.4% (n=13)	1.8% (n=9)	0.9% (n=5)	0.7% (n=1)	17.3% (n=465)
	Totaal	100% (n=444)	100% (n=776)	100% (n=242)	100% (n=487)	100% (n=585)	100% (n=149)	100% (n=2 683)

Tabel 43 Status van de zindelijkheidstraining, naar leeftijd en opvangtype voorafgaand aan de kleuterschool (n=5 595)

		18-30			30-42			Totaal
		18-23 maanden	24-29 maanden	30-31 maanden	30-35 maanden	36-41 maanden	42-43 maanden	
Enkel formele opvang	% gestart, nog bezig	44.7% (n=130)	56.6% (n=324)	44.4% (n=71)	27.1% (n=100)	15.7% (n=74)	13.0% (n=16)	36.0% (n=715)
	% gestart, reeds afgerond	3.1% (n=9)	23.8% (n=136)	53.8% (n=86)	71.3% (n=263)	84.1% (n=397)	86.2% (n=106)	50.2% (n=997)
	% nog niet gestart	52.2% (n=152)	19.6% (n=112)	1.9% (n=3)	1.6% (n=6)	0.2% (n=1)	0.8% (n=1)	13.8% (n=275)
	Totaal	100% (n=291)	100% (n=572)	100% (n=160)	100% (n=369)	100% (n=472)	100% (n=123)	100% (n=1 987)
Combinatie formele en informele opvang	% gestart, nog bezig	42.9% (n=199)	59.3% (n=458)	42.1% (n=104)	26.8% (n=128)	17.0% (n=103)	12.3% (n=20)	37.1% (n=1 012)
	% gestart, reeds afgerond	5.0% (n=23)	22.2% (n=171)	55.5% (n=137)	72.8% (n=348)	82.5% (n=501)	87.7% (n=142)	48.4% (n=1 322)
	% nog niet gestart	52.2% (n=242)	18.5% (n=143)	2.4% (n=6)	0.4% (n=2)	0.5% (n=3)	0.0% (n=0)	14.5% (n=396_)
	Totaal	100% (n=464)	100% (n=772)	100% (n=247)	100% (n=478)	100% (n=607)	100% (n=162)	100% (n=2 730)
Enkel informele opvang	% gestart, nog bezig	42.9% (n=21)	70.5% (n=67)	52.0% (n=13)	29.5% (n=18)	16.7% (n=14)	5.0% (n=1)	40.1% (n=134)
	% gestart, reeds afgerond	2.0% (n=1)	16.8% (n=16)	44.0% (n=11)	70.5% (n=43)	83.3% (n=70)	95.0% (n=19)	47.9% (n=160)
	% nog niet gestart	55.1% (n=27)	12.6% (n=12)	4.0% (n=1)	0.0% (n=0)	0.0% (n=0)	0.0% (n=0)	12.0% (n=40)
	Totaal	100% (n=49)	100% (n=95)	100% (n=25)	100% (n=61)	100% (n=84)	100% (n=20)	100% (n=334)
Geen opvang	% gestart, nog bezig	36.2% (n=25)	56.9% (n=82)	44.3% (n=27)	39.6% (n=38)	22.0% (n=29)	21.4% (n=9)	38.6% (n=210)
	% gestart, reeds afgerond	2.9% (n=2)	13.2% (n=19)	47.5% (n=29)	55.2% (n=53)	74.2% (n=98)	76.2% (n=32)	42.8% (n=233)

		18-30			30-42			Totaal
		18-23 maanden	24-29 maanden	30-31 maanden	30-35 maanden	36-41 maanden	42-43 maanden	
	% nog niet gestart	60.9% (n=42)	29.9% (n=43)	8.2% (n=5)	5.2% (n=5)	3.8% (n=5)	2.4% (n=1)	18.6% (n=101)
	Totaal	100% (n=69)	100% (n=144)	100% (n=61)	100% (n=96)	100% (n=132)	100% (n=42)	100% (n=544)

Figuur 37 Status van de zindelijkheidstraining, naar leeftijd en provincie (n=5 602)

Tabel 44 Percentage ouders dat reeds ervaring had met het ondersteunen van het zindelijk worden bij een ander kind binnen het gezin en de evaluatie van dit proces (n=5 825)

	Reeds ervaring	Nog geen ervaring
Dit proces verliep helemaal niet gemakkelijk	5.3% (n=151)	n.v.t.
Dit proces verliep eerder niet gemakkelijk	14.6% (n=414)	n.v.t.
Dit proces verliep eerder gemakkelijk	47.0% (n=1 335)	n.v.t.
Dit proces verliep heel gemakkelijk	33.1% (n=938)	n.v.t.
Totaal	48.7% (n=2 839)	51.3% (n=2 986)

Aanpak van de zindelijkheidstraining

Tabel 45 Redenen van ouders om te starten met de zindelijkheidstraining, naar leeftijd van het kind bij de start van de zindelijkheidstraining

		< 12 maanden	12-17 maanden	18-23 maanden	24-29 maanden	30-35 maanden	≥ 36 maanden
Kind gaf signalen dat het klaar was voor de training	Helemaal niet juist	7.9% (n=8)	2.6% (n=13)	2.8% (n=54)	4.4% (n=100)	9.7% (n=17)	0.0% (n=0)
	Niet juist	14.9% (n=15)	13.4% (n=66)	12.0% (n=227)	18.9% (n=430)	31.3% (n=55)	16.7% (n=1)
	Juist	36.6% (n=37)	45.4% (n=224)	48.9% (n=928)	48.8% (n=1 108)	40.9% (n=72)	50.0% (n=3)
	Helemaal juist	40.6% (n=41)	38.5% (n=190)	36.3% (n=689)	27.8% (n=632)	18.2% (n=32)	33.3% (n=2)
	Totaal	100% (n=101)	100% (n=493)	100% (n=1 898)	100% (n=2 270)	100% (n=176)	100% (n=6)
Kind had de geschikte leeftijd	Helemaal niet juist	11.8% (n=12)	10.1% (n=50)	7.7% (n=145)	4.9% (n=111)	6.8% (n=12)	0.0% (n=0)
	Niet juist	23.5% (n=24)	23.7% (n=117)	20.5% (n=388)	9.3% (n=212)	8.5% (n=15)	33.3% (n=2)
	Juist	41.2% (n=42)	52.9% (n=261)	60.6% (n=1 144)	65.0% (n=1 475)	64.8% (n=114)	66.7% (n=4)
	Helemaal juist	23.5% (n=24)	13.2% (n=65)	11.2% (n=212)	20.8% (n=471)	19.9% (n=35)	0.0% (n=0)
	Totaal	100% (n=102)	100% (n=493)	100% (n=1 889)	100% (n=2 269)	100% (n=176)	100% (n=6)
Ouder wilde dat kind zindelijk zou zijn voor schoolstart	Helemaal niet juist	22.5% (n=23)	18.4% (n=91)	13.8% (n=262)	5.0% (n=113)	8.5% (n=15)	16.7% (n=1)
	Niet juist	22.5% (n=23)	19.0% (n=94)	17.7% (n=336)	8.4% (n=191)	15.3% (n=27)	83.3% (n=5)
	Juist	33.3% (n=34)	38.0% (n=188)	42.4% (n=803)	43.4% (n=986)	34.1% (n=60)	0.0% (n=0)
	Helemaal juist	21.6% (n=22)	24.6% (n=122)	26.1% (n=494)	43.2% (n=983)	42.0% (n=74)	0.0% (n=0)
	Totaal	100% (n=102)	100% (n=495)	100% (n=1 895)	100% (n=2 273)	100% (n=176)	100% (n=6)
Startmoment was meest geschikt voor goede opvolging door ouder	Helemaal niet juist	21.8% (n=22)	19.2% (n=95)	15.0% (n=283)	10.2% (n=232)	7.4% (n=13)	17% (n=1)
	Niet juist	34.7% (n=35)	27.5% (n=136)	24.1% (n=456)	17.9% (n=406)	13.1% (n=23)	33% (n=2)
	Juist	29.7% (n=30)	34.8% (n=172)	40.1% (n=758)	42.7% (n=968)	47.7% (n=84)	50% (n=3)
	Helemaal juist	13.9% (n=14)	18.4% (n=91)	20.8% (n=394)	29.2% (n=661)	31.8% (n=56)	0.0% (n=0)
	Totaal	100% (n=101)	100% (n=494)	100% (n=1 891)	100% (n=2 267)	100% (n=176)	100% (n=6)
Kinderopvang bracht het thema	Helemaal niet juist	72.2% (n=57)	50.8% (n=202)	46.3% (n=742)	37.5% (n=726)	50.8% (n=66)	50.0% (n=2)

		< 12 maanden	12-17 maanden	18-23 maanden	24-29 maanden	30-35 maanden	≥ 36 maanden
ter sprake en kwam samen met ouder in overleg tot afspraken over startmoment	Niet juist	17.7% (n=14)	25.1% (n=100)	25.5% (n=408)	26.8% (n=518)	27.7% (n=36)	50.0% (n=2)
	Juist	7.6% (n=6)	17.6% (n=70)	20.5% (n=328)	25.2% (n=487)	17.7% (n=23)	0.0% (n=0)
	Helemaal juist	2.5% (n=2)	6.5% (n=26)	7.7% (n=124)	10.6% (n=205)	3.8% (n=5)	0.0% (n=0)
	Totaal	100% (n=79)	100% (n=398)	100% (n=1 602)	100% (n=1 936)	100% (n=130)	100% (n=4)
Ouder had erover gelezen in een boek, tijdschrift, website, ...	Helemaal niet juist	49.5% (n=51)	52.3% (n=258)	56.6% (n=1 071)	57.4% (n=1 297)	55.1% (n=97)	50.0% (n=3)
	Niet juist	15.5% (n=16)	28.4% (n=140)	28.1% (n=531)	30.0% (n=678)	35.2% (n=62)	50.0% (n=3)
	Juist	20.4% (n=21)	15.0% (n=74)	13.5% (n=255)	11.8% (n=266)	8.5% (n=15)	0.0% (n=0)
	Helemaal juist	14.6% (n=15)	4.3% (n=21)	1.8% (n=34)	0.8% (n=17)	1.1% (n=2)	0.0% (n=0)
	Totaal	100% (n=103)	100% (n=493)	100% (n=1 891)	100% (n=2 258)	100% (n=176)	100% (n=6)
Ouder had schrik dat kind niet goed geholpen zou worden door iemand anders	Helemaal niet juist	70.6% (n=72)	62.9% (n=310)	64.3% (n=1 215)	55.1% (n=1 249)	43.8% (n=77)	16.7% (n=1)
	Niet juist	20.6% (n=21)	26.4% (n=130)	27.9% (n=528)	31.3% (n=709)	34.7% (n=61)	66.7% (n=4)
	Juist	6.9% (n=7)	7.3% (n=36)	6.2% (n=117)	10.9% (n=248)	17.0% (n=30)	16.7% (n=1)
	Helemaal juist	2.0% (n=2)	3.4% (n=17)	1.6% (n=31)	2.6% (n=59)	4.5% (n=8)	0.0% (n=0)
	Totaal	100% (n=102)	100% (n=493)	100% (n=1 891)	100% (n=2 265)	100% (n=176)	100% (n=6)
Ouder voelde druk van buitenaf om zindelijkheid zo snel mogelijk te ondersteunen	Helemaal niet juist	71.6% (n=73)	64.9% (n=320)	67.6% (n=1 280)	58.9% (n=1 332)	47.7% (n=84)	33.3% (n=2)
	Niet juist	19.6% (n=20)	26.0% (n=128)	25.0% (n=474)	27.8% (n=628)	27.3% (n=48)	33.3% (n=2)
	Juist	2.9% (n=3)	7.3% (n=36)	6.0% (n=114)	11.1% (n=251)	21.0% (n=37)	16.7% (n=1)
	Helemaal juist	5.9% (n=6)	1.8% (n=9)	1.3% (n=25)	2.3% (n=51)	4.0% (n=7)	16.7% (n=1)
	Totaal	100% (n=102)	100% (n=493)	100% (n=1 893)	100% (n=2 262)	100% (n=176)	100% (n=6)
Kinderopvang verwachtte dat de ouder zou starten	Helemaal niet juist	74.7% (n=59)	62.3% (n=246)	61.1% (n=980)	53.3% (n=1 032)	55.4% (n=72)	75.0% (n=3)
	Niet juist	17.7% (n=14)	29.9% (n=118)	30.5% (n=490)	34.4% (n=666)	33.8% (n=44)	25.0% (n=1)
	Juist	3.8% (n=3)	6.3% (n=25)	6.2% (n=100)	9.4% (n=182)	9.2% (n=12)	0.0% (n=0)
	Helemaal juist	3.8% (n=3)	1.5% (n=6)	2.2% (n=35)	2.9% (n=56)	1.5% (n=2)	0.0% (n=0)
	Totaal	100% (n=79)	100% (n=395)	100% (n=1 605)	100% (n=1 936)	100% (n=130)	100% (n=4)
Ouder werd aangezet door iemand uit omgeving	Helemaal niet juist	58.8% (n=60)	58.3% (n=288)	62.4% (n=1 181)	61.8% (n=1 397)	53.4% (n=94)	16.7% (n=1)
	Niet juist	26.5% (n=27)	29.6% (n=146)	27.9% (n=529)	29.6% (n=670)	33.5% (n=59)	83.3% (n=5)

		< 12 maanden	12-17 maanden	18-23 maanden	24-29 maanden	30-35 maanden	≥ 36 maanden
	Juist	7.8% (n=8)	8.9% (n=44)	8.0% (n=152)	7.1% (n=160)	11.4% (n=20)	0.0% (n=0)
	Helemaal juist	6.9% (n=7)	3.2% (n=16)	1.7% (n=32)	1.5% (n=33)	1.7% (n=3)	0.0% (n=0)
	Totaal	100% (n=102)	100% (n=494)	100% (n=1 894)	100% (n=2 260)	100% (n=176)	100% (n=6)
Start naar aanleiding van contact met Kind en Gezin	Helemaal niet juist	76.5% (n=78)	64.4% (n=318)	65% (n=1 228)	61.7% (n=1 395)	60.8% (n=107)	66.7% (n=4)
	Niet juist	18.6% (n=19)	31.2% (n=154)	30% (n=572)	33.5% (n=758)	35.2% (n=62)	33.3% (n=6)
	Juist	3.9% (n=4)	3.4% (n=17)	4.4% (n=84)	4.1% (n=93)	3.4% (n=6)	0.0% (n=0)
	Helemaal juist	1.0% (n=1)	1.0% (n=5)	0.4% (n=8)	0.7% (n=15)	0.6% (n=1)	0.0% (n=0)
	Totaal	100% (n=102)	100% (n=494)	100% (n=1 892)	100% (n=2 261)	100% (n=176)	100% (n=6)

Tabel 46 Aanpak van kinderbegeleiders wat betreft het starten met de zindelijkheidsstraining, zowel naar de kinderen als naar de ouders toe – naar provincie

Aanpak naar kinderen toe						
	Antwerpen	Brussel	Limburg	Oost-Vlaanderen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen
Start van zodra kind signalen en interesse toont	86.3% (n=138)	82.5% (n=33)	92.1% (n=35)	86.2% (n=75)	90.9% (n=80)	88.3% (n=68)
Start een vast aantal maanden voordat kind naar school gaat	6.9% (n=11)	7.5% (n=3)	5.3% (n=2)	3.4% (n=3)	2.3% (n=2)	7.8% (n=6)
Start bij elk kind op vaste leeftijd	4.4% (n=7)	5.0% (n=2)	0.0% (n=0)	4.6% (n=4)	4.5% (n=4)	2.6% (n=2)
Start met groepje kinderen i.p.v. met elk kind apart	2.5% (n=4)	5.0% (n=2)	2.6% (n=1)	5.7% (n=5)	2.3% (n=2)	1.3% (n=1)
Totaal	100% (n=160)	100% (n=40)	100% (n=38)	100% (n=87)	100% (n=88)	100% (n=77)
Aanpak naar ouders toe						
	Antwerpen	Brussel	Limburg	Oost-Vlaanderen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen
Start in samenspraak met ouders, ouders moeten dan ook thuis beginnen	68.2% (n=116)	79.1% (n=34)	73.0% (n=27)	58.8% (n=57)	61.5% (n=56)	63.0% (n=51)
Start in samenspraak met ouders, ouders kiezen of ze thuis ook starten	22.4% (n=38)	11.6% (n=5)	13.5% (n=5)	32.0% (n=31)	27.5% (n=25)	25.9% (n=21)
Start op eigen initiatief, ouders kunnen wel of niet volgen	5.3% (n=9)	7.0% (n=3)	10.8% (n=4)	9.3% (n=9)	8.8% (n=8)	9.9% (n=8)
Start wanneer ouders er zelf naar vragen	4.1% (n=7)	2.3% (n=1)	2.7% (n=1)	0.0% (n=0)	2.2% (n=2)	1.2% (n=1)
Totaal	100% (n=170)	100% (n=43)	100% (n=37)	100% (n=97)	100% (n=91)	100% (n=81)

Factoren voor het moeilijker verloop van de zindelijkheidstraining

Tabel 47 Factoren die volgens ouders een rol speelden bij het moeilijker verloop van de zindelijkheidstraining (n=2 677)

Categorie	Factor	% ouders dat deze factor heeft aangeduid
Redenen bij het kind	Gedrag van het kind	40.1% (n=1 073)
	Ziekte van het kind	5.5% (n=146)
	Lichamelijk probleem bij het kind	3.7% (n=100)
Wijzigingen in het gezin of de omgeving van het kind	Start van de kleuterschool	15.3% (n=410)
	Geboorte broertje of zusje	12.1% (n=325)
	Wijziging in de opvang van het kind	6.9% (n=185)
	Wijziging werksituatie	3.7% (n=100)
	Verhuis van het gezin	3.2% (n=87)
	Wijziging gezinssituatie (overlijden, scheiding, ...)	2.3% (n=62)
Eigen aanpak	Te vroeg gestart, het kind was er nog niet klaar voor	28.7% (n=769)
	Te weinig tijd om kind goed te ondersteunen	18.0% (n=482)
	Ouder wist niet hoe de zindelijkheidstraining aan te pakken	8.7% (n=232)
	Ouder veranderde aanpak voortdurend	5.8% (n=154)
	Gebrek aan ondersteuning terwijl hier wel nood aan was	4.4% (n=118)
	Te vroeg gestart onder druk van de school	4.1% (n=111)
	Te vroeg gestart onder druk van de kinderopvang	3.1% (n=82)
	Aanpak verschilde van de aanpak van de kinderopvang	9.6% (n=257)
Verschillen in aanpak	Aanpak verschilde van de aanpak van familie en/of vrienden waar het kind overdag ook verblijft	5.9% (n=158)
	Aanpak verschilde van de aanpak van de school	1.7% (n=46)
	Huis leent zich niet goed tot het weglaten van de luier	3.0% (n=80)
Sanitair en materiële omgeving	Potje/toilet in het huis is niet goed bereikbaar	1.3% (n=34)

Categorie	Factor	% ouders dat deze factor heeft aangeduid
	Sanitaire voorzieningen in de kleuterschool voldoen niet	0.7% (n=19)
	Sanitaire voorzieningen in de kinderopvang voldoen niet	0.6% (n=15)
Kind wordt op te veel verschillende plekken opgevangen		3.7% (n=98)

Ervaren van eigen aanpak

Tabel 48 Percentage ouders dat eerder akkoord of helemaal akkoord is met stellingen wat betreft zindelijkheid en hun aanpak, naar provincie

	Antwerpen	Brussel	Limburg	Oost-Vlaanderen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen
Vindt het een kans om bezig te zijn met de ontwikkeling van het kind (n=4 936)	88.2% (n=1 253)	82.5% (n=52)	91.3% (n=586)	87.9% (n=1 093)	88.2% (n=717)	87.5% (n=660)
Is trots op aanpak (n=4 940)	88.2% (n=1 253)	85.7% (n=54)	88.0% (n=566)	87.1% (n=1 084)	86.3% (n=705)	85.0% (n=639)
Geeft de kans om met kind individueel bezig te zijn (n=4 933)	77.2% (n=1 094)	66.6% (n=42)	80.9% (n=519)	75.7% (n=942)	77.4% (n=629)	78.2% (n=591)
Ervaart het als een hele klus (n=4 931)	52.1% (n=739)	42.9% (n=27)	51.8% (n=332)	53.8% (n=669)	49.7% (n=404)	52.3% (n=410)
Krijgt stress als het niet zo verloopt als verwacht (n=4 933)	28.6% (n=405)	29.0% (n=18)	28.5% (n=183)	31.1% (n=386)	31.8% (n=259)	31.1% (n=234)
Krijgt stress door druk vanuit de omgeving (bv. vragen en opmerkingen van familie, vrienden, ...; sociale media, ...) (n=4 939)	17.6% (n=250)	7.9% (n=5)	19.5% (n=125)	18.5% (n=230)	17.2% (n=140)	18.0% (n=136)
Aanpak zorgt voor spanning in de omgang met het kind (n=4 942)	8.3% (n=118)	9.5% (n=6)	9.2% (n=59)	7.8% (n=97)	7.0% (n=57)	9.7% (n=73)
Aanpak zorgt voor spanning in de relatie met de partner (n=4 936)	6.1% (n=86)	6.3% (n=4)	5.9% (n=38)	5.9% (n=73)	4.4% (n=36)	4.8% (n=36)
Aanpak zorgt voor spanning in de relatie met andere kinderen, familie, ... (n=4 937)	3.0% (n=42)	7.9% (n=5)	3.3% (n=21)	3.4% (n=42)	2.7% (n=22)	2.8% (n=21)

Tabel 49 Percentage kinderbegeleiders dat eerder akkoord of helemaal akkoord is met stellingen wat betreft zindelijkheid en hun aanpak, naar provincie (n=564)

	Antwerpen	Brussel	Limburg	Oost-Vlaanderen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen
Vindt het een kans om mee te werken aan de ontwikkeling van een kind	98.9% (n=181)	100% (n=45)	100% (n=42)	100% (n=102)	100% (n=99)	100% (n=93)
Is trots op aanpak	99.5% (n=182)	95.6% (n=43)	97.6% (n=41)	99.0% (n=101)	100% (n=99)	98.9% (n=92)
Het hoort gewoon bij de job	94.0% (n=172)	97.8% (n=44)	88.1% (n=37)	95.1% (n=97)	96.0% (n=95)	97.8% (n=91)
Geeft de kans om met een kind individueel bezig te zijn	84.7% (n=155)	91.1% (n=41)	92.9% (n=39)	87.3% (n=89)	89.9% (n=89)	84.9% (n=79)
Ervaart het als een hele klus	37.2% (n=68)	26.7% (n=12)	42.9% (n=18)	32.4% (n=33)	35.4% (n=35)	34.4% (n=32)
Krijgt stress door druk vanuit de omgeving (bv. vragen en opmerkingen, media, ouders, collega's, ...)	18.0% (n=33)	15.6% (n=7)	26.2% (n=11)	16.7% (n=17)	18.2% (n=18)	10.8% (n=10)
Krijgt stress als het niet zo verloopt als verwacht	14.2% (n=26)	13.3% (n=6)	14.3% (n=6)	8.8% (n=9)	8.1% (n=8)	5.4% (n=5)
Aanpak zorgt voor spanning in de omgang met ouders	4.4% (n=8)	13.3% (n=6)	4.8% (n=2)	2.0% (n=2)	6.1% (n=6)	1.1% (n=1)
Aanpak zorgt voor spanning in de omgang met de kinderen	3.8% (n=7)	8.9% (n=4)	0.0% (n=0)	1.0% (n=1)	3.0% (n=3)	2.2% (n=2)

Meningen over het ondersteunen van zindelijkheid

Tabel 50 Percentage ouders dat het eerder eens of helemaal eens is met stellingen over het ondersteunen van zindelijkheid, naar provincie (n=5 825)

	Antwerpen	Brussel	Limburg	Oost-Vlaanderen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen
Zindelijkheid moet je ondersteunen op maat van het kind	96.5% (n=1 649)	93.4% (n=71)	95.8% (n=747)	96.1% (n=1 386)	97.0% (n=912)	97.7% (n=858)
Door als ouder je kind te helpen in het zindelijk worden, help je het ook in zijn gehele ontwikkeling tot een zelfstandig persoon	93.1% (n=1 591)	93.4% (n=71)	91.4% (n=713)	91.1% (n=1 314)	92.2% (n=867)	93.1% (n=817)
Het ondersteunen van het zindelijk worden is een gedeelde verantwoordelijkheid van alle opvoeders (ouders, grootouders, school, kinderopvang, ...)	79.4% (n=1 357)	82.9% (n=63)	80.1% (n=625)	82.5% (n=1 190)	83.4% (n=784)	83.4% (n=732)
In de eerste plaats zijn het de ouders zelf die moeten zorgen dat hun kind zindelijk wordt	78.8% (n=1 347)	67.1% (n=51)	77.4% (n=604)	70.3% (n=1 014)	72.2% (n=679)	68.9% (n=605)
Te vroeg starten met het ondersteunen van het zindelijk worden kan voor negatieve (psychologische) gevolgen voor het kind zorgen	61.7% (n=1 055)	48.7% (n=37)	62.8% (n=490)	63.0% (n=908)	59.7% (n=561)	64.1% (n=563)
De kinderopvang mag pas starten met de potjestraining als de ouders daar akkoord mee zijn	49.6% (n=847)	48.7% (n=37)	46.3% (n=361)	46.5% (n=671)	49.3% (n=463)	48.2% (n=423)
De meeste kinderen worden vanzelf zindelijk	35.8% (n=611)	42.1% (n=32)	36.0% (n=281)	37.1% (n=535)	39.5% (n=371)	33.4% (n=293)
De school mag pas starten met de potjestraining als de ouders daar akkoord mee zijn	28.7% (n=490)	31.6% (n=24)	31.4% (n=245)	29.9% (n=431)	29.5% (n=277)	29.5% (n=259)

Tabel 51 Percentage kinderbegeleiders dat het eerder eens of helemaal eens is met stellingen over het ondersteunen van zindelijkheid, naar provincie (n=564)

	Antwerpen	Brussel	Limburg	Oost-Vlaanderen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen
Zindelijkheid moet je ondersteunen op maat van het kind	98.9% (n=181)	100% (n=45)	97.6% (n=41)	98.0% (n=100)	98.0% (n=97)	100% (n=93)
Door het kind te helpen in het zindelijk worden, help je het ook in zijn gehele ontwikkeling tot een zelfstandig persoon	96.7% (n=177)	95.6% (n=43)	97.6% (n=41)	98.0% (n=100)	99.0% (n=98)	97.8% (n=91)
Het ondersteunen van het zindelijk worden is een gedeelde verantwoordelijkheid van alle opvoeders (ouders, grootouders, school, kinderopvang van het kind)	97.3% (n=178)	91.1% (n=41)	97.6% (n=41)	96.1% (n=98)	100% (n=99)	98.9% (n=92)
Te vroeg starten met het ondersteunen van het zindelijk worden kan voor negatieve (psychologische) gevolgen voor het kind zorgen	75.4% (n=138)	84.4% (n=38)	76.2% (n=32)	79.4% (n=81)	81.8% (n=81)	83.9% (n=78)
Als kinderbegeleider/onthaalouder kan je pas starten met de potjestraining van een kind als de ouders daar akkoord mee gaan	59.0% (n=108)	55.6% (n=25)	59.5% (n=25)	55.9% (n=57)	48.5% (n=48)	55.9% (n=52)
De meeste kinderen worden vanzelf zindelijk	37.7% (n=69)	42.2% (n=19)	26.2% (n=11)	28.4% (n=29)	31.3% (n=31)	34.4% (n=32)
In de eerste plaats zijn het de ouders zelf die moeten zorgen dat hun kind zindelijk wordt	23.5% (n=43)	33.3% (n=15)	21.4% (n=9)	12.7% (n=13)	20.2% (n=20)	20.4% (n=19)

Ondersteuningsnoden

Tabel 52 Percentage ouders dat bepaalde zaken om het zindelijkheidsproces bij kinderen beter te ondersteunen in grote mate of in zeer grote mate nodig vindt

	Antwerpen	Brussel	Limburg	Oost-Vlaanderen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen
Betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij ouders (n=5 034)	66.1% (n=971)	71.6% (n=48)	70.0% (n=478)	64.3% (n=798)	64.8% (n=531)	65.7% (n=496)
Tijdige en duidelijke informatie voor ouders over wanneer en hoe ze best starten met potjestraining (n=5 260)	62.1% (n=948)	62.0% (n=44)	60.6% (n=429)	60.4% (n=787)	63.1% (n=549)	62.2% (n=486)
Meer tijd en ruimte voor het ondersteunen van kinderen in de opvang (door kleinere groepen of meer personeel) (n=4 719)	60.7% (n=817)	66.2% (n=43)	59.9% (n=372)	62.4% (n=739)	60.6% (n=473)	62.8% (n=453)
Een betere samenwerking tussen ouders en kinderopvang (n=4 744)	59.0% (n=805)	58.1% (n=36)	58.8% (n=367)	57.7% (n=682)	57.0% (n=445)	58.8% (n=430)
Meer tijd en ruimte voor het ondersteunen van kinderen bij het zindelijk worden in scholen (kleinere klasjes, meer ondersteuning, ...) (n=4 836)	53.4% (n=747)	55.2% (n=32)	56.8% (n=378)	61.3% (n=735)	55.5% (n=434)	54.9% (n=401)
Een betere samenwerking tussen ouders en scholen (n=4 488)	55.4% (n=724)	56.4% (n=31)	58.8% (n=367)	56.6% (n=623)	54.2% (n=387)	56.8% (n=390)
Een bereikbare ondersteuning (spreekuur Kind en Gezin, ...) waar ouders terecht kunnen met vragen en advies of als het zindelijk worden moeilijk loopt (n=4 945)	53.2% (n=764)	60.0% (n=36)	55.7% (n=381)	54.0% (n=658)	54.0% (n=442)	50.2% (n=366)
Betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij onthaalouders/kinderbegeleiders (n=4 494)	45.1% (n=581)	49.1% (n=28)	47.6% (n=285)	45.5% (n=511)	44.7% (n=326)	45.8% (n=319)
Betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij kleuteronderwijzers (n=4 368)	38.0% (n=483)	37.8% (n=17)	43.2% (n=259)	42.3% (n=459)	38.6% (n=268)	39.2% (n=264)
Gebruik van katoenen of andere luiers waarbij het kind meer het gevoel van nat zijn ervaart (n=4 303)	29.6% (n=370)	35.2% (n=19)	27.1% (n=157)	28.4% (n=305)	26.8% (n=190)	27.8% (n=177)

Tabel 53 Percentage kinderbegeleiders dat bepaalde zaken om het zindelijkheidsproces bij kinderen beter te ondersteunen in grote mate of in zeer grote mate nodig vindt

	Antwerpen	Brussel	Limburg	Oost-Vlaanderen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen
Meer tijd en middelen om zindelijkheid te ondersteunen op school (kleinere klasjes, meer ondersteuning, ...) (n=423)	69.5% (n=91)	83.8% (n=31)	69.0% (n=20)	72.0% (n=54)	73.2% (n=60)	69.6% (n=48)
Een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij ouders (n=530)	67.5% (n=114)	70.5% (n=31)	72.5% (n=29)	58.3% (n=56)	72.3% (n=68)	73.6% (n=64)
Tijdige en duidelijke informatie voor ouders over wanneer en hoe ze best starten met potjestraining (n=534)	64.9% (n=109)	72.1% (n=31)	58.5% (n=24)	65.3% (n=64)	62.5% (n=60)	63.6% (n=56)
Een bereikbare ondersteuning waar ouders terecht kunnen met hun vragen (n=514)	56.7% (n=93)	56.8% (n=25)	55.3% (n=21)	51.0% (n=49)	57.6% (n=53)	55.0% (n=44)
Een betere samenwerking tussen ouders en kinderopvang (n=524)	54.3% (n=89)	59.5% (n=25)	50.0% (n=20)	43.3% (n=42)	44.7% (n=42)	50.6% (n=44)
Meer tijd en middelen om het zindelijk worden te ondersteunen in de opvang (door kleinere groepen of meer personeel) (n=494)	47.2% (n=76)	59.5% (n=25)	57.5% (n=23)	46.2% (n=43)	48.1% (n=39)	41.6% (n=32)
Een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij kleuteronderwijzers (n=383)	47.5% (n=58)	57.1% (n=20)	46.4% (n=13)	54.9% (n=39)	45.9% (n=28)	45.5% (n=30)
Een betere samenwerking tussen school en kinderopvang (n=427)	38.4% (n=53)	64.7% (n=22)	42.4% (n=14)	51.4% (n=38)	43.0% (n=34)	44.9% (n=31)
Een betere kennis over het zindelijk worden en de aanpak ervan bij onthaalouders/kinderbegeleiders (n=504)	31.7% (n=52)	40.5% (n=17)	55.6% (n=20)	31.1% (n=28)	39.3% (n=35)	33.7% (n=28)
Meer ondersteuning als ik met vragen zit (n=490)	21.7% (n=35)	37.5% (n=15)	43.2% (n=16)	28.7% (n=27)	20.5% (n=17)	21.3% (n=16)
Gebruik van katoenen luiers of andere luiers waarbij het kind meer het gevoel van nat zijn ervaart (n=477)	7.8% (n=12)	14.3% (n=5)	18.9% (n=7)	10.3% (n=9)	10.7% (n=9)	22.2% (n=18)

Bijlage 5 – Brochure Zindelijkheid

Om ouders en andere opvoeders te ondersteunen, geeft Kind en Gezin **basisinfo** en adviezen. De informatie is terug te vinden op de [website](#) en [via de printbare info 'Zindelijkheid positief ondersteunen'](#)). Tijdig, samen en positief ondersteunen van zindelijk worden, is de kernboodschap.

Hieronder nemen we enkele inhoud en tips uit de informatie letterlijk op zodat duidelijk wordt wat er nu reeds aan informatie beschikbaar is.

[Brochure zindelijkheid positief ondersteunen](#)

Op het potje gaan is een belangrijke stap voor een kind. Elk kind wordt zindelijk op zijn tempo. De brochure geeft informatie over hoe je een peuter hierbij kunt ondersteunen. Dit doe je samen: ouders, opvang, grootouders, ... Starten op het gepaste moment op een ontspannen manier is de boodschap.

Wanneer is een kind zindelijk?

Een kind is zindelijk als het **voelt** dat het pipi of kaka moet doen en het kan **ophouden** tot op het potje of toilet. Het ene kind kan al rond 2 jaar zonder luier, bij het andere kind duurt het wat langer. Niks om je zorgen over te maken, want elk kind volgt zijn of haar **eigen tempo**.

Wanneer is je kind er klaar voor?

Rond de leeftijd van 18 maanden of bij interesse kan je starten met wennen aan het potje. Bekijk de [signalen dat je kind klaar is voor het potje](#).

Ondersteun je kind om zindelijk te worden

Zindelijk worden is niet alleen een natuurlijk rijpingsproces, maar ook een **leerproces**. Je peuter leert begrijpen wat van hem of haar verwacht wordt. Hij of zij heeft kansen nodig om te **oefenen**. Hierbij kan jij je kind **stimuleren** en positief aanmoedigen.

Enkele tips om je peuter te ondersteunen:

1. Help je kind om zich bewust te worden van het plassen en stoelgang maken. **Benoem wat er gebeurt** tijdens het verluieren of als je merkt dat je kind plast of stoelgang maakt (bv. je kind hurkt, stopt met spelen, zoekt een rustig plekje op, verandert zijn of haar gezichtsuitdrukking of houdt zijn of haar handen aan zijn of haar billetjes).
2. Zorg voor **een goed potje**.
3. Hou het **leuk, speels en ontspannen**.
4. Blijf **geduldig**, ook als het niet lukt.
5. Leg **geen druk** en straf je kind niet als het niet lukt.
6. Geef je kind **tijd om te leren**. Heb vertrouwen.
7. Neem **kleine stapjes**: je kind zal misschien eerst met het potje spelen, dan er even op zitten met de kleren aan, tenslotte pas met de billetjes bloot.
8. Ouders, opvang, onthaalouder, grootouders of andere opvoeders maken best **afspraken** over hoe jullie het zullen aanpakken. Het [Plaspoort](#) kan je hierbij helpen.

Wil je het toilet gebruiken?

Zorg dan voor een **opstapje**, zodat de voeten kunnen steunen en een **verkleinbril**, zodat je kind ontspannen zit en geen angst heeft om in het toilet te vallen.

Stap 1: Wennen aan het potje

1. Laat je kind **spelen** met het potje. Een knuffelbeer of pop op het potje geeft het goede voorbeeld.
2. **Praat** over het potje en laat je kind meegaan naar het toilet. Zo laat je zien waar het toilet is, hoe je het gebruikt en waarvoor het dient.
3. Lees samen **boekjes** of bekijk **filmpjes**. Je kind leert zo de nodige woorden (pipi, kaka, potje, droog, nat ...) en leert begrijpen waarvoor het potje dient.
4. Blokken of andere voorwerpen in- en uitladen, helpt om **het woord 'in'** te begrijpen. Pipi hoort 'in' het potje.
5. Benoem het **verschil tussen nat en droog** en laat je kind dit ervaren bij het verluieren, de afwas of in bad.
6. Laat je kind **regelmatig** op het potje zitten.

Stap 2: Regelmatig op het potje

Vanaf 2 jaar of als je kindje er klaar voor is, kan je het potje op **dagelijks terugkerende momenten** aanbieden: na het opstaan, na het eten, voor het slapen gaan.

Bied het potje ook aan als je merkt dat je kind pipi of kaka moet doen of er zelf om vraagt.

Praktische tips

1. Doe je kind **gemakkelijke kledij** aan.
2. Zorg voor een **ontspannen zithouding**: benen licht gespreid, slipje tot op de enkels.
3. Zorg voor een **ontspannen sfeer**: een boekje erbij, wat vertellen ...
4. **2 tot 5 minuten** op het potje is voldoende.
5. Wacht na een plasje **1,5 uur à 2** om het potje terug aan te bieden.
6. Vraag **tussendoor** aan je kind of hij of zij moet plassen, zo help je je kind aandacht te schenken aan het gevoel van druk.
7. Moedig **elke stap in de goede richting** aan met bv. een welgemeende 'bravo!'.
8. Reageert je kind **angstig** of **verzet** hij of zij zich heftig, wacht dan een aantal weken en start dan opnieuw.

Stap 3: Zonder luier

Als de luiers regelmatig langere tijd (2 uur) droog blijven of als je denkt dat je kind er klaar voor is, kan je de luier uit laten.

Praktische tips

1. Zet het potje op een **vaste plaats**.
2. Trek je kind een **slipje** aan. Als een kind een natte broek voelt, is hij of zij meer gemotiveerd om zijn of haar plas op te houden. Een slipje in een grotere maat gaat makkelijker op en af.
3. Laat je kind **voldoende en regelmatig drinken**.
4. Hou zowel thuis als in de opvang de **vaste momenten** aan.
5. **Ongelukjes** horen erbij. Schenk hier niet te veel aandacht aan en stel je kind gerust.
6. Laat de luier ook uit **na een ongelukje en bij een uitstap**.
7. Een **waterdichte beschermer** kan een oplossing zijn om een natte autostoel of buggy te vermijden.

In een **periode met veel verandering**, zoals een baby erbij, een verhuis ... is een tijdelijke **terugval** niet abnormaal. Geef je kind tijd om aan deze nieuwe situatie te wennen.

Plaspoort

Elk kind wordt zindelijk op zijn eigen tempo. Geef je kind de tijd om te leren en te oefenen. Ongelukjes gebeuren. Geduldig blijven is dus de boodschap.

Ouders, opvang, school, grootouders, ... veel verschillende mensen zorgen voor een kind. Daarom is samenwerken essentieel om ook van zindelijk worden een succes te maken.

Op het pad naar het potje is de kinderopvang een belangrijke schakel. We ontwikkelden daarom het 'Plaspoort'. Een uniek heen-en-weer boekje en vooral: de ideale tool om er samen voor te zorgen dat onze kleine kapoenen in no-time de porseleinen (of plastieken) troon kunnen bestijgen. We vroegen aan de kinderopvang om het Plaspoort te introduceren. Zij delen het uit aan de ouders, bespreken samen hun aanpak, noteren in het Plaspoort wat goed lukt, maar ook wat moeilijker gaat. Dankzij het heen-en-weer principe is het hele Plasteam steeds op de hoogte van de vordering van het kind.

Referenties

Kaerts, N., Van Hal, G., Vermandel, A., & Wyndaele, J.J. (2012). Toilet training in daycare centers in Flanders, Belgium. *European Journal of Pediatrics*, 171, 955-961. doi:10.1007/s00431-011-1665-5

Kaerts, N., Vermandel, A., Van Hal, G., & Wyndaele, J.J. (2014). Toilet Training in Healthy Children: Results of a Questionnaire Study Involving Parents Who Make Use of Day-Care at Least Once a Week. *Neurourology and Urodynamics*, 33(3), 316-323. doi:10.1002/nau.22392

Mota, D.M., & Barros, A.J.D. (2008). Toilet training: methods, parental expectations and associated dysfunctions. *Jornal de Pediatria*, 84(1), 9-17. doi:10.2223/JPED.1752

Opgroeien – Kind en Gezin. (2021). *Zindelijkheid positief ondersteunen*. Geraadpleegd via <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/41395>

Schum, T.R., Kolb, T.M., McAuliffe, T.L., Simms, M.D., Underhill, R.L., & Lewis, M. (2002). Sequential Acquisition of Toilet-Training Skills: A Descriptive Study of Gender and Age Differences in Normal Children. *Pediatrics*, 109(3). doi:10.1542/peds.109.3.e48

Van Aggelpoel, T., De Wachter, S., Van Hal, G., Van der Cruyssen, K., Neels, H., & Vermandel, A. (2018). Parents' view on toilet training: a cross-sectional study in Flanders. *Nursing Children and Young People*, 30(3), 30-35. doi:10.7748/ncyp.2018.e944

Van Aggelpoel, T., Vermandel, A., Fraeyman, J., Massart, M., & Van Hal, G. (2019). Information as a crucial factor for toilet training by parents. *Child Care Health and Development*, 45(3), 457-462. doi:10.1111/cch.12653

Van Nunen, K., Kaerts, N., Wyndaele, J.J., Vermandel, A., & Van Hal, G. (2015). Parents' views on toilet training (TT): A quantitative study to identify the beliefs and attitudes of parents concerning TT. *Journal of Child Health Care*, 19(2), 265-274. doi:10.1177/1367493513508232

Vancaeneghem, J. (2019, 16 maart). Eén school op acht wil enkel zindelijke kleuters. *De Standaard*. Geraadpleegd via <https://www.standaard.be/>

Vermandel, A., Kaerts, N., Van Nunen, K., Wyndaele, J.J., & Van Hal, G. (2011). Bevraging van kleuterleidsters over zindelijkheid. *Tijdschrift voor Geneeskunde*, 67(2-3), 69-74. doi:10.2143/TVG.67.02.2000896

Vermandel, A., Van Kampen, M., De Wachter, S., Weyler, J., & Wyndaele, J.J. (2008). The Efficacy of a Wetting Alarm Diaper for Toilet Training of Young Healthy Children in a Day-Care Center: A Randomized Control Trial. *Neurology and Urodynamics*, 28(4), 305-308. doi:10.1002/nau.20658

Vermandel, A., Van Kampen, M., Van Gorp, C., & Wyndaele, J.J. (2008). How to Toilet Train Healthy Children? A Review of the Literature. *Neurourology and Urodynamics*, 27(3), 162-166. doi:10.1002/nau.20490

Vermandel, A., Weyler, J., De Wachter, S., & Wyndaele, J.J. (2008). Toilet Training of Healthy Young Toddlers: A Randomized Trial Between a Daytime Wetting Alarm and Timed Potty Training. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 29(3), 191-196. doi:10.1097/DBP.0b013e31816c433a

Vlaamse Regering. (2019, oktober). *Regeerakkoord van de Vlaamse Regering 2019-2024*. Geraadpleegd via <https://www.vlaanderen.be/publicaties/regeerakkoord-van-de-vlaamse-regering-2019-2024>

